NOT TO BE ISSUED
OUT OF THE LIBRARY.

CRI
891·2308
Som/Kat
48520

00048520

BOMBAY BRANCH

OF THE

Royal Asiatic Society.

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 07 April, 2016

Abhandlungen

der

Deutschen Morgenländischen Gesellschaft.

Band II.

№ 5.

Vorwort.

Nach langer Unterbrechung wird es mir endlich möglich, hiermit die Fortsetzung meiner Textausgabe des Somadeva den Freunden indischer Literatur vorzulegen. Der Mangel ausreichenden kritischen Materials trägt wesentlich die Schuld der langen Verzögerung; erst seit einem Jahre ist dieser in so weit beseitigt, dass ich eine billigen Ansprüchen entsprechende Recension des Textes wagen durfte.

Diese Ausgabe beruht auf der Autorität der folgenden Handschriften:

1) *W.* Handschrift des verstorbenen H. H. Wilson, die jetzt sich in der Bodleyana in Oxford befindet. Aus ihr habe ich cap. 27—61 copirt.

2) *D.* Vollständige Abschrift des ganzen Werkes, die mir der genannte Gelehrte aus Indien verschaffte. In der Mitte fehlen cap. 93—104.

3) *H.* Vollständige Copie des ganzen Werkes, die ich gleichfalls der gütigen Vermittlung Wilson's verdanke. Auch diese Handschrift ist leider in der Mitte lückenhaft, es fehlen cap. 57—74.

4) *G.* Fragment, cap. 75—103, das mir Herr Dr. Röer in Indien copieren liess.

5) *S.* Vollständige Abschrift vom VI. Buche an bis zu Ende des Werkes, die ich durch die Güte des Herrn Dr. Fitz-Edward Hall aus Saugore in Centralindien erhielt.

6) *R.* Fragment, cap. 57—104, das Herrn Dr. Röer gehörig mir von diesem gefälligst zur Benutzung überlassen wurde.

Aus diesen Angaben der mir zu Gebote stehenden Handschriften ergiebt sich, dass ich für einzelne Theile des Werkes vier, durchgängig wenigstens drei Handschriften benutzen konnte. Die Vergleichung dieser Handschriften hat es möglich gemacht, einen im Ganzen lesbaren Text herzustellen, doch verkenne ich die vielen Mängel meiner Arbeit nicht; bei dem

Abhandlungen

der

Deutschen Morgenländischen Gesellschaft.

Band II.

№ 5.

Vorwort.

Nach langer Unterbrechung wird es mir endlich möglich, hiermit die Fortsetzung meiner Textausgabe des Somadeva den Freunden indischer Literatur vorzulegen. Der Mangel ausreichenden kritischen Materials trägt wesentlich die Schuld der langen Verzögerung; erst seit einem Jahre ist dieser in so weit beseitigt, dass ich eine billigen Ansprüchen entsprechende Recension des Textes wagen durfte.

Diese Ausgabe beruht auf der Autorität der folgenden Handschriften:

1) *W.* Handschrift des verstorbenen H. H. Wilson, die jetzt sich in der Bodleyana in Oxford befindet. Aus ihr habe ich cap. 27—61 copirt.

2) *D.* Vollständige Abschrift des ganzen Werkes, die mir der genannte Gelehrte aus Indien verschaffte. In der Mitte fehlen cap. 93—104.

3) *H.* Vollständige Copie des ganzen Werkes, die ich gleichfalls der gütigen Vermittlung Wilson's verdanke. Auch diese Handschrift ist leider in der Mitte lückenhaft, es fehlen cap. 57—74.

4) *G.* Fragment, cap. 75—103, das mir Herr Dr. Röer in Indien copieren liess.

5) *S.* Vollständige Abschrift vom VI. Buche an bis zu Ende des Werkes, die ich durch die Güte des Herrn Dr. Fitz-Edward Hall aus Saugore in Centralindien erhielt.

6) *R.* Fragment, cap. 57—104, das Herrn Dr. Röer gehörig mir von diesem gefälligst zur Benutzung überlassen wurde.

Aus diesen Angaben der mir zu Gebote stehenden Handschriften ergiebt sich, dass ich für einzelne Theile des Werkes vier, durchgängig wenigstens drei Handschriften benutzen konnte. Die Vergleichung dieser Handschriften hat es möglich gemacht, einen im Ganzen lesbaren Text herzustellen, doch verkenne ich die vielen Mängel meiner Arbeit nicht; bei dem

entsetzlich zerstörten Zustande des Textes, wie er sich in den Handschriften leider findet, bedarf es noch weiterer sorgfältiger Vergleichungen anderer Codices, um einen durchaus correcten Text herzustellen.

Eine vollständige Uebersetzung des Ganzen liegt nicht in meinem Plane; nach Vollendung des Textes werde ich aber eine Auswahl der interessanteren und wichtigeren Erzählungen übersetzt mittheilen. Da jedoch das Werk des Somadeva vom literarhistorischen Standpunkte aus sehr wichtig ist, und daher auch von Forschern, die des Sanskrit unkundig sind, benutzt werden muss, so lasse ich eine Analyse der einzelnen Bücher immer zugleich mit dem Texte erscheinen; die des VI. Buches ist bereits gedruckt in den Berichten der Kgl. Sächsichen Gesellschaft der Wissenschaften. Philologisch-historische Classe. 12. Band. 1860. S. 101-162; die des VII. Buches ebendaselbst. 13. Bd. 1861. S. 203—250.

Ich kann diese Vorrede nicht schliessen, ohne noch einmal mit tief gefühltem Danke die Namen derer zu nennen, die durch ihre Unterstützung mir die Arbeit ermöglichten: der verstorbene H. H. Wilson, ein Mann von edelster Gesinnung, der auf das bereitwilligste jedes wissenschaftliche Streben in freundlichster Weise förderte, und dessen Andenken in mir und Jedem, der mit ihm verkehrte, in warmer Verehrung fortleben wird; Herr Dr. Röer, der während eines langjährigen segensreichen Wirkens in Indien den deutschen Namen in jenem fernen Lande zu Ehre und Ansehen zu bringen wesentlich beigetragen hat; und Herr Dr. Fitz-Edward Hall, der mir, dem ihm persönlich ganz Unbekannten, als er vor einigen Jahren in seine hohe amtliche Stellung nach Indien zurückkehrte, unaufgefordert es anbot, eine Abschrift des Werkes zu besorgen.

Ist meine Arbeit eine nicht ganz unwürdige Bereicherung der indischen Studien, so sind die Kenner derselben wesentlich jenen Männern zum Danke verpflichtet.

Leipzig, August 1862.

Hermann Brockhaus.

VI.

ATHA

ÇRI SOMADEVA BHATTA

VIRACITE

KATHA SARIT SAGARE

MADANAMANCUKA

NAMA

SHASHTHO LAMBAKAH.

Madanamancukâ.

Taraṅga 27.

Tarjayann iva vighnaughân namitonnamitena yaḥ
muhur vibhâti çirasâ, sa pâyâd vo Gajânanaḥ! — 1
namaḥ Kâmâya, yad-bâṇa-pâtair iva nirantaram
bhâti kaṇṭakitaṃ Çambhor apy Umâliṅgitaṃ vapuḥ! — 2

Ity-âdi-divya-caritaṃ, kṛitvâ 'âtmânaṃ kila 'anyavat,
prâpta-Vidyâdharaṇiçvaryo yad â mûlât svayaṃ jagau 3
Naravâhanadatto 'tra, sapatnîkair maharshibhiḥ
pṛishṭaḥ prasaṅge kutrâpi, tad idaṃ çṛiṇuta 'adhunâ! 4

Atha saṃvardhyamâno 'tra pitrâ Vatseçvareṇa saḥ
Naravâhanadatto 'bhûd vyutkrântâshṭama-vatsaraḥ. 5
vinîyamâno vidyâsu, krîḍann upavaneshu ca,
saha mantri-sutair âsîd râjaputras tadâiva saḥ. 6
devî Vâsavadattâ ca râjñî Padmâvatî tathâ
âstâm ekatama-snehât tad-ekâgre divâ-niçam. 7
ârohad-guṇa-namreṇa reje sad-vaṅça-janmanâ,
çanair âpûryamâṇena vapushâ dhanushâ ca saḥ. 8
pitâ Vatseçvaraç ca 'asya vivâhâdi-manorathaiḥ
âsanna-phala-saṃpatti-kântaiḥ kâlaṃ ninâya tam. — 9
atrântare kathâ-saṃdhau yad abhût, tad niçamyatâm! —

Âsît Takshaçilâ nâma Vitastâ-puline purî; 10
tad-aṃbhasi babhau yasyâḥ pratimâ saudha-saṃtateḥ,
Pâtâla-nagarî 'iva 'adhas tac-çobhâlokanâgatâ. 11

tasyâṃ Kaliṅgadattâkhyo râjâ parama-saugataḥ
abhût târâ-vara-sphîta-Jina-bhaktâkhila-prajaḥ. 12
rarâja sâ purî yasya caitya-ratnair nirantaraiḥ,
«mat-tulyâ nâma nâsti» 'iti mada-çṛiṅgair iva 'uditaiḥ. 13
prajânâṃ na paraṃ cakre yaḥ pitâ 'iva 'anupâlanam,
yâvad gurur iva jñânam api svayam upâdiçat. — 14

Tathâ ca tasyâṃ ko 'py âsîd nagaryâṃ saugato baṇik
dhanî, Vitastadattâkhyo, bhikshu-pûjaika-tatparaḥ. 15
Ratnadattâbhidhânaç ca tasya 'abhût tanayo yuvâ;
sa ca taṃ pitaraṃ çaçvat «pâpa» ity ajugupsata. 16
«putra, nindasi kasmâd mâm?» iti pitrâ ca tena saḥ
pṛicchyamâno baṇikputraḥ sâbhyasûyam abhâshata: 17
«tâta, tyakta-trayî-dharmas tvaṃ adharmaṃ nishevase,
«yad, brâhmaṇân parityajya, çramaṇân çaçvad arcasi. 18
«snânâdi-yantraṇâ-hînâḥ, sva-kâlâçana-lolupâḥ,
«apâsta-saçikhâçesha-keça-kaupîna-susthitâḥ, 19
«vihârâspada-lobhâya sarve 'py adhama-jâtayaḥ
«yam âçrayanti, kiṃ tena saugatena nayena te?» 20
tac çrutvâ sa baṇik prâha: «na dharmasya 'ekarûpatâ;
«anyo lokottaraḥ, putra, dharmo, 'nyaḥ sârva-laukikaḥ. 21
«brâhmaṇyam api tat prâhur, yad râgâdi-vivarjanam,
«satyaṃ, dayâ ca bhûteshu, na mṛishâ jâti-vigrahaḥ. 22
«kiṃ ca darçanaṃ me tat tvaṃ sarva-sattvâbhaya-pradam
«prâyaḥ purusha-doshena na dûshayitum arhasi. 23
«upakârasya dharmatve vivâdo nâsti kasyacit;
«bhûteshv abhaya-dânena na 'anyâ ca 'upakṛitir mama. 24
«tad ahiṃsâ-pradhâne 'smin, vatsa, moksha-pradâyini
«darçane 'tiratiç ced me, tad adharmo mama 'atra kaḥ?» 25
iti tena 'uditaḥ pitrâ baṇikputraḥ prasahya saḥ
na tathâ pratipede tad, nininda 'abhyadhikaṃ punaḥ. 26
tataḥ sa tat-pitâ khedâd gatvâ dharmânuçâsituḥ
râjñaḥ Kaliṅgadattasya purataḥ sarvam abravît. 27
so 'pi râjâ tam âsthâne yuktyâ 'ânâyya baṇiksutam,
mṛishâ-racita-kopaḥ sann, evaṃ kshattâram âdiçat: 28
«çrutaṃ mayâ, baṇik-putraḥ pâpo 'yam atidushkṛitî;
«nirvicâraṃ tad esho 'dya hanyatâṃ deça-dûshakaḥ.» 29
ity ûcivâṃs tataḥ, pitrâ kṛita-vijñâpanaḥ kila,
nṛipatir dharmacaryârthaṃ dvau mâsau badha-nigraham 30
saṃvidhârya, tad-ante ca punar-ânayanâya saḥ
tasyaiva tat-pitur haste nyastavâṃs taṃ baṇiksutam. 31
so 'pi pitrâ gṛihaṃ nîto baṇikputro bhayâkulaḥ,
«kiṃ mayâ 'apakṛitaṃ râjño bhaved?» iti vicintayan, 32
akâraṇaṃ dvi-mâsânte maraṇaṃ bhâvi bhâvayan,
anidro 'pacitâhâra-klântas tasthau divâ-niçam. 33
tato, mâsa-dvaye yâte, râjâgre kṛiça-pâṇḍuraḥ
punaḥ sva-pitrâ tena 'asau baṇiksûnur aniyata. 34

râjâ tam ca tathâ-bhûtam vîkshya 'âpannam abhâshata:
«kim îdṛik tvam kṛiçî-bhûtaḥ? kim ruddham te mayâ 'açanam?» 35
tac çrutvâ sa baṇikputro râjânam tam vyajijñapat:
«âtmâpi vismṛito bhîtyâ, mama kâ tv açane kathâ? 36
«yushmad-âdishṭa-nidhana-çravaṇât prabhṛiti, prabho,
«mṛityum âyântam âyântam anvaham cintayâmy aham.» 37
ity uktavantam tam râjâ sa baṇikputram abravît:
«bodhito 'si mayâ, vatsa, yuktyâ prâṇa-bhayam svataḥ. 38
«îdṛig eva hi sarvasya jantor mṛityu-bhayam bhavet;
«tad-rakshaṇopakârâc ca dharmaḥ ko 'bhyadhiko, vada? 39
«tad etat tava dharmâya mumukshâyai ca darçitam;
«mṛityu-bhîto hi yatate naro mokshâya buddhimân. 40
«ato na garhaṇîyo 'yam etad-dharmâ pitâ tvayâ.»
iti râja-vacaḥ çrutvâ prahvo 'vâdîd baṇiksutaḥ: 41
«dharmopadeçâd devena kṛitî tâvad aham kṛitaḥ;
«mokshâya 'icchâ prajâtâ me, tâm apy upadiça, prabho!» 42
tac çrutvâ tam baṇikputram, prâpte tatra purotsave,
taila-pûrṇam kare pâtram dattvâ râjâ jagâda sah: 43
«idam pâtram gṛihîtvâ tvam ehi, bhrântvâ purîm imâm,
«taila-vindu-nipâtaç ca rakshaṇîyas tvayâ, suta! 44
«nipatishyati yady ekas taila-vindur itas tava,
«sadyo nipâtayishyanti tvâm ete purushâs tataḥ.» 45
evam kila 'uktvâ vyasṛijat tam bhramâya baṇiksutam,
utkhâta-khaḍgân purushân dattvâ paçcât sa bhûpatiḥ. 46
baṇikputro 'pi sa bhayâd rakshaṇs taila-lava-cyutim,
purîm tâm abhito bhrântvâ, kṛicchrâd âgâd nṛipântikam. 47
nṛipo 'py agalitâṇita-tailam dṛishṭvâ tam abhyadhât:
«kaçcit pura-bhrame 'py adya dṛishṭo 'tra bhramatâ tvayâ?» 48
tac çrutvâ sa baṇikputraḥ provâca racitâñjaliḥ:
«yat satyam na mayâ, deva, dṛishṭam kimcid na ca çrutam; 49
«aham hy ekâvadhânena taila-leça-paricyutim
«khaḍga-pâta-bhayâd rakshaṇs tadânîm abhramam purîm.» 50
evam baṇiksutena 'ukte, sa râjâ nijagâda tam:
«dṛiçya-tailaika-cittena na tvayâ kimcid îkshitam. 51
«tat tenaiva 'avadhânena parâṇudhyânam âcara!
«ekâgro hi bahirvṛitti-nivṛittis tattvam îkshate, 52
«dṛishṭa-tattvaç ca na punaḥ karma-jâlena badhyate.
«esha mokshopadeças te saṃkshepât kathito mayâ.» 53
ity uktvâ prahito râjñâ, patitvâ tasya pâdayoḥ,
kṛitârthaḥ sa baṇikputro hṛishṭaḥ pitṛi-gṛiham yayau. — 54

evam Kaliṅgadattasya prajâs tasya 'anuçâsatah
Târâdattâbhidhânâ 'bhûd râjñî, râjñaḥ kuloçitâ, 55
yâyâ sa râjâ çuçubhe nîtimatyâ suvṛittayâ,
nânâ-dṛishṭânta-rasiko bhâratyâ sukavir yathâ. 56
yâ prakâça-guṇa-çlâghyâ, jyotsnâ 'iva çaçalakshmaṇaḥ
tasya 'amṛitamayasya, 'abhûd avibhinnaiva bhûpateḥ, 57

tayâ devyâ samaṃ tatra sukhinas tasya tishṭhataḥ
nṛipasya jagmur divasâḥ, Çacyâ 'iva divi Vajriṇaḥ. — 58
Atrântare kila 'etasmin kathâ-saṃdhau Çatakratoḥ
kuto 'pi hetos tridive vartate sma mahotsavaḥ. 59
tatra 'Apsaraḥsu sarvâsu nartituṃ militâsv api
ekâ Surabhidattâkhyâ na 'adṛiçyata varâpsaraḥ. 60
praṇidhânât tataḥ Çakras tâṃ dadarça rahaḥ-sthitâm
Vidyâdhareṇa kenâpi sahitâṃ Nandanântare. 61
tad dṛishṭvâ jâtakopo 'ntaḥ sa Vṛittârir acintayat:
«aho! etau durâcârau madanândhâv ubhâv api: 62
«ekâ yad âcaraty eva vismṛitya 'asmân svatantravat,
«karoty avinayaṃ ca 'anyo deva-bhûmau praviçya yat. 63
«athavâ 'asya varâkasya dosho Vidyâdharasya kaḥ?
«âkṛishṭo hi vaçî-kṛitya rûpeṇa 'ayaṃ iha 'anayâ; 64
«kântayâ 'antaḥ kila 'âpûrṇa-tuṅga-stana-taṭântayâ
«lâvaṇyâmbu-taraṅgiṇyâ 'âhṛitaḥ syâd âtmanaḥ prabhuḥ. 65
«cukshubhe kiṃ na Çarvo 'pi purâ dṛishṭvâ Tilottamâm,
«dhâtrâ gṛihîtvâ racitâm uttamebhyas tilaṃ tilam? 66
«tapaç ca Menakâṃ dṛishṭvâ Viçvâmitro na kiṃ jahau?
«Sarmishṭhâ-rûpa-lobhâc ca Yayâtir na 'âptavân jarâm? 67
«ato Vidyâdhara-yuvâ naiva 'ayaṃ aparâdhyati,
«trijagat-kshobha-çaktena rûpeṇa 'Apsarasâ 'âhṛitaḥ. 68
«iyaṃ tu svarbadhûḥ pâpâ hîna-sattvâ 'aparâdhinî,
«praveçitaḥ, surân hitvâ, yayâ 'ayaṃ iha Nandane.» 69
ity âlocya vimucya 'enaṃ Vidyâdhara-kumârakaṃ,
Ahalyâkâmukaḥ so 'syai çâpam Apsarase dadau: 70
«pâpe, prayâhi mânushyaṃ! prâpya ca 'ayonijâṃ sutâm,
«divyaṃ kṛitvâ ca kartavyam, eshyasi dyâṃ imâṃ» iti. — 71
Atrântare ca sâ tasya râjñas Takshaçilâ-puri
râjñî Kaliṅgadattasya Târâdattâ yayâv ṛitum. 72
tasyâḥ Surabhidattâ sâ Çakra-çâpa-cyutâpsaraḥ
saṃbabhûva 'udare devyâ deha-saundarya-dâyinî. 73
tadâ ca nabhaso bhrashṭâṃ jvâlâṃ devî dadarça sâ
Târâdattâ kila svapne praviçantîṃ nijodare; 74
prâtaç ca 'avarṇayat svapnaṃ bhartre taṃ sâ savismayâ
râjñe Kaliṅgadattâya, so 'pi prîto jagâda tâm: 75
«devi, divyâḥ patanty eva çâpâd mânusha-yonishu;
«taj jâne devajâtiyaḥ ko 'pi garbhe tava 'arpitaḥ. 76
«vicitra-sad-asat-karma-nibaddhâḥ saṃsaranti hi
«jantavas trijagaty asmin çubhâçubha-phalâptaye.» 77
ity uktâ bhûbhṛitâ râjñî sâ prasaṅgâd uvâca tam:
«satyaṃ, karmaiva balavad-bhoga-dâyi çubhâçubham; 78
«tathâ ça 'idam upodghâtaṃ smṛitaṃ vacmi te, çṛiṇu:

Abhavad Dharmadattâkhyaḥ Koçalâdhipatir nṛipaḥ; 79

Nâgaçrîr iti tasya 'âsîd râjñî, yâ pati-devatâ
bhûmâv Arundhatî khyâtâ rundhaty api satî dhuram. 80
kâle gacchati tasyâṃ ca devyâṃ tasya ca bhûpateḥ
aham eshâ samutpannâ duhitâ, 'ahita-sûdana! 81
tato mayy atibâlâyâṃ, deva, sâ jananî mama
akasmât pûrva-jâtiṃ svâṃ smṛitvâ sva-patim abravît: 82
«râjann, akâṇḍa eva 'adya pûrva-janma smṛitaṃ mayâ;
«aprîtyai tad anâkhyâtam, âkhyâtaṃ mṛityave ca me; 83
«« açaṅkitaṃ smṛitâ jâtiḥ syâd âkhyâtaṃ iva mṛityave » »,
«iti hy âhur; ato, deva, mayy atîva vishâditâ. » 84
ity uktaḥ sa tayâ patnyâ râjâ tâṃ pratyabhâshata:
«priye, mayâpi prâgjanma tvayâ 'iva sahasâ smṛitam; 85
«tad mama 'âcakshva tâvat tvaṃ, kathayishyâmy ahaṃ ca te,
«yad astu; ko 'nyathâ kartuṃ çakto hi bhavitavyatâm? » 86
iti sâ preritâ tena bhartrâ râjñî jagâda tam:
«nirbandho yadi te, rajan, çṛiṇu, tarhi vadâmy aham: — 87
Ihaiva deçe viprasya Mâdhavâkhyasya kasyacit
gṛihe 'ham abhavaṃ dâsî suvṛittâ pûrva-janmani. 88
Devadâsâbhidhânaç ca patir atra mama 'abhavat,
kasyâpy ekasya vaṇijaḥ sâdhuḥ karmakaro gṛihe. 89
tâv âvâṃ avasâva 'atra, kṛitvâ gehaṃ nijocitam,
svasva-svâmi-gṛihânîta-pakvânna-kṛita-vartanau. 90
vâridhânî ca kumbhaç ca, mârjanî mañcakas tathâ,
aham ca mat-patiç ca 'iti yugma-trituyam eva nau. 91
akali-prasare gehe saṃtoshaḥ sukhinor abhût,
deva-pitr-atithi-pratta-çeshaṃ pramitam açnatoḥ. 92
ekaikato 'dhikaṃ kiṃcid yad âchâdanam apy abhût,
sudurgatâya kasmaicit tad âvâbhyâm adîyata. 93
atha 'atra 'udabhavat tîvro durbhikshas, tena ca 'âvayoḥ
bhṛity-annam anvahaṃ prâpyam alpam alpam upânamat. 94
tataḥ kshut-kshâma-vapushoḥ çanair bhâvâvasidatoḥ
kadâcid âgâd âhâra-kâle klânto 'tithir dvijaḥ. 95
tasmai niḥçesham âvâbhyâṃ dvâbhyâm api nijâçanam
prâṇa-saṃçaya-kâle 'pi dattaṃ yâvac ca yac ca tat. 96
bhuktvâ tasmin gate, prâṇâ bhartâraṃ me tam atyajan,
«arthiny asya 'âdaro, na 'asmâsv » iti manyu-vaçâd iva. 97
tataç ca 'ahaṃ samâdâya patye samucitâṃ citâm
ârûḍhâ ca, 'avarûḍhaç ca vipad-bhâro mama 'âtmanaḥ. — 98
«atha râja-gṛihe jâtâ, jâtâ 'ahaṃ mahishî tava.
«acintyaṃ hi phalaṃ sûte sadbhyaḥ sukṛita-pâdapaḥ. » 99
ity uktaḥ sa tayâ râjñyâ Dharmadatto nṛipo 'bravît:
«ehi, priye, sa eva 'ahaṃ pûrvajanma-patis tava. 100
«vaṇik-karmakaro 'bhûvaṃ Devadâso 'ham eva saḥ;
«etad eva mayâpy adya prâktanaṃ janma hi smṛitam. » 101
ity uktvâ svâny abhijñânâny udîrya, sa tayâ saha
devyâ vishaṇṇo hṛishṭaç ca râjâ sadyo divaṃ gataḥ. — 102

evaṃ tayoç ca mat-pitror lokântaram upeyushoḥ,
mâtuḥ svasâ vardhayituṃ mâm anaishîd nijaṃ gṛiham. 103
kanyâyâṃ mayi ca 'bhyâgâd ekas tatra 'atithir muniḥ,
mâtṛi-svasâ ca mâṃ tasya çuçrûshâyai samâdiçat. 104
sa ca, Kuntyâ 'iva Durvâsâ, yatnena 'ârâdhito mayâ,
tad-varâc ca mayâ prâpto dhârmikaṣ tvaṃ patiḥ, prabho! 105

«evaṃ bhavanti bhadrâṇi dharmâd eva, yad-âdarât
«pitṛibhyâṃ saha saṃprâpya râjyaṃ jâtir api smṛitâ.» 106
etat sa Târâdattâyâ devyâḥ çrutvâ 'vaco nṛipaḥ,
Kaliṅgadatto dharmaika-sâdaro nijagâda tâm: 107
«satyaṃ, samyak-kṛito 'lpo 'pi dharmo bhûri-phalo bhavet;
«tathâ ca prâktanîṃ, devi, sapta-dvija-kathâṃ çṛiṇu: 108

Kuṇḍinâkhye pure pûrvam upâdhyâyasya kasyacit
brâhmaṇasya 'bhavan çishyâḥ sapta brâhmaṇa-putrakâḥ. 109
sa tân çishyân upâdhyâyo dhenuṃ durbhiksha-doshataḥ
gomataḥ çvaçurâd ekâṃ yâcituṃ prâhiṇot tataḥ. 110
te ca gatvâ 'anya-deça-sthaṃ durbhiksha-kshâma-kukshayaḥ
taṃ tad-girâ tac-çvaçuraṃ tac-çishyâ gâṃ yayâcire. 111
so 'pi vṛittikarîm ekâṃ dhenuṃ tebhyaḥ samârpayat,
kṛipaṇaḥ kshudhitebhyo 'pi na tu tebhyo 'çanaṃ dadau. 112
tatas te, tâṃ gṛihîtvâ gâm, âyânto 'rdha-pathe kshudhâ
udgâḍha-pîḍitâḥ klântâ nipetur dharaṇî-tale. 113
«upâdhyâya-gṛihaṃ dûraṃ, dûre ca 'âpad-gatâ vayam,
«durlabhaṃ sarvataç ca 'annaṃ, tat prâṇair gatam eva naḥ. 114
«evaṃ ca dhenur apy eshâ nistoya-vana-mânushe
«araṇye 'smin vipannaiva gurv-artho 'lpo 'pi kas tataḥ? 115
«tad asyâḥ piçitaiḥ prâṇân saṃdhârya, 'âçu gurûn api
«saṃbhâvayâmas tac-çeshair; âpat-kâlo hi vartate.» 116
iti saṃmantrya saptâpi jaghnuḥ sma brahmacâriṇaḥ
çâstrokta-vidhinâ dhenuṃ tâṃ paçû-kṛitya tatra te. 117
ishṭvâ devân pitṝn, bhuktvâ tad-mâṅsaṃ vidhivac ca tat,
jagmur âdâya tac-çesham upâdhyâyasya ca 'antikam. 118
tasmai praṇamya sarvaṃ te çaçaṅsus tad yathâ kṛitam;
sa tebhyaḥ sâparâdhebhyo 'py atushyat satya-bhâshaṇât. 119
dinaiḥ saptâpi durbhiksha-doshât te ca vipedire,
jâtismaraç ca bhûyo 'pi tena satyena jajñire. — 120

«itthaṃ phalati çuddhena siktaṃ saṃkalpa-vâriṇâ
«puṇya-vîjam api svalpaṃ puṅsâṃ, kṛishikṛitâm iva. 121

«tad eva dûshitaṃ, devi, dushṭa-saṃkalpa-pâthasâ
«phalaty anishṭam: atra 'idaṃ vacmy anyad api, tac çṛiṇu: 122

Gaṅgâyâṃ tulya-kâlau dvau tapasy anaçane janau,
eko vipro dvitîyaç ca caṇḍâlas tasthatuḥ purâ. 123
tayor viprah kshudhâkrânto, nishâdân vikshya tatra-gân
matsyân âdâya bhuñjânân, evaṃ mûḍho vyacintayat: 124
«aho! dâsyâḥ sutâ ete dhanyâ jagati dhîvarâḥ,
«ye yathâ-kâmam açnanti pratyagraṃ çapharâmisham.» 125
dvitîyas tu sa-caṇḍâlo dṛishṭvâ tân eva dhîvarân
acintayad: «dhig astv etân kravyâdân prâṇi-ghâtinaḥ! 126
«tat kim evaṃ sthitasya 'iha dṛishṭair eshâṃ mukhair mama?»
iti sammîlya netre sa tatra 'âsît svâtmani sthitaḥ. 127
kramâc ca 'anaçanena 'ubhau vipannau tau dvijântyajau;
dvijas tatra çvabhir bhuktaḥ, çîrṇo Gaṅgâ-jale 'ntyajaḥ. 128
tato 'kṛitâtmâ kaivarta-kula eva 'atra sa dvijaḥ
abhyajâyata, tîrthasya guṇâj jâtismaras tv abhût. 129
caṇḍâlo 'pi sa tatraiva Gaṅgâ-tîre mahîbhujaḥ
gṛihe jâtismaro jajñe dhîro 'nupahatâtmakaḥ. 130
jâtayoç ca tayor eva pràgjanma smarator dvayoḥ
eko 'nutepe dâçaḥ san, râjâ san mumude 'paraḥ. 131

«iti dharma-taror mûlam: açuddhaṃ yasya mânasam,
çuddhaṃ yasya ca, tad-rûpaṃ phalaṃ tasya na saṃçayaḥ» 132
ity etad uktvâ devîṃ tâṃ Târâdattâṃ, sa bhûpatiḥ
Kaliṅgadattaḥ punar apy uvâca 'enâṃ prasaṅgataḥ: 133
«kiṃ ca, sattvâdhikaṃ karma, devi, yad nâma yâdriçam,
«phalâya tat, yataḥ sattvam anudhâvanti sampadaḥ; 134
«tathâ ca kathayâmy atra, çṛiṇu, citrâm imâṃ kathâm:

Asti 'iha bhuvana-khyâtâ 'Avantishu 'Ujjayinî-purî. 135
râjate sita-harmyair yâ Mahâkâla-nivâsabhûḥ
tat-sevâ-rasa-sampràpta-Kailâsa-çikharair iva, 136
sac-cakravarti-pânîyaḥ praviçad-vâhinî-çataḥ
yad-âbhogo 'bdhi-gambhîraḥ sapaksha-kshmâbhṛid-âçrayaḥ. 137
tasyâṃ Vikramasiṅhâkhyo babhûva 'anvarthayâ 'âkhyayâ
râjâ, vairi-mṛigâ yasya naiva 'âsan sammukhâḥ kvaciṭ. 138
sa ca nishpratipakshatvâd alabdha-samarotsavaḥ
astreshu bâhu-vîrye ca sâvajño 'ntar atapyata. 139
atha so 'maraguptena tad-abhipràya-vedinâ
kathântare prasaṅgena mantriṇâ jagade nṛipaḥ: 140
«deva, dordaṇḍa-darpeṇa çastravidyâ-madena ca
«âçaṅsatâm api ripûn râjñâṃ dosho na durlabhaḥ. 141

« tathâ ca pûrvaṃ Bâṇena yuddha-yogyam ariṃ Haraḥ
« darpâd bhuja-sahasrasya tâvad ârâdhya yâcitaḥ, 142
« yâvat prâpta-tathâbhûta-tad-varaḥ sa Murâriṇâ
« devena vairiṇâ saṅkhye lûna-bâhu-vanaḥ kṛitaḥ. 143
« tasmât tvayâpi kartavyo na 'saṃtosho yudhaṃ vinâ,
« kâṅkshaṇîyo na ca 'anishṭo vipaksho 'pi kadâcana. 144
« çastra-çikshâ sva-vîryaṃ ca darçanîyaṃ tava 'iha cet,
« yogya-bhûmâv aṭavyâṃ tad mṛigayâyâṃ ca darçaya. 145
« râjñâṃ ca 'âkheṭakaṃ api vyâyâmâdi-kṛite matam,
« yuddhâdhvâno na çasyante, râjâno hy akṛitaçramâḥ. 146
« âraṇyâç ca mṛigâ dushṭâḥ çûnyâm icchanti medinîm,
« tena te nṛipater badhyâ, ity apy âkheṭam ishyate; 147
« na ca 'ati te nishevyante, tat-sevâ-vyasanena hi
« gatâ nṛipatayaḥ pûrvaṃ api Pâṇḍv-âdayaḥ kshayam. » 148
ity ukto 'maraguptena mantriṇâ sa sumedhasâ
râjâ Vikramasiṅho 'tra « tathâ » 'iti tad amanyata. 149
anyedyuç ca 'âçva-pâdâta-sârameyamayîṃ bhuvam,
vicitra-vâguroccharâyamayîç ca sakalâ diçaḥ, 150
saharsha-mṛigayu-grâma-ninâdamayaṃ ambaraṃ
kurvan, sa mṛigayâ-hetor nagaryâ niryayau nṛipaḥ. 151
nirgacchan gaja-pṛishṭha-stho vâhye çûnya-surâlaye
purushau dvâv apaçyac ca vijane sahita-sthitau. 152
« svairaṃ mantrayamâṇau ca mithaḥ kiṃ api tâv ubhau »,
dûrât sa tarkayan râjâ jagâma mṛigayâ-vanam. 153
tatra protkhâta-khadgeshu vriddha-vyâghreshu ca vyadhât
toshaṃ sa siṅha-nâdeshu bhûbhâgeshu nageshu ca; 154
tâṃ sa vikrama-vijâbhair mahîṃ tastâra mauktikaiḥ
siṅhânâṃ hasti-hantṛiṇâṃ nihatânâṃ nakha-cyutaiḥ; 155
tiryañcas tiryag eva 'asya petur vakra-plutâ mṛigâḥ,
laghu nirvidhya tân pûrvaṃ, harshaṃ prâpad avakragaḥ. 156
kṛitâkheṭaç ca suciraṃ râjâ 'asau çrânta-sevakaḥ
âgâc çithilita-jyena câpena 'Ujjayinîṃ punaḥ. 157
tasyâṃ devakule tasmiṅs tâvat-kâlaṃ tathaiva tau
sthitau dadarça purushau, nirgacchan yau sa dṛishṭavân. 158
« kâv etau? mantrayete ca kiṃsvid evam iyac ciram?
« nûnaṃ cârâv imau dirgha-rahasyâlâpa-sevinau. » 159
ity âlocya, pratihâraṃ visṛijya, 'ânâyayat sa tau
purushau dvâv avashṭabhya râjâ, baddhau cakâra ca. 160
dvitîye 'hani ca 'âsthânaṃ tâv ânâyya, sa pṛishṭavân:
« kau yuvâṃ? suciraṃ kaç ca mantras tâvân sa vâṃ? » iti. 161
tatas tayoḥ svayaṃ râjñâ tatra paryanuyuktayoḥ
yâcitâbhayayor eko yuvâ vaktuṃ pracakrame: 162
« çrûyatâṃ, varṇayâmy etad yathâvad adhunâ, prabho: —
Abhût Karabhako nâma vipro 'syâm eva vaḥ puri. 163
tasya pravîra-putrecchâ-kṛitâgny-ârâdhanodbhavaḥ
aham esha, mahârâja, vedavidyâ-vidaḥ sutaḥ. 164

tasmiṅç ca bhâryâṇugate pitari svar gate, çiçuḥ
adhîta-vidyo 'py ânâthyât sva-mârgaṃ tyaktavân aham, 165
pravṛittaç ca 'bhavaṃ dyûtaṃ çastravidyâç ca sevitum.
kasya na 'ucchṛiṅkhalaṃ bâlyaṃ guru-çâsana-varjitam? 166
tena krameṇa ca 'uttîrṇe çaiçave, jâta-dor-madaḥ
aṭavîm ekadâ bâṇân ahaṃ ksheptuṃ gato 'bhavam. 167
tâvat tena pathâ ca 'ekâ nagaryâ nirgatâ badhûḥ
âgât karṇîrathârûḍhâ janyair bahubhir anvitâ. 168
akasmâc ca tadaiva 'atra karî troṭita-çṛiṅkhalaḥ
kuto 'py âgatya tâm eva badhûm abhyâpatad madât. 169
tad-bhayena ca sarve 'pi tyaktvâ tâm anuyâyinaḥ
tad-bhartrâpi saha klîvâḥ palâyya 'itas tato gatâḥ. 170
tad dṛishṭvâ sahasaiva 'aham sasaṃbhramam acintayam:
«hâ! kathaṃ kâtarair ebhis tyaktâ 'ekâ 'iyam tapasvinî? 171
«tad ahaṃ vâraṇâd asmâd rakshâmy açaraṇâm imâm.
«âpanna-tṛâṇa-vikalaiḥ kiṃ prâṇaiḥ paurusheṇa vâ?» 172
ity ahaṃ mukta-nâdas taṃ gajendraṃ prati dhâvitaḥ,
gajo 'pi tâṃ striyaṃ hitvâ sa mâm eva 'abhyadudruvat. 173
tato 'haṃ, bhîtayâ nâryâ vîkshyamâṇas tayâ, nadan
palâyamânaç ca gajaṃ taṃ dûram apakṛishṭavân; 174
kramât patra-ghanâṃ bhagnâṃ prâpya çâkhâṃ mahâ-taroḥ,
âtmânaṃ ca tayâ 'âchâdya, taru-madhyam agâm aham; 175
tatra 'agre sthâpayitvâ tâṃ çâkhâṃ tiryaktva-lâghavât
palâyito 'haṃ, hastî ca sa tâṃ çâkhâm acûrṇayat. 176
tato 'haṃ yoshitas tasyâḥ samîpam agamaṃ drutam,
çarîra-kuçalaṃ ca 'etâm apṛiccham iha bhîshitâm. 177
sâpi mâṃ vîkshya duḥkhârtâ saharshâ ca 'avadat tadâ:
«kiṃ me kuçalam, etasmai dattâ kâpurushâya yâ, 178
«îdṛiçe saṃkaṭe yo mâṃ tyaktvâ kvâpi gataḥ, prabho?
«etat tu kuçalaṃ, yat tvaṃ akshataḥ punar ikshitaḥ. 179
«tad me sa katamo bhartâ? tvaṃ îdânîṃ patir mama,
«yena 'âtma-nirapekshṇa hṛitâ mṛityu-mukhâd aham. 180
«sa ca 'esha dṛiçyate bhṛityaiḥ saha 'âgacchan patir mama,
«ataḥ svairaṃ tvam asmâkaṃ paçcâd âgaccha sâṃpratam; 181
«labdhe 'ntare hi militâ yâsyâmo yatra kutracit.»
evaṃ tayâ 'uktas tad ahaṃ «tathâ» 'iti pratipannavân. 182
«surûpâpy arpitâtmâpi para-strî 'iyam; kiṃ me tayâ?»
iti dhairyasya mârgo 'yaṃ, na târuṇyasya saṅginaḥ. 183
kshaṇâd etya ca sâ bhartrâ bâlâ saṃbhâvitâ satî,
tena sâkaṃ sabhṛityena gantuṃ prâvartata kramât. 184
ahaṃ ca gupta-tad-datta-pâtheyaḥ paravat sadâ
paçcâd alakshitas tasyâ dûram adhvânam abhyagâm. 185
sâ ca hasti-bhaya-bhrashṭa-bhaṅgâṅga-janitâṃ rujam
pathi mithyâ vadantî taṃ patiṃ sparçe 'py avarjayat. 186
kasya raktonmukhî gâḍha-rûḍhântarvisha-duḥsahâ
tishṭhed anapakṛitya strî bhujagî 'iva vikâritâ? 187

kramâc ca Lohanagaraṃ prâptâḥ smas te puraṃ vaya, m
baṇijyâ-jîvino yatra bhartus tasyâ gṛihaṃ striyaḥ. 188
sthitâḥ smas tad-ahaç ca 'atra sarve vâhye surâlaye.
tatra saṃmilitaç ca 'esha dvitîyo brâhmaṇaḥ sakhâ. 189
nave 'pi darçane 'nyonyam âçvâsaḥ samabhûc ca nau;
cittaṃ jânâti jantûnâṃ prema janmântarârjitam. 190
tato rahasyam âtmîyaṃ sarvam asmai mayâ 'uditam.
tad buddhvaiva tadâ svairaṃ mâm evam ayam abravît: 191
«tûshṇîṃ bhava, 'asty upâyo 'tra yat-kṛite tvam iha 'âgataḥ:
«etasyâ bhartṛi-bhaginî vidyate 'tra baṇik-striyaḥ; 192
«gṛihîtârthâ mayâ sâkam itaḥ sâ gantum udyatâ.
«tad karishye tadîyena sâhâyyena tava 'îpsitam.» 193
ity uktvâ mâm ayaṃ vipro gatvâ, tasyâs tadâ rahaḥ
baṇigbadhû-nanândus tad yathâ-vastu nyavedayat. 194
anyedyuḥ kṛita-saṃvic ca sâ nanândâ sametya tâm
prâveçayad bhrâtṛijâyâṃ tatra devagṛihântare. 195
tatra 'antaḥ sthitayor nau ca, madhyâhne taṃ tadaiva sâ
mitraṃ me bhrâtṛijâyâyâs tasyâ veçam akârayat. 196
kṛita-tad-veçam enaṃ ca gṛihîtvâ nagarântaram
bhrâtrâ saha 'aviçad geham, kṛitvâ naḥ kârya-saṃvidam. 197
aham ca nirgatya tatas, tayâ purusha-veçayâ
baṇigbadhvâ samaṃ prâptaḥ krameṇa 'Ujjayinîm imâm. 198
tad-nanândâ ca sâ râtrau tad-ahaḥ sotsavât tataḥ
matta-supta-janâd gehâd anena saha nirgatâ. 199
tataç ca 'ayaṃ gṛihîtvâ tâṃ vipracchannaiḥ prayâṇakaiḥ
âgato nagarîm etâm; atha 'âvâṃ militâv iha. 200
ity âvâbhyâm ubhe bhârye prâpte pratyagra-yauvane
nanândâ-bhrâtṛijâye te svânuràga-samarpite. — 201
«ato nivâse sarvatra, deva, çaṅkâmahe vayam;
«kasya 'âçvasiti ceto hi vihita-svaira-sâhasam? 202
«tad avasthâna-hetoç ca vittârthaṃ ca rahaç ciram
«âvâṃ mantrayamâṇau hyo dṛishṭau devena dûrataḥ. 203
«dṛishṭvâ 'ânâyya ca saṃyamya sthâpitau caura-çaṅkayâ,
«adya pṛishṭau ca vṛittântaṃ, sa ca 'esha kathito mayâ. 204
«devaḥ prabhavati 'idânîm!» ity ekena 'udite, tadâ
râjâ Vikramasiṅhas tau viprau dvâv apy abhâshata: 205
«tushṭo 'smi; vâṃ bhayaṃ mâ bhûd! ihaiva puri tishṭhatam!
«aham eva ca dâsyâmi paryâptaṃ yuvayor dhanam.» 206
ity uktvâ sa dadau râjâ yatheshṭaṃ jîvanaṃ tayoḥ,
tau ca bhâryânvitau tasya nikaṭe tasthatuḥ sukham. 207

«ittham kriyâsu nivasanty api yâsu tâsu
«puṃsâṃ çriyaḥ prabala-sattva-vahishkṛitâsu,
«evaṃ ca sâhasa-dhaneshv atha buddhimatsu
«saṃtushya dâna-niratâḥ kshitipâ bhavanti. 208

«ity aihikena ca purâ vihitena cûpi
«svenaiva karma-vibhavena çubhâçubhena
«çaçvad bhavet tad-anurûpa-vicitra-bhogaḥ,
«sarvo hi nâma sasurâsura esha sargaḥ. 209
«tat svapna-vritti-nibhato nabhasaç cyutâ yâ
«jvâlâ tvayâ 'antar udaraṃ viçatî 'iva dṛishṭâ,
«sâ kâpi, devi, surajâtir asaṃçayaṃ te
«garbhaṃ kuto 'pi khalu karma-vaçât prapannâ.» 210
iti nija-bhartur vadanâc
çrutvâ nṛipateḥ Kaliṅgadattasya,
devî Târâdattâ
prâpa sagarbhâ paraṃ pramadam. 211

Taraṅga 28.

Tataḥ Kaliṅgadattasya râjño garbha-bharâlasâ
râjñî Takshâçilâyâṃ sâ Târâdattâ çanair abhût. 1
udeshyac-candra-lekhâṃ ca' prâcîm anucakâra sâ
âsanna-prasavâ pâṇḍu-mukhî tarala-târakâ. 2
jajñe ca tasyâ naciràd ananya-sadṛiçî sutâ,
vedhasaḥ sarva-saundarya-sarga-varṇaka-saṃnibhâ. 3
«îdṛik putro na kiṃ jâta?» iti 'iva sneha-çâlinaḥ
rakshâ-pradîpâs tat-kânti-jitâ vicchâyatâṃ yayuḥ. 4
pitâ Kaliṅgadattaç ca, jâtâṃ tâṃ tâdṛiçîm api
dṛishṭvâ, tad-rûpa-putrâçâ-vaiphalya-vimanâ abhût. 5
divyâṃ tâm api saṃbhâvya sa putreccheur adûyata;
çoka-kandaḥ kva kanyâ hi, kva 'ânandaḥ kâyavân sutaḥ? 6
tataç ceto-vinodâya khinno nirgatya mandirât,
yayau nânâ-Jinâkâraṃ vihâraṃ sa mahîpatiḥ. 7
tatra 'ekadeçe çuçrâva dharma-pâṭhaka-bhikshuṇâ
jana-madhyopavishṭena kathyamânam idaṃ vacaḥ: 8
«artha-pradânam eva 'âhuḥ saṃsâre sumahat tapaḥ;
«arthadaḥ prâṇadaḥ proktaḥ, prâṇâ hy artheshu kîlitâḥ. 9
«Buddhena ca parasya 'arthe karuṇâkula-cetasâ
«âtmâpi tṛiṇavad dattaḥ; kâ varâke dhane kathâ? 10
«tâdṛiçena ca dhîreṇa tapasâ sa gata-spṛihaḥ,
«saṃprâpta-divya-vijñâno Buddho buddhatvam âgataḥ. 11
«âçarîram ataḥ sarveshv ishṭeshv âçâ-nivartanât
«prâjñaḥ sattva-hitaṃ kuryât samyaksaṃbodha-labdhaye: 12

Tathâ ca pûrvaṃ kasyâpi Kṛita-nàmno mahîpateḥ
ajàyanta 'atisubhagàḥ kramàt sapta kumârikàḥ. 13
bâlâ eva ca tâs tyaktvâ vairâgyeṇa pitur gṛiham
çmaçânaṃ çiçriyuḥ, pṛishṭâ jagaduç ca paricchadam: 14
«asâraṃ viçvam eva 'etat; tatrâpi 'idaṃ çarîrakam,
»tatrâpy abhîshṭa-saṃyoga-sukhâdi svapna-vibhramaḥ. 15
«ekaṃ para-hitaṃ tv atra saṃsâre sâram ucyate;
«tad anenâpi dehena kurmaḥ sattva-hitaṃ vayam. 16
«kshipàmo jîvad eva 'etac çarîraṃ pitṛikânane
«kravyâd-gaṇopayogâya; kàntenâpi hy anena kim? —: 17
Tathà ca râjaputro 'tra viraktaḥ ko 'py abhût purà;
sa yuvâpi sukànto 'pi parivrajyàm açiçriyat. 18
sa jàtu *bhikshuḥ kasyâpi pravishṭo baṇijo gṛiham*
dṛishṭas taruṇyà tat-patnyà padmapatrâyatekshaṇaḥ. 19
sâ *tal-locana-lâvaṇya-hṛita-città tam abravît:*
«katham âttam idaṃ kashṭam îdṛiçena tvayâ vratam? 20
«sâ dhanyà strî, tava 'anena cakshushà yà nirîkshyate.»
ity uktaḥ sa tayâ bhikshuç cakshur ekaṃ apâṭayat, 21
ûce ca haste kṛitvâ tad: «mâtaḥ, paçya 'idam îdṛiçam;
«jugupsitam asṛig-mâṅsaṃ gṛihyatàṃ, yadi rocate. 22
«îdṛig eva dvitîyaṃ ca; vada, ramyaṃ kim etayoḥ?»
ity uktâ tena tad dṛishṭvâ vyashîdat sa baṇigbadhûḥ, 23
uvâca ca: «hâ, hâ! pâpaṃ mayâ kṛitam abhavyayâ,
«yad ahaṃ hetutâṃ prâptâ locanotpâṭane tava.» 24
tac çrutvâ bhikshur avadad: «mâ bhûd, amba, tava vyathâ!
«mama tvayâ hy upakṛitaṃ yataḥ, çṛiṇu nidarçanam: — 25
Âsît ko 'pi purà kànte kutrâpy upavane yatiḥ
anujâhnavi vairàgya-niḥçesha-nikashecchayà. 26
tapasyataç ca ko 'py asya ràjà tatraiva daivataḥ
vihartum âgataḥ sâkaṃ avarodha-badhûjanaiḥ. 27
vihṛitya pâna-suptasya pârçvâd utthâya tasya ca
nṛipasya câpalâd râjñyas tad-udyâne kila 'abhraman. 28
dṛishṭvâ tatra 'ekadeçe ca taṃ samàdhi-sthitaṃ munim,
atishṭhan parivàrya 'enaṃ «kim etad?» iti kautukàt. 29
cira-sthitâsu tàsv atra, prabuddhaḥ so 'tha bhûpatiḥ,
apaçyan dayitâḥ pârçve, tatra babhrâma sarvataḥ. 30
dadarça ca 'atra râjñîs tâḥ parivṛitya muniṃ stbitâḥ,
kupitaç ca 'îrshyayà tasmin khadgena prâharad munau. 31
aiçvaryam, îrshyà, nairghṛiṇyaṃ, kshîvatvaṃ, nirvivekatà:
ekaikaṃ kiṃ na yat kuryât, pañcàgnitve tu kà kathà? 32
tato gate nṛipe tasmin, kṛittâṅgam api taṃ munim
akruddhaṃ prakaṭî-bhûya kâpy uvàca 'atra devatà: 33
«mahàtman, yena pàpena krodhena 'etat kṛitaṃ tvayi,
«sva-çaktyà taṃ ahaṃ hanmi, manyate yadi tad bhavân.» 34
tac çrutvâ sa jagàda 'ṛishir: «devi, ma sma 'evam àdiçaḥ!
«sa hi dharma-sahàyo me, na vipriya-karaḥ punaḥ. 35

«tat-prasâdât kshamâ-dharmam, bhagavaty, âptavân aham;
«kasya kshameya kim, devi, na 'evam cet sa mama 'âcaret? 36
«kah kopo naçvarasya 'asya dehasya 'arthe manasvinah?
«priyâpriyeshu sâmyena kshamâ hi brahmanah padam.» 37
ity uktâ muninâ sâ 'atha tapasâ tasya toshitâ,
angâni devatâ kritvâ nirvranâni tiro dadhe. — 38
«tad yathâ so 'pi tasya 'risher upakârî mato nripah,
«netrotkhanana-hetos tvam tapo-vriddhyai tathâ, 'amba, me.» 39
ity uktvâ sa vaçî bhikshur vinamrâm tâm banigbadhûm,
kânte 'pi vapushi svasminn anâsthah siddhaye yayau. — 40
«tasmâd bâlye 'tiramye 'pi kah kâye gatvare grahah?
«sattvopakâras tv etasmâd ekah prâjñasya çasyate. 41
«tad imâ vayam etasmin nisarga-sukha-sadmani
«çmaçâne prâninâm arthe vinyasyâmah çarîrakam.» 42
ity uktvâ parivâram tâh sapta râjakumârikâh
tathaiva cakruh prâpuç ca samsiddhim paramâm tatah. 43

«evam nije çarîre 'pi mamatvam nâsti dhîmatâm,
«kim punah suta-dârâdi-parigraha-trinotkare.» 44
ity-âdi sa nripah çrutvâ vihâre dharma-pâthakât
Kalingadatto nîtvâ ca dinam prâyât sva-mandiram. 45
tatra 'anubâdhyamânaç ca kanyâ-janma-çucâ punah
sa râjâ griha-vriddhena kenâpy uce dvijanmanâ: 46
«râjan, kim kanyakâratna-janmanâ durmanâyase?
«putrebhyo 'py uttamâh kanyâh çivâya 'iha paratra ca. 47
«râjya-lubdheshu kâ teshu putreshv âsthâ mahîbhujâm,
«ye bhakshayanti janakam vata karkatakâ iva? 48
«nripâs tu Kuntibhojâdyâh Kunty-âdi-tanayâ-gunaih
«tîrnâ duhsaha-Durvâsah-prabhritibhyah parâbhavam. 49
«phalam yac ca sutâ-dânât, kutah putrât paratra tat?
«Sulocanâ-katham atra kim ca vacmi, nicamyatâm: 50

Âsîd râjâ Sushenâkhyaç Citrakûtâcale yuvâ,
Kâmo 'nya iva yo Dhâtrâ nirmitas Tryambakershayâ. 51
sa cakre divyam ârâmam mûle tasya mahâ-gireh,
surânâm Nandanodyâna-vâsa-vairasya-dâyinam. 52
tad-madhye ca cakâra 'ekâm vâpîm utphulla-pankajâm
Lakshmî-lîlâravindânâm navâkaramahîm iva. 53
tasyâs tasthau sa sadratna-sopânâyâs tate sadâ
patnînâm svânurûpânâm abhâvâd abadhûsakhah. 54
ekadâ tena mârgena nabhasâ surasundarî
Rambhâ Jambhâri-bhavanâd âjagâma yadricchayâ. 55
sâ tam dadarça râjânam tatra 'udyâne vihârinam
sâkshâd Madhum iva 'utphulla-pushpa-kânana-madhya-gam. 56

«vâpikâ-padma-patitâm divo 'nupatitaḥ Çriyam
«Candraḥ kim esha? na 'etad vâ, çrîr asya hy anapâyinî. 57
«nûnaṃ Pushpeshur udyânaṃ pushpecchuḥ so 'yam âgataḥ;
«kiṃ tu sâ Ratir etasya kva gatâ sahacâriṇî?» 58
ity autsukya-kṛitollekhâ sâ 'vatîrya nabho-'ntarât,
Rambhâ mânusha-rûpeṇa râjânaṃ tam upâgamat. 59
upetâṃ tâṃ ca sahasâ dṛishṭvâ râjâ sa vismitaḥ
acintayad: «aho, kâ 'iyam asaṃbhâvya-vapur bhavet? 60
«na tâvad mânushî, yena pâdau na 'asyâ rajaḥ-spriçau,
«na cakshuḥ sanimeshaṃ vâ; tasmâd divyaiva kâpy asau. 61
«prashṭavyâ tu mayâ na 'iyaṃ, palâyeta hi jâtucit;
«pratibhedâsahâḥ prâyo divyâḥ kâraṇa-saṃgatâḥ.» 62
iti dhyâyan sa nṛipatiḥ kṛita-saṃbhâshaṇas tayâ
tat-krameṇaiva tatkâlaṃ tat-kaṇṭhâçlesham âptavân. 63
cikrîḍa ca ciraṃ so 'tra sâkam Apsarasâ tayâ,
divaṃ sâpi visasmâra; ramyaṃ prema, na janmabhûḥ. 64
tat-sakhî-Yakshiṇî-vṛikshair apûri svarṇa-râçibhiḥ
sâ 'sya bhûmir narendrasya, dyaur Meru-çikharair iva. 65
kâlena ca 'asya râjñaḥ Susheṇasya varâpsaraḥ
asûta 'ananya-sadriçîṃ dhṛitagarbhâ satî sutâm. 66
prasûta-mâtraiva ca sâ jagâda 'enaṃ mahîpatim:
«râjan, çâpo 'yam îdṛig me jâtaḥ, kshîṇaḥ sa ca 'adhunâ; 67
«ahaṃ hi Rambhâ, nâkastrî tvayi dṛishṭe 'nurâginî.
«jâte ca garbhe, muktvâ taṃ, gacchâmas tatkshaṇaṃ vayam. 68
«samayo hi 'îdriço 'smâkaṃ; tad rakshetḥ kanyakâm imâm;
«etad-vivâhâd nâke nau bhûyo bhâvî samâgamaḥ.» 69
evam uktvâ 'Apsarâ Rambhâ vivaçâ sâ tirodadhe,
tad-duḥkhâc ca sa râjâ 'abhût tadâ prâṇa-tyayodyataḥ. 70
«nirâsthenâpi kiṃ tyaktaṃ Viçvâmitreṇa jîvitam
«Menakâyâṃ prayâtâyâṃ prasûyaiva Çakuntalâm?» 71
ity-âdi sacivair ukto jñâtârthaḥ sa nṛipo dhṛitim
çanair âdatta kanyâṃ ca punaḥsaṃgama-kâraṇam. 72
tâṃ ca bâlâṃ tad-ekâgraḥ pitâ sarvâṅga-sundarîm
so 'tilocana-saundaryâd nâmnâ cakre Sulocanâm. 73
kâlena yauvana-praptâm udyâna-sthâṃ dadarça tâm
yuvâ yadricchayâ bhrâmyan Vatsâkhyaḥ Kâçyapo muniḥ. 74
sa tapo-râçi-rûpo 'pi dṛishṭvaiva 'etâṃ nṛipâtmajâm
anurâga-rasajño 'bhûd; iti ca 'atra vyacintayat: 75
«aho rûpaṃ kim apy asyâḥ kanyâyâḥ paramâdbhutam!
«na 'imâṃ prâpnomi ced bhâryâṃ, kim anyat tapasaḥ phalam?» 76
iti dhyâyan muni-yuvâ sa Sulocanayâ tayâ
adarçi prajvalat-tejâ vidhûma iva pâvakaḥ. 77
taṃ vîkshya sâpi sapremâ sâkshasûtra-kamandalum,
«çântaç ca kâmanîyaç ca ko 'yaṃ syâd?» ity acintayat. 78
varaṇâya 'iva ca 'upetya, nayanotpala-mâlikâm
kshipantî tasya vapushi, praṇâmam akarod muneḥ. 79

«patim samâpnuhi!» 'ity âçis tasyâs tena 'bhyadhîyata
surâsura-durullaṅghya-Manmathâjñâ-vaçâtmanâ. 80
tato 'sâmânya-tad-rûpa-lobha-luṇṭhita-lajjayâ
tayâpy ûce sa vinamad-vaktrayâ munipuṅgavaḥ: 81
«eshâ yadi 'icchâ bhavato, narmâlâpo na ced ayam,
«tad, deva, dâtâ nṛipatiḥ pitâ me yâcyatâm» iti. 82
atha 'nvayaṃ parijanâd munis tasyâ niçamya saḥ,
gatvâ nṛipaṃ tat-pitaraṃ Susheṇaṃ tâm ayâcata. 83
so 'pi taṃ vîkshya tapasâ vapushâ ca 'atibhûmigam
uvâca racitâtithyo râjâ muni-kumârakam: 84
«jâtâ 'Apsarasi Rambhâyâṃ kanyâ 'eshâ, bhagavan, mama.
«asyâ vivâhâd nâke me tayâ bhâvî samâgamaḥ; 85
«evaṃ tayâ vrajantyâ dyâṃ Rambhayaiva mama 'uditam.
«etat kathaṃ, mahâbhâga, bhaved? iti nirûpyatâm.» 86
tac çrutvâ muniputro 'sau kshaṇam evam acintayat:
«kiṃ purâ Menakodbhûtâ sarpa-dashṭâ Pramadvarâ, 87
«dattvâ 'âyusho 'rdhaṃ, muninâ na bhâryâ Ruruṇâ kṛitâ?
«Triçaṅkuḥ kiṃ na nîto dyâṃ Viçvâmitreṇa lubdhakaḥ? 88
«tad idaṃ sva-tapo-bhâga-vyayât kiṃ na karomy aham?»
ity âlocya, «na bhâro 'yam» ity uktvâ, so 'bravîd muniḥ: 89
«he devatâs! tapo-'ṃçena madîyena 'esha bhûpatiḥ
«saçarîro divaṃ yâtu Rambhâ-saṃbhoga-siddhaye.» 90
ity ukte tena muninâ, çṛinvatyâṃ râja-saṃsadi,
«evam astv!» iti suvyaktâ divyâ vâg udabhût tataḥ. 91
tataḥ Sulocanâṃ tasmai munaye Kâçyapâya tâm
Vatsâya dattvâ tanayâṃ, sa râjâ divam udyayau. 92
tatra divyatvam âsâdya, tayâ Çakra-niyuktayâ
sa reme Rambhayâ sâkaṃ bhûyo divyânubhâvayâ. 93

«ittham kṛitârthatâṃ, deva, Susheṇaḥ prâpa kanyayâ.
«kanyâ yushmâdṛiçâṃ geheshv îdṛiçyo 'vataranti hi. 94
«tad eshâ kâpi divyâ te jâtâ çâpa-cyutâ gṛihe
«kanyâ nûnaṃ; ato mâ gâḥ çucaṃ taj-janmanâ, vibho!» 95
iti çrutvâ kathâṃ râjâ gṛiha-vṛiddhâd dvijanmanaḥ,
Kaliṅgadatto nṛipatir jahau cintâṃ tutosha ca. 96
tâṃ sa cakre nija-sutâṃ nayanânanda-dâyinîm
nâmnâ Kaliṅgasenâ 'iti bâlâṃ indukalopamâm. 97
sâpi tasya pitur gehe râjaputrî tataḥ kramât
Kaliṅgasenâ vavṛidhe vayasyâ-madhya-vartinî. 98
vijahâra ca harmyeshu sâ gṛihopavaneshu ca
kṛidâ-rasamayasya 'iva laharî çaiçavâmbudheḥ. 99
kadâcid atha harmya-sthâṃ keli-saktâṃ dadarça tâm
Mayâsura-sutâ yântî vyomnâ Somaprabhâbhidhâ. 100
sâ tâm âlokya rûpeṇa muni-mânasa-mohinîm,
Somaprabhâ nabhaḥ-sthaiva jâta-prîtir acintayat: 101

«kâ 'iyaṃ? kim aindavî mûrtiḥ? kântis tasyâ divâ kutaḥ?
«Ratir vâ yadi, kva Kâmaḥ? kanyakâṃ tad avaimy aham, 102
«atra râja-gṛihe kâpi divyâ çâpa-cyutâ bhavet;
«jâne janmântare ca 'abhûd nûnaṃ sakhyaṃ mama 'etayâ. 103
«etad hi me vadaty asyâm atisnehâkulaṃ manaḥ.
«tad yuktaṃ kartum etâṃ me svayaṃvara-sakhîṃ punaḥ.» 104
iti saṃcintya bâlâyâs tasyâḥ, saṃtrâsa-çaṅkayâ
Somaprabhâ sâ gaganâd alakshitaṃ avâtarat. 105
manushya-kanyakâ-bhâvam âçritya 'âçvâsa-kâraṇam,
sâ 'asyâḥ Kaliṅgasenâyâḥ çanair upasasarpa ca. 106
«dishṭyâ râjasutâ kâpi svayam atyadbhutâkṛitiḥ
«asau mama 'âgatâ pârçvam, ucitâ 'iyaṃ sakhî mama,» 107
iti tad-darçanâd eva vicintya, 'utthâya ca 'âdarât,
Kaliṅgasenâpy âliṅgat sâ tâṃ Somaprabhâṃ tadâ. 108
upaveçya ca papraccha kshaṇâd anvaya-nâmanî;
«vakshyâmi sarvaṃ, tishṭha!» 'iti tâṃ ca Somaprabhâ 'abravît. 109
tataḥ kathâ-krameṇaiva vâcâ sakhyam abadhyata
tâbhyâm ubhâbhyâm anyonyaṃ hastagraha-puraḥsaram. 110
atha Somaprabhâ 'avâdît: «sakhi, tvaṃ râjakanyakâ;
«râjaputraiḥ samaṃ sakhyaṃ kṛicchrâd apy ativâhyate; 111
«alpenâpy aparâdhena te hi kupyanty amâtrayâ.
«râjaputra-baṇikputra-kathâṃ, çriṇv, atra vacmi te: 112

Nagaryâṃ Pushkaravatyâṃ Gûḍhasenâbhidho nṛipaḥ
âsît, tasya ca jâto 'bhûd eka eva kila 'âtmajaḥ. 113
sa râjaputro dṛiptaḥ sann ekaputratayâ çubham
açubhaṃ vâpi yac cakre, pitâ tasya 'asahishṭa tat. 114
bhrâmyatâ 'upavane jâtu dṛishṭas teṇaiva putrakaḥ
baṇijo Brahmadattasya sva-tulya-vibhavâkṛitiḥ. 115
dṛishṭvâ ca sadyaḥ so 'nena svayaṃvara-suhṛit kṛitaḥ;
tadaiva ca 'eka-rûpau tau jâtau râja-baṇik-sutau. 116
sthâtuṃ na çekatuḥ kshipraṃ tâv 'anyonyam adarçanam.
âçu badhnâti hi prema pràg janmântara-saṃstavaḥ. 117
na 'upabhuṅkte sma taṃ bhogaṃ râjaputraḥ kadâcana,
baṇikputrasya yas tasya na 'âdâv eva 'upakalpitaḥ. 118
ekadâ, suhṛidas tasya niçcitya 'udvâham âditaḥ,
Ahichatraṃ vivâhâya sa pratasthe nṛipâtmajaḥ. 119
mitreṇa tena sâkaṃ ca gajârûḍhaḥ sasainikaḥ
gacchann, Ikshuvatî-tiraṃ prâpya sâyaṃ samâvasat. 120
tatra candrodaye pânam âsevya, çayanaṃ çritaḥ
arthito nijayâ dhâtryâ kathâṃ vaktuṃ pracakrame. 121
upakrânta-katho jahre çrânto mattaç ca nidrayâ,
dhâtrî ca tadvat; so 'py âsît snehâj jâgrad baṇiksutaḥ. 122
tataḥ supteshu ca 'anyeshu strîṇâm iva mithaḥ-kathâ
gagane çuçruve tena baṇikputreṇa jâgratâ: 123

«anâkhyâya kathâṃ suptaḥ pâpo 'yaṃ; tac çapâmy aham:
«paridrakshyaty asau hâraṃ prâtas; taṃ ced grahîshyati, 124
«kaṇṭha-lagnena tena 'esha tatkshaṇaṃ mṛityum âpsyati,»
ity uktvâ viraràma 'ekà; dvitiyà ca tato 'bravît: 125
«ato yady ayam uttîrṇas, tad drakshyaty âmra-pâdapam;
«bhokshyate cet phalâny asya, tataḥ prâṇair vimokshyate,» 126
ity uktvâ vyaramat sâpi; tṛitiyà 'bhidadhe tataḥ:
«yady etad api tîrṇo 'yaṃ, tad vivâha-kṛite gṛiham 127
«pravishṭaç cet, tad eva 'asya hantuṃ pṛishṭhe patishyati,»
uktvâ 'iti nyavṛitat sâpi; caturthî vyâharat tataḥ: 128
«ato 'pi yadi nistîrṇas, tannaktaṃ vâsaveçmani
«pravishṭaḥ çatakṛitvo 'yaṃ kshutaṃ sadyaḥ karishyati; 129
«çatakṛitvo 'pi yady asya «jîva!» 'iti na vadishyati
«kaçcid atra, tataç ca 'esha mṛityor vaçam upeshyati. 130
«yena ca 'idaṃ çrutaṃ, so 'sya rakshârthaṃ yadi vakshyati,
«tasyâpi bhavità mṛityur», ity uktvâ sà nyavartata. 131
baṇikputraç ca tat sarvaṃ çrutvâ nirghâta-dâruṇam,
sa tasya râjaputrasya snehodvigno vyacintayat: 132
«upakrântâm anâkhyâtâṃ dhik kathâṃ, yad alakshitâḥ
«devatâḥ çrotum âyâtâḥ çapantyas tu kutûhalât. 133
«tad etasmin mṛite râjasute, ko 'rtho mama 'asubhiḥ?
«ato 'yaṃ rakshaṇîyo me yuktyâ prâṇa-samaḥ suhṛit. 134
«vṛittânto 'pi na vâcyo 'sya, mâ bhûd dosho mamâpy ataḥ,»
ity âlocya niçâṃ ninye sa kricchreṇa baṇiksutaḥ. 135
râjaputro 'pi sa prâtaḥ prasthitas tat-sakhaḥ pathi
dadarça purato hâraṃ, tam âdâtum iyesha ca. 136
tato 'bravîd baṇikputro: «hâraṃ mâ sma grahîḥ, sakhe!
«mâyâ 'iyam; anyathâ na 'ete paçyeyuḥ sainikâḥ katham?» 137
tac çrutvâ taṃ parityajya, gacchann agre dadarça saḥ
âmra-vṛikshaṃ, phalâny asya bhoktuṃ ca 'aicchad nṛipâtmajaḥ. 138
baṇikputreṇa ca prâgvat tato 'pi sa nivâritaḥ.
sântaḥkhedaḥ çanair gacchan prâpa çvaçura-sadma tat. 139
tatra 'udvâha-kṛite veçma viçan, dvârâd nivartitaḥ
tenaiva sakhyâ yâvac ca, tâvat tat patitaṃ gṛiham. 140
tataḥ kathaṃcid uttîrṇaḥ kiṃcit-sapratyayo niçi
nivâsakaṃ viveça 'anyaṃ râjaputro badhû-sakhaḥ. 141
tatra tasmin baṇikputre praviçya 'alakshita-sthite,
çatakṛitvaḥ kshutaṃ cakre çayanîyâçrito 'tha saḥ. 142
çatakṛitvo 'pi tasya 'atra nîcair «jîva!» 'ity udîrya saḥ,
kṛita-kâryo baṇikputro bṛishṭaḥ svairaṃ vahir yayau. 143
niryântaṃ tam apaçyac ca râjaputro badhû-sakhaḥ,
îrshyâ-vismṛita-tat-snehaḥ kruddho dvâḥsthân uvâca ca: 144
«pâpâtmâ 'ayaṃ rahaḥsthasya pravishṭo 'ntaḥpuraṃ mama;
«tad baddhvâ sthâpyatâṃ yâvat, prabhâte 'sau nigṛihyate.» 145
tad buddhvâ rakshibhir baddho niçâṃ ninye baṇiksutaḥ,
prâtar badhyabhuvaṃ taiç ca nîyamâno 'bravît sa tân: 146

«âdau nayata mâm tâvad râjaputrântikam, yatah
«vakshyâmi kâranam kimcit; tatah kuruta me badham.» 147
ity uktais tena tair gatvâ vijñaptah sa nripâtmajah,
sacivair bodhitaç ca 'nyais tasya 'ânayanam âdiçat. 148
ânîtah so 'bravît tasmai vrittântam râjasûnave,
pratyayâd grîha-pâtotthâd mene satyam ca so 'pi tat. 149
tatas tushtah samam sakhyâ badha-muktena tena sah
âyayau râjatanayah kritadâro nijâm purîm. 150
tatra so 'pi suhrit tasya kritodvâho baniksutah,
stûyamâna-gunah sarvair janair, âsîd yathâ-sukham. 151

«evam ucchrinkhalâ bhûtvâ sva-niyantri-pramâthinah
«râjaputrâ na manyante hitam, mattâ gajâ iva. 152
«Vetâlais taiç ca kâ maitrî, ye vihasya haranty asûn?
«tad, râjaputri, sakhyam me mâ sma vyabhicarah sadâ.» 153
iti çrutvâ kathâm etâm harmye Somaprabhâ-mukhât
Kalingasenâ sasneham tâm sakhîm pratyabhâshata: 154
«ete Piçâcâ, na tv ete râjaputrâ matâh, sakhi.
«Piçâca-durgraha-kathâm aham âkhyâmi te, çrinu: 155

Yajñasthalâkhye ko 'py âsîd agrahâre purâ dvijah.
sa jâtu durgatah kâshthâny âhartum atavîm yayau. 156
tatra kâshtham kuthâreņa pâtyamânam vidher vaçât
âpatya tasya janghâyâm bhittvâ 'antah praviveça tat. 157
tatah sa prasravad-rakto drishtvâ kenâpi mûrchitah
utkshipya 'anîyata grîham punsâ pratyabhijânatâ. 158
tatra vihvalayâ patnyâ tasya, prakshâlya çonitam,
âçvâsya tasya janghâyâm nibaddho vranapattakah. 159
tataç cikitsyamânah san vranas tasya dine dine
na param na rurohaiva, yâvad nâdîtvam âyayau. 160
tato nâdîvranât khinno daridro maranodyatah
abhyetya sakhyâ viprena kenâpi jagade rahah: 161
«sakhâ me Yajñadattâkhyaç ciram bhûtvâ 'atidurgatah
«Piçâca-sâdhanam kritvâ dhanam prâpya sukhî sthitah. 162
«tac ca tat-sâdhanam tena mamâpy uktam; tvam apy atah
«Piçâcam sâdhaya, sakhe; sa te ropayitâ vranam.» 163
ity uktvâ 'âkhyâta-mantro 'sâv uvâca 'asya kriyâm imâm:
«utthâya paççime yâme mukta-keço digambarah 164
«anâcântaç ca, mushtî dvau tandulânâm yathâ-kshamam
«dvâbhyâm âdâya hastâbhyâm, japan gaccheç catushpatham; 165
«tatra tandula-mushtî dvau sthâpayitvâ tatah, sakhe,
«maunenaiva tvam âgaccher, mâ vikshishthâç ca prishthatah. 166

«evaṃ kuru sadâ, yâvat Piçâco vyaktatâṃ gataḥ,
«« ahaṃ hi hanmi te vyâdhim »», iti tvâṃ vakshyati svayam. 167
«tato 'bhinandes taṃ, so 'tha tava rogaṃ harishyati.»
ity uktas tena mitreṇa sa dvijas tat tathâ 'karot. 168
tataḥ siddhaḥ Piçâcaḥ sa tasya 'ambara-mahaushadhiḥ
Himâcalendrâd ânîya ropayâmâsa tad-vraṇam. 169
jagâda ca prahṛishṭaṃ taṃ so 'tha lagna-graho dvijam:
«dehi vraṇaṃ dvitîyaṃ me, yâvat taṃ ropayâmy aham; 170
«na cet, sṛijâmy anarthaṃ te çarîraṃ saṃharâmi vâ.»
tac çrutvâ sa dvijo bhîtaḥ sadyo muktyai tam abhyadhât: 171
«vraṇaṃ dvitîyaṃ dâsyâmi saptabhis te dinair» iti.
tatas tena 'ujjhitaḥ so 'bhûd nirâço jîvite dvijaḥ. 172
— ity uktvâ viratâ madhyâd açîlâkhyâna-lajjayâ,
Kaliṅgasenâ bhûyaḥ sâ 'avâdît Somaprabhâm idam: — 173
tato vraṇântarâlâbhâd ârtaṃ vipram uvâca tam
dṛishṭvâ pṛishṭvâ ca duhitâ vidagdhâ mṛita-bhartṛikâ: 174
«vañcaye 'haṃ Piçâcaṃ taṃ; gaccha, tvaṃ brûhi taṃ punaḥ:
«« nâḍîvraṇo mad-duhitur bhavatâ ropyatâm »» iti.» 175
tac çrutvâ, mudito gatvâ, tathaiva 'uktvâ ca sa dvijaḥ
anaishîd duhitus tasyâḥ Piçâcaṃ taṃ tato 'ntikam. 176
sâ ca tasya Piçâcasya varâṅgaṃ svam adarçayat,
«ropaya 'imaṃ vraṇaṃ, bhadra, mama» 'iti bruvatî rahaḥ. 177
sa ca mûḍhaḥ Piçâco 'syâ varâṅge satataṃ dadau
piṇḍilepâdi, na tv âsît sa taṃ ropayitum kshamaḥ. 178
dinaiç ca khinnas, tasyâḥ sa kṛitvâ jaṅghe nijâṅsayoḥ,
«kiṃsvid na rohati?» 'ity evaṃ tad varâṅgaṃ vyalokayat, 179
yâvad dvitîyaṃ tasya 'adhaḥ sa pâyu-vraṇam aikshata.
taṃ dṛishṭvaiva ca saṃbhrântaḥ sa Piçâco vyacintayat: 180
«eko na ropito yâvad, utpanno 'yaṃ vraṇo 'paraḥ!
«satyaḥ pravâdo, yac chidreshv anarthâ yânti bhûritâm. 181
«prabhavanti yato lokâḥ, pralayaṃ yânti yena ca,
«saṃsâra-vartma vivṛitaṃ, kaḥ pidhâtum tad îçvaraḥ?» 182
ity âlocya viruddhârtha-siddhyâ bandhana-çaṅkayâ
sa Piçâcas tato mûrkhaḥ palâyya 'adarçanaṃ yayau. 183
evaṃ ca vañcayitvâ taṃ Piçâcaṃ mocitas tayâ
duhitrâ, sa dvijas tasthau rogottîrṇo yathâ-sukham. 184

«itthaṃ Piçâcâs; tat-tulyâ bâlâ râjaputrâç ca ye,
«te siddhâ apy anarthâya, sakhi, rakshyâs tu buddhibhiḥ. 185
«râjaputryaḥ kulînâs tu na 'etâdṛiçyaḥ çrutâḥ kvacit;
«ato 'nyathâ na bhâvyaṃ te, sakhi, mat-saṃgataṃ prati.» 186
evaṃ Kaliṅgaseṇâyâ mukhâc çrutvâ yathâ-kramam
sahâsaṃ citra-madhuraṃ, toshaṃ Somaprabhâ yayau. 187
«ito me shashṭi-yojanyaṃ gṛihaṃ, yâti ca vâsaraḥ;
«ciraṃ sthitâsmi, tat, tanvi, yâmi», 'ity etâm uvâca sa. 188

tato 'stagiri-çekharaṃ vrajati vâsareçe çanaiḥ,
sakhîṃ punarupâgama-praṇayinîṃ samâpricchya tâm,
kshaṇaṃ janita-vismayâ gagana-mârgam utpatya sâ,
jagâma vasatiṃ nijâṃ prasabham eva Somaprabhâ. 189
vilokya ca tad adbhutaṃ, bahu-vitarkam abhyantaraṃ
praviçya, samacintayat kila Kaliṅgasenâpi sâ:
«na vedmi, kim asâv, aho, mama sakhî hi Siddhâṅganâ
«bhavet, kim athavâ 'Apsaraḥ, kim athavâpi Vidyâdharî? 190
«divyâ tâvad iyaṃ bhavaty avitathaṃ vyomâgra-saṃcârinî,
«divyâ yânti ca mânushîbhir asama-snehâhṛitâḥ saṃgatim.
«bheje kiṃ nṛipateḥ Pṛithos tanayayâ sakhyaṃ na sâ 'Arundhatî?
«tat-prîtyâ Pṛithur âninâya Surabhiṃ svargâd na kiṃ bhûtalam? 191
«tat-kshîrâçanato na kiṃ punar asau bhrashṭo 'pi yâto divaṃ?
«saṃbhûtâç ca tataḥ-prabhṛity avikalâ gâvo na kiṃ bhûtale?
«tad dhanyâsmi, çubhodayâd upagatâ divyâ sakhî 'iyaṃ mama;
«prâtaç ca 'nvaya-nâmanî sunipuṇaṃ prakshyâmi tâm âgatâm.» 192
ity-âdi râjatanayâ hṛidi cintayantî
tâṃ yâminîm anayad atra Kaliṅgasenâ,
Somaprabhâ ca nija-veçmani bhûya eva
tad-darçanotsuka-manâ rajanîṃ ninâya. 193

Taraṅga 29.

Tataḥ Somaprabhâ prâtas, tad-vinodopapâdinîm
nyasta-dârumayânêka-mâyâ-sad-yantra-putrikâm 1
karaṇḍikâṃ samâdâya, sâ nabhastala-cârinî
tasyâḥ Kaliṅgasenâyâ nikaṭaṃ punar âyayau. 2
Kaliṅgasenâpy âlokya tâm ânandâçru-nirbharâ,
utthâya kaṇṭhe jagrâha, pârçvâsînâm uvâca ca: 3
«tvadîya-mukha-pûrṇendu-darçanena vinâ, sakhi,
«tamomayî triyâmâ 'adya çatayâmâ 'iva me gatâ. 4
«taj janmântara-saṃbandhaḥ kîdṛiçaḥ syât tvayâ mama,
«yasya 'ayaṃ pariṇâmo 'dya, tvaṃ, devi, vetsi ced, vada!» 5
tac çrutvâ râjaputrîṃ tâm evaṃ Somaprabhâ 'abravît:
«îdṛig me nâsti vijñânaṃ, na hi jâtiṃ smarâmy aham, 6
«na ca 'atra munayo 'bhijñâḥ; kecit tu yadi jânate,
«taiḥ kṛitaṃ tâdṛiçaṃ pûrvaṃ para-tattva-vidaç ca te.» 7
evam uktavatîṃ bhûyaḥ prema-viçrambha-peçalam
Kaliṅgasenâ papraccha vijane tâṃ sakautukâ: 8
«brûhi me, sakhi, kasya 'iha deva-jâteḥ pitus tvayâ
«janmanâ 'alaṅkṛito vaṅço muktayâ 'iva suvṛittayâ? 9
«jagat-karṇâmṛitaṃ kiṃ ca tava nâma, sulakshaṇe?
«karaṇḍikâ kimarthâ 'iyam? asyâm asti ca vastu kim?» 10

evaṃ Kaliṅgasenàyàḥ çrutvà sapraṇayaṃ vacaḥ,
Somaprabhà sà sarvaṃ tat kramàd vaktuṃ pracakrame: — 11
Asti trijagati khyâto Mayo nàma mahâsuraḥ.
àsuraṃ bhàvam utsṛijya Çauriṃ sa çaraṇaṃ çritaḥ. 12
tena dattâbhayaç cakre sa ca Vajrabhṛitaḥ sabhàm;
Daityàç ca «deva-pakshyo 'yam» iti taṃ praticukrudhuḥ. 13
tad-bhayàt tena Vindhyàdrau màyà-vivara-mandiram
agamyam Asurendrâṇàṃ bahv-âçcaryamayaṃ kṛitam. 14
tasya 'àvàṃ dve duhitarau Mayasya: brahmacàriṇi
jyeshṭhà Svayamprabhà nàma kumàrî tad-gṛiha-sthitâ; 15
ahaṃ Somaprabhà nàma kanishṭhà, sà tv ahaṃ, sakhi,
Naḍakûvara-saṃjñàya dattà Dhanada-sûnave. 16
pitrà ca çikshitâsmi 'iha màyà-yantràṇy anekaçaḥ;
tvat-prîtyai ca 'iyam ânîtà pûrṇà tava karaṇḍikà. — 17
ity uktvà 'adarçayat tasyàḥ prodghàṭya bahu-kautukàḥ
Somaprabhà kàshṭhamayîḥ sva-màyâ-yantra-putrikàḥ. 18
kilikâṅhati-màtreṇa kàcid gatvà vihàyasà
tad-àjñayà pushpamàlàm àdàya drutam àyayau; 19
kàcit tathaiva pànîyam ànināya yadṛicchayà;
kàcid nanarta; kàcic ca kathàlàpam atha 'akarot. 20
ity-àdibhir mahâçcaryaiḥ kaṃcit kàlaṃ vinodya tàm,
surakshitàṃ sthàpayitvà tàṃ ca yantra-karaṇḍikàm, 21
Kaliṅgasenàm àmantrya sotkàṃ Somaprabhà tataḥ
yayau bhartṛi-paràyattà nabhasà nija-mandiram. 22
Kaliṅgasenâpy âçcarya-darçana-dhvastayà kshudhà
prahṛishṭà tadahas tasthau sarvâhàra-parâṅmukhî. 23
tad dṛishṭvà ca tatas tasyâ jananî roga-çaṅkinî
Ânandâkhyena bhishajà nirûpya 'avikaloditàḥ: 24
«kuto 'pi hetor harsheṇa nashṭà 'asyàḥ kshud, na rogataḥ,
«utphulla-netraṃ vakty etad asyà hasad iva 'ànanam.» 25
ity uktà bhishajà, harsha-hetuṃ taj-jananî ca sà
papraccha tàṃ yathà-vṛittaṃ; sâpi tasyai tad abravît. 26
tataḥ çlàghya-sakhî-saṅga-hṛishṭàṃ matvà 'abhinandya ca,
àhàraṃ kàrayàmàsa jananî tàṃ yathocitam. 27
atha 'anyedyur upâgatya viditârthà krameṇa sà
Kaliṅgasenàṃ tàm evaṃ rahaḥ Somaprabhà 'abhyadhàt: 28
«mayà tvat-sakhyam àvedya, tvat-pàrçva-gamane 'nvaham
«anujñâ jñâninô bhartur gṛihîtà viditârthataḥ. 29
«tasmàt tvam apy anujñàtà pitṛibhyàṃ bhava sàṃpratam,
«yena svairaṃ mayà sàkaṃ nihçaṅkà vihariṣyasi.» 30
evam uktavatîṃ haste tàṃ gṛihîtvaiva, tatkshaṇam
Kaliṅgasenâ sva-pitur màtuç ca nikaṭaṃ yayau. 31
tatra nàmânvayâkhyàna-pûrvaṃ ca 'etàm adarçayat
pitre Kaliṅgadattàya ràjñe Somaprabhàṃ sakhîm, 32
mâtre ca Tàràdattàyai tathaiva tàm adarçayat;
tau ca dṛishṭvà yathâkhyànam enàm abhinanandatuḥ. 33

ûcatuç ca 'àkṛiti-prîtau dampatî tâv ubhau tataḥ
satkṛitya duhitṛi-snehât tâm mahâsura-sundarîm: 34
«vatse, Kaliṅgasenâ 'iyam haste tava samarpitâ;
«tad idânîm yathâ-kâmam ubhe viharatam yuvâm.» 35
etat tayor vaco dve câpy abhinandya niryatuḥ
samam Kaliṅgasenâ ca sâ ca Somaprabhâ tataḥ. 36
jagmatuç ca vihârâya vihâram râja-nirmitam,
âninyatuç ca tâm tatra mâyâ-yantra-karaṇḍikâm. 37
tato yantramayam Yakshaṃ gṛihîtvâ prâhiṇot tadâ
Somaprabhâ sva-prayogâd Buddhârcânayanâya sâ. 38
sa Yaksho nabhasâ gatvâ dûram adhvânam, âyayau
âdâya muktâ-sadratna-hemâmburuha-samcayam. 39
tena 'abhipûjya, Sugatân bhâsayâmâsa tatra sâ
Somaprabhâ sanilayân sarvâçcarya-pradâyinî. 40
tad buddhvâ 'âgatya dṛishṭvâ ca vismito mahishî-sakhaḥ
râjâ Kaliṅgadattas tâm apricchad yantra-ceshṭitam. 41
tataḥ Somaprabhâ 'avâdîd: «râjann, etâny anekadhâ
«mâyâ-yantrâdi-çilpâni pitrâ sṛishṭâni me purâ. 42
«yathâ ca 'idam jagad-yantram pañca-bhûtâtmakam, tathâ
«yantrâṇy etâni sarvâṇi; çṛiṇu tâni pṛithak pṛithak. 43
«pṛithvî-pradhânam yantram yad, dvârâdi pidadhâti tat;
«pihitam tena Çakro 'pi na ca 'udghâṭayitum paraḥ. 44
«âkâras toya-yantroṭṭhaḥ sajîva iva dṛiçyate.
«tejomayam tu yad yantram, taj jvâlâḥ parimuñcati. 45
«vâta-yantram ca kurute ceshṭâ gaty-âgamâdikâḥ.
«vyakti-karoti ca 'âlâpam yantram âkâça-saṃbhavam. 46
«mayâ ca 'etâny avâptâni tâtât; kim tv amṛitasya yat
«rakshakam cakra-yantram, tat tâto jânâti, na 'aparaḥ.» 47
iti tasyâ vadantyâs, tad-vacaḥ çraddadhatâm iva
madhyâhne pûryamâṇânâm çaṅkhânâm udabhûd dhvaniḥ. 48
tataḥ svocitam âhâram dâtum vijñapya tam nṛipam,
prâpya 'ânujñâm, vimâne tâm sânugâm yantra-nirmite 49
Kaliṅgasenâm âdâya, pratasthe gaganena sâ
Somaprabhâ pitṛi-geham jyeshṭhâyâḥ svasur antikam. 50
kshaṇâc ca prâpya Vindhyâdri-varti tat pitṛi-mandiram,
tasyâḥ Svayamprabhâyâç ca pârçvam tâm anayat svasuḥ. 51
tatra 'apaçyaj jaṭâjûṭa-mâlinîm tâm Svayamprabhâm
Kaliṅgasenâ, lambâkshamâlâm, sabrahmacâriṇîm, 52
susitâmbara-samvîtâm, hasantîm iva Pârvatîm,
kâma-bhoga-mahâbhoga-gṛihîtogra-tapaḥkriyâm. 53
sâpi Somaprabhâkhyâtâm praṇatâm tâm nṛipâtmajâm
Svayamprabhâ kṛitâtithyâ samvibheje phalâçanaiḥ. 54
«sakhi, bhuktaiḥ phalair etair jarâ te na bhavishyati
«vinâçiny asya rûpasya, padmasya 'iva himâhatiḥ. 55
«etad-artham iha snehâd ânîtâ bhavatî mayâ»;
iti Somaprabhâ ca 'etâm râjaputrîm abhâshata. 56

tataḥ Kaliṅgasenâ 'tra tâny abhuṅkta phalâni sâ,
sadyo 'mṛita-rasâsâra-siktâṅgî 'iva babhûva ca. 57
dadarça ca purodyânaṃ bhramantî tatra kautukât,
sasuvarṇâbja-vâpikaṃ, sudhâ-svâdu-phala-drumam, 58
hema-citra-khagâkîrṇaṃ, sanmaṇi-stambha-vibhramam,
bhitti-buddhi-karaṃ çûnye, bhittau çûnya-pratîti-dam, 59
jale sthala-dhiyaṃ kurvat, sthale ca jala-buddhi-kṛit,
lokântaram iva 'apûrvaṃ Maya-mâyâ-vinirmitam, 60
pravishṭa-pûrvaṃ plavagaiḥ purâ Sîtâ-gaveshibhiḥ
Svayaṃprabhâ-prasâdena cirât saṃprâpta-nirgamaiḥ. 61
tatas tad-adbhuta-pura-prakâmâloka-vismitâm
ajarâ-bhâjanîbhûtâṃ tâm âprashṭa Svayaṃprabhâ, 62
Kaliṅgasenâm âropya yantre, bhûyo vihâyasâ
Somaprabhâ Takshaçilâm ânināya sva-mandiram. 63
tatra sâ tad yathâ-vastu pitroḥ sarvam avarṇayat
Kaliṅgasenâ, tau câpi paraṃ saṃtosham îyatuḥ. 64

ittham tayor dvayoḥ sakhyor gacchatsu divaseshv atha
ûce Kaliṅgasenâṃ tâm evaṃ Somaprabhâ 'ekadâ: 65
«yâvad na pariṇitâ tvaṃ, tâvat sakhyaṃ mama tvayâ;
«tvad-bhartṛi-bhavane paçcâd mama syâd âgamaḥ kutaḥ? 66
«na dṛiçyo hi sakhî-bhartâ na 'aṅgîkâryaḥ kathaṃcana.
. 67
«aver vṛikî 'iva snushâyâḥ çvaçrûr mâṁsâni khâdati.
«tathâ ca, çṛiṇu, vacmy etâṃ Kîrtisenâ-kathâṃ tava: 68

Pure Pâṭaliputrâkhye dhuryo dhanavatâṃ baṇik
nâmnâ yathârthena purâ Dhanapâlita ity abhût. 69
Kîrtisenâbhidhânâ ca tasya 'ajâyata kanyakâ,
rûpeṇa 'ananya-sadṛiçî prâṇebhyo 'py adhika-priyâ. 70
sâ ca tena samânâya Magadheshu maharddhaye
Devasenâbhidhânâya dattâbhûd baṇije sutâ. 71
tasya ca 'atisuvṛittasya Devasenasya durjanî
vipannajanakasya 'âsîj jananî svâminî gṛihe. 72
sâ snushâṃ Kîrtisenâṃ tâṃ paçyantî pati-sammatâm,
krudhâjvalantî putrasya parokshaṃ akadarthayat. 73
Kîrtisenâ ca sâ patyur vaktuṃ naiva çaçâka tat;
kashṭâ hi kuṭila-çvaçrû-paratantra-badhû-sthitiḥ. 74

ekadâ sa patis tasyâ Devaseno baṇijyayâ
gantuṃ pravavṛite bandhu-prerito Vallabhîṃ purîm. 75
tataḥ sâ Kîrtisenâ taṃ patim evaṃ abhâshata:
«iyac-ciraṃ mayâ na 'etad, âryaputra, tava 'uditam; 76
«kadarthayati mâṃ eshâ tava 'ambâ tvayy api sthite,
«tvayi tu proshite kiṃ me kuryâd, iti na vedmy aham.» 77
tac çrutvâ sa samudbhrântas tat-snehât sabhayaḥ çanaiḥ
Devasenas tadâ gatvâ mâtaraṃ praṇato 'bravît: 78

«Kîrtisenâ 'dhunâ haste tava, amba, prasthitasya me;
«na 'syâ nihsnehatâ kâryâ, kulîna-tanayâ hy asau.» 79
tac çrutvâ Kîrtisenâm tâm âhûya, 'udvartitekshaṇâ
tam Devasenam mâtâ sâ tatkâlam samabhâshata: 80
«kṛitam mayâ kim, priccha 'etâm! evam tvâm prerayaty asau
«gṛihe bhedakarî, putra; mama tu dvau yuvâm samau.» 81
çrutvâ 'etac çânta-citto 'bhût tat-kṛite sa baṇigvaraḥ;
vyâja-sapraṇayair vâkyair jananyâ ko na vañcyate? 82
Kîrtisenâ tu sâ tûshṇîm âsîd udvega-sasmitâ,
Devasenas tu so 'nyedyuḥ pratasthe Vallabhîm baṇik. 83
tatas tad-viraha-kleça-jushas tasyâḥ krameṇa sâ
tad-mâtâ Kîrtisenâyâ dâsîḥ pârçvâd nyavârayat. 84
kṛitvâ ca gṛihacâriṇyâ sva-cetyâ saha samvidam,
ânâyya 'bhyantaram guptam tâm vivastrâm cakâra sâ. 85
«pâpe, harasi me putram», ity uktvâ, sakacagraham
pâdair dantair nakhaiç ca 'enâm cetyâ samam apâṭayat. 86
cikshepa ca 'enâm bhûgehe sapidhâne dṛiḍhârgale
tatratye 'bhyuddhṛitâçesha-pûrva-jâtârtha-samcaye. 87
nyadhâc ca tasyâs tatra 'antaḥ pratyaham sâ dinâtyaye
pâpâ tâdṛig-avasthâyâ bhaktasya 'ardha-çarâvakam, 88
acintayac ca: «dûrasthe patyâv evam mṛitâ svayam,
«imâm vyutthâpya yâta! 'iti vakshyâmi divasair» iti. 89
ittham bhûmigṛihe kshiptâ çvaçrvâ pâpakṛitâ tayâ
sukhârhâ rudatî sâ 'atra Kîrtisenâ vyacintayat: 90
«âdhyaḥ patiḥ, kule janma, saubhâgyam, sâdhuvṛittatâ:
«tad apy aho mama çvaçrû-prasâdâd îdṛiçî vipat! 91
«etad-artham ca nindanti kanyânâm janma bândhavâḥ
«çvaçrû-nanândṛi-samtrâsam asaubhâgyâdi-dûshitam.» 92
iti çocanty akasmât sâ Kîrtisenâ khanitrakam
lebhe 'smâd bhûgṛihâd, dhâtrâ manaḥ-çalyam iva 'uddhṛitam. 93
ayomayena tena 'atra suruṅgâm nicakhâna sâ
tâvad, yâvat tayâ 'uttasthe daivât svâd vâsaveçmanaḥ. 94
dadarça ca pradîpena prâktanena 'atha tad gṛiham,
akshîṇena kṛitâlokâ dharmeṇa 'iva nijena sâ. 95
âdâya 'ataç ca vastrâṇi svam svarṇam ca, niçâkshaye
nirgatyaiva tato guptam, jagâma nagarâd vahiḥ. 96
«evam vidhâya 'âgantum me na yuktam pitṛi-veçmani;
«kim vakshye tatra? lokaç ca pratyeshyati katham mama? 97
«ataḥ sva-yuktyâ gantavyam patyur eva 'antikam mayâ;
«iha 'amutra ca sâdhvînâm patir ekâ gatir yataḥ.» 98
ity âlocya cakâra 'atra taḍâgâmbu-kṛita-plavâ
râjaputrasya veçam sâ Kîrtisenâ suvinihitam. 99
tato gatvâ 'âpaṇe, dattvâ kimcid mûlyena kâñcanam,
kasyâpi baṇijo gehe dine tasminn uvâsa sâ. 100
anyedyus tatra cakre ca Vallabhîm gantum icchatâ
Samudrasena-nâmnâ sâ baṇijâ saha samstavam. 101

tena sâkaṃ sabhṛityena pràptuṃ pràk prasthitaṃ patim
sad-râjaputra-veçâ sâ pratasthe Vallabhîṃ prati. 102
jagâda taṃ ca baṇijaṃ: «gotrajair asmi bâdhitaḥ,
«tat tvayâ saha gacchâmi Vallabhîṃ svajanântikam.» 103
tac çrutvâ sa baṇikputro mârge paryacarac ca tâm,
«râjaputro dhruvaṃ bhavyaḥ ko 'py asâv» iti gauravât. 104
yayau ca sa baṇik-sârthaḥ puraskṛitya 'aṭavî-patham
bahu-çulka-bhaya-tyakta-màrgântara-janâçritam. 105
dinaiḥ pràpya 'aṭavî-dvàraṃ, sàyaṃ sârthe kṛita-sthitau,
cakre kṛitânta dûtî 'iva çabdaṃ bhayakaraṃ çivâ. 106
tad-abhijñe baṇig-loke caurâdy-âpàta-çaṅkini,
haste gṛihîta-çastreshu sarvato ripu-rakshishu, 107
dhvânte dhàvati dasyûnâm agrayàyi-balopame,
Kîrtisenâ tad âlokya puṃ-veçâ sâ vyacintayat: 108
«aho dushkṛitinâṃ karma saṃtânena 'iva vardhate!
«paçya, çvaçrû-kṛitâ vyâpad ihâpi phalità mama. 109
«prathamaṃ mṛityunà 'iva 'ahaṃ çvaçrû-kopena bhakshità,
«pravishṭà bhûgṛihaṃ paçcàd garbhavàsam iva 'aparam; 110
«daivât tato 'pi nishkrànta jàtà 'iva punar apy aham,
«iha 'adya 'àgatya saṃpràptà bhûyo jîvita-saṃçayam. 111
«caurair yadi hatâsmi 'iha, tac çvaçrûr mama vairiṇî,
««anyâsaktâ gatà kvâpi»», 'ity abhidhâsyati me patim. 112
«strî 'iti jñâtâsmi kenâpi hṛita-vastrântarà yadi,
«tato mṛityur mama çreyàn na punaḥ çîla-viplavaḥ. 113
«tena ca 'àtmaiva me rakshyo, na 'apekshyo 'yaṃ suhṛid baṇik;
«satî-dharmo hi sustrînâṃ cintyo, na suhṛid-àdayaḥ.» 114
iti niçcitya sà pràpa cinvatî taru-madhya-gam
gartaṃ gṛihâkṛitiṃ, dattaṃ kṛipayâ 'iva 'antaraṃ bhuvâ. 115
tatra praviçya ca 'àchâdya tṛiṇa-parṇâdibhis tanum,
tasthau saṃdhâryamâṇâ sà pati-saṃgama-vâñchayâ. 116
tato niçîthe sahasà nipatyaiva 'udyatâyudhà
caura-senà sumahatî sârthaṃ veshṭayatî sma tam. 117
ninadad-dasyu-kâlâbhraṃ, çastra-jvâlâciraprabham,
tataḥ sarudhirâsâraṃ tatra 'abhûd yuddha-durdinam. 118
hatvâ Samudrasenaṃ ca sânugaṃ taṃ baṇik-patim,
balino 'tha yayuç caurà gṛihîta-dhana-saṃcayâḥ. 119
tadâ ca Kîrtisenà sà çruta-kolâhalà balât
yad na muktà 'asubhis, tatra kàraṇaṃ kevalo vidhiḥ. 120
tato niçâyàṃ yâtâyàṃ, udite tigmatejasi,
nirjagâma ca sà tasmâd gartâd viṭapi-madhyataḥ. 121
kàmaṃ bhartr-eka-bhaktânàm aviskhalita-tejasàm
devatâ eva sàdhvînàṃ tràṇam àpadi kurvate; 122
yat tatra nirjane 'raṇye sinho dṛishṭvâpi tàṃ jahau
na paraṃ, yàvad abhyetya kutaçcit ko 'pi tàpasaḥ, 123
prishṭodantàṃ samàçvàsya, jàla-pànaṃ kamaṇḍaloḥ
dattvà, 'upadiçya panthànaṃ tasyâḥ, kvâpi tirodadhe. 124

tatas tṛiptâ 'amṛitena 'iva, kshut-pipâsâ-vinâkṛitâ,
tâpasoktena mârgeṇa pratasthe sâ pativratâ. 125
atha 'asta-çikharârûḍham prasârita-karam ravim,
«râtrim ekâm kshamasva!» 'iti vadantam iva, vikshya sâ, 126
mahato 'raṇya-vṛikshasya gṛihâbham mûla-koṭaram
viveça, pidadhe ca 'asya dvâram anyena dârunâ. 127
pradoshe ca dadarça 'atra dvâra-chidrântareṇa sâ
Râkshasîm âgatâm ghorâm, bâlakair anvitâm sutaiḥ. 128
«tirṇâṇya-vipad adya 'aham anayâ bhakshitâ» 'iti sâ
trastâ yâvat, tarau tâvad ârûḍhâ tatra Râkshasî. 129
anvârûḍhâç ca tat-putrâs tatra tâm kila Râkshasîm
abruvann: «amba, naḥ kimcid bhakshyam dehi!» 'iti tatkshaṇam. 130
tataḥ sâ Râkshasî bâlâṁs tân uvâca: «'adya, putrakâḥ,
«mahâ-çmaçânam gatvâpi bhakshyam na 'âsâditam mayâ. 131
«yâcito Dâginî-saṅgho 'py atra bhâgam adâd na me;
«tat-khedâd atha vijñapya yâcito Bhairavo mayâ. 132
«sa ca nâmânvayau pṛishṭvâ devo *mâm* evam âdiçat:
«« bhayaṃkari, kulînâ tvam Kharadûshaṇa-vaṅçajâ. 133
«« tad ito nâtidûrasthaṃ Vasudattapuram vraja;
«« tatra 'âste Vasudattâkhyo râjâ dharma-paro mahân, 134
«« yaḥ kṛitsnâm aṭavîm etâm paryantastho 'bhirakshati,
«« svayam gṛihṇâti çulkam ca, nigṛihṇâti ca taskarân. 135
«« tasya 'aṭavyâm ca mṛigayâ-çrama-suptasya bhûpateḥ
«« ajñâtaiva pravishṭâ 'antaḥ karṇe çatapadî laghu. 136
«« sâ ca kâlena bahuçaḥ prasûtâ 'asya çiro-'ntare.
«« tena rogeṇa râjâ 'asau snâyuçosho 'dya vartate. 137
«« vaidyâç ca 'asya na taṃ vyâdhim vidanty; anyo 'pi ko 'pi cet
«« na jñâsyati, tataç ca 'esha dinair alpair vipatsyate. 138
«« tasya mâṁsâni bhuñjithâ vipannasya, sva-mâyayâ
«« bhakshitais tair hi shaṇmâsân paritṛiptâ bhavishyasi.» » 139
«ittham me Bhairaveṇâpi saṃvibhâgaḥ sasaṃçayaḥ
«kâlavâṅç ca 'adya vihitas; tat, putrâḥ, kim karomy aham?» 140
evam tayâ 'uktâ Râkshasyâ putrâs te tâm atha 'abruvan:
«jñâtâpanîte roge 'smin, kim sa râjâ, amba, jîvati? 141
«katham ca tâdṛiço rogo, vada, tasya 'apanîyate?»
evam uktavatas tân sa tanayân Râkshasî jagau: 142
«jñâtâpanîta-rogaḥ san jîvaty eva sa bhûpatiḥ.
«çrûyatâm ca, yathâ so 'sya mahâ-rogo 'panîyate: 143
«çiraḥ pûrvam ghṛitâbhyaktam tasya nyastoshṇa-sarpishâ
«kṛitvâ madhyâhna-kaṭhine sthâpitasya 'âtape ciram, 144
«niveçya karṇa-kuhare sushirâm vaṅça-nâḍikâm
«çîtâmbu-ghaṭa-pṛishṭhastha-çarâva-chidra-saṅginîm, 145
«tena svedâtapa-klântâ nirgatya 'asya çiro-'ntarât,
«karṇa-randhreṇa tenaiva vaṅça-nâḍîm praviçya tâm, 146
«ghaṭe çîtâbhilâshiṇyaḥ çatapadyaḥ patanti tâḥ;
«evam sa nṛipatis tasmâd mahâ-rogâd vimucyate.» 147

ity uktvâ Râkshasî putrân vṛiksha-sthân viraràma sâ,
Kîrtisenà ca tat sarvam açṛiṇot koṭara-sthità. 148
çrutvâ ca cintayâmâsa: «nistarishyàmi ced itaḥ,
«tad gatvaiva 'etayà yuktyâ jîvayishyàmi taṃ nṛipam. 149
««etàm eva 'aṭavîṃ so 'lpa-çulkaḥ prànta-sthito vahiḥ,
««tat-saukaryàc ca baṇijaḥ sarve yànty amunà pathà,»» 150
«etat Samudraseno me svargàmi so 'bravîd baṇik;
«tad etenaiva màrgeṇa sa me bhartà 'àgamishyati. 151
«ato gatvà 'aṭavîṃ prànte Vasudattapure, nṛipam
«rogàd uttàrya, tatra-sthà pratikshe bhartur àgamam.» 152
evaṃ vicintayantî sà kṛicchrât tàm anayad niçàm;
prâtar nashṭeshu Rakshaḥsu niragât koṭarât tataḥ. 153
kramât tato 'ṭavî-madhye yànti purusha-veça-bhṛit
pràpte parâhṇe gopàlam ekaṃ sàdhuṃ dadarça sà. 154
tat-saukumàrya-dûrâdhva-darçanârdrîkṛitaṃ ca tam
papraccha 'upetya sà: «ko 'yaṃ pradeçaḥ? kathyatàm!» iti. 155
so 'pi gopàlako 'vàdîd: «Vasudattasya bhûpateḥ
«Vasudattapuraṃ nàma puram etat puraḥ sthitam. 156
«râjâpi sa mahâtmà 'atra mumûrshur vyàdhitaḥ sthitaḥ.»
tac çrutvâ Kîrtisenà taṃ gopâlakam abhâshata: 157
«yadi màṃ nayate kaçcid râjñas tasya 'antikaṃ, tataḥ
«ahaṃ taṃ tasya jànâmi nivàrayitum àmayam.» 158
tac çrutvaiva 'avadad gopaḥ: «pure 'traiva vrajàmy aham;
«tad âyâhi mayà sàkaṃ, yàvad vyaktaṃ karomi te.» 159
«tathâ» 'ity uktavatîṃ tàṃ ca Kîrtisenâṃ tadaiva saḥ
Vasudattapuraṃ gopaḥ puṃ-veçàṃ nayati sma tàm. 160
tac ca tatra yathà-vastu nivedya, 'àrtàya tatkshaṇât
pratihârâya kalyâṇa-lakshaṇâṃ tàṃ samarpayat. 161
pratihâro 'pi ràjânaṃ vijñapyaiva, tad-âjñayâ
praveçayàmâsa sa tâṃ tasya 'antikaṃ aninditâm. 162
râjà ca so 'tra rogârtas tâṃ dṛishṭvaiva 'adbhutâkṛitim,
âçvasto Vasudatto 'bhûd; vetty âtmaiva hitâhitam. 163
uvâca ca 'etàṃ puṃ-veçàṃ: «yadi 'imàm apaneshyasi
«rujaṃ, etat pradàsyàmi râjyârdhaṃ te, sulakshaṇa! 164
«jâne, jahâra pṛishṭhâd me svapne strî kṛishṇa-kambalam;
«tad niçcitam imaṃ rogaṃ harishyati bhavân» mama.» 165
tac çrutvâ Kîrtisenà taṃ jagàda: «'adya dinaṃ gatam;
«deva, çvas te 'paneshyâmi rogaṃ; mà sma 'adhṛitiṃ kṛithâḥ!» 166
ity uktvà mûrdhni râjño 'sya gavyaṃ ghṛitam adàpayat,
tena tasya 'àyayau nidrà, yayau sâ ca 'ativedanà. 167
«bhishag-rûpeṇa devo 'yaṃ puṇyair naḥ ko 'py upàgataḥ»
iti tatra ca tâṃ sarve Kîrtisenàṃ tato 'stuvan. 168
mahâdevî ca tais tais tàm upacârair upàcarat,
naktaṃ veçma pṛithak ca 'asyâḥ sadàsikam akalpayat. 169
atha 'aparedyur madhyâhne, mantrishv antaḥpureshu ca
paçyatsu, tasya bhûpasya Kîrtisenà cakarsha sâ 170

çirasaḥ karṇa-mârgeṇa sârdhaṃ çatapadî-çatam
Râkshasy-uditayâ pûrvaṃ yuktyâ 'dbhutayâ tayâ. 171
sthâpayitvâ ca ghaṭake sâ tâḥ çatapadîs tataḥ,
ghṛita-kshîrâdi-sekena taṃ nṛipaṃ samatarpayat. 172
kramât tasmin samâçvaste roga-mukte mahîpatau,
ghaṭe tân prâṇino dṛishṭvâ ko na tatra visismiye? 173
râjâ ca sa vilokya 'etân kukîtân murdha-nirgatân
tatràsa, dadhyau, mumude, mene janma nijaṃ punaḥ. 174
kṛitotsavaç ca sa snâtaḥ Kîrtisenâm apûjayat,
tâm anàdṛita-râjyârdhâṃ, grâma-hasty-açva-kâñcanaiḥ. 175
devyaç ca mantriṇaç ca 'etâṃ hemnâ vastrair apûrayan,
«prabhu-prâṇa-prado 'smàkaṃ pûjyo bhishag asâv» iti. 176
sà ca tasyaiva râjñas tàn haste 'rthân samprati nyadhât,
«kamcit kàlaṃ vratastho 'ham», ity uktvà bhartr-apekshiṇî. 177
tataḥ sammânyamânà 'atra sarvaiḥ kàny apy ahâni sà
yâvat purusha-veçena Kîrtisenâ 'avatishṭhate, 178
tâvac çuçrâva lokât taṃ Vallabhîtaḥ samàgatam
sârthavâhaṃ pathâ tena Devasenaṃ nijaṃ patim. 179
puri tatra 'atha taṃ sârthaṃ prâptaṃ buddhvaiva sâ 'bhyagât,
bhartâraṃ tam apaçyac ca mayûrî 'iva navâmbudam. 180
cittenaiva cirotsukya-samtàpa-pravilâpinà
dattârghâ 'ànanda-vàshpeṇa pâdayos tasya ca 'apatat. 181
so 'pi pratyabhyajànàc ca veça-channâṃ nirûpya tâm
bhartâ, bhàsvat-karâlakshyâṃ divâ mûrtim iva 'aindavîm. 182
tasya tad-vadanendum ca candrakàntasya paçyataḥ
Devasenasya hṛidayaṃ citraṃ, na galati sma yat! 183
atha 'asyâṃ Kîrtisenàyâm evaṃ prakaṭitâtmani,
«kim etad?» iti sàçcaryaṃ sthite tasmiṅç ca tat-patau, 184
vismite ca banig-grâme, tad buddhvaiva savismayaḥ
sa râjà Vasudatto 'tra svayam eva kila 'àyayau. 185
tena pṛishṭâ ca sà Kîrtisenâ patyuḥ puro 'khilam
çvaçrû-duçcaritotpannaṃ sva-vṛittântam avarṇayat. 186
Devasenaç ca tac çrutvà tad-bhartâ sa, sva-mâtari
parâṅmukho, 'bhavat kopa-kshamâ-vismaya-harshavân. 187
«bhartṛi-bhakti-rathârûḍhâḥ çîla-saṃnàha-rakshitâḥ
«dharma-sârathayaḥ sàdhvyo jayanti mati-hetayaḥ;» 188
iti tatra sthito 'vàdîd, âkarṇyaiva tad adbhutam
caritaṃ Kîrtisenàyâḥ, sànandaḥ sakalo janaḥ. 189
râjâpy uvâca: «paty-artham âçrita-kleçayà 'anayà
«Sîtà devy api Râmasya parikleçâvahà jità. 190
«tad eshà dharmabhaginî mama prâṇa-pradàyinî.»
ity uktavantaṃ taṃ bhûpaṃ Kîrtisenà 'atha sà 'bravît: 191
«deva, tvat-prîti-dàyo yas tava haste mayâ sthitaḥ
«grâma-hasty-açva-ratnâdiḥ, sa me bhartre samarpyatâm.» 192
evam uktas tayà râjà, dattvà grâmâdi tasya tat,
tad-bhartur Devasenasya prîtaḥ paṭṭaṃ babandha saḥ. 193

atha narapati-dattais tair baṇijyârjitaiç ca
prasabha-bharita-koço Devaseno dhanaughaiḥ,
parihṛita-jananîkaḥ, saṃstuvan Kîrtisenâṃ,
kṛita-vasatir amushminn eva tasthau pure saḥ. 194
sukham apagata-pâpa-çvaçrukaṃ Kîrtisenâpy
asama-carita-labdha-khyâtir âsâdya tatra,
nyavasad akhila-bhogaiçvarya-bhâgântika-sthâ
sukṛita-phala-samṛiddhir deha-baddhâ 'iva bhartuḥ. 195

« evaṃ vishahya vidhurasya vidher niyogam,
« âpatsu rakshita-caritra-dhanâ hi sâdhvyaḥ,
« guptâḥ sva-sattva-vibhavena mahattamena,
« kalyâṇam âdadhati patyur atha 'âtmanaç ca. 196
« itthaṃ ca, pârthiva-kumâri, bhavanti doshâḥ
« çvaçrû-nanândṛi-vihitâ bahavo badhûnâm;
« tad bhartṛi-veçma tava tâdṛiçam arthaye 'haṃ,
« çvaçrûr na yatra na ca yatra çathâ nanândâ. » 197
iti 'idam ânandi-kathâdbhutaṃ sâ
mukhâd niçamya 'Asurarâja-putryâḥ
Somaprabhâyâ, manushendra-putrî
Kaliṅgasenâ paritushyati sma. 198
tato vicitrârtha-kathâvasânaṃ
dṛishṭvâ 'iva gantuṃ mihire pravritte,
sotkâṃ samâliṅgya Kaliṅgasenâṃ,
Somaprabhâ svaṃ bhavanaṃ jagâma. 199

Taraṅga 30.

Tataḥ sva-sadma yâtâyâḥ paçcâd mârgam avekshitum
Somaprabhâyâḥ snehena mârgaharmyâgram âsthitâm, 1
Kaliṅgasenâm ârât tâṃ dadarça gaganâgataḥ
daivâd Madanavegâkhyo yuvâ Vidyâdharâdhipaḥ. 2
sa tâṃ dṛishṭvaiva rûpeṇa jagat-tritaya-mohinîm
kshobhaṃ jagâma Kâmaindrajâlikasya 'iva picchikâm. 3
« alaṃ Vidyâdhara-strîbhiḥ! kâ kathâ 'Apsarasâm api,
« yatra 'îdṛig etad etasyâ mânushyâ rûpam adbhutam? 4
« tad eshâ yadi me na syâd bhâryâ, kiṃ jîvitena tat?
« kathaṃ ca mânushî-saṅgaṃ kuryâṃ Vidyâdharo 'pi san? » 5
'iti âlocya sa dadhyau ca vidyâṃ Prajñapti-saṃjñikâm,
sâ ca 'âvirbhûya sâkûtâ tam evam avadat tadâ: 6

«tattvato mânushî na 'iyam; eshâ çâpa-cyutâ 'Apsaràḥ
«jâtâ Kaliṅgadattasya gṛihe subhaga-bhûpateḥ.» 7
ity ukto vidyayà so 'tha hṛishṭo gatvà, sva-dhâmani
Vidyâdharo 'nya-vimukhaḥ kàmârtaḥ samacintayat: 8
«haṭhâd yadi haràmy etàm, tad etad me na yujyate,
«strîṇâm haṭhopabhogo hi mama çâpo 'sti mṛityu-daḥ. 9
«tad etat-prâptaye Çambhur ârâdhyas tapasâ mayà,
«tapo-'dhînâni hi çreyàṅsy; upàyo 'nyo na vidyate.» 10
iti niçcitya ca, 'anyedyur gatvà Ṛishabha-parvatam,
eka-pàda-sthitas tepe niràhàras tapâṅsi saḥ. 11
atha tushṭo 'cirât tivrais tapobhir datta-darçanaḥ
evaṃ Madanavegaṃ tam âdideça 'Ambikàpatiḥ: 12
«eshâ Kaliṅgasenâkhyà khyàtà rûpeṇa bhûtale
«kanyà, na 'asyàç ca bhartâpi sadṛiço rûpa-sampadà; 13
«ekas tu Vatsa-ràjo 'sti, sa ca 'etàm abhivàñchati,
«kiṃ tu Vâsavadattàyà bhîtyà na 'arthayate sphuṭam. 14
«eshâpi rûpa-lubdhâ taṃ çrutvà Somaprabhà-mukhàt,
«svayaṃvaràya Vatseçaṃ râjaputry abhiyàsyati. 15
«tatra yâvad vivâho 'syà na bhavet, tàvad antarâ
«kṛitvà kàlâsahasyeṇa rûpaṃ Vatseçvarasya tat, 16
«gatvà gàndharva-vidhinà bhâryàṃ kuryàd bhavàn imàm.
«evaṃ Kaliṅgasenâ 'asau tava, sundara, setsyati.» 17
ity âdishṭaḥ sa Çarveṇa, praṇipatya 'atha taṃ yayau
gṛihaṃ Madanavegaḥ svaṃ Kàlakûṭa-gires taṭe. 18
atrântare pratiniçaṃ gacchantyâ nija-mandiram,
pratiprabhâtaṃ âyântyà yantreṇa vyoma-gâminà, 19
tayà Takshaçilâ-puryàṃ sà Somaprabhayà saha
Kaliṅgasenà krîḍanti, tàṃ jagàda 'ekadà rahaḥ: 20
«sakhi, vàcyaṃ na kasyâpi tvayà, yat te bravîmy aham;
«vivâho mama saṃprâpta iti jâne yataḥ, çṛiṇu: 21
«iha màṃ yâcituṃ dûtàḥ preshitâ bahubhir nṛipaiḥ,
«te ca tâtena saṃvṛittya tathaiva preshità itaḥ. 22
«yas tu Prasenajid nàma Çrâvastyàm asti bhûpatiḥ,
«tadîyaḥ kevalaṃ dûtaḥ sàdaraṃ tena satkṛitaḥ. 23
«mantritaṃ ca 'ambayâpy etat; tad manye, mad-varo nṛipaḥ
«sa tàtasya tathà 'ambàyàḥ «kulîna» iti sammataḥ. 24
«sa hi tatra kule jàto, yatra 'Ambâmbàlikâdikàḥ
«pitâmahyaḥ Kurûṇàṃ ca Pàṇḍavànàṃ ca jajñire. 25
«tat Prasenajite tasmai, sakhi, dattâsmi sâṃpratam
«tàtena râjñe Çrâvastyàṃ nagaryàm, iti niçcayaḥ» 26
etat Kaliṅgasenàtaḥ çrutvà Somaprabhà çucà,
sṛijanti 'iva 'aparaṃ hàraṃ, sadyo dhàràçruṇà 'arudat, 27
jagàda ca 'etàṃ pṛicchantîṃ vayasyàṃ açru-kàraṇam
dṛishṭa-niḥçesha-bhûlokà sà Mayâsura-putrikà: 28
«vayo, rûpaṃ, kulaṃ, çîlaṃ, vittaṃ ca, 'iti varasya yat
«mṛigyate, sakhi, tatra 'àdyaṃ vayo, vaṅçâdikaṃ tataḥ. 29

«Prasenajic ca pravayâḥ sa dṛishṭo nṛipatir mayâ;
«jâtî-pushpasya jâtyâ 'iva, jîrṇasya 'asya kulena kim? 30
«hima-çubhreṇa tena tvaṃ, hemantena 'iva padminî,
«parimlânâmbuja-mukhî yuktâ çocyâ bhavishyasi. 31
«ato jâto vishâdo me; praharshas tu bhaved mama,
«yadi syâd Vatsa-râjas te, kalyâny, Udayanaḥ patiḥ. 32
«tasya nâsti hi rûpeṇa, lâvaṇyena, kulena ca,
«çauryeṇa ca, vibhûtyâ ca tulyo 'nyo nṛipatir bhuvi. 33
«tena ced yujyase bhartrâ sadṛiçena, kṛiçodari,
«dhâtuḥ phalati lâvaṇya-nirmâṇaṃ tad idaṃ tvayi.» 34
iti Somaprabhâ-kḷiptair vâkyair yantrair iva 'iritam
manaḥ Kaliṅgasenâyâ yayau Vatseçvaraṃ prati. 35
tataç ca sâ tâṃ papraccha râjakanyâ Mayâtmajâm:
«katham sa Vatsa-râjâkhyaḥ, sakhi? kiṃ-vaṅça-saṃbhavaḥ? 36
«kasmâc ca 'Udayano nâmnâ? tvayâ me kathyatâm!» iti.
sâ 'atha Somaprabhâ 'avâdîc: «çṛiṇu, tat, sakhi, vacmi te: 37
«Vatsa ity asti vikhyâto deço bhûmer vibhûshaṇam,
«purî tatra 'asti Kauçâmbî dvitîyâ 'iva 'Amarâvatî; 38
«tasyâṃ sa kurute râjyaṃ yato, Vatseçvaras tataḥ.
«vaṅçaṃ ca tasya, kalyâṇi, kîrtyamâṇaṃ mayâ çṛiṇu: 39
«Pâṇḍavasya 'Arjunasya 'abhûd Abhimanyuḥ kila 'âtmajaḥ,
«cakravyûha-bhidâ yena nîtâ Kuru-camûḥ kshayam. 40
«tasmât Parîkshid abhavad râjâ Bharata-vaṅçabhṛit;
«sarpasatre praṇetâ 'abhût tato 'pi Janamejayaḥ. 41
«tato 'bhavac Çatânîkaḥ, Kauçâmbîm adhyuvâsa yaḥ,
«yaç ca devâsura-raṇe Daityân hatvâ vyapadyata. 42
«tasmâd râjâ jagac-çlâghyaḥ Sahasrânîka ity abhût,
«yaḥ Çakra-preshita-ratho divi cakre gatâgatam. 43
«tasya devyâṃ Mṛigâvatyâṃ asâv Udayano 'jani,
«bhûshaṇaṃ Çaçino vaṅçe jagad-netrotsavo nṛipaḥ. 44
«nâmno nimittam apy asya çṛiṇu: sâ hi Mṛigâvatî,
«antarvatnî satî râjño janany asya sujanmanaḥ, 45
«utpanna-rudhira-snâna-dohadâ pâpa-bhîruṇâ
«bhartrâ racita-lâkshâdi-rasa-vâpî-kṛitâplavâ, 46
«pakshiṇâ Târkshya-vaṅçena nipatya 'âmisha-çaṅkayâ
«nîtvâ, vidhi-vaçât tyaktâ jîvanty eva 'Udayâcale. 47
«tatra ca 'âçvâsitâ bhûyo-bhartṛi-saṃgama-vâdinâ
«Jamadagny-ṛishiṇâ dṛishṭâ tasthau sâ tatra tad-âçrame. 48
«avajñâ-janitershyâyâḥ kaṃcit kâlaṃ hi tâdṛiçaḥ
«çâpas Tilottamâto 'bhût tad-bhartus tad-viyogadaḥ. 49
«divasaiḥ sâ ca tatraiva Jamadagny-âçrame sutam
«Udayâdrau prasûte sma, dyaur indum iva nûtanam. 50
««asâv Udayano jâtaḥ sârvabhaumo mahîpatiḥ,
««janishyate ca putro 'sya sarva-Vidyâdharâdhipaḥ»»; 51
«ity uccârya 'ambarâd vâṇîm açarîraṃ, tadâ kṛitam
«nâma 'Udayana ity asya devair Udaya-janmataḥ. 52

«so 'pi çâpânta-baddhâçaḥ kâlaṃ Mâtali-bodhitaḥ
«kṛicchrât Sahasrânîkas tâṃ vinâ 'nanishîd Mṛigâvatîm. 53
«prâpte çâpâvasâne tu, Çavarâd vidhi-yogataḥ
«Udayâdrer upâyâtât prâpya 'bhijñânam âtmanaḥ, 54
«âveditârthas tatkâlaṃ gaganodgatayâ girâ
«Çavaraṃ taṃ puraskṛitya jagâmaiva 'Udayâcalam. 55
«tatra vâñchita-saṃsiddhim iva prâpa Mṛigâvatîm
«bhâryâm Udayanaṃ taṃ ca mano-râjyam iva 'âtmajam. 56
«tau gṛihîtvâ 'tha Kañçâmbîm âgatyaiva, 'abhishiktavân
«yauvarâjye tanûjaṃ taṃ tad-guṇotkarsha-toshitaḥ, 57
«Yaugandharâyaṇâdîṅç ca tasmai mantri-sutân dadau;
«tena 'âtta-bhâro bubhuje bhogân bhâryâ-sakhaç ciram. 58
«kâlena 'âropya râjye ca taṃ eva 'Udayanaṃ sutam,
«vṛiddhaḥ sabhâryâ-sacivo yayau râjâ mahâpatham. 59
«evaṃ sa pitryaṃ râjyaṃ tat prâpya, jitvâ tato 'khilâm
«Yaugandharâyaṇa-sakhaḥ praçâsty Udayano mahîm» 60
ity âçu kathayitvâ sâ kathâṃ Somaprabhâ rahaḥ,
sakhîṃ Kaliṅgasenâṃ tâṃ punar evam abhâshata: 61
«evaṃ Vatseshu râjatvâd Vatsa-râjaḥ, sugâtri, saḥ
«Pâṇḍavânvaya-saṃbhûtyâ Soma-vaṅçodbhavas tathâ. 62
«nâmnâpy Udayanaḥ prokto devair Udaya-janmanâ,
«rûpeṇa ca 'atra saṃsâre Kandarpo 'pi na tâdṛiçaḥ. 63
«sa ekas tava tulyo 'sti patis, trailokya-sundari,
«sa ca vâñchati lâvaṇya-lubdhas tvâṃ prathitâṃ dhruvam. 64
«kiṃ tu Caṇḍamahâsena-mahîpati-tanûdbhavâ
«asti Vâsavadattâkhyâ tasya 'agrya-mahishî, sakhi! 65
«tayâ sa ca vṛitas tyaktvâ bândhavân atiraktayâ,
«Ushâ-Çakuntalâdînâṃ kanyânâṃ hṛita-lajjayâ. 66
«Naravâhanadattâkhyas tasyâṃ jâto 'sya ca 'âtmajaḥ,
«âdishṭaḥ kila devair yo bhâvî Vidyâdharâdhipaḥ. 67
«atas tasyâḥ sa Vatseço bibhyat tvâṃ na 'iha yâcate,
«sâ ca dṛishṭâ mayâ, na tvâṃ spardhate rûpa-saṃpadâ.» 68
evam uktavatîṃ tâṃ ca sakhîṃ Somaprabhâṃ tadâ
Kaliṅgasenâ Vatseça-sotsukâ nijagâda sâ: 69
«jâne 'ham etad, vaçyâyâḥ pitroḥ çakyaṃ tu kiṃ mama?
«sarvajñâ saprabhâvâ ca tat tvam eva 'atra me gatiḥ.» 70
«daivâyattam idam kâryaṃ, tathâ ca 'atra kathâṃ çṛiṇu;»
Somaprabhâ tâm ity uktvâ çaçaṃsa 'asyai kathâm imâm: 71

Râjâ Vikramasenâkhya Ujjayinyâm abhût purâ;
tasya Tejasvatî 'ity âsîd rûpeṇa 'apratimâ sutâ. 72
tasyâç ca 'abhimataḥ kaçcit prâyo na 'abhûd varo nṛipaḥ.
ekadâ ca dadarça 'ekaṃ purusham sâ sva-harmya-gâ. 73
tena svâkṛitinâ daivât saṃgatiṃ vâñchati sma sâ,
svâbhiprâyaṃ ca saṃdiçya tasmai svâṃ vyasṛijat sakhîm. 74

sà gatvà tat-sakhî tasya puṁsaḥ sàhasa-çaṁkinaḥ
anicchato 'pi prârthya 'evaṃ yatnàt saṃketakaṃ vyadhât: 75
«etad devakulaṃ, bhadra, viviktaṃ paçyasi 'iha yat,
«atra râtrau pratîkshethà râjaputryàs tvam àgamam.» 76
ity uktvà sà tam âmantrya, gatvà tasyai tad abhyadhât
Tejasvatyai; tataḥ sâpi tasthau sûryâvalokinî. 77
pumâṁç ca so 'numanyâpi bhayât kvâpy anyato yayau;
na bhekaḥ kokanadinî-kiñjalkâsvâda-kovidaḥ. 78
atrântare ca ko 'py atra râjaputraḥ kuḍgataḥ
mṛite pitari tad-mitraṃ râjânaṃ drashṭum àyayau. 79
sa ca 'atra sâyaṃ saṃpràptaḥ Somadattâbhidho yuvâ,
dâyàda-hṛita-râjyâdir ekâkî kânta-darçanaḥ 80
viveça daivât tatraiva netuṃ devakule niçâm,
râjaputryâḥ sakhî yatra puṁsaḥ saṃketam àdiçat. 81
taṃ tatra sthitam abhyetya râjaputry, avibhâvya sâ
niçâyâm anuràgândhâ svayaṃvara-patiṃ vyadhât. 82
so 'py abhyanandat tûshṇîṃ tâṃ pràjño vidhi-samarpitâm,
saṃsûcayantîṃ bhâvinyâ râja-lakshmyâ samàgamam. 83
tataḥ kshaṇàd râjasutâ sà vilokya 'evam eva tam
kamanîyatamaṃ, mene dhâtrâ 'tmânam avañcitam. 84
anantaraṃ kathâṃ kṛitvâ yathâsvaṃ saṃvidâ tayoḥ,
ekà sva-mandiram agàd, anyas tatra 'anayad niçâm. 85
prâtar gatvà pratihâra-mukhena 'âvedya nàma saḥ,
râjaputraḥ parijñâto râjñaḥ pràviçad antikam. 86
tatra 'ukta-râjya-hârâdi-duḥkhasya sa kṛitâdaraḥ
aṅgîcakre sahàyatvaṃ râjà tasya 'ari mardane. 87
matiṃ cakre ca tâṃ tasmai dâtuṃ pràg ditsitâṃ sutâm,
mantribhyaç ca tadaiva 'etam abhipràyaṃ çaçaṁsa saḥ. 88
atha 'etasmai ca râjñe taṃ sutâ-vṛittântam abhyadhât
devî svà bodhità pûrvaṃ tayaiva 'âpta-sakhî-mukhaiḥ. 89
asiddhânishṭa-siddheshṭa-kâkatâliya-vismitam
tatas taṃ tatra râjànam eko mantrî tadà 'abravît: 90
«vidhir eva hi jàgarti bhavyânàm artha-siddhaye,
«asaṃcetayamânànàṃ sad-bhṛityâḥ svâminàm iva. 91
«tathâ ca kathayâmy etâṃ, râjann, atra kathâṃ, çṛiṇu: —
Babhûva Hariçarmâkhyaḥ ko 'pi grâme kvacid dvijaḥ. 92
sa daridraç ca mûrkhaç ca vṛitty-abhâvena duḥsthitaḥ,
pûrva-dushkṛita-bhogàya jàto 'tibahu bàlakaḥ. 93
sakuṭumbo bhraman bhikshàṃ prâpya 'ekaṃ nagaraṃ kramât,
çiçriye Sthûladattâkhyaṃ gṛihastham sa mahàdhanam. 94
gavâdi-rakshakân putràn, bhâryâṃ karmakariṃ nijâm
tasya kṛitvâ, gṛihâbhyarṇe praishyaṃ kurvann uvâsa saḥ. 95
ekadà Sthûladattasya sutâ-pariṇayotsavaḥ
tasya 'abhûd àgatâneka-janya-yâtrâjanâkulaḥ. 96
tadà ca Hariçarmà 'atra tad-gṛihe sakuṭumbakaḥ
âkaṇṭha-ghṛita-mâṁsâdi-bhojanâsthâṃ babandha saḥ. 97

tad-velâm vîkshamâno 'tha smritah kenâpi na 'tra sah;
tato 'nâhâra-nirvinno bhâryâm ity abravîd nici: 98
«dâridryâd iha maurkhyâc ca mama 'îdriçam agauravam;
«tad atra kritrimam yuktyâ vijñânam prayuñjâmy aham, 99
«yena 'asya Sthûladattasya bhaveyam gauravâspadam.
«tvam prâptâvasare ca 'asmai jñâninam mâm nivedayeh.» 100
ity uktvâ tâm, vicintya 'atra 'dhiyâ, supte jane hayah
Sthûladatta-grihât tena jahre jâmâtri-vâhanah. 101
dûre pracchannam etena sthâpitam, prâtar atra tam
itas tato vicinvanto 'py açvam janyâ na lebhire. 102
atha 'amangala-vitrastam haya-caura-gavesbinam
Hariçarma-badhûr etya Sthûladattam uvâca sâ: 103
«bhartâ madîyo vijñânî jyotirvidyâdi-kovidah
«açvam vo lambhayatv enam; kimarthâm sa na pricchyate?» 104
tac çrutvâ Sthûladattas tam Hariçarmânam âhvayat.
«hyo vismrito, hrite 'çve tu smrito 'smy adya» 'iti vâdinam, 105
vismritam, «nah kshamasva» 'iti prârthitam brâhmanam ca sah
papraccha: «kena 'apahrito hayo nah? kathyatâm» iti. 106
Hariçarmâ tato mithyâ rekhâh kurvann uvâca sah:
«ito dakshina-sîmânte cauraih samsthâpito hayah. 107
«pracchanna-stho dinânte ca dûram yâvad na nîyate,
«tâvad ânîyatâm gatvâ tvaritam sa turangamah.» 108
tac çrutvâ, dhâvitaih prâpya kshanât sa bahubhir naraih
âninye 'çvah praçansadbhir vijñânam Hariçarmanah. 109
tato «jnânî» 'iti sarvena pûjyamâno janena sah
uvâsa Hariçarmâ 'atra Sthûladattârcitah sukham. 110
atha gacchatsu divaseshv atra râjagrihâd dhanam
hema-ratnâdi caurena bhûri kenâpy anîyata. 111
na 'ajñâyata yadâ cauras, tadâ jñâni-prasiddhitah
ânâyayâmâsa nripo Hariçarmânam âçu tam. 112
sa ca 'ânîtah kshipan kâlam, «vakshye prâtar» iti bruvan,
vâsake sthâpito jñâna-vigno râjñâ surakshitah. 113
tatra râjakule ca 'âsîd nâmnâ Jihvâ 'iti ceţikâ,
yayâ bhrâtrâ samam tac ca nîtam abhyantarâd dhanam. 114
sâ gatvâ nici tatra 'asya vâsake Hariçarmanah
jijñâsayâ dadau dvâri karnam taj-jñâna-çankitâ. 115
Hariçarmâ ca tatkâlam ekako 'bhyantare sthitah
nijâm jihvâm nininda 'evam mrishâ-vijñâna-vâdinîm: 116
«bhoga-lampatayâ, jihve, kim idam vihitam tvayâ?
«durâcare, sahasva tvam idânîm iha nigraham.» 117
tac çrutvâ, «jñânina 'anena jñâtâsmi» 'iti bhayena sâ
Jihvâkhyâ ceţikâ yuktyâ praviveça tad-antikam, 118
patitvâ pâdayos tam ca jñâni-vyañjanam abravît:
«brahmann, iyam sâ Jihvâ 'aham tvayâ jñâtâ 'artha-hârini; 119
«nîtvâ tac ca mayâ 'asyaiva mandirasya 'iha prishthatah
«udyâne dâdimasya 'adho nikhâtam bhûtale dhanam. 120

«tad raksha mâm, grihâna 'idam kimcid me hema hastagam.»
tac çrutvâ sagarvam sa Hariçarmâ jagâda tâm: 121
«gaccha, jânâmy aham sarvam, bhûtam bhavyam bhavat tathâ;
«tvâm tu na 'udghâtayishyâmi kripanâm çaranâgatâm. 122
«yac ca hasta-gatam te 'sti, tad dâsyasi punar mama.»
ity uktâ tena sâ cetî, «tathâ» 'ity âçu tato yayau. 123
Hariçarmâ ca sa tato vismayâd ity acintayat:
«asâdhyam sâdhayaty artham helayâ 'bhimukho vidhih, 124
«yad iha 'upasthite 'narthe siddho 'rtho 'çankitam mama,
«sva-jihvâm nindato Jihvâ-caurî me patitâ puraḥ. 125
«çankayaiva prakâçante vata pracchanna-pâtakâḥ!»
ity-âdy âkalayan so 'tra hrishto râtrim ninâya tâm. 126
prâtaç ca 'alîka-vijñâna-yuktyâ nîtvâ sa tam nripam
tatra 'udyâne nikhâta-stham prâpayâmâsa tad dhanam, 127
cauram câpy apanîtâñçam çaçansa prapalâyitam.
tatas tushto nripas tasmai grâmân dâtum pracakrame. 128
«katham syâd mânushâgamyam jñânam çâstram vinâ 'idriçam?
«tad nûnam caura-samketa-kritâ 'iyam dhûrta-jîvikâ. 129
«tasmâd esho 'nyayâ yuktyâ vâram ekam parikshyatâm;»
Devajñânî 'iti karne tam mantrî râjânam abhyadhât. 130
tato 'ntaḥ-kshipta-mandûkam sapidhânam navam ghatam
svairam ânâyya, râjâ tam Hariçarmânam abravît: 131
«brahman, yad asmin ghatake sthitam jânâsi tad yadi,
«tad adya te karishyâmi pûjâm sumahatîm aham.» 132
tac çrutvâ, nâça-kâlam tam matvâ, smritvâ tato nijam
pitrâ krîdâ-kritam bâlye «mandûka» iti nâma saḥ, 133
vidhâtri-preritaḥ kurvams tena 'âtma-paridevanam,
brâhmano Hariçarmâ 'atra sahasaiva 'evam abravit: 134
«sâdhur eva tu, mandûka, tava 'akânde ghato 'dhunâ
«avaçasya vinâçâya samjâto 'yam hathâd iha!» 135
tac çrutvâ, «'aho mahân jñânî! bheko 'pi vidito 'munâ!»
iti jalpan nanâda 'atra prastutârthânvayâj janaḥ. 136
tatas tat prâtibha-jñânam manvâno Hariçarmane
tushto râjâ dadau grâmân sahema-chatra-vâhanân. 137
kshanâc ca Hariçarmâ sa jajñe sâmanta-samnibhaḥ. —
«ittham daivena sâdhyante sad-arthâḥ çubha-karmanâm. 138
«tat Somadattam sadriçam daivenaiva 'abhisâritâ,
«nivârya 'asadriçam, râjams, sâ te Tejasvatî sutâ.» 139
iti mantri-mukhâc çrutvâ tasmai râjasutâya tâm
râjâ Vikramaseno 'tha dadau lakshmîm iva 'âtmajâm. 140
tataḥ çvaçura-sainyena gatvâ jitvâ ripûñç ca saḥ,
Somadattaḥ sva-râjya-sthas tasthau bhâryâ-sakhaḥ sukham. 141

«evaṃ vidher bhavati sarvam idaṃ viçeshât;
«tvâm îdriçîṃ ghaṭayitum ka iha kshameta
«Vatseçvareṇa sadṛiçena vinaiva *daivaṃ?*
«kuryâm ahaṃ, sakhi, *kim atra, Kaliṅgasene?*» 142
itthaṃ kathâṃ rahasi râjasutâ niçamya
Somaprabhâ-vadanato 'tra Kaliṅgasenâ,
tat-prârthinî çithila-bandhu-bhaya-trapâ sâ
Vatseça-saṃgama-samutka-manâ babhûva. 143
atha 'stam upayâsyati tribhuvanaika-dîpe ravau,
prabhâta-samayâgamâvadhi kathaṃcid âmantrya tâm
sakhîm abhimatodyama-sthita-matiṃ, kha-mârgeṇa sâ
Mayâsura-sutâ yayau nija-gṛihâya Somaprabhâ. 144

Taraṅga 31.

Tato 'nyedyur upetâṃ tâṃ prâtaḥ Somaprabhâṃ sakhîm
Kaliṅgasenâ viçrambhât kathâḥ kurvanty uvâca sâ: 1
«mâṃ Prasenajite râjñe tato ditsati niçcitam;
«etac çrutaṃ mayâ 'mbâto. dṛishto vṛiddhaḥ sa ca tvayâ, 2
«Vatseças tu kathâ-rûpe tvayaiva kathitas tathâ,
«çruti-mârga-pravishṭena hṛitaṃ tena yathâ manaḥ. 3
«tat Prasenajitaṃ pûrvaṃ pradarçya, naya tatra mâm,
«âste Vatseçvaro yatra; kiṃ tâtena? kim ambayâ?» 4
evam uktavatîṃ tâṃ ca sotkâṃ Somaprabhâ 'bravît:
«gantavyaṃ yadi, tad yâmo yantreṇa vyoma-gâminâ. 5
«kiṃ tu sarvaṃ gṛihâṇa tvaṃ nijaṃ parikaraṃ, yataḥ
«dṛishṭvâ Vatseçvaraṃ bhûyo na 'âgantum iha çakshyasi, 6
«na ca tvaṃ drakshyasi punaḥ pitarau, na smarishyasi
«dûrasthâṃ prâpta-dayitâ, vismarishyasi mâm api. 7
«na hy evam aham eshyâmi bhartṛi-veçmani te, sakhi!»
tac çrutvâ râjakanyâ sâ rudatî tâm abhâshata: 8
«tarhi Vatseçvaraṃ taṃ tvam ihaiva 'ânaya me, sakhi!
«na 'utsahe tatra hi sthâtum kshaṇam ekaṃ tvayâ vinâ. 9
«na 'âninye ca 'Aniruddhaḥ kim Ushâyâç Citralekhayâ?
«jânanty api tathâ ca 'etâṃ mattas tvaṃ tat-kathâṃ çṛiṇu: 10

Bâṇâsurasya tanayâ babhûva 'Ushâ 'iti viçrutâ.
tasyâç ca 'ârâdhitâ Gaurî pati-prâptyai varaṃ dadau: 11
«svapne prâpsyasi yat-saṅgaṃ, sa te bhartâ bhavishyati.»
tato deva-kumârâbhaṃ kaṃcit svapne dadarça sâ. 12
gândharva-vidhinâ tena pariṇîtâ tathaiva ca
prâpta-tat-saṅga-saṃbhogâ prâbudhyata niçâ-kshaye. 13

adṛishṭvâ taṃ patiṃ dṛishṭaṃ, dṛishṭvâ saṃbhoga-lakshaṇaṃ,
smṛitvâ Gaurî-varaṃ, sâ 'bhût sâtaṅka-bhaya-vismayâ. 14
tâmyantî ca tataḥ sâ taṃ svapne dṛishṭaṃ priyaṃ vinâ,
pṛicchantyai Citralekhâyai sakhyai sarvaṃ çaçaṅsa tat. 15
sâpi nâmâdy-abhijñânaṃ na kiṃcit tasya jânatîm
yogeçvarî Citralekhâ tâm Ushâm evam abravît: 16
«sakhi, Devî-varasya 'ayaṃ prabhâvo; 'tra kim ucyate?
«kiṃ tv abhijñâna-çûnyas te so 'nveshṭavyaḥ priyaḥ katham? 17
«parijânâsi cet taṃ, te sasurâsura-mânusham
«jagal likhâmi; tad-madhye taṃ me darçaya, yena saḥ 18
«ânîyate mayâ;» 'ity uktvâ sâ, «tathâ» 'ity udite tayâ,
Citralekhâ kramâd viçvam alikhad varṇa-vartibhiḥ. 19
tatra 'Ushâ, «so 'yam!» ity asyâ hṛishṭâ 'ṅgulyâ sakampayâ
Dvâravatyâṃ Yadu-kulâd Aniruddham adarçayat. 20
Citralekhâ tato 'vâdît: «sakhi, dhanyâsi, yat tvayâ
«bhartâ 'Aniruddhaḥ prâpto 'yaṃ pautro bhagavato Hareḥ. 21
«yojanânâṃ sahasreshu shashṭau vasati sa tv itaḥ.»
tac çrutvâ sâ 'adhikâutsukya-vaçât tâm abravid Ushâ: 22
«na 'adya cet, sakhi, tasya 'aṅkaṃ çraye çrîkhaṇḍa-çitalam,
«tad atyuddâma-kâmâgni-nirdagdhâṃ viddhi mâṃ mṛitâm.» 23
çrutvâ 'etac Citralekhâ sâ, tâm âçvâsya priyâṃ sakhîm,
tadaiva 'utpatya nabhasâ yayau Dvâravatîṃ purîm, 24
dadarça ca pṛithûttuṅgair mandirair abdhi-madhya-gâm
kurvatîṃ tâṃ punaḥ-kshipta-Manthâdri-çikhara-bhramam. 25
tasyâṃ suptaṃ niçi prâpya sâ 'Aniruddham vibodhya ca,
Ushânurâgaṃ taṃ tasmai çaçaṅsa svapna-darçanât. 26
âdâya ca 'âtta-tad-rûpaṃ svapnâvatâra eva tam
sotkam, siddhi-prabhâveṇa kshaṇenaiva 'âyayau tataḥ. 27.
etya ca 'avekshamâṇâyâs tasyâḥ sakhyâḥ kha-vartmanâ,
praveçayad Ushâyâs taṃ guptam antaḥpuraṃ priyam. 28
sâ dṛishṭvaiva 'Aniruddhaṃ tam Ushâ sâkshâd upâgatam
amṛitâṅçum iva 'ambodhi-velâtâ 'angeshv avartata. 29
tatas tena samaṃ tasthau sakhî-dattena tatra sâ,
jîvitena 'iva mûrtena, vallabhena yathâ-sukham. 30
taj-jñânât pitaraṃ ca 'asyâḥ kruddhaṃ Bâṇaṃ jigâya saḥ
Aniruddhaḥ sva-vîryeṇa pitâmaha-balena ca. 31
tato Dvâravatîṃ gatvâ tâv abhinna-tanû ubhau
Ushâ-'Aniruddhau jajñâte Girijâ-Çaṅkarâv iva. 32

«ity Ushâyâḥ priyo 'hnaiva melitaç Citralekhayâ;
«tvaṃ saprabhâvâpy adhikâ tato 'pi, sakhi, me matâ. 33
«tad mama 'ânaya Vatseçam iha; mâ sma çiraṃ kṛithâḥ!»
evaṃ Kaliṅgasenâtaḥ çrutvâ Somaprabhâ 'abravît: 34
«Citralekhâ surastrî sâ samutkshipya 'ânayet param;
«mâdṛiçî kiṃ vidadhyât tu para-sparçâdy akurvatî? 35

«tat tvâṃ nayâmi tatraiva, yatra Vatseçvaraḥ, sakhi,
«prâk Prasenajitaṃ taṃ te darçayitvâ tvad-arthinam.» 36
iti Somaprabhoktâ sâ, «tathâ» 'ity uktvâ, tayâ saha
Kaliṅgasenâ tat-kliptaṃ mâyâyantra-vimânakam 37
tadaiva 'âruhya, nabhasâ sakoçâ saparicchadâ
kṛita-prasthânikâ prâyât pitror aviditâ tataḥ; 38
na hi paçyati tuṅgaṃ vâ çvabhraṃ vâ strîjano 'grataḥ
Smareṇa nîtaḥ, paramâṃ dhâraṃ vâjî 'iva sâdinâ. 39

Çrâvastîṃ prâpya pûrvaṃ ca, taṃ Prasenajitaṃ nṛipam
mṛigayâ-nirgataṃ dûrâj jârâ-pâṇḍum dadarça sâ, 40
«vriddhâd vraja 'asmâd!» iti tâṃ dûrâd iva nishedhatâ
uddhûyamânena muhuç câmareṇa 'upalakshitam. 41
«so 'yaṃ Prasenajid râjâ! pitrâ 'asmai tvaṃ praditsitâ!
«paçya!» 'iti Somaprabhayâ darçitaṃ sopahâsayâ. 42
«jarayâ 'ayaṃ vṛito râjâ; kâ vṛiṇîte 'parâ tv amum?
«tad itaḥ, sakhi, çîghraṃ mâṃ naya Vatseçvaraṃ prati!» 43
iti Somaprabhâṃ ca 'uktvâ, tatkshaṇaṃ sâ tayâ saha
Kaliṅgasenâ vyomnaiva Kauçâmbîṃ nagarîṃ yayau. 44

tatra 'udyâna-gataṃ sâ taṃ Vatseçaṃ sakhy-udîritam
dadarça dûrât sotkaṇṭhâ, cakorî 'iva 'amṛitatvisham. 45
sâ tadâ 'utphullayâ dṛishṭyâ hṛid-nyastena ca pâṇinâ,
«pravishṭo 'yaṃ pathâ 'anena mâm atra» 'ity abravîd iva. 46
«sakhi, saṃgamaya 'adyaiva Vatsa-râjena mâm iha,
«enaṃ vilokya hi sthâtuṃ na çaktâ kshaṇam apy aham;» 47
iti ca 'uktavatîṃ tâṃ sâ sakhî Somaprabhâ 'abravît:
«adya 'açubham mayâ kiṃcid nimittam upalakshitam; 48
«tad idaṃ divasaṃ tûshṇîm udyâne 'sminn alakshitâ
«avatishṭhasva; mâ kârshîḥ, sakhi, dûta-gatâgatam! 49
«prâtar âgatya yuktiṃ vâṃ ghaṭayishyâmi saṃgame;
«adhunâ gantum icchâmi bhartus, citta-grihe, gṛiham.» 50
ity uktvâ, tâm avasthâpya yayau Somaprabhâ tataḥ,
Vatsa-râjo 'pi ca 'udyânât sva-mandiram atha 'âviçat. 51

tataḥ Kaliṅgasenâ sâ tatra-sthâ sva-mahattaram
yathâ-tattvaṃ sva-saṃdeçaṃ dattvâ, Vatseçvaraṃ prati 52
prâhiṇot prâg-nishiddhâpi sva-sakhyâ çakuna-jñayâ;
svatantro 'bhinavârûḍho yuvatînâṃ manobhavaḥ! 53
sa ca gatvâ pratihâra-mukhena 'âvedya, tatkshaṇam
mahattaraḥ praviçya 'evaṃ Vatsarâjaṃ vyajijñapat: 54
«râjan, Kaliṅgadattasya râjñas Takshaçilâ-pateḥ
«sutâ Kaliṅgasenâkhyâ, çrutvâ tvâṃ rûpavattamam, 55
«svayaṃvarârtham iha te saṃpraptâ tyakta-bândhavâ
«mâyâyantra-vimânena sânugâ vyoma-gâminâ, 56
«ânîtâ guhyacârinyâ sakhyâ Somaprabhâkhyayâ
«Mayâsurasya 'âtmajayâ Naḍakûvara-bhâryayâ. 57
«tayâ vijñâpanâya 'aham preshitaḥ. svîkurushva tâm;
«yuvayor astu yogo 'yaṃ kaumudî-candrayor iva.» 58

evaṃ mahattarâc çrutvâ, taṃ «tathâ» 'ity abhinandya ca,
prahṛishṭo hema-vastrâdyair Vatsa-râjo 'bhyapûjayat. 59
âhûya ca 'abravîd mantri-mukhyaṃ Yaugandharâyaṇaṃ:
«râjñaḥ Kaliṅgadattasya khyâta-rûpâ kshitau sutâ 60
«svayaṃ Kaliṅgasenâkhyâ varaṇâya mama 'âgatâ.
«tad brûhi çighram: atyâjyâṃ kadâ pariṇayâmi tâm?» 61
ity ukto Vatsa-râjena mantrî Yaugandharâyaṇaḥ
asya 'âyati-hitâpekshî kshaṇam eva 'acintayat: 62
«Kaliṅgasenâ sâ tâvat khyâta-rûpâ jagat-traye,
«nâsty anyâ tâdṛiçî, tasyai spṛihayanti surâ api. 63
«tâṃ labdhvâ, Vatsa-râjo 'yaṃ sarvam anyat parityajet,
«devî Vâsavadattâ ca tataḥ prâṇair viyujyate, 64
«Naravâhanadatto 'pi naçyed râja-sutas tataḥ,
«Padmâvaty api tat-snehâd devî jîvati dushkaram; 65
«tataç Caṇḍamahâsena-Pradyotau pitarau dvayoḥ
«devyor vimuñcataḥ prâṇân vikṛitiṃ vâpi gacchataḥ: 66
«evaṃ ca sarva-nâçaḥ syâd. na ca yuktaṃ nishedhanam.
«râjño 'sya vyasanaṃ yasmâd vârttasya 'adhikî-bhavet, 67
«tasmâd anupraveçasya siddhyai kâlaṃ haràmy aham.»
ity âlocya sa Vatseçaṃ prâha Yaugandharâyaṇaḥ: 68
«deva, dhanyo 'si, yasya 'eshâ svayaṃ te gṛiham âgatâ
«Kaliṅgasenâ, bhṛityatvaṃ prâptaç ca 'etat-pitâ nṛipaḥ. 69
«tat tvayâ, gaṇakân prishṭvâ, çulagne 'syâ yathâ-vidhi
«kâryaḥ pâṇigraho, râjño vṛihato duhitâ hy asau. 70
«adya 'asyâ dîyatâṃ tâvad yogyaṃ vâsagṛihaṃ pṛithak,
«dâsî-dâsâ visṛijyantâṃ vastrâṇy âbharaṇâni ca.» 71
ity ukto mantri-mukhyena Vatsarâjas «tathâ» 'iti tat
prahṛishṭa-hṛidayaḥ sarvaṃ saviçeshaṃ cakâra saḥ. 72
Kaliṅgasenâ ca tataḥ pravishṭâ vâsaveçma tat,
sva-manoratham âsannaṃ matvâ, prâpa paraṃ mudam 73

Yaugandharâyaṇaḥ so 'pi, kshaṇâd râjakulât tataḥ
nirgatya, sva-gṛihaṃ gatvâ, dhîmân evaṃ acintayat: 74
«prâyo 'çubhasya kâryasya kâlahâraḥ pratikriyâ;
«tathâ ca, Vṛitraçatrau prâg brahmahatyâ-palâyite, 75
«devarâjyam avâptena Nahushena 'abhivâñchitâ
«rakshitâ Devaguruṇâ Çacî çaraṇam âçritâ, 76
««adya, prâtar upaiti tvâm»» ity uktvâ kâlahârataḥ,
«yâvat sa nashṭo Nahusho huṃkârâd brahma-çâpataḥ, 77
«prâptaç ca pûrvavac Çakraḥ sa punar devarâjatâm;
«evaṃ Kaliṅgasenârthe kâlaḥ kshepyo mayâ prabhoḥ.» 78
iti saṃcintya, sarveshâṃ gaṇakânâṃ sa saṃvidam
dûra-lagna-pradânâya mantrî guptaṃ vyadhât tadâ. 79

atha vijñâya vṛittântaṃ devyâ Vâsavadattayâ
âhûya sa mahâmantrî sva-mandiram aniyata; 80
tatra pravishṭaṃ praṇataṃ rudatî sâ jagâda tam:
«ârya, pûrvaṃ tvayâ 'uktaṃ me yathâ: ««devi, mayi sthite 81

« « Padmâvatyâ ṛite na 'nyâ sapatnî te bhavishyati. » »
« Kaliṅgasenâ ca 'adya 'eshâ, paçya, 'iha pariṇeshyate, 82
« sâ ca rûpavatî, tasyâm âryaputraç ca rajyati.
« ato vitatha-vâdî tvaṃ jâto, 'haṃ ca mṛitâ 'adhunâ. » 83
tac çrutvâ tâm avocat sa mantrî Yaugandharâyaṇaḥ:
« dhîrâ bhava! kathaṃ hy etad, devi, syâd mama jîvataḥ? 84
« tvayâ tu na 'atra kartavyâ râjño 'sya pratikûlatâ,
« pratyuta 'âlambya dhîratvaṃ darçanîyâ 'anukûlatâ. 85
« na 'âturaḥ pratikûloktair vaçe vaidyasya vartate,
« vartate tv anukûloktaiḥ sâmnaiva 'âcaraṭaḥ kriyâṃ. 86
« pratîpaṃ kṛishyamâṇo hi na 'uttared, uttared naraḥ
« vâhyamâno 'nukûlaṃ tu nady-oghâd vyasanât tathâ. 87
« ataḥ samîpam âyântaṃ râjânaṃ tvam avikriyâ
« upacârair upacareḥ, saṃvṛitya 'âkâraṃ âtmanaḥ. 88
« Kaliṅgasenâ-svîkâraṃ çraddadhyâs tasya sâṃpratam,
« vṛiddhiṃ bruvâṇâ râjyasya sahâye tat-pitary api. 89
« evaṃ kṛite ca mâhâtmya-guṇaṃ dṛishṭvâ paraṃ tava,
« pravṛiddha-sneha-dâkshiṇyo râjâ 'asau bhavati tvayi, 90
« matvâ Kaliṅgasenâṃ ca svâdhînâṃ na 'utsuko bhavet;
« vâryamâṇasya vâñchâ hi vishayeshv abhivardhate. 91
« devî Padmâvatî ca 'etac çikshaṇiyâ tvayâ, 'anaghe!
« evaṃ sa râjâ kârye 'smin kâla-kshepaṃ saheta naḥ. 92
« ataḥ paraṃ ca, jâne 'haṃ, paçyer yukti-balaṃ mama;
« saṃkaṭe hi parîkshyante prâjñâḥ, çûrâç ca saṃgare. 93
« tad, devi, mâ vishaṇṇâ bhûr! » iti devîṃ prabodhya tâm,
tayâ 'âdṛitoktiḥ san yayau tato Yaugandharâyaṇaḥ. 94
Vatseçvaraç ca tadahar nâ divâ na râtrau
devyor dvayor api sa vâsagṛiham jagâma
tâdṛik-svayaṃvara-rasopanamat-Kaliṅga-
senâ-samâna-nava-saṃgamanotka-cetâḥ. 95
râtriṃ ca durlabha-rasotsukatâtigâḍha-
cintâ-mahotsavamayîm iva tâṃ tatas te
ninyuḥ sva-sadmasu pṛithak pṛithag eva devî-
Vatseça-tatsacivamukhya-Kaliṅgasenâḥ. 96

Taraṅga 32.

Tataḥ pratîkshamâṇaṃ taṃ Vatsa-râjam upetya saḥ,
Yaugandharâyaṇo dhûrtaḥ prâtar mantrî vyajijñapat: 1
« râjan, Kaliṅgadattasya râjñas Takshaçilâ-pateḥ
« 2

«lagnaḥ Kaliṅgasenàyâ devasya ca çubhâvahaḥ
«vivâha-maṅgalàya 'iha kiṃ na 'adyaiva vilokyate?» 3
tac çrutvâ so 'bravîd ràjà: «mamâpy evaṃ hṛidi sthitam,
«tâṃ vinâ hi muhûrtaṃ me sthâtuṃ na sahate manaḥ» 4
ity uktvaiva sa tatkàlaṃ pratîhâraṃ puraḥ-sthitam
âdiçya 'ânâyayâmàsa gaṇakân saralâçayaḥ. 5
tena pṛishṭà mahàmantri-pûrva-sthàpita-saṃvidaḥ
ûcur: «lagno 'nukûlo 'sti ràjño màseshu shaṭsv itaḥ.» 6
tac çrutvaiva mṛishà kopaṃ kṛitvà Yaugandharàyaṇaḥ,
«ajñà ime dhig!» ity uktvà ràjànaṃ nipuṇo 'bravît: 7
«yo 'sau jñànî 'iti devena pûjito gaṇakaḥ purà,
«sa na 'àgato 'dya, taṃ pṛishṭvà yathâ-yuktaṃ vidhîyatâm.» 8
etad mantri-vacaḥ çrutvà Vatseço gaṇakaṃ tadà
tam apy ânâyayâmàsa dolârûḍhena cetasà. 9
so 'py asya kâlahàràya sthita-saṃvit tathaiva taṃ
lagnaṃ pṛishṭo 'bravîd dhyàtvà shaṇmâsânte vyavasthitam. 10
tato ràjànam udvigna iva Yaugandharàyaṇaḥ
jagâda: «deva, kartavyaṃ kim atra, 'àdiçyatàm» iti. 11
ràjâpy utkaḥ sa lagnaishî saṃvimṛiçya tato 'bhyadhât:
«Kaliṅgasenà prashṭavyà, sà kim àha, 'ity avekshyatâm.» 12
etac çrutvâ, «tathà» 'ity uktvâ, gṛihîtvà gaṇaka-dvayam,
pârçvaṃ Kaliṅgasenàyà yayau Yaugandharàyaṇaḥ. 13
tayà kṛitâdaro dṛishṭvâ tad-rûpaṃ sa vyacintayat:
«prâpya 'imàṃ vyasanàd ràjà sarvaṃ ràjyaṃ tyajed» iti, 14
uvâca ca 'enâm: «udvàha-lagnaṃ te gaṇakaiḥ saha
«niçcetum âgato 'smy; etair janmarkshaṃ tad nivedyatàm.» 15
tac çrutvà janma-nakshatraṃ tasyàḥ parijanoditam
gaṇakâs te, mṛishâ kṛitvà vicâraṃ, mantri-saṃvidà 16
lagnam tam eva tatrâpi mâsa-shaṭkânta-vartinam,
«na 'arvàg, ataḥ paro 'sti» 'iti vadantaḥ, punar abhyadhuḥ. 17
çrutvâ dûrataraṃ taṃ ca lagnam àvigna-cetasi
tataḥ Kaliṅgasenàyâṃ, tad-mahattarako 'bhyadhât: 18
«prekshyo lagno 'nukûlaḥ prâg, yena syâd etayoḥ çubham
«yâvat-kâlaṃ hi dampatyoḥ; kiṃ cireṇa 'acireṇa vâ?» 19
etad mahattara-vacaḥ çrutvâ sarve 'pi tatkshaṇam,
«sàdhûktam evam eva 'etad!» iti tatra babhàshire. 20
Yaugandharàyaṇo 'py àha: «hà! kulagne kṛite ca naḥ,
«Kaliṅgadattaḥ saṃbandhî ràjà khedaṃ vrajed» iti. 21
tataḥ Kaliṅgasenâpi sarvàṅs tàn avaçà satî,
«yathâ bhavanto jànanti» 'ity uktvà, tûshṇîṃ babhûva sà. 22
tad eva ca vacas tasyà gṛihîtvâ, 'àmantrya tàṃ, tataḥ
Yaugandharàyaṇo ràjñaḥ pârçvaṃ sagaṇako yayau. 23
tatra tasmai tad âvedya Vatseçàya tathaiva ca,
yuktyà ca taṃ avasthâpya, sa jagàma nijaṃ gṛiham. 24
siddha-kàlâtipàtaç ca kârya-çeshàya tatra saḥ
Yogeçvarâkhyaṃ suhṛidaṃ sasmàra Brahmaràkshasam. 25

sa pûrva-pratipannas tam svairam dhyânâd upasthitah
Râkshaso mantrinam natvâ, «kim smrito 'smi?» 'ity avocata. 26
tatah sa mantrî tasmai tam kritsnam vyasana-dam prabhoh
Kalingasenâ-vrittântam uktvâ, bhûyo jagâda tam: 27
«kâlo mayâ hrito, mitra, tad-madhye tvam sva-yuktitah
«vrittam Kalingasenâyâh pracchanno 'syâ nirûpayeh. 28
«Vidyâdharâdayas tâm hi 'channâm vâñchanti niçcitam,
«yato 'nyâ tâdriçî nâsti rûpena 'smin jagat-traye. 29
«atah kenâpi Siddhena sangam Vidyâdharena vâ
«gacchet sâ yadi, tac ca tvam paçyes, tad bhadrakam bhavet. 30
«anya-rûpâgataç ca 'tra lakshyas te divya-kâmukah
«svâpa-kâle, yato divyâh suptâh sve rûpa âsate. 31
«evam tvad-drishtitas tasyâ doshe 'smâbhir vilokite,
«tasyâm râjâ virajyec ca, tat-kâryam nirvahec ca nah.» 32
ity ukto mantrinâ tena so 'bravîd Brahmarâkshasah:
«yuktyâ 'ham eva kim na 'etâm dhvansayâmi nihanmi vâ?» 33
tac çrutvaiva mahâmantrî tam sa Yaugandharâyanah
uvâca: «na 'etat kartavyam, adharmo hi mahân bhavet. 34
«yaç ca dharmam abâdhitvâ svena samsarate pathâ,
«tasya 'upayâti sâhâyyam sa eva 'abhîshta-siddhaye. 35
«tat tasyâh svotthito doshah prekshaniyas tvayâ, sakhe,
«yena 'asmâbhir bhavad-maitryâ râja-kâryam kritam bhavet». 36
iti mantri-varâdishtah sa gatvâ Brahmarâkshasah,
grihaṃ Kalingasenâyâ yoga-channah pravishtavân. 37
atrântare sakhî tasyâh sâ Mayâsura-putrikâ
âgât Kalingasenâyâh pârçvam Somaprabhâ punah. 38
sâ prishta-râtri-vârtâm tâm tyakta-bandhum Mayâtmajâ
râjaputrîm uvâca 'evam, tasmin çrinvati Râkshase: 39
«adya pûrvâhna eva 'aham vicitya tvâm iha 'âgatâ,
«channâ tv atishtham tvat-pârçve drishtvâ Yaugandharâyanam. 40
«çrutaç ca yushmad-âlâpah, sarvam ca 'avagatam mayâ;
«tat kim tvayâ hya eva 'etad ârabdham mad-nishiddhayâ? 41
«avyapohya 'animittam hi kâryam yat kriyate, sakhi,
«tad anishtâya kalpeta; tathâ ca 'imâm kathâm çrinu: 42

Antarvedyâm abhût pûrvam Vasudatta iti dvijah,
Vishnudattâbhidhânaç ca putras tasya 'udapadyata. 43
sa Vishnudatto vayasâ pûrna-shodaça-vatsarah
gantum pravavrite vidyâ-prâptaye Vallabhîm purîm. 44
milanti sma ca tasya 'anye sapta vipra-sutâh samâh,
saptâpi te punar mûrkhâh, sa vidvân satkulodgatah. 45
kritvâ 'anyonya-parityâga-çapatham, taih samam tatah
Vishnudattah pratasthe sah pitror avidito niçi. 46
prasthitaç ca 'agrato 'kasmâd animittam upasthitam;
drishtvâ so 'tra vayasyâns tân sahaprasthâyino 'bhyadhât: 47

»animittam idam hanta! yuktam adya nivartitum,
«punar eva prayâsyâmah siddhaye çakunânvitâh.» 48
tac çrutvaiva sahâyâs tam mûrkhâh saptâpi te 'bruvan:
«mrishâ mâ jîganah çankâm, na hy ato bibhimo vayam; 49
«tvam ced bibheshi, tad mâ gâ, vayam yâmo 'dhunaiva tu.
«prâtar vidita-vrittântân asmâns tyakshyanti bândhavâh.» 50
ity uktavadbhir ajñais taih sâkam çapatha-yantritah
Vishnudatto yayâv eva sa smritvâ 'agha-haram Harim. 51
râtry-ante ca vilokya 'anyad animittam punar vadan,
mûrkhais taih sakhibhih sarvaih sa evam nirabhartsyata: 52
«etad eva 'animittam nah, (kim anyena, 'adhva-bhîluka?)
«yat tvam asmâbhir ânîtah kâka-çankî pade pade.» 53
ity-âdi-bhartsanâm kritvâ gacchadbhis taih samam ca sah
vivaçah prayayau Vishnudattas tûshnîm babhûva ca. 54
«na 'upadeço vidhâtavyo mûrkhasya svâbhicârinah,
«sanskâro 'vaskarasya 'iva, tiraskâra-karo hi sah. 55
«eko bahûnâm mûrkhânâm madhye nipatito budhah,
«padmah pathas taraṅgânâm iva, viplavate dhruvam. 56
«tasmâd eshâm na vaktavyam mayâ bhûyo hitâhitam,
«tûshnîm eva prayâtavyam; vidhih çreyo vidhâsyati;» 57
ity-âdy âkalayan, mûrkhaih prakrâmans taih samam pathi,
Vishnudatto dinasya 'ante Çavara-grâmam âpa sah. 58
tatra bhrântvâ niçi prâpa taruṇyâ 'adhishthitam striyâ
gṛiham ekam, yayâce ca nivâsam so 'tra tâm striyam. 59
tayâ datte 'pavarake, saha 'anyais tair viveça sah
sakhibhis, te ca saptâpi tatra nidrâm kshaṇam yayuh; 60
sa eko jâgrad eva 'âsîd amanushya-gṛihâçrayât;
svapanty ajñâ hi niçcitâh, kuto nidrâ vijânatâm? 61
tâvac ca tatra purushah ko 'py eko nibhritam yuvâ
abhyantaragṛiham tasyâh praviveça 'antikam striyah. 62
tena sâkam ca sâ reme ciram guptâbhibhâshinî,
rati-çrântau ca tau daivâd nidrâm dvâv api jagmatuh, 63
tac ca dîpa-prakâçena sarvam dvârântareṇa sah
Vishnudatto vilokya 'evam sanirvedam acintayat: 64
«kashtam! katham pravishtâh smo duççârinyâh striyâ gṛiham?
«dhruvam jâro 'yam etasyâ, *na kaumârah patih punah;* 65
«na 'anyathâ *hi bhavaty eshâ saçanka-nibhritâ gatih;*
«mayâ capala-cittâ 'iyam âdâv eva 'upalakshitâ. 66
«anyâlâbhât *pravishtâh smah kim tv atra 'anyonya-sâkshinah.*
ity evam cintayan çabdam janânâm so 'çrinod vahih, 67
dadarça praviçantam ca *svapnasthâna-sthitânugam*
yuvânam abhipaçyantam *sakhadgam* Çavarâdhipam. 68
«kê yûyam?» iti pricchantam matvâ gṛihapatim sa tam,
bhîtah «pânthâh sma» ity âha Vishnudattah Pulindapam. 69
sa ca 'antah Çavaro gatvâ drishtvâ bhâryâm tathâ sthitâm,
cicheda tasya suptasya taj-jârasya 'asinâ çirah. 70

bhâryâ tu nigṛihîtâ na tena sâ na prabodhitâ,
bhuvi nyastâsinâ 'nyatra paryaṅke suptam eva tu. 71
tad dṛishṭvâ sa pradîpena Vishṇudatto vyacintayat:
«yuktaṃ strî 'iti na yad bhâryâ hatâ, dâraharo hataḥ, 72
«kiṃ tu kṛitvâ 'îdṛiçaṃ karma yad anena 'atra supyate
«viçrabdhaṃ, tad aho citraṃ vîryam udrikta-cetasâm.» 73
ity atra cintayaty eva Vishṇudatte, prabudhya sâ
kustrî dadarça jâraṃ svaṃ hataṃ suptaṃ ca taṃ patim. 74
utthâya ca, gṛihîtvâ tat-skandhe jâra-kabandhakam,
hastena 'ekena ca 'âdâya tac-çiraḥ, sâ viniryayau. 75
gatvâ vahiç ca nikshipya bhasmakûṭântare drutam
kabandhaṃ saçiraskaṃ tam, âyayau nibhṛitaṃ tataḥ. 76
Vishṇudattaç ca nirgatya sarvaṃ dûrâd vilokya tat,
madhye sakhînâṃ suptânâṃ praviçya 'âsît tathaiva saḥ. 77
sâ ca 'âgatya praviçya 'antaḥ, patyuḥ suptasya durjanî
tenaiva tat-kṛipâṇena tasya mûrdhânam acchinat. 78
nirgatya çrâvayantî ca bhṛityân çabdaṃ cakâra sâḥ:
«hâ hatâsmi! hato bhartâ mama 'ebhiḥ pathikair» iti. 79
tataḥ parijanâḥ çrutvâ pradhâvya 'âlokya taṃ prabhum
hataṃ, tân Vishṇudattâdîn abhyadhâvann udâyudhâḥ. 80
tena ca 'âhanyamaneshu teshu trastotthiteshv atha
anyeshu tat-sahâyeshu, Vishṇudatto 'bravîd drutam: 81
«alaṃ vo brahmahatyâbhir! naiva 'asmâbhir idaṃ kṛitam,
«etayaiva kṛitaṃ hy etat kustriyâ 'anya-prasaktayâ. 82
«mayâ ca 'apâvṛita-dvâra-mârgeṇa 'âmûlam îkshitam,
«nirgatya ca vahir dṛishṭam; kshamadhve yadi, vacmi tat.» 83
ity uktvâ tân sa Çavarân Vishṇudatto nivârya ca,
tebhyo niḥçesham â mûlâd vṛittântaṃ tam avarṇayat. 84
nîtvâ ca 'adarçayat teshâṃ kabandhaṃ taṃ ciro-'nvitam
sadyo hataṃ, tayâ kshiptaṃ striyâ tasminn avaskare. 85
tataḥ svena vivarṇena mukhena 'aṅgîkṛite tayâ,
kulaṭâṃ tâṃ tiraskṛitya sarve tatra 'evam abruvan: 86
«smarâkṛishṭâ tanoty eva yâ sâhasaṃ açikshitâ,
«sâ para-svîkṛitâ kustrî kṛipâṇî 'iva na hanti kam?» 87
ity uktvâ, Vishṇudattâdîn sarvâṃs te mumucus tataḥ,
Vishṇudattaṃ ca sapta 'anye sahâyâs te 'tha tushṭuvuḥ: 88
«rakshâ-ratnapradîpas tvaṃ jâto naḥ svapatâṃ niçi;
«tvat-prasâdena tṛiṇâḥ smo mṛityum adya 'animitta-jam.» 89
stutvâ 'evaṃ Vishṇudattaṃ taṃ, çamayitvâ ca durvacaḥ,
praṇatâs te yayuḥ prâtaḥ sva-kâryâyaiva tad-yutâḥ. 90

---

ittham Kaliṅgasenâyâḥ kathayitvâ kathâṃ mithaḥ,
Somaprabhâ sâ Kauçâmbyâṃ sakhîm punar uvâca tâm: 91
«evaṃ kârya-pravṛittânâm animittam upasthitam
«vilambâdy-apratihataṃ, sakhy, anishṭaṃ prayacchati. 92

«tataç ca 'tra 'anutapyante pràjña-vàkyâvamâninaḥ,
«pravartamânâ rabhasât, paryante mandabuddhayaḥ. 93
«ato 'çubhe nimitte hyo Vatseçam prati yat tvayâ
«âtma-grahâya prahito dûto, yuktam na tat kritam. 94
«tad avighnam vivâham ca vidadhâtu vidhis tava;
«kulagnena 'âgatâ gehâd, vivâhas tena dûratah. 95
«devâ api ca lubhyanti tvayi, rakshyam idam tataḥ;
«cintyaç ca niti-nipuno mantri Yaugandharâyaṇaḥ: 96
«râja-vyasana-çaṅkî san so 'tra vighnam samâçaret,
«vihite 'pi vivâhe vâ dosham utpâdayet tava; 97
«dhârmikaḥ san na kuryâd vâ doshaṃ, tad api te, sakhi,
«sapatnî sarvathâ cintyâ; kathâm vacmy atra te, çrinu: 98

Asti 'iha 'Ikshumatî nâma purî, tasyâç ca pârçvataḥ
nadî tad-abhidhânaiva, Viçvâmitra-krite ubhe. 99
tat-samîpe mahac ca 'asti vanam, tatra kritâçramaḥ
ûrdhva-pâdas tapaç cakre munir Maṅkaṇakâbhidhaḥ. 100
tapasyatâ ca tena 'atra gaganena 'âgatâ 'Apsaraḥ
adarçi Menakâ nâma vâtena calitâmbarâ. 101
tato labdhâvakâçena Kâmena kshobhitâtmanaḥ
nûtane kadalî-garbhe vîryam tasya 'apatad muneḥ; 102
jajñe tataç ca kanyâ sâ sadyaḥ sarvâṅga-sundarî,
amogham hi maharshiṇâm vîryam phalati tatkshaṇam. 103
saṃbhûtâ kadali-garbhe yasmât, tasmâc cakâra tâm
nâmnâ sa Kadalîgarbhâm pitâ Maṅkaṇako muniḥ. 104
tasyâ 'âçrame sâ vavridhe, Gautamasya Kripî yathâ
Droṇa-bhâryâ purâ Rambhâ-darçanâc cyuta-vîrya-jâ. 105
ekadâ ca viveça 'etam âçramam mrigayâ-rasât
Dridhavarmâ hrito 'çvena Madhyadeça-bhavo nripaḥ. 106
sa tâm dadarça Kadalîgarbhâm prâvrita-valkalâm,
muni-kanyocitena 'atra veçena 'atyanta-çobhitâm. 107
sâ ca dṛishṭâ 'asya nripateḥ svîcakre hṛidayam tathâ,
yathâ 'avakâço 'pi hritas tatra 'antaḥpura-yoshitâm. 108
«api 'imâm prâpnuyâm bhâryâm kasyâpi 'iha sutâm risheḥ,
«Duḥshyanta iva Kaṇvasya muneḥ kanyâm Çakuntalâm?» 109
iti samcintayann eva, samgrihita-samit-kuçam
so 'tra 'apaçyat tam âyântam munim Maṅkaṇakam nripaḥ. 110
vavande ca 'etam abhyetya pâdayor mukta-vâhanaḥ,
prishṭaç ca 'âtmânam etasmai munaye sa nyavedayat. 111
tataḥ sa Kadalîgarbhâm munir âdiçati sma tâm:
«vatse, râjño 'tither asya tvayâ 'arghyam kalpyatâm» iti. 112
«tathâ» 'iti kalpitâtithyas tayâ râjâ sa namrayâ,
«îdṛik kutas te kanyâ 'iyam?» iti papraccha tam munim. 113
muniç ca sa tatas tasyâs tâm utpattim ca, nâma ca
anvartham Kadalîgarbhâ 'ity asmai râjñe nyavedayat. 114

tatas tâṃ sa muneḥ kanyâṃ Menakâ-bhâvanodbhavâm
matvâ 'Apsarasam, atyutko râjâ tasmâd ayâcata. 115
so 'py etâṃ Kadalîgarbhâṃ dadau tasmai sutâm ṛishiḥ;
divyânubhâvaṃ pûrveshâm avicâryaṃ hi ceshṭitam. 116
tac ca buddhvâ prabhâveṇa, tatra 'bhyetya surâṅganâḥ
Menakâ-prititas tasyâç cakṛur udvâha-maṇḍanam. 117
dattvâ ca sarshapân haste jagadus tâm tadaiva tâḥ:
«yântî mârge vapasva tâṅs tvam abhijñâna-siddhaye! 118
«yadi bhartrâ kṛitâvajñâ kadâcit tvam iha 'eshyasi,
«taj jâtair ebhir âyântî panthânaṃ, putri, vetsyasi.» 119
ity uktâṃ tâbhir âropya kṛitodvâhâṃ sva-vâjini
sa râjâ Kadalîgarbhâṃ Dṛidhavarmâ yayau tataḥ. 120
prâptânvâgata-sainyo 'tha vapantyâ sarshapân pathi
badhvâ tayâ saha prâpa râjadhânîṃ nijâṃ ca saḥ. 121
tatra 'anya-patnî-vimukhaḥ Kadalîgarbhayâ tayâ
samaṃ sa tasthâv âkhyâta-tad-vṛittântaḥ sva-mantrishu. 122
tatas tasya mahâdevî tadîyaṃ mantriṇaṃ rahaḥ,
smârayitvâ 'upakâràn svân, jagâda 'atyanta-duḥkhitâ: 123
«râjñâ nûtana-bhâryaika-saktena 'adya 'aham ujjhitâ,
«tat tathâ kuru, yena 'eshâ sapatnî me nivartate.» 124
tac çrutvâ so 'bravîd mantrî: «devi, kartuṃ na yujyate
«mâdṛiçânâṃ prabhoḥ patnyâ vinâço 'tha viyojanam. 125
«esha pravrâjaka-strînâṃ vishayaḥ, kuhakâdishu
«prayogeshv abhiyuktânâṃ saṃgatânâṃ tathâvidhaiḥ. 126
«tâ hi kaitava-tâpasyaḥ, praviçyaiva 'anivârîtâḥ
«gṛiheshu, mâyâ-kuçalâḥ karma kiṃ kiṃ na kurvate?» 127
ity uktâ tena sâ devî vinatâ 'iva 'âha taṃ hriyâ:
«alaṃ tarhi mama 'anena garhitena satâm» iti. 128
tad-vaco hṛidi kṛitvâ tu, taṃ visṛijya ca mantriṇam,
kâṃcit pravrâjikâṃ ceṭî-mukhena 'ânayati sma sâ. 129
tasyâḥ çaçaṅsa ca 'â mûlât tat sarvaṃ sva-manîshitam,
aṅgîcakâra dâtuṃ ca siddhe kârye dhanaṃ mahat. 130
sâpy artha-lobhâd ârtâṃ tâm ity uvâca kutâpasî:
«devi, kiṃ-nâma vastv etad, ahaṃ te sâdhayâmy adaḥ, 131
«nânâ-vidhân hi jânâmi prayogân subahûn aham.»
evam âçvâsya tâṃ devîṃ sâ 'atha pravrâjikâ yayau. 132
mathikâṃ prâpya ca nijâṃ bhîtâ 'iva 'ittham acintayat:
«aho! atîva bhogâçâ kaṃ nâma na vidambayet, 133
«yad mayâ sahasâ devyâḥ pratijñâ puratâḥ kṛitâ?
«vijñânaṃ ca 'atra tâdṛig me samyak kiṃcid na vidyate, 134
«anyatra 'iva ca na vyâjaṃ kartuṃ râjagṛihe kshamam,
«jñâtvâ jâtu hi kurvîran nigrahaṃ prabhavishṇavaḥ. 135
«ekas tatra 'abhyupâyaḥ syâd, yat suhṛid me 'sti nâpitaḥ,
«îdṛig-vijñâna-kuçalaḥ sa cet kuryâd iha 'udyamam.» 136
ity âlocyaiva sâ tasya nâpitasya 'antikaṃ yayau.
tasmai manîshitaṃ sarvaṃ tac çaçaṅsa 'arthasiddhi-dam. 137

tataḥ sa nâpito vriddho dhûrtaç ca 'evam acintayat:
«upasthitam idaṃ dishṭyâ. lâbha-sthânaṃ mama 'adhunâ. 138
«tad na bâdhyâ navâ râja-badhû, rakshyâ tu sâ, yataḥ
«divya-dṛishṭiḥ pitâ tasyâḥ sarvaṃ prakhyâpayed idam. 139
«viçlishya 'etâṃ tu nṛipater, devîṃ samprati bhuñjmahe,
«kurahasya-sahâye hi bhṛitye bhṛityâyate prabhuḥ. 140
«saṃçleshya kâle râjñe ca vâcyam etat tathâ mayâ,
«yathâ syâd upajivyo me râjâ sâ ca 'ṛishikanyakâ. 141
«evaṃ ca na 'atipâpaṃ syâd, bhaved dîrghâ ca jivikâ.»
ity âlocya sa tâṃ prâha nâpitaḥ kûṭa-tâpasîm: 142
«amba, sarvaṃ karomy etat; kiṃ tu yoga-balena cet
«eshâ râjño navâ bhâryâ hanyate, tad na yujyate: 143
«buddhvâ kadâcid râjâ hi sarvân asmân vinâçayet,
«strihatyâ-pâtakaṃ ca syât, tat-pitâ ca muniḥ çapet. 144
«tasmâd buddhi-balena 'eshâ râjño viçlishyate param,
«yena devî sukhaṃ tishṭhed, artha-prâptir bhavec ca naḥ. 145
«etac ca me kiyat; kiṃ hi na buddhyâ sâdhayâmy ahaṃ?
«prajñânaṃ mâmakînaṃ ca, çrûyatâṃ, varṇayâmi te: — 146
Abhûd asya pitâ râjño duḥçîlo Dṛidhavarmaṇaḥ,
ahaṃ ca dâsas tasya 'iha râjñaḥ svoçita-karma-kṛit. 147
sa kadâcid iha bhrâmyan bhâryâṃ aikshata mâmakîm,
tasyâṃ tasya surûpâyâṃ taruṇyâṃ ca mano yayau. 148
«nâpita-strî» 'iti ca 'abodhi pṛishṭvâ parijanaṃ sa tam.
«kiṃ nâpitaḥ karoti?» 'iti praviçyaiva sa me gṛihaṃ, 149
upabhujyaiva tâṃ sveccham mad-bhâryâṃ kunṛipo yayau,
ahaṃ ca tadahar daivâd gṛihâd âsaṃ vahiḥ kvacit. 150
anyedyuç ca pravishṭena dṛishṭâ sâ 'anyâdṛiçî mayâ
pṛishṭâ bhâryâ, yathâvṛittaṃ sâbhimânâ 'evam abhyadhât. 151
tat-krameṇaiva tâṃ bhâryâṃ açaktasya nishedhane
nityam etya 'upabhuñjânaḥ sa mama 'uttabdhavân nṛipaḥ. 152
kuto gamyam agamyaṃ vâ kuçîlonmâdinaḥ prabhoḥ?
vâtoddhûtasya dâvâgneḥ kiṃ tṛiṇaṃ kiṃ ca kânanam? 153
tato yâvad gatir me 'sti na kâcit tad-nivâraṇe,
tâvat svalpâçana-kshâmo mândya-vyâjam açiçriyam. 154
tâdṛiçaç ca gato 'bhûvaṃ râjñas tasya 'ahaṃ antikam
sva-vyâpâropasevârthaṃ nihçvasan kṛiça-pâṇḍuraḥ. 155
tatra mandam iva 'âlokya sâbhiprâyaḥ sa mâṃ nṛipaḥ
papraccha: «re, kim îdṛik tvaṃ saṃjâtaḥ? kathyatâm!» iti. 156
nirbandha-pṛishṭas taṃ ca 'ahaṃ vijane yâcitâbhayaḥ
pratyavocaṃ nṛipam: «deva, bhâryâ 'asti mama dâginî. 157
«sâ ca suptasya me 'ntrâṇi gudena 'âkṛishya cûshati,
«tatkṣaṇaiva ca 'antaḥ kshipati; tena 'ahaṃ kshâmatâṃ gataḥ. 158
«poshaṇâya ca me nityaṃ vṛithâṇaṃ, bhojanaṃ kutaḥ?»
ity uktaḥ sa mayâ râjâ jâtâçaṅko vyacintayat: 159
«kiṃ satyaṃ dâginî sâ syât? tena 'ahaṃ kiṃ hṛitas tayâ?
«kiṃsvid âhâra-pushṭasya cûshed antraṃ mamâpi sâ? 160

«tad adya tâm ahaṃ yuktyâ jijñâsishye svayaṃ niçi.»
iti saṃcintya râjâ me so 'tra 'âhâram adâpayat. 161
tato gatvâ gṛihaṃ tasyâ bhâryâyâḥ saṃnidhâv aham
açrûṇy amuñcaṃ, pṛishṭaç ca tayâ tâm evam abruvam: 162
«priye, na vâcyaṃ kasyâpi tvayâ, çṛiṇu, vadâmi te:
«asya râjño gude jâtâ dantâ vajrâçri-saṃnibhâḥ, 163
«taiç ca bhagno 'dya jâtyo 'pi kshuro me karma kurvataḥ,
«evaṃ ca 'atra mama 'idânîṃ kshuras truṭyet pade pade. 164
«tad navaṃ navam âneshye kuto nityam ahaṃ kshuram?
«ato rodimi; nashṭâ hi jîvikâ 'iyaṃ gṛihe mama.» 165
ity uktâ sâ mayâ bhâryâ matim âdhâd upeshyataḥ
râtrau râjño 'sya suptasya guda-dantâdbhuṭekshaṇe. 166
â saṃsârâd adṛishṭaṃ tad asatyaṃ na tv abodhi sâ;
vidagdhâ api vañcyante vitta-varṇanayâ striyaḥ! 167
atha 'etya tâṃ niçi svairaṃ mad-bhâryâm upabhujya saḥ,
râjâ çramâd iva 'alikaṃ suptavân mad-vacaḥ smaran. 168
mad-bhâryâpy atha taṃ suptaṃ matvâ tasya çanaiḥ çanaiḥ
hastaṃ prasârayâmâsa gude dantopalabdhaye. 169
guda-prâpte ca tat-pâṇâv, utthâya sahasaiva saḥ,
«ḍâginî! ḍâginî!» 'ity uktvâ trasto râjâ yayau tataḥ. 170
tataḥ prabhṛiti sâ tena bhayât tyaktâ nṛipeṇa me
bhâryâ gṛihîta-saṃtoshâ mad-ekâyattatâṃ gatâ. — 171
«evaṃ pûrvaṃ nṛipâd buddhyâ gṛihiṇî mocitâ mayâ.»
iti tâṃ tâpasîm uktvâ nâpitaḥ so 'bravît punaḥ: 172
«tad etat prajñayâ kâryam, ârye, yushmad-manîshitam;
«yathâ ca kriyate, mâtas, *tad idaṃ vacmi te, çṛiṇu:* 173
«ko 'py antaḥpura-vṛiddho 'tra *svîkâryo, yo bravîty amum:*
««jâyâ te Kadalîgarbhâ ḍâginî»» 'iti *nṛipaṃ rahaḥ.* 174
«âraṇyakâyâ na hy asyâḥ kaçcit parijanaḥ svakaḥ;
«sarvaḥ paro bheda-saho lobhât kurvîta kiṃ na yat? 175
«tato 'smin râjñi sâçaṅke çravaṇâd, niçi yuktitaḥ
«hasta-pâdâdi Kadalîgarbhâ-dhâmni nidhîyate. 176
«tat prabhâte vilokyaiva râjâ, satyam avetya tat
«vṛiddhoktaṃ, Kadalîgarbhâ-bhîtas tâṃ tyakshyati svayam. 177
«evaṃ sapatnî-virahâd devî sukhaṃ avâpnuyât,
«tvâṃ ca sâ bahumanyeta, lâbhaḥ kaçcid bhavec ca naḥ.» 178
ity uktâ tâpasî tena nâpitena, «tathâ» 'iti sâ
gatvâ râjño mahâdevyai yathâ-vastu nyavedayat. 179
devî ca tat tathâ cakre; prâtar ukto nṛipo 'pi tat
pratyakshaṃ vîkshya, Kadalîgarbhâṃ «dushṭâ» 'iti tâṃ jahau. 180
tushṭayâ ca tato devyâ tayâ guptam adâyi yat,
pravrâjikâ tad bubhuje sâ yatheshṭaṃ sanâpitâ. 181
tyaktâ ca Kadalîgarbhâ sâ tena Dṛidhavarmaṇâ,
râjño 'bhiçâpa-saṃtaptâ niryayau râjamandirât. 182
yena 'âjagâma, tenaiva prayayau pitur âçramam
pûrvopta-jâta-siddhârtha-sâbhijñânena sâ pathâ. 183

tatra tâm âgatâm dṛishṭvâ so 'kasmât tat-pitâ muniḥ,
tasyâ duçcaritâçaṅkî tasthau Maṅkaṇakaḥ kshaṇam. 184
praṇidhânâc ca taṃ kṛitsnaṃ tad-vṛittântam avetya saḥ,
âçvâsya ca svayaṃ snehât tâm âdâya, yayau tataḥ. 185
etya tasmai tad âcakhyau sarvaṃ prahvâya bhûbhṛite
devyâ sapatnî-dveshena kṛitaṃ kapaṭa-nâṭakam. 186
tatkâlaṃ svayam abhyetya, râjñe tasmai sa nâpitaḥ
yathâvṛittam tad âcashṭa, punar evam uvâca ca: 187
«itthaṃ viçlishya Kadalîgarbhâṃ, râjñî mayâ, prabho,
«abhicâra-vaçâd, yuktyâ devîṃ saṃtoshya, rakshitâ.» 188
tac çrutvâ, niçcayaṃ dṛishṭvâ munîndra-vacanasya saḥ,
jagrâha Kadalîgarbhâṃ saṃjâta-pratyayo nṛipaḥ. 189
anuvrajya muniṃ taṃ ca, saṃvibheje sa nâpitam,
«bhakto mama 'yam!» ity arthair; dhûrtair bhojyâ vata 'içvaraḥ! 190
tatas tayâ samaṃ tasthau Kadalîgarbhayâiva saḥ
râjâ sva-devî-vimukho Dṛidhavarmâ sunirvṛitaḥ. 191

«evaṃ-vidhân vidadhate subahûn sapatnyo
«doshân mṛishâpy, anavamâṅgi Kaliṅgasene!
«tvaṃ kanyakâ ca cira-bhâvi-vivâha-lagnâ,
«vâñchanty acintya-gatayaç ca surâ api tvâm; 192
«tat sarvataḥ sâmprataṃ âtmanâ tvam
«âtmânam ekam jagad-eka-ratnam
«Vatseçvaraikârpitam atra raksher,
«vairaṃ tava 'ayaṃ hi nijaḥ prakarshaḥ. 193
«ahaṃ hi na 'eshyâmi, sakhi, tvad-antikaṃ,
«sthitâ 'dhunâ tvaṃ pati-mandire yataḥ;
«sakhî-pateḥ sadma na yânti sat-striyaḥ,
«sugâtri, bhartrâ 'dya nivâritâsmi ca. 194
«na ca guptam iha 'âgamaḥ kshamo me
«tvad-atisneha-vaçât, sa divya-dṛishṭiḥ
«tad avaiti hi mat-patiḥ; kathaṃcit
«tam anujñâpya kila 'âgatâ 'ham adya. 195
«iha nâsty adhunâ hi mâmakînaṃ,
«sakhi, kâryaṃ tava, yâmi tad gṛihâya;
«yadi mâm anumaṅsyate ca bhartâ,
«tad iha 'eshyâmi punar vilaṅghya lajjâm.» 196
itthaṃ savâshpam abhidhâya Kaliṅgasenâṃ,
tâm açru-dhauta-vadanâṃ manujendra-putrîm
âçvâsya ca, 'ahni vigalaty Asurendra-putrî
Somaprabhâ sva-bhavanaṃ tarasâ jagâma. 197

Taraṅga 33.

Tataḥ Somaprabhâṃ yâtâṃ smarantî tâṃ priyâṃ sakhîm,
Kaliṅgasenâ saṃtyakta-nijadeça-svabândhavâ, 1
sâ vilambita-Vatseça-pâṇigraha-mahotsavâ,
narendra-kanyâ Kauçâmbyâṃ mṛigî 'iva 'âsîd vana-cyutâ. 2
Kaliṅgasenâ-vivâha-vilambana-vicakshaṇân
gaṇakân prati sâsûya iva Vatseçvaro 'pi ca, 3
autsukya-vimanâs tasmin dine, ceto vinodayan,
devyâ Vâsavadattâyâ nivâsabhavanaṃ yayau. 4
tatra sâ taṃ patiṃ devî nirvikârâ viçeshataḥ
upâcarat svopacâraiḥ prâg-mantrivara-çikshitâ. 5
«Kaliṅgasenâ-vṛittânte jñâte 'py avikṛitâ katham
«devî 'iyam?» iti sa dhyâtvâ râjâ jijñâsur âha tâm: 6
«kaccid, devi, tvayâ jñâtaṃ, svayaṃvara-kṛite mama
«Kaliṅgasenâ nâma 'eshâ râjaputrî yad âgatâ?» 7
tac çrutvaiva 'avibhinnena mukha-râgeṇa sâ 'abravît:
«jñâtaṃ mayâ; 'atiharsho me, lakshmîḥ sâ hy âgatâ 'iha naḥ; 8
«vaçage hi mahârâje tat-prâptyâ tat-pitary api
«Kaliṅgadatte, prithvî te sutaraṃ vartate vaçe. 9
«ahaṃ ca tad-vibhûtyaiva sukhitâ tvat-sukhena ca,
«âryaputra, tava 'etac ca viditaṃ prâg api sthitam. 10
«tad na dhanyâsmi kiṃ, yasyâ mama bhartâ tvaṃ îdṛiçaḥ,
«yaṃ râjakanyâ vâñchanti vâñchyamânâ nṛipântaraiḥ?» 11
evaṃ Vatseçvaraḥ prokto devyâ Vâsavadattayâ
Yaugandharâyaṇa-pratta-çikshayâ 'antas tutosha saḥ. 12
tayaiva ca saha 'âsevya pânaṃ, tad-vâsake niçi
tasyâṃ sushvâpa, madhye ca prabuddhaḥ samacintayat: 13
«kiṃsvid mahânubhâvâ 'ittham devî mâm anuvartate,
«Kaliṅgasenâm api yat sapatnîm anumanyate? 14
«katham vâ çaknuyâd etâṃ sodhuṃ sâ 'eshâ manasvinî,
«Padmâvatî-vivâhe 'pi yâ daivâd na jahâv asûn? 15
«tad asyâç ced anishṭaṃ syât, sarva-nâças tato bhavet,
«etad-âlambanaḥ putraḥ, çvaçuryaḥ, çvaçuraç ca me, 16
«Padmâvatî ca râjyaṃ ca; kim abhyadhikam ucyate?
«ataḥ Kaliṅgasenâ sâ pariṇeyâ katham mayâ?» 17
evam âlocya Vatseço niçânte nirgatas tataḥ,
aparâhṇe yayau devyâḥ Padmâvatyâḥ sa mandiram. 18
sâpy enam âgataṃ, datta-çikshâ Vâsavadattayâ,
tathaiva 'upâcarat tadvat, pṛishṭâ 'avocat tathaiva ca. 19
tato 'nyedyus tayor devyor ekaṃ cittaṃ vacaç ca tat
Yaugandharâyaṇâya 'asau çaçaṃsa vimriçan nṛipaḥ. 20
so 'pi taṃ vîkshya râjânaṃ vicâra-patitaṃ çanaiḥ
kâla-vedî jagâda 'evaṃ mantrî Yaugandharâyaṇaḥ: 21

«jâne 'haṃ na 'etad etâvad; abhiprâyo 'tra dâruṇaḥ,
«devibhyâṃ jîvita-tyâga-dârḍhyâd uktaṃ hi tat tathâ. 22
«anyâsakte gate vâ dyâṃ priye, maraṇa-niçcitâḥ
«bhavanty adainya-gambhîrâḥ sâdhvyaḥ sarvatra nihspṛihâḥ. 23
«asahyaṃ hi purandhrîṇâṃ premṇo gâḍhasya khaṇḍanam;
«tathâ ca, rajan, tatra 'etâṃ Çrutasena-kathâṃ çṛiṇu: 24

Abhûd Dakshiṇa-bhûmau prâg Gokarṇâkhye pure nṛipaḥ
Çrutasena iti khyâtaḥ kula-bhûshâ çrutânvitaḥ. 25
tasya ca 'ekâ 'bhavac cintâ râjñaḥ saṃpûrṇa-saṃpadaḥ,
âtmânurûpâṃ bhâryâṃ yat sa na tâvad âptavân. 26
ekadâ ca nṛipaḥ kurvañ cintâṃ tâṃ, tat-kathântare
Agniçarmâbhidhânena jagade so 'grajanmanâ: 27
«âçcarye dve mayâ dṛishṭe, te, rajan, varṇaye, çṛiṇu: —
tîrthayâtrâ-gataḥ Pañcatîrthîṃ tâṃ aham âptavân, 28
yasyâṃ Apsarasaḥ pañca grâhatvam ṛishi-çâpataḥ
prâptâḥ satîr udaharat tîrthayâtrâgato 'rjunaḥ. 29
tatra tîrtha-vare snâtvâ, pañcarâtropavâsinâṃ
Nârâyaṇânucaratâ-dâyini snâyinâṃ nṛiṇâm, 30
yâvad vrajâmi, tâvac ca lâṅgalollikhitâvanim
gâyantaṃ kaṃcid adrâkshaṃ kârshakaṃ kshetra-madhya-gam. 31
sa pṛishṭaḥ kârshako mârgaṃ mârgâyâtena kenacit
pravrâjakena, tad-vâkyaṃ na 'açṛiṇod gîta-tatparaḥ. 32.
tataḥ sa tasmai cukrodha parivrâḍ vidhuraṃ bruvan,
so 'pi gîtaṃ vimucya 'atha kârshakas taṃ abhâshata: 33
«aho! pravrâjako 'pi tvaṃ dharmasya 'aṅçaṃ na vetsyasi,
«mûrkheṇâpi mayâ jñâtaṃ, sâraṃ dharmasya yat paraṃ.» 34
tac çrutvâ, «kim tvayâ jñâtam?» iti tena ca kautukât
pravrâjakena pṛishṭaḥ san kârshakaḥ sa jagâda tam: 35
«iha 'upaviça pracchâye, çṛiṇu, yâvad vadâmi te: —
asmin pradeçe vidyante brâhmaṇâ bhrâtaras trayaḥ, 36
Brahmadattaḥ, Somadatto, Viçvadattaç ca puṇyakṛit.
teshâṃ jyeshṭhau dâravantau, kanishṭhas tv aparigrahaḥ. 37
sa tayor jyeshṭhayor âjñâṃ kurvan karmakaro yathâ
mayâ saha 'âsîd akrudhyann; ahaṃ teshâṃ hi kârshakaḥ. 38
tau ca jyeshṭhâv abudhyetâṃ mṛiduṃ taṃ, buddhi-varjitam,
sâdhum, atyakta-sanmârgam, ṛijum, âyâsa-varjitam. 39
ekadâ bhrâtṛi-jâyâbhyâṃ sakâmâbhyâṃ raho 'rthitaḥ
kanishṭho Viçvadatto 'tha mâtṛivat te nirâkarot. 40
tatas te nijayor bhartror ubhe gatvâ mṛishâ 'ûcatuḥ:
«vâñchaty asmân rahasy esha kanîyân yuvayor» iti. 41
tena taṃ prati tau jyeshṭhau sântaḥkopau babhûvatuḥ;
sad asad vâ na hi viduḥ kustrî-vacana mohitâḥ. 42
atha 'etau bhrâtarau jâtu Viçvadattaṃ taṃ ûcatuḥ:
«gaccha tvaṃ, kshetra-madhya-sthaṃ valmîkaṃ taṃ samikuru!» 43

«tathà» 'ity âgatya valmîkaṃ kuddâlena 'akhanat sa tam;
«mà mà 'evaṃ! kṛishṇa-sarpo 'tra vasati» 'ity udito mayà. 44
tac çrutvâpi sa valmîkam akhanad, «yad bhavatv!» iti
pâpaiśhiṇor apy âdeçaṃ jyeshṭha-bhràtror alaṅghayan. 45
khanyamânât tataḥ pràpa kalaçaṃ hema-pùritam,
na kṛishṇa-sarpaṃ; dharmo hi sàmnidhyaṃ kurute satàm. 46
taṃ ca nîtvà sa kalaçaṃ bhràtṛibhyàṃ sarvam arpayat
nivàryamâṇo 'pi mayà jyeshṭhâbhyàṃ dṛidha-bhaktitaḥ. 47
tau punas tata eva 'aṅçaṃ datṭvà, prerya ca ghàtakàn,
tasya 'acchedayatàṃ pàṇi-pàdaṃ dhana-jihîrshayà. 48
tathâpi na sa cukrodha nirmanyur bhràtarau prati,
yena satyena tasya 'atra hasta-pàdam ajàyata. — 49
«tadà prabhṛiti tad dṛishṭvà tyaktaḥ krodho 'khilo mayà,
«tvayà tu tàpasenâpi krodho 'dyâpi na mucyate. 50
«akrodhena jitaḥ svargaḥ, paçya 'etad adhunaiva bhoḥ!»
ity uktvaiva tanuṃ tyaktvà kàrshakaḥ sa divaṃ gataḥ. — 51
«ity âçcaryaṃ mayà dṛishṭaṃ, dvitîyaṃ çṛiṇu, bhûpate!»
ity uktvà Çrutasenaṃ sa nṛipaṃ vipro 'bravît punaḥ: — 52
tato 'pi tîrthayàtrârthaṃ paryaṭann ambudhes taṭe
ahaṃ Vasantasenasya ràjño ràshṭram avàptavàn. 53
tatra bhoktuṃ pravishṭaṃ màṃ ràjasattre 'bruvan dvijàḥ:
«brahman, pathà 'amunà mà gàḥ! sthità hy atra nṛipâtmajà; 54
«Vidyuddyotâbhidhànàṃ tàṃ paçyed *api munir yadi*,
«*sa Kâma-çara-nirbhinnaḥ pràpya 'unmàdam na jîvati.*» 55
tato 'haṃ pratyavocaṃ tân: «*na 'etac citraṃ, sadà hy aham*
«paçyâmy apara-Kandarpaṃ Çrutasena-mahîpatim, 56
«yàtrâdau nirgate yasmin rakshibhir dṛishṭi-gocarât
«utsàryante sati-vṛitta-bhaṅga-bhîtyà kulâṅganàḥ.» 57
ity uktavantaṃ vijñàya bhàvatkaṃ, bhojanàya màm
nṛipântikaṃ nîtavantau sattràdhipa-purohitau. 58
tatra sà ràja-tanayà Vidyuddyotà mayà 'ikshità
Kàmasya 'iva jagad-moha-mantravidyà çarîriṇî. 59
cirât tad-darçana-kshobhaṃ niyamya, 'aham acintayam:
«asmat-prabhoç ced bhàryà 'iyaṃ bhaved, ràjyaṃ sa vismaret. 60
«tathâpi kathanîyo 'yam udantaḥ *svàmine* mayà,
«Unmâdinî-Devasena-vṛittànto hy anyathà bhavet: — 61
Devasenasya nṛipateḥ purà ràshṭre baṇik-sutà
Unmâdinî 'ity abhût kanyà jagad-unmàda-kàriṇî. 62
âveditâpi sà pitrà na tena 'àttà mahîbhṛità,
vipraiḥ «kulakshaṇà» 'ity uktà tasya vyasana-rakshibhiḥ. 63
pariṇîtà tadîyena mantri-mukhyena sà tataḥ.
vâtâyanâgràd àtmànaṃ ràjñe 'smai jàtv adarçayat. 64
tayà bhujaṅgyà 'iva ràjà dùràd dṛishṭi-vishâhataḥ
muhur mumûrcha, na ratiṃ lebhe, na 'àhàram àharat. 65
pràrthito 'pi ca tad-bhartṛi-pramukhaiḥ so 'tha mantribhiḥ,
dhàrmikas tâṃ na jagràha, tat-saktaç ca jahàv asùn. — 66

«tad îdṛiçi pramâde 'tra vṛitter drohaḥ kṛito bhavet;
«ity âlocya mayâ 'uktaṃ te citram etya tato 'dya tat.» 67
çrutvâ 'etat sa dvijât tasmâd Madanâjñâ-nibhaṃ vacaḥ,
Vidyuddyotâ-gata-manâḥ Çrutasena-nṛipo 'bhavat. 68
tatkshaṇaṃ ca visṛijyaiva tatra vipraṃ taṃ eva saḥ
tathâ 'akarod, yathâ 'ânîya çîghraṃ tâṃ pariṇîtavân. 69
tataḥ sâ nṛipates tasya Vidyuddyotâ nṛipâtmajâ
çarîrâvyatiriktâsîd bhâskarasya prabhâ yathâ. 70
atha svayaṃvaraya 'âgât taṃ nṛipaṃ rûpa-garvitâ
kanyakâ Mâtṛidattâkhyâ mahâdhana-baṇik-sutâ. 71
adharma-bhîtyâ jagrâha sa râjâ tâṃ baṇik-sutâm;
Vidyuddyotâ 'atha tad buddhvâ hṛitsphoṭena vyapadyata. 72
râjâpy âgatya tâṃ kântâṃ paçyann eva tathâ-gatâm,
aṅke kṛitvâ sa vilapan sadyaḥ prâṇair vyayujyata. 73
tato baṇik-sutâ vahniṃ Mâtṛidattâ viveça sâ.
itthaṃ pranashṭaṃ sarvaṃ tad api râshṭraṃ sarâjakam. 74

«ato, râjan, prakṛishṭasya bhaṅgaḥ premṇaḥ sa dushsahaḥ,
«viçeshena manasvinyâ devyâ Vâsavadattayâ. 75
«tasmât Kaliṅgasenâ 'eshâ pariṇîtâ yadi tvayâ,
«devî Vâsavadattâ tat prâṇân jahyâd na saṃçayaḥ, 76
«devî Padmâvatî tadvat, tayor ekaṃ hi jîvitam;
«Naravâhanadattaç ca putras te syât kathaṃ tataḥ? 77
«tac ca devasya hṛidayaṃ soḍhuṃ, jâne, na çaknuyât:
«evam ekapade sarvam idaṃ naçyed, mahîpate! 78
«devyor yac ca 'ukti-gâmbhîryaṃ, tad eva kathayaty alam
«hṛidayaṃ jîvita-tyâga-gâḍha-niçcita-nihspṛiham. 79
«tat svârtho rakshaṇîyas te; tiryañco 'pi hi jânate
«sva-rakshâṃ, kiṃ punar, deva, buddhimanto bhavâdṛiçâḥ.» 80
iti mantri-varâc çrutvâ svairaṃ Yaugandharâyaṇât
samyag viveka-padavîṃ prâpya Vatseçvaro 'bravît: 81
«evaṃ etad; na saṃdeho, naçyet sarvam idaṃ mama.
«tasmât Kaliṅgasenâyâḥ ko 'rthaḥ pariṇayena me? 82
«ukto lagnaç ca dûre yat, tad yuktaṃ gaṇakaiḥ kṛitam;
«svayaṃvarâgatâ-tyâgâd adharmo vâ kiyân bhavet.» 83
ity ukto Vatsa-râjena hṛishṭo Yaugandharâyaṇaḥ
cintayâmâsa: «kâryaṃ naḥ siddhi-prâyaṃ yatheçsitam. 84
«upâya-rasa-saṃsiktâ deça-kâlopavṛiṃhitâ
«sâ 'iyaṃ nîti-mahâvallî kiṃ nâma na phalet phalam?» 85
iti saṃcintya sa dhyâyan kâla-deçaṃ, praṇamya taṃ
râjânaṃ, prayayau mantrî gṛihaṃ Yaugandharâyaṇaḥ. 86
râjâpi racitâtithya gûḍhâkâraṃ upetya saḥ
devîṃ Vâsavadattâṃ tâṃ sântvayann evam abravît: 87
«kim-arthaṃ vacmi? jânâsi tvam eva, hariṇâkshi, yat
«vâri vâriruhasya 'iva tvat-prema mama jîvitam. 88

«nâmâpi hi kim anyasyâ grahîtum aham utsahe?
«Kaliṅgasenâ tu haṭhâd upâyâtâ gṛihaṃ mama. 89
«prasiddhaṃ ca 'tra, yad Rambhâ tapaḥ-sthena nirâkṛitâ
«Pârthena çaṇḍhatâ-çâpaṃ dadau tasmai haṭhâgatâ; 90
«sa çâpas tishṭhatâ tena varshaṃ Vairâṭa-veçmani
«strî-veçena mahâçcarya-vîryeṇâpy ativâhitaḥ. 91
«ataḥ Kaliṅgasenâ 'eshâ nishiddhâ na tadâ mayâ;
«vinâ tvad-icchayâ 'ahaṃ tu na kiṃcid kartum utsahe.» 92
ity âçvâsya, 'upalabhya 'atha hṛidayena 'iva râgiṇâ
mukhârpitena madyena satyaṃ krûraṃ tad-âçayam, 93
tayaiva saha râtriṃ tâṃ râjñyâ Vâsavadattayâ
mantrimukhya-mati-praudhi-tushṭo Vatseçvaro 'vasat. 94
atrântare ca yaṃ pûrvaṃ divâ-râtrau prayuktavân
Kaliṅgasenâ-vṛittânta-jñaptyai Yaugandharâyaṇaḥ, 95
sa Brahmaràkshaso 'bhyetya suhṛid Yogeçvarâbhidhaḥ
tasyâm eva niçi svairaṃ taṃ mantri-varam abhyadhât: 96
«Kaliṅgasenâ-sadane sthito 'smy antar-vahiḥ sadâ,
«divyânâṃ mânushâṇâṃ vâ paçyâmi na tathâ 'âgamam. 97
«adya 'avyakto mayâ çabdaḥ çruto 'kasmâd nabhastale
«pracchannena 'atra harmyâgra-saṃnikarshe niçâmukhe. 98
«prabhavaṃ tasya vijñâtuṃ prayuktâpi tato mama
«vidyâ na pràbhavat; tena vimṛiçya 'aham acintayam: 99
«ayaṃ divya-prabhâvasya çabdaḥ kasyâpi niçcitam
«Kaliṅgasenâ-lâvaṇya-lubdhasya bhramato 'mbare. 100
«yena na kramate vidyâ, tad vikshe kiṃcid antaram,
«na dushprâpaṃ para-chidraṃ jâgradbhir nipuṇair yataḥ. 101
««divyânâṃ vâñchitâ 'eshâ»» 'iti proktaṃ mantri-vareṇa ca,
«Somaprabhâ sakhî ca 'asyâ vadanty etad mayâ çrutâ. 102
«iti niçcitya tat tubhyam iha 'ahaṃ vaktum âgataḥ. —
«idaṃ prasaṅgât pṛicchâmi, tad me tâvat tvayâ 'ucyatâm; 103
««tiryañco 'pi hi rakshanti svâtmânam»» iti yat tvayâ
«uktaṃ râjñe, tad açrausham yogâd aham alakshitaḥ. 104
«nidarçanaṃ ced atra 'asti, tad me kathaya, sad-mate!»
iti Yogeçvareṇa 'uktaḥ sma 'âha Yaugandharâyaṇaḥ: 105
«asti, mitra; tathâ ca 'atra kathâm âkhyâmi te, çṛiṇu:

Vidiçâ-nagarî-vâhye nyagrodho 'bhût purâ mahân; 106
catvâraḥ prâṇinas tatra vasanti sma mahâ-tarau
nakula-'ulûka-mârjâra-mûshakâḥ pṛithag-âlayâḥ. 107
bhinne bhinne vile mûla âstâṃ nakula-mûshakau,
mârjâro madhyabhâga-sthe taror mahati koṭare, 108
ulûkas tu çirobhâge 'nanya-gamye latâlaye.
mûshako 'tra tribhir badhyo, mârjareṇa trayo 'pare. 109
annâya mârjâra-bhayâd mûshako nakulas tathâ
svabhâvenâpy ulûkaç ca paribhremur niçi trayaḥ; 110

mârjâras tu divâ-râtrau nirbhayaḥ prabhramaty asau
tatra 'âsannaṃ yava-kshetraṃ sadâ mûshaka-lipsayâ; 111
ye 'nye 'pi yuktyâ jagmus tat svakâle 'nnâbhivâñchayâ.
ekadâ lubdhakas tatra caṇḍâlaḥ kaçcid âyayau; 112
sa mârjâra-padaçreṇiṃ dṛishṭvâ tat-kshetra-gâminîm,
tad-badhâya 'bhitaḥ kshetraṃ pâçân dattvâ, tato yayau. 113
tatra râtrau ca mârjâraḥ sa mûshaka-jighâṅsayâ
etya, pravishṭas tat-pâçaiḥ kshetre tasminn abadhyata. 114
mûshako 'pi tato 'nnârthî sa tatra nibhṛitâgataḥ,
baddhaṃ taṃ vîkshya mârjâraṃ, jaharsha ca nanarta ca. 115
yâvad viçati tat kshetraṃ, dûrâd ekena vartmanâ
tatra tau tâvad âyâtâv ulûka-nakulâv api, 116
dṛishṭa-mârjâra-bandhau ca mûshakaṃ labdhum aicchatâm.
mûshako 'pi ca tau dṛishṭvâ dûrâd vigno vyacintayat: 117
«nakulolûka-bhayadaṃ mârjâraṃ saṃçraye yadi,
«baddho 'py eka-prahâreṇa çatrur mâm esha mârayet; 118
«mârjârâd dûragaṃ hanyâd ulûko nakulaç ca mâm.
«tac çatru-saṃkaṭa-gataḥ kva gacchâmi, karomi kim? 119
«hanta mârjâraṃ eva 'iha çrayâmy, âpad-gato hy ayaṃ,
«âtma-trâṇâya mâṃ rakshet pâça-*chedopayoginam.* » 120
ity âlocya çanair gatvâ mârjâraṃ mûshako 'bravît:
«baddhe tvayy atiduḥkhaṃ me, tat te pâçaṃ chinadmy aham; 121
«ṛijûnâṃ jâyate snehaḥ sahavâsâd ripushv api.
«kiṃ tu me nâsti viçvâsas tava cittaṃ ajânataḥ.» 122
tac çrutvâ 'uvâca mârjâro: «bhadra, viçramyatâṃ tvayâ,
«adya-prabhṛiti mitraṃ me bhavân prâṇa-pradâyakaḥ.» 123
iti çrutvâiva mârjârât, tasya 'utsaṅgâṃ sa çiçriye;
tad dṛishṭvâ nakulolûkau nirâçau yayatus tataḥ. 124
tato jagâda mârjâro mûshakaṃ pâça-pîḍitaḥ:
«gata-prâyâ niçâ, mitra, tat pâçâṅç chindhi me drutam!» 125
mûshako 'pi çanaiç chindan lubdhakâgamanonmukhaḥ
mṛishâ kaṭakaṭâyadbhir daçanair akaroc ciram. 126
kshaṇâd râtrau prabhâtâyâṃ lubdhake nikaṭâgate,
mârjâre 'rthayamâne, drâk pâçâṅç cicheda mûshakaḥ. 127
chinna-pâçe 'tha mârjâre lubdhaka-trâsa-vidrute,
mûshako mṛityu-muktaḥ san palâyya prâviçad vilam. 128
na 'âçvasat punar âhûto mârjâreṇa jagâda ca:
«kâla-yuktyâ hy arir mitraṃ jâyate, na ca sarvadâ.» 129

«evaṃ bahubhyaḥ çatrubhyaḥ prajñayâ 'âtmâ 'bhirakshitaḥ
«mûshakeṇa tiraççâpi, kiṃ punar mânusheshu yat. 130
«etad uktaṃ tadâ râjñe mayâ yat, tat tvayâ çrutam,
«buddhyâ kâryaṃ nijaṃ rakshed devî-saṃrakshaṇâd iti. 131
«buddhir nâma ca sarvatra mukhyaṃ mitraṃ, na paurusham,
«Yogeçvara, tathâ ca 'etâṃ atrâpi tvaṃ kathâṃ çṛiṇu: 132

Çrâvasti 'ity asti nagarî; tasyâm pûrvam Prasenajit
râjâ 'bhût, tatra ca 'bhyâgât ko 'py apûrvo dvijaḥ puri. 133
«sa çushkânna-bhug ekena baṇijâ guṇavân» iti
brâhmaṇasya gṛihe tatra kasyacit sthâpito dvijaḥ. 134
tatraiva tena çushkânna-dakshiṇâdibhir anvaham
apûryata, tato 'nyaiç ca çanair buddhvâ baṇig-varaiḥ. 135
tena 'sau hemadînâra-sahasraṃ kṛipaṇaḥ kramât
saṃcitya, gatvâ 'araṇye, tad nihatya kshiptavân bhuvi, 136
ekâkî pratyahaṃ gatvâ tac ca sthânam avaikshata.
ekadâ hema-çûnyaṃ tat khâtaṃ vyâttaṃ ca dṛishṭavân. 137
çûnyaṃ tat khâtakaṃ tasya paçyato hata-cetasaḥ
na paraṃ hṛidi saṃkrântâ citraṃ dikshv api çunyatâ. 138
atha 'upâgâc ca vilapaṅs taṃ vipraṃ yad-gṛihe sthitaḥ,
pṛishṭas taṃ ca sva-vṛittântaṃ tasmai sarvaṃ nyavedayat, 139
gatvâ tîrtham abhuñjânaḥ prâṇâṅs tyaktum iyesha ca.
buddhvâ ca so 'nnadâtâ 'sya baṇig anyaiḥ saha 'âyayau. 140
sa taṃ jagâda: «kiṃ, brahman, vitta-hetor mumûrshasi?
«akâla-meghavad vittam akasmâd eti yâti ca.» 141
ity-âdy-ukto 'pi tena 'sau na jahau maraṇa-graham;
prâṇebhyo 'py arthamâtrâ hi kṛipaṇasya garîyasî! 142
tataç ca mṛitaye tîrtham gacchato 'sya dvijanmanaḥ
svayaṃ Prasenajid râjâ tad buddhvâ 'antikam âyayau, 143
papraccha ca 'enaṃ: «kiṃ kiṃcid asti tatra 'upalakshaṇam,
«yatra bhûmau nikhâtâs te dînârâ, brâhmaṇa, tvayâ?» 144
tac çrutvâ sa dvijo 'vâdîd: «asti kshudro 'tra pâdapaḥ
«aṭavyâṃ, deva; tad-mûle nikhâtaṃ tad mayâ dhanam.» 145
ity âkarṇya 'avadad râjâ: «dâsyâmy anvishya tat tava
«dhanaṃ sva-koçâd, athavâ mâ tyâkshîr jîvitaṃ, dvija!» 146
ity uktvâ, maraṇodyogâd nivârya vinidhâya ca
dvijaṃ taṃ baṇijo haste, sa râjâ 'bhyantaraṃ gataḥ. 147
tatra 'âdiçya pratîhâraṃ ciro-'rti-vyapadeçataḥ
vaidyân ânâyayat sarvân dattvâ paṭaha-ghoshaṇâm. 148
«âturâḥ ke, kiyanto 'tra? kasya 'adâḥ kiṃ tvam aushadham?»
ity upânîya papraccha tân ekaikaṃ vivikta-gaḥ. 149
te 'pi tasmai tadâ 'ekaikaḥ sarvam ûcur mahîbhṛite.
eko 'tha vaidyas tad-madhyât krama-pṛishṭo 'bravîd idam: 150
«baṇijo Mâtṛidattasya, deva, nâgabalâ mayâ
«asvasthasya 'upadishṭâ 'adya dvitîyaṃ dinam aushadham.» 151
tac çrutvâ sa tam âhûya râjâ baṇijam abhyadhât:
«nanu nâgabalâ kena tava 'ânîtâ, 'ucyatâm!» iti. 152
«deva, karmakareṇa» 'iti tena 'ukto baṇijâ tadâ,
kshipram ânâyya taṃ râjâ sa karmakaram abravît: 153
«tvayâ nâgabalâ-hetoḥ khanatâ çâkhinas talam
«dînârâ-jâtaṃ yal labdhaṃ brahma-svaṃ, tat samarpaya!» 154
ity ukto bhûbhṛitâ bhîtaḥ pratipadyaiva tatkshaṇam,
sa tân ânîya dînârâṅs tatra karmakaro jahau. 155

râjâpy uposhitâya 'asmai dvijâya 'âhûya tân dadau
dînârân hârita-prâptân, prâṇân iva vahiçcarân. 156

«evaṃ sa labdhavân buddhyâ nitaṃ mûlatalât taroḥ
«dvijârthaṃ bhûpatir jânanu oshadhiṃ tâṃ tad-udbhavâm. 157
«tad evaṃ sarvadâ buddheḥ prâdhânyaṃ jita-paurusham,
«îdṛiçeshu ca kâryeshu kiṃ vidadhyât parâkramaḥ? 158
«tad, Yogeçvara, kurvithâs tvam api prajñayâ tathâ,
«yathâ Kaliṅgasenâyâ dosho jñâyeta kaçcana. 159
«asti ca 'etad, yathâ tasyâṃ lubhyanti 'iha Surâsurâḥ,
«tathâ ca divi kasyâpi niçi çabdaḥ çrutas tvayâ. 160
«labdhe 'padeçe tasyâç ca bhaved akuçalaṃ na naḥ:
«na 'upayaccheta tâṃ râjâ, na ca 'adharmaḥ kṛito bhavet.» 161
ity udâra-dhiyaḥ çrutvâ sarvaṃ Yaugandharâyaṇât
Yogeçvaras taṃ saṃtushya jagâda Brahmarâkshasaḥ: 162
«kas tvayâ sadṛiço nîtâv anyo devâd Vṛihaspateḥ?
«ayaṃ tv amṛita-seko 'sya tvad-mantro râjya-çâkhinaḥ. 163
«so 'haṃ Kaliṅgasenâyâ jijñâsishye gatiṃ sadâ
«buddhyâ çaktyâpi ca» 'ity uktvâ yayau Yogeçvaras tataḥ. 164
tatkâlaṃ sâ ca harmyâdau paryaṭantaṃ sva-harmya-gâ
Kaliṅgasenâ Vatseçaṃ dṛishṭvâ dṛishṭvâ sma tâmyati. 165
tad-manâḥ smara-saṃtaptâ mṛiṇâlâṅgada-hâriṇî
sâ çrikhaṇḍâṅgaragâdau na lebhe nirvṛitiṃ kvacit. 166
atrântare sa tâṃ pûrvaṃ dṛishṭvâ Vidyâdharâdhipaḥ
tasthau Madanavegâkhyo gâḍhâṅganga-çarâturaḥ. 167
tat-prâptaye tapaḥ kṛitvâ, vare labdhe 'pi Çaṅkarât,
sâ 'anyâsaktâ 'anya-deça-sthâ sukha-prâpyâ tu na 'abhavat 168
yatas, tena 'antaraṃ labdhum asau Vidyâdhareçvaraḥ
rajanîshu divi bhrâmyann âsît tad-mandiropari. 169
saṃsmṛitya tu *tam âdeçaṃ tapas-tushṭasya Dhûrjaṭeḥ*,
ekasyâṃ niçi Vatseça-rûpaṃ cakre *sva-vidyayâ*. 170
tad-rûpaç ca viveça 'asyâ mandiraṃ dvâḥstha-vanditaḥ:
«kâlakshepâkshamo guptaṃ mantriṇâṃ sa iha 'âgataḥ.» 171
Kaliṅgasenâpy uttasthau taṃ dṛishṭvâ 'utkampa-viklavâ,
«na so 'yam!» iti sâravair vâryamâṇâ 'iva bhûshaṇaiḥ. 172
tato Vatseça-rûpeṇa kramâd viçvasya tena sâ
bhâryâ Madanavegena gândharva-vidhinâ kṛitâ. 173
tatkâlaṃ ca pravishṭas tad dṛishṭvâ yogâd alakshitaḥ
Yogeçvaro 'vishaṇṇo 'bhûd Vatseçâlokana-bhramât. 174
Yaugandharâyaṇâya 'etad gatvâ 'uktvâ, tad-nideçataḥ
yuktyâ Vâsavadattâyâ Vatseçaṃ vîkshya pârçva-gaṃ, 175
hṛishṭo mantrivaroktyâiva rûpaṃ suptasya veditum
Kaliṅgasenâ-pracchanna-kâminaḥ so 'gamat punaḥ. 176
gatvâ Kaliṅgasenâyâḥ suptâyâḥ çayanîyake
suptaṃ Madanavegaṃ taṃ sva-rûpe sthitam aikshata, 177

chatra-dhvajâṅka-nirdhûli-padâbjaṃ, divyamânusham,
svâpântarhita-tad-vidyâ-vîta-rûpa-vivartanam. 178
tatra gatvâ yathâ-dṛishṭaṃ nivedya paritoshavân
Yogeçvaro jagâda 'sau hṛishṭo Yaugandharâyaṇam: 179
«na vetti mâdṛiçaḥ kiṃcid, vetsi tvaṃ nîti-cakshushâ;
«tava mantreṇa duḥsâdhyaṃ siddhaṃ kâryam idaṃ prabhoḥ. 180
«kiṃ vâ vyoma vinâ 'rkeṇa? kiṃ toyena vinâ saraḥ?
«kiṃ mantreṇa vinâ râjyaṃ? kim satyena vinâ vacaḥ?» 181
ity uktavantam âmantrya prîto Yogeçvaraṃ tataḥ,
prâtar Vatseçvaraṃ drashṭum âgâd Yaugandharâyaṇaḥ. 182
tam upetya yathâvac ca kathâ-prastâvato 'bravît
nṛipaṃ Kaliṅgasenârthe pṛishṭa-kârya-viniçcayam: 183
«svacchandâ 'sau na te, râjan, pâṇi-sparçam iha 'rhati,
«eshâ hi svecchayâ drashṭuṃ Prasenajitam âgatâ. 184
«viraktâ vîkshya taṃ vṛiddhaṃ, tvâṃ prâptâ rûpa-lobhataḥ.
«tad anya-purushâsaṅgam api svecchaṃ karoty asau.» 185
tac çrutvâ, «kulakanyâ 'iyaṃ katham evaṃ samâcaret?
«çaktiḥ kasya praveshṭuṃ vâ madîyântaḥpurântare?» 186
iti râjñâ 'udite, 'vâdîd dhîmân Yaugandharâyaṇaḥ:
«adyaiva darçayâmy etat pratyakshaṃ niçi deva te. 187
«divyâs tâm hy abhivâñchanti Siddhâdyâ; mânusho 'tra kaḥ?
«divyânâṃ ca gatî roddhuṃ, râjan, kena 'iha çakyate? 188
«tad ehi, sâkshât paçya!» 'iti-vâdinâ tena mantriṇâ
saha gantuṃ matiṃ cakre tatra râtrau sa bhûpatiḥ. 189
«Padmâvatyâ ṛite râjñyâ na vivâhyâ 'aparâ, 'iti yat
«proktaṃ, devi, pratijñâtaṃ mayâ nirvyûḍham adya tat;» 190
ity atha 'bhyetya tâṃ devîm uktvâ Yaugandharâyaṇaḥ,
Kaliṅgasenâ-vṛittântaṃ taṃ tasyai sarvam uktavân. 191
«tvadîya-çikshâṇushṭhâna-phalam etad mama» 'iti sâ
devî Vâsavadattâpi praṇatâ 'bhinananda tam. 192
tato niçîthe saṃsupte jane, Vatseçvaro yayau
gṛihaṃ Kaliṅgasenâyâḥ saha-Yaugandharâyaṇaḥ. 193
adṛishṭaç ca pravishṭo 'tra tasyâ nidrâ-jusho 'ntike
suptaṃ Madanavegaṃ taṃ sva-rûpa-sthaṃ dadarça saḥ. 194
hantum icchati yâvac ca sa taṃ sâhasikaṃ nṛipaḥ,
tâvat sva-vidyayâ Vidyâdharendro 'bhût prabodhitaḥ, 195
prabuddhaç ca sa nirgatya jhaṭity udapatad nabhaḥ.
kshaṇât Kaliṅgasenâpi sâ prabuddhâ 'bhavat tataḥ. 196
çûnyaṃ çayanam âlokya jagâda ca: «katham hi mâm,
«pûrvaṃ prabuddho Vatseçaḥ suptâṃ muktvaiva gacchati?» 197
tad âkarnya sa Vatseçaṃ sma 'âha Yaugandharâyaṇaḥ:
«eshâ vidhvaṅsitâ 'anena, çṛiṇu, tvad-rûpa-dhâriṇâ. 198
«sadṛisha yoga-balâj jñâtvâ sâkshât te darçito mayâ,
«kiṃ tu divya-prabhâvatvâd asau hantuṃ na çakyate.» 199
ity uktvâ sa ca râjâ ca saha tâm upajagmatuḥ,
Kaliṅgasenâ sâpy etau dṛishṭvâ tasthau kṛitâdarâ. 200

«adhunaiva kva gatvà tvaṃ, ràjan, pràptaḥ samantrikaḥ?»
iti bruvàṇàm avadat tàṃ sa Yaugandharàyaṇaḥ: 201
«Kaliṅgasene, kenâpi màyâ-Vatseça-rûpiṇà
«saṃmohya pariṇìtâsi, na tv asmat-svàminà 'manâ.» 202
tac çrutvà sâpi saṃbhràntà, viddhà 'iva hṛidi pattriṇà,
Kaliṅgasenà Vatseçaṃ jagâda 'udaçru-locanà: 203
«gândharva-vidhinà 'ahaṃ te pariṇìtâpi visṃritâ
«kiṃsvid, ràjan, yathà pùrvaṃ Dushyantasya Çakuntalà?» 204
ity uktaḥ sa tayà ràjâ tàm uvâca 'ànatânanaḥ:
«satyaṃ na pariṇìtâsi mayà, 'adyaiva 'àgato hy aham.» 205
ity uktavantaṃ Vatseçaṃ mantrì Yaugandharàyaṇaḥ,
«ehi!» 'ity uktvà tataḥ svairam anaishìd ràjamandiram. 206

tataḥ samantrike ràjñi gate, sà 'atra videça-gà
mṛigì 'iva yûtha-vibhrashṭà parityakta-svabàndhavà, 207
saṃbhoga-vidalat-patra-mukhâbjà, gaja-pìḍità
padminì 'iva parikshipta-kavarì-bhramarâvaliḥ, 208
vinashṭa-kanyakàbhàvà, nirupàya-kramà satì
Kaliṅgasenà gaganaṃ vìkshamâṇà 'idam abravìt: 209
«Vatseça-rûpiṇà yena pariṇìtâsmi kenacit,
«prakâçaḥ so 'stu, kaumâraḥ sa eva hi patir mama!» 210
evaṃ tayà 'ukte, gaganât so 'tra Vidyâdharâdhipaḥ
avâtarad divya-rûpo hàra-keyùra-ràjitaḥ. 211
«ko bhavân?» iti pṛishṭaç ca tayaiva sa jagâda tàm:
«ahaṃ Madanavegâkhyas, tanvi, Vidyàdharâdhipaḥ. 212
«mayà ca pràg vilokya tvàṃ purà pitṛi-gṛihe sthitàm;
«tvat-pràpti-das, tapaḥ kṛitvà, varaḥ pràpto Maheçvarât. 213
«Vatseçvarânuraktà ca tad-rûpeṇa mayà drutam
«avṛitta-tad-vivàhaiva pariṇìtâsi yuktitaḥ.» 214
iti vàk-sudhayà tasya çruti-màrga-pravishṭayà
kiṃcid Kaliṅgasenà 'abhùd ucchvàsita-hṛid-ambujà. 215
atha sa Madanavegas tàṃ samàçvàsya kàntàṃ,
vihita-dhṛiti-vitìrṇa-svarṇa-ràçiḥ sa tasyai,
«ucita» iti tayà 'antar-baddha-sad-bhartṛi-bhaktiḥ
punar-upagamanàya dyàṃ tadaiva 'utpapàta. 216
«divyâspadaṃ sva-pati-sadma na martya-gamyaṃ,
«kàmàt pitur bhavanam ujjhitam» ity avekshya,
tatraiva vastum atha sâpi Kaliṅgasenà
cakre dhṛitiṃ Madanavega-kṛitâbhyanujñà. 217

Taraṅga 34.

Tataḥ Kaliṅgasenâyâḥ smarann anupamaṃ vapuḥ
ekadâ manmathâvishṭo niçi Vatseçvaro 'bhavat. 1
ûtthâya khaḍga-hastaḥ san gatvaiva, praviveça saḥ
ekâkî mandiraṃ tasyâḥ kṛitâtithyâḍaraṇas tayâ. 2
tatra prârthayamânas tâṃ bhâryâtve sa mahîpatiḥ,
«para-patnî tava 'asmi!» iti pratyâkhyâtas tayâ, 'abravît: 3
«tṛitîyaṃ purushaṃ prâptâ yatas tvaṃ asi bandhakî,
«para-dâra-gatau dosho na me tvad-gamane tataḥ.» 4
evaṃ Kaliṅgasenâ sâ râjñâ 'uktâ pratyuvâca tam:
«tvad-artham âgatâ, râjann, ahaṃ; Vidyâdhareṇa hi 5
«vyûḍhâ Madanavegena svairaṃ tvad-rûpa-dhâriṇâ,
«sa eva 'ekaç ca bhartâ me; tat kasmâd asmi bandhakî? 6
«kiṃ vâ 'atikrânta-bandhûnâṃ svecchâcâra-hatâtmanâm
«imâs tâ vipadaḥ strîṇâṃ, kumârîṇâṃ kathaiva kâ! 7
«dṛishṭâçakunayâ sakhyâ nishiddhâpi vyasarjayam
«tvat-pârçvaṃ yad ahaṃ dûtaṃ, tasya ca 'idaṃ phalaṃ mama. 8
«tat sprakshyasi balâd mâṃ cet, prâṇâṅs tyakshyâmy ahaṃ tataḥ.
«kâ nâma kulajâ hi strî bhartṛi-drohaṃ karishyati? 9
«tathâ ca kathayâmy atra tava, râjan, kathâṃ, çṛiṇu:

Purâ 'abhûd Indradattâkhyaç Cedi-deçe mahîpatiḥ. 10
sa Pâpaçodhane tîrthe kîrtyai devakulaṃ mahat
cakre yaçaḥ-çarîrârthî, çarîraṃ vikshya bhaṅguram. 11
tac ca bhakti-rasâc çaçvad vikshituṃ sa yayau nṛipaḥ,
sarvaç ca tîrtha-snânâya sadâ tatra 'âyayau janaḥ. 12
ekadâ ca dadarça 'ekâṃ tîrtha-snânârtham âgatâm
sa râjâ 'atra baṇig-bhâryâṃ pravâsa-sthita-bhartṛikâm, 13
svaccha-kânti-sudhâ-siktâṃ, citra-rûpa-vibhûshaṇâm,
jaṅgamâm iva Kandarpa-râjadhânîṃ manoramâm, 14
«tvayâ 'ahaṃ vijaye viçvaṃs» iti prîtyâ 'iva pâdayoḥ
âçlishṭâṃ Pañcabâṇasya tûṇîra-dvaya-çobhayâ. 15
sâ dṛishṭaiva manas tasya jahâra nṛipates tathâ,
yathâ 'anvishya gṛihaṃ tasyâḥ sa yayau vivaço niçi. 16
tâṃ ca prârthayamânaḥ san jagade sa tayâ nṛipaḥ:
«rakshitâ tvaṃ, na yuktaṃ te para-dârâbhimarshaṇam. 17
«haṭhât spṛiçasi vâ mâṃ ced, adharmas te mahân bhavet;
«marishyâmi ca sadyo 'haṃ, na sahishye ca dûshaṇam.» 18
ity ukte 'pi tayâ tasmin balaṃ râjñi cikîrshati,
çîla-bhraṅça-bhayât tasyâḥ sadyo hṛidayam asphuṭat. 19

tad dṛishṭvâ sapadi hṛitaḥ sa gatvaiva yathâgatam,
dinais tena 'nutâpena râjâ pañcatvam âyayau. 20

---

ity âkhyâya kathâm etâm sabhaya-praçrayânatâ
bhûyaḥ Kaliṅgasenâ sâ Vatseçvaram abhâshata: 21
«tasmâd adharme mat-prâṇa-haraṇe mâ matim kṛithâḥ!
«iha 'âçritâyâ vastum me dehi, yâmy anyato 'nyathâ.» 22
etat Kaliṅgasenâtaḥ çrutvâ Vatseçvaro 'tha saḥ,
vicârya virato bhûtvâ dharmajñas tâm abhâshata: 23
«râjaputri, vasa sveccham bhartrâ samam iha 'amunâ.
«na 'aham vakshyâmi te kiṃcid, idânîm mâ bhayam kṛithâḥ!» 24
ity uktvaiva gate tasmin svairam râjñi sva-mandiram,
çrutvâ Madanavegas tad, nabhaso 'vatatâra saḥ. 25
«priye, sâdhu kṛitam! na 'evam akarishyaḥ, çubhe, yadi,
«na 'abhavishyac çubham, yasmâd na 'asahishyata tad mayâ.» 26
ity uktvâ sântvayitvâ tâm, niçâm nîtvâ tayâ saha,
tatraiva gacchann âgacchann âsîd Vidyâdharo 'tha saḥ. 27
Kaliṅgasenâpi ca sâ patyau Vidyâdhareçvare
tatra 'âsta martya-bhâve 'pi divya-bhoga-sukhânvitâ. 28
Vatsarâjo 'pi tac-cintâm muktvâ, mantri-vacaḥ smaran
nananda labdham manvâno devî-râjyam sutam tathâ. 29
devî Vâsavadattâ ca mantrî Yaugandharâyaṇaḥ
abhûtâm nirvṛitau siddhe nîti-kalpalatâ-phale. 30
atha gacchatsu divaseshv âpâṇḍu-mukha-paṅkajâ
dadhre Kaliṅgasenâ sâ garbham utpanna-dohadâ. 31
tuṅgau virejatus tasyâḥ stanâv, âçyâma-cûcukau,
nidhâna-kumbhau Kâmasya mada-mudrâṅkitâv iva. 32
tato Madanavegas tâm upetya patir abhyadhât:
«Kaliṅgasene, divyânâm asmâkam samayo 'sty ayam, 33
«jâtam mânusha-garbham yat muktvâ yâmo vidûrataḥ;
«Kaṇvâçrame na tatyâja Menakâ kim Çakuntalâm? 34
«tvam yady apy Apsaraḥ pûrvam, tad apy avinayâd nijât
«Çakra-çâpena sampraptâ mânushyam, devi, sâmpratam. 35
«tenaiva bandhaki-çabdo jâtaḥ sâdhvyâ api 'iha te;
«tasmâd apatyam rakshes tvam, sthânam yâsyâmy aham nijam. 36
«smarishyasi yadâ mâm ca, samnidhâsye tadâ tava.»
evam Kaliṅgasenâm tâm uktvâ sâçru-vilocanâm, 37
samâçvâsya ca, dattvâ ca tasyai sadratna-samcayam,
tac-cittaḥ samayâkṛishṭo yayau Vidyâdareçvaraḥ. 38
Kaliṅgasenâpy atra 'âsîd, apatyâçâm sakhîm iva
âlambya, Vatsa-râjasya bhuja-châyâm upâçritâ. 39
atrântare kṛitavatîm sâṅga-bhartṛ-âptaye tapaḥ,
âdideça Ratim bhâryâm Ananagasya 'Ambikâpatiḥ: 40
«Vatsa-râja-gṛihe jâto dagdha-pûrvaḥ sa te patiḥ
«Naravâhanadattâkhyo, yonijo mad-vilaṅghanât. 41

«mad-ârâdhanatas tvaṃ tu martya-loke 'py ayonijâ
«janishyase, tatas tena bhartrà sàṅgena yokshyase.» 42
evam uktvà Ratiṃ, Çambhuḥ Prajàpatim atha 'àdiçat:
«Kaliṅgasenà tanayaṃ soshyate divya-saṃbhavam; 43
«taṃ hṛitvà màyayà tasyàs, tat-sthàne tvam imàṃ Ratim
«nirmàya mànushìṃ kanyàṃ tyakta-divya-tanuṃ kshipeḥ.» 44
iti 'Içvarâjñàm àdàya mûrdhni Vedhasy adho-gate,
Kaliṅgasenà prasavaṃ pràpte kàle cakàra sà. 45
jàta-màtraṃ sutaṃ tasyà hṛitvaiva 'tra sva-màyayà,
Ratiṃ tàṃ kanyakàṃ kṛitvà nyadhàd Vidhir alakshitam. 46
sarvaç ca tatra tàm eva kanyàṃ jàtàm alakshata
divâpy akàṇḍa-pratipac-candra-lekhàm iva 'uditàm, 47
kànti-dyotita-tad-vàsagṛihàṃ, nirjitya kurvatìm
ratnadìpa-çikhà-çreṇìr lajjità iva nishprabhàḥ. 48
Kaliṅgasenà tàṃ dṛishṭvà jàtàm asadṛiçìṃ sutàm
putra-janmâdhikaṃ toshàd utsavaṃ vitatàna sà. 49
atha Vatseçvaro râjà sadevìkaḥ samantrikaḥ
kanyàṃ Kaliṅgasenàyà jàtàṃ çuçràva tàdṛiçìm. 50
çrutvà ca sa nṛipo 'kasmàd uvàca 'Içvara-coditaḥ
devìṃ Vàsavadattàṃ tàṃ, sthite Yaugandharàyaṇe: 51
«jàne Kaliṅgasenà 'eshà divyastrì çâpataç cyutà,
«asyà jàtà ca kanyà 'iyaṃ divyaiva 'àçcarya-rùpa-dhṛit. 52
«tad asau kanyakà tulyà rûpeṇa tanayasya me
«Naravâhanadattasya mahàdevìtvam arhati.» 53
tac çrutvà jagade râjâ devyà Vàsavadattayà:
«mahàràja, kim evaṃ tvam akasmàd adya bhàshase? 54
«kula-dvaya-viçuddho 'yaṃ kva putras te, vata kva sà
«Kaliṅgasenà-tanayà bandhakì-garbha-saṃbhavà?» 55
çrutvà 'etad vimṛiçan râjà so 'bravìd: «na hy ahaṃ svataḥ
«vadàmy etat, praviçya 'antaḥ ko 'pi jalpayati 'iva màm. 56
««Naravàhanadattasya kanyâ 'iyaṃ pùrva-nirmità
««bhàryà»» 'ity evaṃ vadantìṃ ca çṛiṇomi 'iva giraṃ divaḥ. 57
«Kaliṅgasenà kiṃ ca 'asàv eka-patnì kuḷodgatà,
«pùrva-karma-vaçàt tv asyà bandhakì-çabda-saṃbhavaḥ.» 58
iti râjñâ 'udite, prâha mantrì Yaugandharâyaṇaḥ:
«çrúyate, deva, yac cakre Ratir dagdhe Smare tapaḥ. 59
««martyalokâvatìrṇena saçarìreṇa saṃgamaḥ
««martyabhâva-gatàyàs te svena bhartrà bhavishyati;»» 60
«iti ca 'adàd varaṃ Çarvo Ratyai sva-patim ìpsave;
«Kàmâvatàraç ca 'uktaḥ prag divya-vàcà sutas tava; 61
«Ratyà 'avataraṇìyaṃ ca martyabhàve Harâjñayà;
«garbhagràhikayà ca 'adya mama 'evaṃ varṇitam rahaḥ: 62
««mayà Kaliṅgasenàyà garbhaḥ pràg garbhaçayyayà
««yukto dṛishṭas; tadaiva 'anyam apaçyaṃ tad-vivarjitam. 63
««tad âçcaryaṃ vilokya 'aham tava 'àkhyàtum iha 'àgatà.»»
«iti striyà tayà 'uktaṃ me, jàtà 'eshà pratibhâpi te. 64

«taj jâne, mâyayâ devaiḥ sâ 'eshâ Ratir ayonijâ
«Kaliṅgasenâ-tanayâ garbha-cauryeṇa nirmitâ 65
«bhâryâ Kâmâvatârasya putrasya tava, bhûpate!
«tathâ ca 'atra kathâm etâṃ Yaksha-saṃbandhinîṃ çriṇu: 66

Bhṛityo Vaiçravaṇasya 'abhûd Virûpâksha iti çrutaḥ
Yaksho nidhâna-lakshaṇâṃ pradhânâdhyakshatâṃ gataḥ. 67
Mathurâyâṃ vahiḥ-saṃstham nidhânam ca sa rakshitum
Yakshaṃ niyuktavân ekaṃ çilâ-stambham iva 'acalam. 68
tatra tad-nagarî-vâsî kaçcit pâçupato dvijaḥ
nidhânânveshaṇâya 'âgât khanyavâdî kadâcana. 69
sa mânusha-vasâ-dîpa-hasto yâvat parîkshate
sthânaṃ tat, tâvad asya 'atra karâd dîpaḥ papâta saḥ. 70
lakshaṇena ca tena 'atra nidhiṃ sthitam avetya saḥ,
udghâṭayitum ârebhe saha 'anyaiḥ sakhibhir dvijaiḥ. 71
atha yo 'sau niyukto 'bhûd Yaksho rakshâ-vidhau, sa tat
dṛishṭvâ, gatvâ yathâ-vastu Virûpâkshaṃ vyajijñapat. 72
«gaccha, vyâpâdaya kshipraṃ kshudrâṃs tân khanyavâdinaḥ!»
ity âdideça taṃ Yakshaṃ Virûpâkshaḥ sa kopataḥ. 73
tataḥ sa Yaksho gatvâiva sva-çaktyâ nijaghâna tân
nidhâna-khâtakân viprân asampràpta-manorathân. 74
tad buddhvâ Dhanadaḥ kruddho Virûpâksham uvâca tam:
«brahmahatyâḥ kathaṃ, pâpa, kâritâḥ sahasâ tvayâ? 75
«durgato vârtikajano lobhât kiṃ nâma na 'âcaret?
«nivâryate sa vitrâsya vighnais tais tair, na hanyate.» 76
ity uktvâ 'atha çaçâpa 'enaṃ Virûpâksham Dhanâdhipaḥ:
«martya-yonau prajâyasva dushkṛitâcaraṇâd!» iti. 77
pràpta-çâpo 'tha kasyâpi bhûtale brâhmaṇasya saḥ
Virûpâkshaḥ suto jâto brâhmaṇasya 'agrahâriṇaḥ. 78
tato 'sya Yakshiṇî patnî Vittanâthaṃ vyajijñapat:
«deva, yatra sa bhartâ me kshiptas, tatraiva mâṃ kshipa! 79
«prasîda, na hi çaknomi viyuktâ tena jîvitum.»
evaṃ tayâ sa vijñaptaḥ sâdhvyâ Vaiçravaṇo 'bhyadhât: 80
«yasya viprasya sadane jâto bhartâ sa te, 'naghe,
«tasyaiva dâsyâ gehe tvaṃ nipatishyasy ayonijâ. 81
«tatra tena samaṃ bhartrâ saṃgamas te bhavishyati,
«tvat-prabhâvât sa çâpaṃ ca tîrtvâ mat-pârçvam eshyati.» 82
iti Vaiçravaṇâdeçât sâdhvî sâ patitâ tataḥ
dâsyâs tasya gṛihe dvâri, kanyâ bhûtvaiva mânushî. 83
akasmâc ca tayâ dâsyâ kanyâ dṛishṭâ 'adbhutâkṛitiḥ,
gṛihîtvâ darçitâ ca 'asya svâmino 'tra dvijanmanaḥ. 84
«divyâ 'iyaṃ kanyakâ kâpi niḥsaṃdeham ayonijâ;
«ity âtmâ mama vakti; 'iha naya tâṃ, tvâṃ viveça yâ, 85
«iyaṃ hi mama putrasya manye bhâryâtvam arhati;»
iti so 'pi dvijo dâsîṃ tâṃ uvâca nananda ca. 86

kramâd atra vivṛiddhâ sâ kanyâ viprâtmajaç ca saḥ
anyonya-darçanâbaddha-gâḍha-snehau babhûvatuḥ. 87
tataḥ kṛita-vivâhau tau tena vipreṇa dampatî
ajâtismaraṇe 'py âstâm uttîrṇa-virahâv iva. 88
atha kâlena dehânte tayâ so 'nugataḥ patiḥ
tat-tapaḥ-kshata-pâpaḥ san Yakshaḥ svaṃ prâptavân padam. 89

«iti 'iha 'avataranty eva nirâgastvâd ayonijâḥ
«bhûtale kâraṇa-vaçâd divyâ daivata-nirmitâḥ. 90
«kulaṃ kiṃ, nṛipate, te 'syâs? tasmâd bhâryâ sutasya te
«Kaliṅgasenâ-putrî 'iyaṃ yathoktaṃ daiva-nirmitâ.» 91
Yaugandharâyaṇena 'evam ukto Vatseçvaraç ca tat
devî Vâsavadattâ ca «tathâ» 'iti hṛidi cakratuḥ. 92
tatas tasmin gṛihe yâte mantrimukhye, sa bhûpatiḥ
pânâdi-krîḍayâ ninye sabhâryas taddinaṃ sukhî. 93
tato dineshu gacchatsu moha-bhrashṭa-svaka-smṛitiḥ
Kaliṅgasenâ-tanayâ sâ samaṃ rûpa-saṃpadâ 94
krameṇa vavṛidhe, naṃnâ kṛitâ Madanamañcukâ,
«sutâ Madanavegasya» 'ity ato mâtrâ jananena ca. 95
«nûnaṃ tâṃ çiçriye rûpaṃ sarvânya-varayoshitâm,
«anyathâ tâḥ puras tasyâ virûpâ jajñire katham?» 96
çrutvâ rûpavatîṃ tâṃ ca, kautukât svayam ekadâ
devî Vâsavadattâ tâṃ âninâya 'âtmano 'ntikam. 97
tatra dhâtryâ mukhâsaktâṃ Vatsarâjo dadarça tâṃ
Yaugandharâyaṇâdyâç ca varter dîpa-çikhâm iva. 98
dṛishṭvâ ca 'adṛishṭa-pûrvaṃ tat tasyâ netrâmṛitaṃ vapuḥ,
«Ratir eva 'avatîrṇâ 'iyam» iti mene na tatra kaḥ? 99
tataç ca 'ânâyayâṃcakre devyâ Vâsavadattayâ
Naravâhanadatto 'tra jagad-netrotsavaḥ sutaḥ. 100
so 'tra phulla-mukhâmbhojo dîpraṃ Madanamañcukâm
tâṃ apaçyad navâṃ saurîm iva padmâkaraḥ prabhâm. 101
sâpi taṃ locanânandaṃ paçyantî vikacânanâ
na tṛiptim âyayau bâlâ cakorî 'iva 'amṛitatvisham. 102
tataḥ prabhṛiti tau bâlâv api sthâtuṃ na çekatuḥ
dṛishṭi-pâçair iva 'âbaddhau pṛithag-bhûtâv api kshaṇam. 103
dinair niçcitya saṃbandhaṃ deva-nirmitam eva tu,
vivâha-vidhaye buddhiṃ vyadhâd Vatseçvaras tayoḥ. 104
Kaliṅgasenâ tad buddhvâ nananda ca, babandha ca
Naravâhanadatte 'smin jâmâtṛi-prîtito dhṛitim. 105
saṃmantrya mantribhiḥ sârdhaṃ tataç ca 'akârayat pṛithak
Vatsarâjaḥ sva-putrasya tasya svam iva mandiram. 106
tataḥ saṃbhṛitya saṃbhârân, putraṃ râjâ sa kâlavit
yauvarâjye 'bhyashiñcat taṃ dṛishṭa-çlâghya-guṇa-graham. 107
pûrvaṃ tasya 'apatad mûrdhni pitror ânanda-vâshpa-jaṃ,
tataḥ çrauta-mahâmantra-pûtaṃ sat-tîrtha-jaṃ payaḥ. 108

abhishekâmbubhis tasya dhaute vadana-paṅkaje,
citraṃ nirmalatâṃ prâpur mukhâni kakubhâm api. 109
maṅgalya-mâlya-pushpeshu tasya kshipteshu mâtṛibhiḥ,
munoca divya-mâlyaugha-varshaṃ dyaur api tatkshaṇam. 110
deva-dundubhi-nirhrâda-spardhayâ 'iva jajṛimbhire
ânanda-tûrya-nirghosha-pratiçabdâ nabhastale. 111
praṇanâma 'bhishiktaṃ taṃ yuvarâjaṃ na tatra kaḥ?
sva-prabhâvâd ṛite tenaiva 'unnanâma tadâ hi saḥ. 112.
tato Vatseçvaras tasya sûnor bâlasakhîn sataḥ
sva-mantri-putrân âhûya sacivatve samâdiçat: 113
Yaugandharâyaṇa-sutaṃ mantritve Marubhûtikam;
senâpatye Hariçikhaṃ Rumaṇvat-tanayaṃ tataḥ; 114
Vasantaka-sutaṃ kriḍâsuhṛittve ca Tapantakam;
Gomukhaṃ ca pratihâradhurâyâm Ityakâtmajam; 115
paurohitye ca purvoktâv ubhau Piṅgalikâ-sutau
Vaiçvânaraṃ Çântisomaṃ, bhrâtuḥ putrau purodhasaḥ. 116
ity âjñapteshu putrasya sâcivye teshu bhûbhṛitâ,
gaganâd udabhûd vâṇî pushpa-vṛishṭi-puraḥsarâ: 117
«sarvârtha-sâdhakâ ete bhavishyanty asya mantriṇaḥ,
«çarîrâd avibhinno 'sya Gomukhas tu bhavishyati.» 118
ity ukte divyayâ vâcâ, hṛishṭo Vatseçvaraç ca saḥ
sarvân sammânayâmâsa vastrair âbharaṇaiç ca tân. 119
anujivishu tasmiṅç ca vasu varshati râjani,
daridra-çabda ekasya na 'âsît tatra 'artha-saṃgateḥ. 120
pavanollâsitâkshipta-patâkâpaṭa-paṅktibhiḥ
âhûtair iva sâ 'apûri nartakî-câraṇaiḥ purî. 121
âgâd vaidyâdharî sâkshâl lakshmîs tasya 'iva bhâvinî
Kaliṅgasenâ jâmâtur utsave 'tra bhavishyataḥ. 122
tato Vâsavadattâ ca, sâ ca Padmâvatî tathâ
harsheṇa nanṛitus tisro, militâ iva Çaktayaḥ. 123
mârutândolita-latâḥ prânṛityann iva sarvataḥ
udyâna-taravo 'py atra, cetaneshu kathaiva kâ? 124
tataḥ kṛitâbishekaḥ sann âruhya jayakuñjaram,
Naravâhanadattaḥ sa yuvarâjo viniryayau. 125
avâkîryata ca 'utkshiptair netrair nîla-sitâruṇaiḥ
paura-stribhiḥ sa nîlâbja-lâja-padmâkṣijali-prabhaiḥ. 126
dṛishṭvâ ca, tat-purî-pûjya-devatâ vandi-mâgadhaiḥ
stûyamânaḥ, sasacivaḥ sa viveça sva-mandiram. 127
tatra divyâni bhojyâni tathâ pânâny upâharat
Kaliṅgasenâ tasya 'âdau sva-vibhûty-adhikâni sâ. 128
dadau tasmai suvastrâṇi divyâny âbharaṇâni ca
samantri-sakhi-bhṛityâya jâmâtṛi-sneha-kâtarâ. 129
evaṃ mahotsavena 'asâv amṛitâsvâda-sundaraḥ
eshâṃ Vatseçvarâdînâṃ sarveshâṃ vâsaro yayau. 130
tato niçâyâṃ prâptâyâṃ sutodvâha-vimarçinî
Kaliṅgasenâ sasmâra târaṃ sâ Somaprabhâṃ sakhîm. 131

etayâ smṛita-mâtrâṃ tâṃ Mayâsura-sutâṃ tadâ
bhavyâṃ bhartâ mahâjñânî jagâda Naḍakûvaraḥ: 132
«Kaliṅgasenâ tvâm adya sotsukâ smarati, priye!
«tad gaccha, divyam udyânaṃ kuru ca 'etat-sutâ-kṛite.» 133
ity uktvâ, bhâvi bhûtaṃ ca kathayitvâ ca tad-gatam,
tadaiva preshayâmâsa patnîṃ Somaprabhâṃ patiḥ. 134
sâ ca 'âgatya cirotkaṇṭhâ-kṛita-kaṇṭhagrahâṃ sakhîm
Kaliṅgasenâṃ kuçalaṃ pṛishṭvâ Somaprabhâ 'abravît: 135
«Vidyâdhareṇa tâvat tvaṃ pariṇîtâ' maharddhinâ,
«avatîrṇâ Ratis te ca sutâ Çârvâd anugrahât. 136
«Kâmâvatârasya 'eshâ ca Vatseçâl labdha-janmanaḥ
«Naravâhanadattasya pûrva-bhâryâ vinirmitâ. 137
«Vidyâdharâdhirâjyaṃ sa divyaṃ kalpaṃ karishyati,
«tasya 'eshâ 'anyâvarodhânâṃ mûrdhni mânyâ bhavishyati. 138
«tvaṃ ca 'avatîrṇâ bhûloke Çakra-çâpa-cyutâpsarâḥ,
«nishpanna-kârya-çeshâ ca çâpa-muktim avâpsyasi. 139
«etad me sarvam âkhyâtaṃ bhartrâ jñânavatâ, sakhi;
«tasmâc cintâ na te kâryâ, bhâvi sarvaṃ çubhaṃ tava. 140
«ahaṃ ca 'iha karomy eshâ divyaṃ tvat-tanayâ-kṛite
«udyânaṃ, nâsti pâtâle, na bhûmau yad, na vâ divi.» 141
ity uktvâ, divyam udyânaṃ sâ nirmâya sva-mâyayâ,
Kaliṅgasenâm âmantrya sotkâṃ Somaprabhâ yayau. 142
tato niçi prabhâtâyâm akasmâd Nandanaṃ divaḥ
bhûmâv iva cyutaṃ loko dadarça 'udyânaṃ atra tat. 143
buddhvâ 'atha râjâ Vatseçaḥ sabhâryaḥ sacivaiḥ saha
Naravâhanadattaç ca sânugo 'tra samâyayau. 144
dadṛiçus te tad udyânaṃ sadâ-pushpa-phala-drumam,
nânâ-maṇimaya-stambha-bhitti-bhûbhâga-vâpikam, 145
suvarṇavarṇa-vihagaṃ, divya-saurabha-mârutam,
devâdeçâvatîrṇaṃ tat svargântaram iva kshitau. 146
dṛishṭvâ tad adbhutaṃ râjâ, «kim etad?» iti pṛishṭavân
Kaliṅgasenâm âtithya-vyagrâṃ Vatseçvaras tadâ. 147
sâ pratyuvâca sarveshu çṛiṇvatsu nṛipatiṃ ca tam:
«Viçvakarmâvatâro 'sti Mayo nâma mahâsuraḥ, 148
«Yudhishṭhirasya yaç cakre sabhâṃ, puraṃ ca Vajriṇaḥ;
«tasya Somaprabhâ nâma tanayâ 'asti sakhî mama. 149
«tayâ râtrâv iha 'âgatya mat-samîpaṃ, sva-mâyayâ
«prîtyâ kṛitam idaṃ divyam udyânaṃ mat-sutâ-kṛite.» 150
ity uktvâ, yac ca sakhyâ 'asyâ bhûtaṃ bhâvy uditaṃ tayâ,
tat tayaiva 'uktam ity uktvâ, tadâ sarvaṃ çaçaṃsa sâ. 151
tataḥ Kaliṅgasenoktiṃ sasaṃvâdâm avekshya tâm
nirasta-saṃçayâḥ sarve tosham tatra 'atulaṃ yayuḥ. 152
Kaliṅgasenâtithyena ninâya divasaṃ ca tat
udyâne 'tṛaiva Vatseço bhâryâ-putrâdibhiḥ saha. 153
anyedyur nirgato drashṭum devaṃ devakule ca saḥ,
dadarça nṛipatir bahvîḥ suvastrâbharaṇâḥ striyaḥ. 154

«kâ yûyam?» iti pṛishṭâç ca tena, tâs taṃ babhâshire:
«vayaṃ vidyâḥ, kalâç ca 'etâs, tvat-putrârtham iha 'âgatâḥ; 155
«gatvâ viçâmas tasya 'antar» ity uktvâ tâs tiro dadhuḥ,
savismayaḥ sa râjâpi Vatseço 'bhyantaraṃ yayau. 156
tatra Vâsavadattâyai devyai mantri-gaṇâya ca
tac çaçaṃsa, 'abhyanandaṅs taṃ devatânugrahaṃ ca te. 157
tato râja-nideçena vîṇâ Vâsavadattayâ,
Naravâhanadatte 'tra pravishṭe, jagṛihe kshaṇât. 158
vâdayantîṃ tatas tâṃ ca mâtaraṃ vinayena saḥ
râjaputro 'bravid: «vîṇâ cyutâ sthânâd asâv» iti. 159
«tvaṃ vâdaya, gṛihâṇa 'etâm!» iti pitrâ 'udite, 'tha saḥ
vîṇâm avâdayat kurvan Gandharvân api vismitân. 160
evaṃ sarvâsu vidyâsu kalâsu ca parîkshitaḥ
pitrâ yâvad, vṛitas tâbhiḥ svayaṃ sarvaṃ viveda saḥ. 161
vîkshya taṃ sarva-saguṇaṃ putraṃ, Vatseças tâm açikshayat
Kaliṅgasenâ-tanayâṃ nṛittaṃ Madanamañcukâṃ. 162
yathâ yathâ pûrṇakalâ sâ 'abhût tanur iva 'aindavî,
Naravâhanadattâbdhiç cukshubhe sa tathâ tathâ. 163
araṅsta tâṃ ca gâyantîṃ nṛityantîṃ ca vilokayan,
paṭhantîm iva Kâmâjñâm aṅgâdy-abhinayair vṛitâm. 164
sâpi kshaṇam apaçyanti tam udaçruḥ sudhâmayam
kântam âsîd ushaḥ-kâle jalârdrâ 'iva kumudvatî. 165
satataṃ ca 'asahaḥ sthâtuṃ tad-mukhâlokanaṃ vinâ
Naravâhanadatto 'sau tat tad-udyânam âyayau. 166
tatra pârçvaṃ tayâ, 'ânîya sutâṃ Madanamañcukâm,
Kaliṅgasenayâ prîtyâ rajyamânaḥ sa tasthivân. 167
Gomukhaç ca 'asya cittajñaḥ svâmino 'tra cira-sthitim
icchan Kaliṅgasenâyai tâṃ tâm akathayat kathâm. 168
cittagraheṇa tena 'asya râjaputras tutosha saḥ;
hṛidayânupraveço hi prabhoḥ saṃvananaṃ param. 169
nṛittâdi-yogyâṃ kurute tasmin Madanamañcukâm
tatra svayaṃ ca saṃgîta-veçmany udyâna-vartini, 170
Naravâhanadattaḥ sa hrepayan vara-câraṇân,
tasyâṃ priyâyâṃ nṛityantyâṃ, sarvâtodyâny avâdayat. 171
jigâya ca 'âgatân digbhyo vividhân paṇḍitâṅs tathâ
gajâçva-ratha-çastrâstra-citra-pustâdi-kovidân. 172
evaṃ viharato vidyâ-svayaṃvara-vṛitasya te
Naravâhanadattasya çaiçave vâsarâ yayuḥ. 173
ekadâ ca 'atra yâtrâyâm udyânaṃ sa priyâ-sakhaḥ
yayau Nâgavanaṃ nâma râjaputraḥ samantrikaḥ. 174
tatra 'abhilâshiṇî kâcid baṇig-bhâryâ nirâkṛitâ
iyesha Gomukhaṃ hantuṃ savishâhṛita-pânakâ. 175
tad viveda ca tat-sakhyâ mukhâd atra sa Gomukhaḥ,
na 'âdade pânakaṃ tac ca, striya evaṃ nininda ca: 176
«aho 'dhâtrâ puraḥ sṛishṭaṃ sâhasaṃ, tad anu striyaḥ!
na 'etâsâṃ dushkaraṃ kiṃcid nisargâd iha vidyate. 177

«nûnaṃ strî nâma sṛishṭâ 'iyam amṛitena visheṇa ca,
«anuraktâ 'amṛitaṃ sâ hi, 'viraktâ visham eva ca. 178
«jñâyate kânta-vadanâ kena pracchanna-pâtakâ?
«kustrî praphulla-kamalâ gûḍha-nakrâ 'iva padminî. 179
«divaḥ patati kâcit tu guṇa-cakra-pracodinî
«bhartṛi-çlâghâ-vahâ sustrî prabhâ bhânor iva 'amalâ. 180
«hanty eva 'asugṛihîtâṇyâ 'apara-raktâ 'agata-spṛihâ
«pâpâ 'avirâga-visha-bhṛid bhartâraṃ bhujagî yathâ. 181

Tathâ ca kutracid grâme Çatrughna iti ko 'py abhût purushas, tasya bhâryâ ca babhûva vyabhicâriṇî. 182
sa dadarça 'ekadâ sâyaṃ bhâryâṃ tâṃ jâra-saṃgatâm,
jaghâna taṃ ca taj-jâraṃ khaḍgena 'antargṛiha-sthitam. 183
ratry-apekshî ca tasthau sa dvâri, bhâryâṃ nirudhya tâm,
tatkâlaṃ ca nivâsârthî tam atra pathiko 'bhyagât. 184
dattvâ tasya 'âçrayaṃ, yuktyâ tenaiva saha taṃ hatam
pâradârikam âdâya, râtrau tatra 'aṭavîṃ yayau. 185
tatra 'andha-kûpe yâvat sa çavaṃ kshipati taṃ, tayâ
tâvad âgatayâ paçcât kshiptaḥ so 'py atra bhâryayâ. 186

«evaṃ kuyoshit kurute kiṃ kiṃ nâma na sâhasam?»
iti strî-caritaṃ bâlo 'py anindat so 'tra Gomukhaḥ. 187
tato Nâgavane tatra Nâgân abhyarcya sa svayam
Naravâhanadatto 'gât svâvâsaṃ saparicchadaḥ. 188
tatra jijñâsur anyedyuḥ sacivân Gomukhâdikân
jânann api sa papraccha râjanîteḥ samuccayam. 189
«sarvajñas tvaṃ, tathâpy etad brûmaḥ pṛishṭâ vayaṃ tvayâ;»
ity uktvâ sâram anyonyam te niçcitya 'evam abruvan: 190

Âruhya nṛipatiḥ pûrvam indriyâçvân vaçî-kṛitân
kâma-krodhâdikân jitvâ ripûn âbhyantarâṃç ca tân, 191
jayed âtmânam eva 'âdau vijayâya 'anya-vidvishâm;
ajitâtmâ hi vivaço vaçî-kuryât katham parân? 192
tato jânapadatvâdi-guṇa-yuktâṃç ca mantriṇaḥ
purohitaṃ ca 'atharvajñaṃ kuryâd dakshaṃ tapo-'nvitam. 193
upâdhibhir bhaye lobhe dharme kâme parikshitân
yogyeshv amâtyân kâryeshu yuñjîta 'antara-vittataḥ. 194
satyaṃ dvesha-prayuktaṃ vâ, snehoktaṃ svârtha-saṃhatam
vacas teshâṃ parikshetâ mithaḥ kâryeshu jalpatâm. 195
satye tushyed, asatye tu yathârham daṇḍam âcaret,
jijñâseta pṛithak ca 'eshâṃ cârair âcaritaṃ sadâ. 196

ity-anâvṛita-dṛik paçyan kâryâṇy, utkhâya kaṇṭakân,
upârjya koça-daṇḍâdi sâdhayed baddhamûlatâm. 197
utsâha-prabhutâ-mantra-çaktitraya-yutas tataḥ
paradeça-jigishuḥ syâd vicârya sva-parântaram. 198
âptaiḥ çrutânvitaiḥ prâjñair mantraṃ kuryâd anâyatam,
tair niçcitaṃ sva-buddhyâ tat sarvâṅgaṃ pariçodhayet. 199
sâma-dânâdy-upâya-jño yogakshemaṃ prasâdhayet,
prayuñjîta tataḥ saṃdhi-vigrahâdîn guṇâṅç ca shaṭ. 200
evaṃ cita-çrîr vidadhat svadeça-paradeçayoḥ
cintâṃ râjâ jayaty eva, na punar jâtu jîyate. 201
ajñas tu kâma-lobhândho, vṛithâ-mârga-pradarçibhiḥ
nîtvâ, çvabhreshu nikshipya, mushyate dhûrta-ceṭakaiḥ. 202
naiva 'vakâçaṃ labhate râjñas tasya 'antike 'paraḥ
dhûrtair, nibaddha-vâtasya çâler iva kṛishîbalaḥ. 203
antarbhûya rahasyeshu tair vaçî-kriyate *hi saḥ*,
tataḥ çrîr aviçeshajñât *khinnâ tasmât palâyate*. 204
tasmâj jitâtmâ râjâ syâd yukta-daṇḍo viçesha-vit,
prajânurâgâd evaṃ hi saṃbhaved bhâjanaṃ çriyaḥ. 205
pûrvaṃ ca Çûrasenâkhyo bhṛityaika-pratyayo nṛipaḥ
sacivaiḥ peṭakaṃ kṛitvâ bhujyate sma vaçî-kṛitaḥ. 206
yas tasya sevako râjñas, tasmai tad-mantriṇo 'tra te
dâtum na 'aicchan tṛiṇam api ditsaty api ca bhûpatau; 207
teshâṃ tu sevako yo 'tra, dadus tasmai svayaṃ ca te,
te ca vijñapya râjânam anarhâyâpy adâpayan. 208
tad dṛishṭvâ sa nṛipo buddhvâ çanais tad dhûrta-peṭakaṃ,
anyonyaṃ prajñayâ yuktyâ sacivâṃs tân abhedayat. 209
bhinneshu teshu nashṭeshu mithaḥ paiçunya-kârishu,
samyak çaçâsa râjyaṃ tat sa râjâ 'anyair avañcitaḥ. 210
Harisiṃhaç ca râjâ 'abhût sâmânyo niti-tattva-vit,
kṛita-bhakta-budhâmâtyaḥ, sadurgaḥ, sârtha-saṃcayaḥ; 211
anuraktâḥ prajâḥ kṛitvâ ceshṭate sma yathâ, tathâ
cakravarty-abhiyukto 'pi na jagâma parâbhavam. 212

«evaṃ vicâraç cintâ ca sâraṃ râjye, adhikaṃ nu kim?»
ity-âdy uktvâ yathâsvaṃ te viremur Gomukhâdayaḥ. 213
Naravâhanadattaç ca teshâṃ çraddhâya tad vacaḥ,
cintye purusha-kartavye 'py acintyaṃ daivam adhyagât. 214
tataç ca 'utthâya tair eva sâkaṃ tâṃ prekshitum yayau
sa vilamba-kṛitotkaṇṭhaḥ priyâṃ Madanamañcukâm. 215
prâpte tad-mandiraṃ tasminn âsanasthe, kṛitâdarâ
kshaṇaṃ Kaliṅgasenâ 'atra Gomukhaṃ vismṛitâ 'bravît: 216
«Naravâhanadatte 'tra râjasûnâv anâgate,
«utsukâ padavîm asya drashṭum Madanamañcukâ 217
«harmyâgrabhûmim ârûḍhâ gomukhânugatâ mayâ
«yâvat, tâvat pumân eko nabhaso 'tra 'avatiṣṭhavân. 218

«sa kirîṭî ca khaḍgî ca màṃ divyâkṛitir abravît:
«« ahaṃ Mânasavegâkhyo râjâ Vidyàdhareçvaraḥ. 219
«« svahṛstrî Surabhidattâkhyà tvaṃ ca çàpa-çyutà bhuvi,
«« sutà ca tava divyà 'iyam, etad me viditaṃ kila. 220
«« tad dehi me sutàm etàṃ, saṃbandhaḥ sadṛiço hy ayam.» »
«ity ukte tena sahasà vihasya 'ahaṃ tam abruvam: 221
«« Naravâhanadatto 'syà bhartà devair vinirmitaḥ,
«« sarveshàṃ yo 'tra yushmàkaṃ cakravartî bhavishyati.» » 222
«ity uktaḥ sa mayâ 'utpatya vyoṃna Vidyàdharo gataḥ,
«mat-putrî-nayanodvegâkànḍa-vidyullatopamaḥ.» 223
tac çrutvâ Gomukho 'vàdîj: «jñàte 'smin svâmino rahaḥ
«ràjaputre 'ntarikshokter, buddhvà 'anuṃ bhâvinaṃ prabhum, 224
«pàpaṃ vidhàtum apy aicchan sadyo Vidyàdharà hi te;
«ucchṛiṅkhalo niyantâraṃ ka icched balinaṃ prabhum? 225
«tato 'yaṃ rakshitaḥ sàkshàd gaṇàn àdiçya Çambhunâ.
«Nàradoktir iyam tàtena 'ucyamànà çrutà mayâ. 226
«ato Vidyàdharâḥ saṃpraty ete 'smâkaṃ virodhinaḥ.»
çrutvà Kaliṅgasenà 'etat sva-vṛittânta-bhayâ 'abravît: 227
«màyayà tarhi no yàvad madvad Madanamañcukà
«vañcyate, ràjaputreṇa kiṃ na tàvad vivàhyate?» 228
etat Kaliṅgasenâtaḥ çrutvà, tàṃ Gomukhâdayaḥ
ûcus: «tvayaiva kârye 'smin Vatseçaḥ preryatàm» iti. 229
tatas tad-gata-dhîs tasminn udyàne vyaharad dinam
Naravâhanadattas tàṃ paçyan Madanamañcukàm, 230
utphulla-padma-vadanàṃ, dalat-kuvalayekshaṇàm,
bandhûka-kamanîyaushṭhàṃ, mandàra-stavaka-stanîm, 231
çirîsha-sukumârâṅgîṃ, pañca-pushpamayîm iva
ekàm eva jagaj-jaitrîṃ Smareṇa vihitâm ishum. 232
Kaliṅgasenâpy anyedyur gatvà Vatseçvaraṃ svayam
sutâ-vivàha-hetos tad yathâbhishṭaṃ vyajijñapat. 233
Vatseço 'pi visṛijya 'etàm, âhûya nija-mantriṇaḥ,
devyàṃ Vâsavadattàyàṃ sthitàyàṃ, nijagàda tân: 234
«Kaliṅgasenâ tvarate sutodvàhàya; tat katham
«kurmo, yad «bandhaki» 'ity etàṃ loko vetty «uttamàm» iti? 235
«lokaç ca sarvathà rakshyas; tat-pravâdena kiṃ purâ
«Ràmabhadreṇa çuddhâpi tyaktà devî na Jànakî? 236
«Ambà hṛitâpi Bhîshmeṇa yatnàd bhràtuḥ kṛite tathà
«pratîpaṃ kiṃ na và tyaktà vṛitapûrvânyabhartṛikà? 237
«evaṃ Kaliṅgasenà 'eshà, svayaṃvara-vṛite mayi,
«vyûḍhà Madanavegena, tena 'etàṃ garhate janaḥ. 238
«ato 'syàs tanayàm etàṃ gàndharva-vidhinà svayam
«Naravâhanadatto 'sâv udvahatv anurûpikàm.» 239
ity ukte Vatsaràjena, sma 'àha Yaugandharàyaṇaḥ:
«icchet Kaliṅgasenà 'etad, anaucityaṃ katham, prabho? 240
«divyà 'eshà hi na samànyà sasutà, 'ity asakṛid gatam,
«mitreṇa ca 'etad uktaṃ me jñàninà Brahmarakshasà.» 241

ity-âdi tatra te yâvad vimṛiçanti parasparam,
evaṃ Mâheçvarî tâvad bâṇî prâdur abhûd divaḥ: 242
«mad-netrâṇala-dagdhasya sṛishṭasya 'tra Manobhuvaḥ
«Naravâhanadattasyâ mayaiva 'eshâ vinirmitâ 243
«tapas-tushṭena bhâryâ 'asya Ratir Madanamañcukâ.
«etayâ sahitaç ca 'ayaṃ sarvântaḥpura-mukhyayâ 244
«Vidyâdharâdhirâjyaṃ sa divyaṃ kalpaṃ karishyati,
«mat-prasâdâd vijitya 'arîn», ity uktvâ viraràma vâk. 245
çrutvâ 'etâṃ Bhagavad-bâṇîṃ, Vatseçaḥ saparicchadaḥ
taṃ praṇamya, sutodvâhe sânando niçcayaṃ vyadhât. 246
atha sa saciva-mukhyaṃ pûrva-vijñâta tattvaṃ
narapatir abhinandya, 'âhûya mauhûrtikâṅç ca,
çubha-phala-dam apricchal lagnam; ûcus tu te taṃ
katipaya-dina-madhye bhâviṅaṃ prâpta-pûjâḥ. 247
«kâlaṃ manâg anubhavishyati kaṃcid atra
«putro viyogam anayâ saha bhâryayâ te;
«jânîmahe vayam idaṃ nija-çâstra-dṛishṭyâ,
«Vatseçvara!» 'iti jagadur gaṇakâs punas te. 248
tataḥ sa sûnor nija-vaibhavocitaṃ
vivâha-saṃbhâra-vidhiṃ vyadhâd nṛipaḥ
tathâ, yathâ 'asya sva-purî na kevalaṃ
pṛithivy api kshobham agât tad-udyamât. 249
prâpte vivâha-divase 'tha Kaliṅgasenâ
pitrâ nisṛishṭa-nija-divya-vibhûshaṇâyâḥ
tasyâḥ prasâdhana-vidhiṃ duhituç cakâra,
Somaprabhâ pati-nideça-vaçâ 'âgatâ ca. 250
kṛita-divya-kautukâ sâ
sutaràm atha Madanamañcukâ vibabhau;
nanv evam eva kântâ
Candra-tanuḥ Kârtikâṇugatâ? 251
divyâṅganâç ca tasyâ
Harâjñayâ çrûyamâṇa-gîta-ravâḥ
tad-rûpa-jitâç channâ
hṛitâ iva maṅgalaṃ vidadhuḥ. 252
«bhaktânukampini jaya 'Adrisute! tvayâ 'adya
«Ratyâs tapaḥ svayam upetya kṛitaṃ kṛitârtham»,
ity-âdi-divya-varacâraṇa-vâdya-miçra-
vâkyâny ameyam api saṃdadhire 'tra Gauryâḥ. 253
atha Naravâhanadattaḥ
praviveça sa Madanmancukâdhyushitam
kṛita-vara-kautuka-çobhî
vividha-mahâtodya-bhṛid vivâha-gṛiham. 254
nirvartya tatra vahalodyata-vipramatta-
vîvâha-maṅgala-vidhiṃ ca badhû-varau tau,
vedîṃ samâruruhatur jvalitâgnim uccai,
rurâjñâṃ çirobhuvam iva 'amala-ratnadîpâm. 255

yadi yugapad iha 'indumûrti-bhânû
Kanakagirim bhramato 'bhitaḥ kadâcît,
bhavati tad-upamâ tayos tadânîm
jagati badhû-varayoḥ pradakshiṇe 'gneḥ. 256
yathâ vivâhotsava-tûrya-nâdân
apothayan dundubhayo 'ntarikshe,
tathâ badhûtsârita-hema-lâjâḥ
surojjhitâḥ kusuma-vṛishṭayo 'tra. 257
tataḥ kanaka-râçibhir maṇimayaiç ca jâmâtaraṃ
samarcayad udâra-dhîḥ kila Kaliṅgasenâ tathâ,
yathâ 'tra bubudhe janair api sudurgato 'syâḥ puraḥ
sa kâmam Alakâpatiḥ; kṛipaṇa-bhûbhṛito 'nye tu ke? 258
nishpanna-tâdṛiça-cirâbhimatânurûpa-
pâṇigrahotsava-vidhî ca badhû-varau tau
abhyantaraṃ viviçatuḥ pramadoparuddhaṃ
lokasya, mânasam iva 'mala-citra-bhakti. 259
sad-vâhinî-parigatair api viçva-vandya-
çauryâçrayair api jitâvanatair narendraiḥ
sâ vâri-râçibhir iva 'âçu purî pupûre
Vatseçvarasya sad-upâyana-ratna-hastaiḥ. 260
anujîvijanâya so 'pi râjâ
vyakirad hema tathâ mahotsave 'smin,
yadi param abhavad na jâtarûpâ
jananî-garbha-gatâ yathâ 'sya râshṭre. 261
vara-câraṇa-nartakî-samûhair
vividha-diganta-samâgatais tadâ 'tra
paritaḥ stava-vâdya-nṛitta-gîtair
bubudhe tanmaya eva jîvalokaḥ. 262
vâtoddhûta-patâkâ-
bâhu-latâ ca 'utsave 'tra Kauçâmbî
sâpi nanarta 'iva purî
paurastrî-racita-maṇḍanâbharaṇâ. 263
evaṃ ca sa pratidinaṃ parivardhamâno
nirvartate sma sucireṇa mahotsavo 'tra,
sarvaḥ sadaiva ca suhṛit-svajano janaç ca
hṛishṭas tataḥ kim api pûrṇa-manoratho 'bhût. 264
sa ca Naravâhanadatto
yuvarâjo Madanamañcukâ-sahitaḥ
bhajate sma sucira-kâṅkshitaṃ
udayaishî jîvaloka-sukham. 265

VII.

ATHA

ÇRI SOMA DEVA BHATTA

VIRACITE

KATHA SARIT SAGARE

RATNAPRABHA

NAMA

SAPTAMO LAMBAKAH.

Ratnaprabhâ.

Taranga 35.

Keli-keça-graha-vyagra-Gaurî-kara-nakhâvṛitam
çivâya 'aneka-çandrâḍhyam iva Çârvaṃ çiro 'stu vaḥ! 1
Kara-dânâmbhasâ 'ârdraṃ yaḥ kuñcitâgraṃ prasârayan
dadat siddhîr iva 'âbhâti, sa pâyâd vo Gajânanaḥ! 2

Evaṃ sa tatra Kauçâmbyâṃ putro Vatseçvarasya tâm
pariṇîya yuvâ prâṇa-samâṃ Madanamañcukâm, 3
Naravâhanadattaḥ svaiḥ sacivair Gomukhâdibhiḥ
samaṃ tasthau yathâ-kâmaṃ paripûrṇa-manorathaḥ 4
ekadâ ca 'ullasad-matta-kokilârâva-râjite
pravartita-latâ-lâsya-balâd Malaya-mârute, 5
pragîta-bhṛiṅga-subhage saṃprâpte ca madhûtsave,
yayau vihartum udyânaṃ râjaputraḥ samantrikaḥ. 6
tatra bhrântvâ, 'âgato 'kasmâd upetya nijagâda tam
praharshotphulla-nayanaḥ sva-vayasyas Tapantakaḥ: 7
«yuvarâja, mayâ dṛishṭâ kâpi 'ito nâtidûrataḥ
«kanyâ, 'avatîrya gaganât sthitâ 'açokataror adhaḥ. 8
«tayaiva preshitaç ca 'aham upetya sasakhîkayâ
«sva-kânti-dyotita-diçâ tvad-âhvanâya kanyayâ.» 9
tac çrutvâ sa sva-sacivaiḥ sâkaṃ tad-darçanotsukaḥ
Naravâhanadattas tat-taru-mûlam agâd drutam; 10
dadarça tatra tâṃ kântâṃ lola-locana-shaṭpadâm,
çoṇaushṭha-pallavâṃ, pîna-stana-stavaka-çobhitâm, 11
parâga-puñja-gaurâṅgîṃ, châyayâ tâpa-hâriṇîm,
âtmocitâkṛitiṃ sâkshâd iva 'upavana-devatâm. 12

upâyayau ca praṇatâṃ sa, tâm abhinananda ca
divya-kanyâṃ nṛipasutas tad-rûpâpahṛitekshaṇaḥ. 13
atha tat-sacivaḥ, sarveshu 'upavishṭeshu, Gomukhaḥ
tâm apricchac: «çubhe, kâ tvaṃ? kim-arthaç ca 'âgamo 'tra te?» 14
tac çrutvâ, sâ durullaṅghya-Manmathâjñoj̃jhita-trapâ
Naravâhanadattasya vadanâmbhoruhaṃ muhuḥ 15
paçyantî cakshushâ tiryag asama-praṇaya-sṛutâ,
vistareṇa 'âtma-vṛittânta-kathâm evam avarṇayat: 16

Asti trijagati khyâto nagendro Himavân iti;
bhûri-çriṅgasya tasya 'ekaṃ çriṅgaṃ Gaurîpater giriḥ, 17
bhâsvad-maṇi-prabhâ-mâlî vilasat-tuhina-dyutiḥ
gaganâbhoga iva yaḥ paricchettuṃ na çakyate, 18
Hara-prasâda-labhyânâṃ jarâ-mṛityu-bhaya-chidâm
siddhînâm oshadhînâṃ ca nidhânaṃ yasya sânavaḥ, 19
yena Vidyâdhara-vrâta-çarîra-ruci-piṅjaraiḥ
çikharair Amarâdrîndra-çriṅga-çobhâ 'bhibhûyate. 20
tatra Kâñcanaçriṅgâkhyam asti hemamayaṃ puram,
bhâsaiḥ prabhâkara-sthânam iva yad bhâti bhâsuram. 21
bahu-yojana-vistîrṇe tasmin Vidyâdharâdhipaḥ
âste Hemaprabho nâma dṛidha-bhaktir Umâpatau. 22
tasya ca 'asti mahâdevî patnîshu bahushu priyâ
Alaṅkâraprabhâ nâma, Rohinî 'iva Himatvishaḥ. 23
tayâ saha sa râjâ ca prâtar utthâya dhârmikaḥ
snâtvâ, 'arcayitvâ vidhivad Gaurî-yuktaṃ Maheçvaram, 24
etya mânusha-lokaṃ ca ratna-miçraṃ dine dine
brâhmaṇebhyo daridrebhyaḥ svarṇa-lakshaṃ prayacchati; 25
tataç ca 'âgatya, dharmeṇa râjakṛityâny avekshya saḥ,
karoty âhâra-pânâdi munivad niyata-vrataḥ. 26
evaṃ dineshu gacchatsu tasya 'udghâta-vaçât kila
aputratâ-kṛitâ râjñaç cintâ jâtu 'udapadyata; 27
tayâ 'atidurmanaskaṃ ca dṛishṭvâ papraccha taṃ priyâ
Alaṅkaraprabhâ devî daurmanasyasya kâraṇam. 28
tataḥ sa râjâ 'avâdît tâm: «sarva-sampattir asti me,
«ekaṃ tu «putro nâsti» 'iti duḥkhaṃ mâṃ, devi, bâdhate. 29
«yâ mayâ prâg aputrasya puṃsaḥ sattvavataḥ kathâ
«çrutâ, tat-smaraṇodghâtâc cintâ 'eshâ ca 'udgatâ mama.» 30
«kîdṛiçî sâ kathâ, deva?» 'ity ukto devyâ tayâ ca saḥ,
râjâ tasyai kathâm evaṃ saṃkshepât tâm avarṇayat: 31

Nagare Citrakûṭâkhye brâhmaṇârcana-tatparaḥ
babhûva Brâhmaṇavaro nâmânvartho mahîpatiḥ. 32
tasya 'abhût Sattvaçîlâkhyo jayî yuddhaika-sevakaḥ,
mâse mâse ca lebhe sa tasmât svarṇa-çataṃ nṛipât. 33

paryâptyai tac ca naiva 'abhût tyâginas tasya kâñcanam,
aputratvâc ca dânaika-vinodâsakta-cetasaḥ. 34
«putro vinoda-hetur me dattas tâvad na Vedhasâ,
«dattam tu dâna-vyasanam, tad apy artha-vinâkritam. 35
«varam jîrnasya çushkasya taror janma 'upalasya vâ,
«na samsâre daridrasya tyâgaika-vyasanasya ca;» 36
iti samcintayan nityam, Sattvaçîlaḥ sa jâtucit
udyâne samcaran prâpa nidhim daivât kadâcana, 37
sabhrityaç ca tam âdâya bhûri-kâñcana-bhâsvaram
mahârgha-ratna-ruciram ninâya prasabham griham. 38
tataḥ sa bhogân bhuñjâno, brâhmanebhyo dadad vasu
bhrityebhyaç ca suhridbhyaç ca yâvad âste 'tra sâttvikaḥ, 39
tâvad drishtvâ tad, abhyûhya nidhi-lâbhaḥ sa gotrajaiḥ
tasya râjakule gatvâ svairam râjñe niveditaḥ. 40
atha râjñâ samâhûtaḥ pratihâra-nideçataḥ
kshanam râjângananaikânte Sattvaçîlaḥ sa tasthivân; 41
tatra hasta-sthayâ lîlâvajra-mushtyâ khanan kshitim,
sa lebhe tâmra-kumbha-stham nidhânam ca 'aparam mahat. 42
«dattvâ 'idam rañjanîyas te râjâ», 'iti hridayam nijam
vidhinâ sattva-tushtena prakâçam iva darçitam. 43
tathaiva 'âchâdayâmâsa mridâ tac ca, viveça ca
âveditaḥ pratihâreṇa 'antikam nripates tataḥ. 44
«jñâtam mayâ, nidhir labdhas tvayâ, tam naḥ samarpaya!»
iti tatra sa râjñâ ca pranato jagade svayam. 45
«kim arpayâmi, deva, 'âdyam? kim adyatanam? ucyatâm!
«so 'pi tatra», 'iti râjânam Sattvaçîlo jagâda tam. 46
«arpaya 'abhinava-prâptam!» ity uktaç ca sa bhûbhritâ,
gatvâ râjângananaikântam nidhim tasmai samarpayat. 47
«âdyam nidhim yatheccham tvam bhunkshva!» 'iti preshito 'tha saḥ
nripena nidhi-tushtena Sattvaçîlo 'gamad griham. 48
tatra 'âsîd dâna-bhogâbhyâm tanvan nâmno yathârthatâm,
nudanç ca 'aputratâ-duhkha-daurmanasyam kathamcana. — 49

«ity etat Sattvaçîlasya vrittam pûrvam çrutam mayâ,
«samsmritya sthîyate duhkham putrâsadbhâva-cintayâ.» 50
iti Vidyâdharendrena bhâryâ Hemaprabhena sâ
Alankâraprabhâ devî gaditâ nijagâda tam: 51
«satyam, evam susattvânâm sâhâyyam bhajate vidhiḥ,
«kim na 'aparo nidhir labdhaḥ Sattvaçîlena sankate; 52
«tat sva-sattva-prabhâveṇa tvam apy prâpsyasi 'îpsitam.
«çrinu Vikramatungasya katham atra nidarçanam: 53

Asti Pâtaliputrâkhyam bhuvo 'lankaranam puram
pûrna-varna-vyavasthânais tais taiḥ sanmanibhiç citam. 54

tatra Vikramatuṅgâkhyo râjà 'bhût sattvavân purâ,
yo 'bhût parâṅmukho dâne na 'rthinâṃ, na yudhi dvishâm. 55
sa jâtu mṛigayâ-hetoḥ pravishṭo nṛipatir vanam,
vilvair homaṃ vidadhataṃ tatra brâhmaṇam aikshata. 56
taṃ dṛishṭvâ prashṭu-kâmo 'pi parihṛitya tad-antikam,
yayau sa dûraṃ mṛigayâ-rasena sabalas tataḥ. 57
utpatadbhiḥ patadbhiç ca hanyamânaiḥ sva-pâṇinâ
ciraṃ mṛigaiç ca siṅhaiç ca krîḍitvâ kaṇṭakair iva, 58
âvṛittas taṃ tathaiva 'tra dṛishṭvâ homa-paraṃ dvijam,
upetya natvâ papraccha nâma homa-phalaṃ ca saḥ. 59
tataḥ sa brâhmaṇo bhûpaṃ kṛitâñjîs tam abhâshata:
«vipro 'smi Nâgaçarmâkhyo, home ca çriṇu me phalam: 60
«anena vilva-homena prasîdati yadâ 'Analaḥ,
«hiraṇmayâni vilvâni tadâ niryânti kuṇḍataḥ, 61
«tato 'gniḥ prakaṭî-bhûya varaṃ sâkshât prayacchati.
«vartate mama bhûyâṅç ca kâlo vilvâni juhvataḥ. 62
«manda-puṇyasya na 'adyâpi tushyaty eva sa Pâvakaḥ.»
ity ukte tena, râjà taṃ dhîra-sattvo 'bhyabhâshata: 63
«tarhi me vilvam eva 'ekaṃ dehi, yâvaj juhomi tat,
«prasâdayâmi ca, brahmann, adhunaiva tava 'Analam.» 64
«kathaṃ prasâdayasi taṃ Vahnim aprayato 'çuciḥ,
«yo mama 'evaṃ vratasthasya pûtasyâpi na tushyati?» 65
ity uktas tena vipreṇa râjà tam avadat punaḥ:
«maivaṃ, prayaccha me vilvaṃ, paçya 'âçcaryaṃ kshaṇâd!» iti. 66
tataḥ sa râjñe vipro 'smai dadau vilvaṃ sakautukaḥ,
râjà ca sa tadâ tatra dṛiḍha-sattvena cetasâ, 67
«hutena 'anena vilvena na cet tushyasi, tac çiraḥ
«tvayy, Agne, svaṃ juhomi», 'iti dhyâtvâ tasmin juhâva tat. 68
âvir âsîc ca Saptârciḥ kuṇḍâd, vilvaṃ hiraṇmayam
svayam âdâya tat tasya phalaṃ sattva-taror iva, 69
jagâda ca sa sâkshât taṃ Jâtavedâ mahîpatim:
«sattvena tava tushṭo 'smi, tad gṛihâṇa varaṃ, nṛipa!» 70
tac çrutvâ sa mahâ-sattvo râjà taṃ praṇato 'bravît:
«ko mama 'anyo varo? dehi dvijâya 'asmai yathepsitam.» 71
iti râjño vacaḥ çrutvâ suprîto 'gnir jagâda tam:
«râjan, mahâ-dhanapatir brâhmaṇo 'yaṃ bhavishyati; 72
«tvam apy akshîṇa-koça-çrîr mat-prasâdâd bhavishyasi.»
evaṃ datta-varaṃ Vahniṃ brâhmaṇaḥ sa vyajijñapat: 73
«âvir bhûto 'si sahasâ râjñaḥ svecchâ-vihâriṇaḥ,
«na me saniyamasyâpi; kim etad, bhagavann?» iti. 74
tato 'gnir varadaḥ prâha: «na 'adâsyaṃ darçanaṃ yadi,
«ahoshyad esha sva-çiras tîvra-sattvo nṛipo mayi. 75
«tîvra-sattvasya naciràd bhavanti 'iha hi siddhayaḥ,
«manda-sattvasya tu ciràd, brahman, yushmâdṛiçasya tâḥ.» 76
ity uktvâ 'antarite Vahnau, nṛipam âmantrya sa dvijaḥ
Nâgaçarmâ tato gatvâ krameṇa 'abhûd mahâ-dhanaḥ. 77

nṛipo 'pi dṛishṭa-sattvaḥ sa stûyamâno 'nuyâyibhiḥ
yayau Vikramatuṅgaḥ svaṃ puraṃ Pâṭaliputrakam. 78
tatra sthitam akasmât taṃ praviçya prabhum ekadâ
rahaḥ Çatrunjayo nâma pratîhâro vyajijñapat: 79
«vijane, deva, vijñaptiṃ cikîrshur brâhmaṇo vaṭuḥ,
«Dattaçarmâ 'iti nâma svaṃ bruvâṇo, dvâri tishṭhati.» 80
«praveçaya!» 'iti bhûpena tena 'âdishṭe, praveçitaḥ
svasti-pûrvaṃ sa râjânaṃ praṇamya 'upâviçad vaṭuḥ, 81
vyajijñapac ca: «deva, 'ahaṃ cûrṇa-yuktyâ kayâcana
«sadyaḥ sâdhayituṃ jâne tâmrât kanakam uttamam. 82
«guruṇâ hy upadishṭâ sâ yuktir mama, mayâ ca tat
«dṛishṭaṃ sâkshât tayâ yuktyâ saṃsiddhaṃ tasya kâñcanam.» 83
ity ukte vaṭunâ tena, tâmram ânâyayad nṛipaḥ,
vilîne ca kṛite tasmin sa vaṭuç cûrṇam akshipat. 84
kshipyamâṇaṃ ca tac cûrṇam adṛiçyaḥ ko 'py apâharat
Yakshas, taṃ ca dadarça 'ekaḥ sa râjâ tushṭa-Pâvakaḥ. 85
aprâpta-cûrṇaṃ tâmraṃ ca na suvarṇî-babhûva tat;
evaṃ trih kurvatas tasya vaṭor moghaḥ çramo 'bhavat. 86
tato vishaṇṇâd âdâya râjâ tasmâd vaṭoḥ, svayam
cûrṇaṃ vilîne cikshepa tâmre tejasvinâṃ varaḥ. 87
tasya tad na 'aharac cûrṇaṃ Yakshaḥ, smitvâ yayau tu saḥ.
tena tac-cûrṇa-saṃyogât tâmraṃ kanakatâm agât. 88
vismitâya tatas tasmai vaṭave paripricchate
sa râjâ Yaksha-vṛittântaṃ yathâ-dṛishṭaṃ çaçaṃsa tat. 89
çikshitvâ cûrṇa-yuktiṃ ca vaṭos tasmât tathaiva tâm,
nṛipaç cakre kṛitârthaṃ taṃ kṛita-dâra-parigraham, 90
bheje ca pûrṇa-koça-çrîr hemnâ tad-yukti-janmanâ
sârvarodho 'samân bhogân adaridrîkṛita-dvijaḥ. 91

«tad evaṃ bhîta iva vâ paritushṭa iva 'athavâ
«dadâti tîvra-sattvânâm ishṭaṃ Îçvara eva hi. 92
«tvattaç ca dhîra-sattvo 'nyaḥ ko 'sti dâtâ ca, deva? tat
«dâsyaty ârâdhitaḥ Çambhuḥ putraṃ te, mâ çucaṃ kṛithâḥ!» 93
ity udâram Alaṅkâraprabhâ-devî-mukhâd vacaḥ
çrutvâ, Hemaprabho râjâ çraddadhe ca tutosha ca, 94
mene ca tanaya-prâptiṃ Gaurîçârâdhanâd dhruvam
sûcitâṃ hṛidayenaiva nijena 'utsâha-çâlinâ. 95
tato 'nyedyuḥ sadevîkaḥ snâto 'bhyarcita-Çaṅkaraḥ,
nava kâñcana-koṭîç ca viprebhyaḥ pratipâdya saḥ, 96
tanayârthaṃ tapas tepe nirâhâro Harâgrataḥ,
«dehas tyakto mayâ, Çarvas toshito vâ», 'iti niçcitaḥ; 97
tapaḥ-sthaç ca 'iti tushṭâva varadaṃ Girijâdhavam:
«helâ-vitîrṇa-dugdhâbdhiṃ prapannâya 'upamanyave, 98
«namas te 'stu jagat-sarga-sthiti-saṃhâra-hetave,
«Gaurîça! tattad-vyomâdi-bheda-bhinnâshṭa-mûrtaye! 99

«namas te satatotphulla-hṛit-kuçeçaya-çâyine,
«viçuddha-Mânasâvâsa-kalahaṁsâya, Çambhave! 100
«namo divya-prakâçâya nirmalâya jalâtmane
«prakshîṇa-doshair dṛiçyâya Somâya 'atyadbhutâya te! 101
«dehârdha-dhṛita-kântâya, kevala-brahmacâriṇe,
«icchâ-nirmita-viçvâya, namo viçvamayâya te!» 102
evaṁ kṛita-stutiṁ taṁ ca râjânaṁ Girijâpatiḥ
trirâtroposhitaṁ svapne sâkshâd-bhûya 'idam abravît: 103
«uttishṭha, râjan! bhâvî te vîro vaṁçadharaḥ sutaḥ.
«Gaurî-prasâdât kanyâpi bhavishyaty uttamâ tava, 104
«Naravâhanadattasya, yushmâkaṁ cakravartinaḥ
«bhavishyato, bhavitrî yâ mahishî mahasâṁ nidheḥ». 105
ity uktvâ 'antarhite Çarve, so 'tha Vidyâdhareçvaraḥ
Hemaprabhaḥ prabubudhe prahṛishṭo rajanî-kshaye; 106
ânandayad Alaṁkâraprabhâṁ svapnaṁ nivedya saḥ
Gauryâ svapne tathaiva 'uktâṁ bhâryâṁ saṁvâda-çaṁsinîm. 107
utthâya ca tataḥ snâtaḥ sa râjâ 'arcita-Dhûrjaṭiḥ
cakâra datta-dânaḥ sann utsavaṁ kṛita-pâraṇaḥ. 108
divaseshv atha yâteshu devî katipayeshu sâ
Alaṁkâraprabhâ tasya râjño garbham adhârayat, 109
ânandayâmâsa ca taṁ mukhena madhu-gandhinâ
lola-netrâlinâ kântaṁ paṁkajena 'iva pâṇḍunâ. 110
âkhyâta-çlâghya-janmânam udârair garbhadohadaiḥ
asûta tanayaṁ kâle, dyaur arkam iva, sâ tataḥ, 111
yena jâtena sahajais tejobhir avabhâsitam
sindûrâruṇatâṁ nîtam api taj-jâtavâsakam. 112
pitâ ca taṁ çiçuṁ râjâ çatrugotra-bhayâvaham
divya-vâg-upadishṭena nâmnâ Vajraprabhaṁ vyadhât. 113
tataḥ sa vavṛidhe bâlaḥ pârvaṇendur iva kramât,
kalâbhiḥ pûryamâṇaḥ san vṛiddhi hetoḥ kulâmbudheḥ, 114
atha 'acirât punas tasya râjño Hemaprabhasya sâ
Alaṁkâraprabhâ râjñî sagarbhâ samapadyata. 115
sagarbhâ ca 'âçrayodbhûta-saviçesha-dyutis tathâ
satyaṁ hemâsanârûḍhâ bheje 'ntaḥpura-ratnatâm, 116
vidyâ-kalpita-satpadma-vimânena nabhastale
babhrâma ca tathâbhûta-vilasad-garbhadohadâ. 117
prâpte ca samaye tasyâ devyâḥ kanyâ 'ajanishṭa sâ,
paryâptaṁ varṇanaṁ yasyâ janma Gaurî-prasâdataḥ. 118
«Naravâhanadattasya bhâryâ 'iyaṁ bhâvinî», 'iti vâk
tadâ 'açrâvi Harâdeça-vacaḥ-saṁvâdinî divaḥ. 119
râjâ ca tat-sutotpatti-nirviçesha-kṛitotsavaḥ
tâṁ sa Hemaprabho 'kârshîd nâmnâ Ratnaprabhâṁ sutâm. 120
sva-vidyâ-saṁskṛitâ sâ ca tasya Ratnaprabhâ pituḥ
avardhata gṛihe, dikshu prakâças tu 'udapadyata. 121
tataḥ sa râjâ taṁ varmaharaṁ Vajraprabhaṁ sutam
kṛita-dârakriyaṁ kṛitvâ yauvarâjye 'bhishiktavân. 122

vinyasta-râjya-bhâraç ca tasminn âsît sa nirvṛitaḥ,
sutâ-vivâha-cintâ tu tasya 'ekâ 'bhût tadâ hṛidi. 123
ekadâ so 'ntikâsînâṃ pradeyâṃ vîkshya tâṃ sutâm
râjâ 'abravîd Alaṅkâraprabhâṃ devîṃ samîpagâm: 124
«kulâlaṅkâra-bhûtâpi, paçya devi, jagat-traye
«kanyâ nâma mahad duḥkham, dhig aho! mahatâm api, 125
«vinîtâpy âpta-vidyâpi rûpa-yauvanavaty api
«Ratnaprabhâ vara-prâptyâ vinâ 'eshâ yad dunoti mâm.» 126
«Naravâhanadattasya bhâryâ 'uktâ daivatair iyam;
«tat kiṃ na diyate tasmai bhâvy-asmac-cakravartine?» 127
iti ca 'uktas tayâ devyâ sa râjâ punar abravît:
«vâḍham, sâ kanyakâ dhanyâ, yâ taṃ varam avâpnuyât. 128
«sa hi Kâmâvatâro 'tra, kiṃ tu na 'adyâpi divyatâm
«prâptas, tena mayâ tasya vidyâ-prâptiḥ parikshyate.» 129
ity evaṃ vadatas tasya, sadyas tair vacanaiḥ pituḥ
karṇa-pravishṭaiḥ Kandarpa-moha-mantrapadopamaiḥ 130
bhrântâ 'iva 'âvishṭa-cittâ 'iva suptâ 'iva likhitâ 'iva ca
abhûd Ratnaprabhâ, tena hṛita-cittâ vareṇa sâ. 131
tataḥ kathaṃcit pitarau praṇamya, 'antaḥpuraṃ nijam
gatvâ, cintâturâ nidrâṃ niçânte katham apy agât. 132
«prâtaḥ çubhaṃ dinaṃ, putri; tat sa Vatseçvarâtmajaḥ
«drashṭavyaḥ sva-varo, gatvâ Kauçâmbîṃ nagarîṃ, tvayâ; 133
«tataç ca sva-pure 'mushminn ânîya tvat-pitâ svayam
«tava tasya ca, kalyâṇi, vivâhaṃ saṃvidhâsyati;» 134
iti svapne 'tha tâṃ Gaurî sânukampâ samâdiçat,
prabudhya sâ ca taṃ svapnaṃ prâtar mâtre nyavedayat. 135
tataḥ sâ tad-anujñâtâ buddhvâ vidyâ-prabhâvataḥ
udyâna-sthaṃ varaṃ drashṭum prâvartata nijât purât. 136

«tâm, âryaputra, mâm etâṃ vettha Ratnaprabhâm iti
«prâptâm utkâṃ kshaṇena 'adya; vittha yûyam ataḥ param.» 137
etat tasyâ vacaḥ çrutvâ mâdhurya-nyakkṛitâmṛitam,
vilokya netra-pîyûshaṃ Vidyâdharyâ vapuç ca tat, 138
Naravâhanadatto 'ntar vidhâtâraṃ nininda saḥ:
«çrotra-netramayaṃ kṛitsnam akarot kiṃ na mâm?» iti; 139
jagâda tâṃ ca: «dhanyo 'ham, janmâdi saphalaṃ mama,
«yo 'ham evaṃ svayaṃ, tanvi, snehâd abhisṛitas tvayâ.» 140
ity-anyonya-nava-prema-kṛita-saṃlâpayos tayoḥ,
akasmâd dadṛiçe tatra Vidyâdhara-balaṃ divi. 141
«tâto 'yam âgato 'tra», 'iti drâg Ratnaprabhayâ 'udite,
râjâ Hemaprabho vyomnaḥ saputro 'vatatâra saḥ, 142
upâyayau ca putreṇa saha Vajraprabheṇa saḥ
Naravâhanadattaṃ taṃ vihita-svâgatâdaram. 143

anyonya-racitâçcârâ yâvat tishṭhanti te kshaṇam,
tâvat tatra 'âyayau buddhvâ Vatsarâjaḥ samantrikaḥ. 144
kṛitâtithya-vidhiṃ taṃ ca nṛipaṃ Hemaprabho 'tha saḥ
yathâ Ratnaprabhoktaṃ taṃ vṛittântaṃ samabodhayat, 145
jagâda ca: «mayâ ca 'iyaṃ jñâtâ vidyâ-prabhâvataḥ
«iha 'âgatâ sutâ, sarvaṃ vṛittântaṃ ca 'atra vedmy aham. 146
. . . . . .
«cakravarti-vimânaṃ hi bhâvy agre 'mushya tâdṛiçam. 147
«anumanyasva, tad drakshyasy aciràd etam âtmajam
«Ratnaprabhâ-badhû-yuktaṃ yuvarâjam iha 'âgatam.» 148
evaṃ Vatseçaṃ abhyarthya, tena 'anumata-vâñchitaḥ,
saputraḥ kalpayitvâ tad vimânaṃ nija-vidyayâ, 149
tatra 'âropya trapâ-namra-mukha-Ratnaprabhâ-yutaṃ
Naravâhanadattaṃ taṃ, sahitaṃ Gomukhâdibhiḥ 150
Yaugandharâyaṇenâpi pitrâ 'anupreshitena, saḥ
Hemaprabho ninâya svaṃ puraṃ Kâñcanaçṛiṅgakam. 151
Naravâhanadattaç ca dadarça prâpya tat puram
çvâçuraṃ kâñcanamayaṃ hema-prâkâra-bhâsuram, 152
raçmi-pratânair niryadbhir âliṅgitam iva 'abhitaḥ,
prasâritâneka-bhujaṃ jâmâtṛi-prîti-saṃbhramât. 153
tatra tâṃ vidhivat tasmai râjâ Hemaprabho dadau
Ratnaprabhâṃ mahârambho, Haraye 'bdhir iva Çriyam. 154
prâyacchad ratna-râçîṅç ca tadâ tasmai sa bhâsvarân
pradîptâneka-vivâha-vahni-vibhrama-çâlinaḥ. 155
sotsavasya pure ca 'asya râjño vittâni varshataḥ
labdha-vastrâ iva babhuḥ sapatâkâ gṛihâ api. 156
Naravâhanadattaç ca nirvyûḍhodvâha-maṅgalaḥ
divya-bhoga-bhug atra 'âsta sa Ratnaprabhayâ samam, 157
reme ca divyâny udyâna-vâpî-devakulâni saḥ
paçyaṅs, tayâ samâruhya tad-vidyâ-balato nabhaḥ. 158
evaṃ ca tatra katicid divasân ushitvâ
Vidyâdharâdhipa-pure sa badhû-sahâyaḥ,
Vatseçvarasya tanayaḥ sva-purîṃ prayâtuṃ
Yaugandharâyaṇa-matena matiṃ cakâra. 159
çvaçrvâ tato racita-maṅgala-saṃvidhânaḥ,
saṃpûjitaḥ sasacivaḥ çvaçureṇa bhûyaḥ,
tenaiva putra-sahitena saha pratasthe
kântâ-sakhas, tad adhiruhya punar vimânam. 160
prâpya 'âçu, tâṃ pramada-nirbhara-Vatsarâja-
baddhotsavâṃ sa jananî-nayanâmṛitaughaḥ
Ratnaprabhâṃ dadhad, atha sva-purîṃ viveça
Hemaprabheṇa sasutena saha 'anugaiç ca. 161
Vatseçvaro 'pi saha Vâsavadattayâ taṃ
pâdânataṃ samabhinandya sutaṃ badhûṃ ca,
Hemaprabhaṃ satanayaṃ vibhavânurûpaṃ
saṃbandhinaṃ navam apûjayad ûrjita-çrîḥ. 162

atha Vidyàdhara-ràje
tasminn, àpricchya Vatsarâjâdîn,
utpatya nabhaḥ sasute
gatavati Hemaprabhe sva-puram, 163
Naravàhanadatto 'sau
Ratnaprabhayà sa-Madanamañcukayà
saha sukhitas tad anaishìd
divasaṃ sakhibhir nijair yuktaḥ. 164

Taraṅga 36.

Evaṃ Vidyàdharîṃ bhàryàṃ bhavyàṃ Ratnaprabhàṃ navàm
tasya pràptavato, 'nyedyus tad-veçmani tayà saha 1
Naravàhanadattasya sthitasya, prâtar âyayuḥ
darçanârtham upadvàraṃ sacivà Gomukhâdayaḥ. 2
dvâḥsthayà kshaṇa-ruddheshu teshv atra 'àveditcshv, atha
pravishṭeshv âdṛiteshv, etâṃ dvâḥsthâṃ Ratnaprabhà 'abhyadhàt: 3
«dvàram eshâṃ na roddhavyam iha praviçatâṃ punaḥ
«âryaputra-vayasyànàṃ, svaṃ çarîram amî hi naḥ. 4
«rakshà ca 'antaḥpureshv îdṛig na 'evam, etad mataṃ mama.»
iti dvâḥsthâm uditvà, sà patiṃ tam atha 'abravît: 5
«âryaputra, prasaṅgena vadàmi tava, tac çṛiṇu:
«nîti-màtram ahaṃ manye strînàṃ rakshà-niyantraṇam; 6
«îrshyà-kṛito 'thavà mohaḥ, kàryaṃ tena na kiṃcana,
«mahattareṇa rakshyante çîlenaiva kulastriyaḥ. 7
«Dhàtâpi na prabhuḥ pràyaç capalànàṃ tu rakshaṇe;
«mattà nadî ca nàrî ca niyantuṃ kena pàryate? 8
«tathà ca çrûyatàm, atra kathâṃ vaḥ kathayâmy aham:

Asti 'iha Ratnakûṭâkhyaṃ dvîpaṃ madhye 'mbudher mahat; 9
tatra râjà mahotsàhaḥ purà parama-Vaishṇavaḥ
yathàrthena 'abhidhànena Ratnàdhipatir ity abhût. 10
sa râjà vijayaṃ pṛithvyàḥ sarva-ràjàtmajàs tathà
bhâryâḥ pràptuṃ tapas tepe Vishṇor àràdhanaṃ mahat. 11
saṃtushṭas tapasà sàkshàd Bhagavân àdideça tam:
«uttishṭha, ràjaṅs! tushṭo 'smi; tad idaṃ vacmi te, çṛiṇu: 12
«Kaliṅga-vishaye ko 'pi Gandharvo muni-çàpataḥ
«samutpanno gajaḥ çvetaḥ Çvetaraçmir iti çrutaḥ. 13
«pûrvajanma-tapaḥ-siddhi-yogàd mad-bhaktitas tathâ
«jñânî gagana-gàmî ca gajo jàtismaraç ca saḥ. 14
«dattâdeço mayà svapne sa ca hastî mahâṅs tava
«etya svayaṃ dyu-màrgeṇa vàhanatvaṃ prapatsyate. 15

«tam âruhya gajam çvetam, surebham iva Vajrabhrit,
«vyoma-mârgena yam yam tvam râjânam abhiyâsyasi, 16
«sa sa divyânubhâvâya bhîtas tubhyam pradâsyati
«svapne mayaiva dattâjñah kanyâdâna-nibhât karam. 17
«evam vijeshyase kritsnâm prithvîm antahpurâni ca,
«râjaputrî-sahasrâni tvam açîtim avâpsyasi.» 18
ity uktvâ 'antarhite Vishnau, sa râjâ krita-pâranah
anyedyur âgatam vyomnâ tam dadarça gajam nripah. 19
âruhya 'upanatam tam ca yathâdishtah sa Vishnunâ,
tathâ vijitya prithivîm, âjahre râjakanyakâh. 20
sahasrâçîti-samkhyâbhis tatas tâbhih samam ca sah
uvâsa Ratnakûte 'tra yathecchaṃ viharan nripah. 21
çânty-artham Çvetaraçmeç ca tasya divyasya dantinah
pratyaham bhojayâmâsa viprânâm çata-pañcakam. 22
kadâcic ca tam âruhya paribhramya sa bhûpatih
dvîpântarâni, svam dvîpam Ratnâdhipatir âyayau. 23
tatra 'avataratas tasya gaganât tu gajottamam
cañcvâ Târkshyodbhavah pakshî mûrdhni daivâd atâdayat. 24
sa ca pakshî pradudrâva râjñâ tikshnâṅkuçâhatah,
hastî tu bhûmâv apatac cañcv-âghâtena mûrchitah. 25
nripe 'vatîrne, sa gajo labdha-samjño 'pi na 'açakat
utthâpyamâno 'py utthâtum nirasta-kavala-grahah. 26
pañca 'ahâni tathaiva 'asmin vârane patita-sthite,
duhkhitah sa nirâhâro râjâ câpy evam abravît: 27
«bho lokapâlâ, brûta 'asminn upâyam sankate mama,
«anyathâ 'upaharishyâmi chittvâ 'aham sva-çiro 'dya vah.» 28
ity uktvaiva 'âtta-khadgam tam sva-çiraç chettum udyatam
açarîrâ jagâda 'evam bânî tatkshanam ambarât: 29
«mâ sâhasam krithâ, râjan! sâdhvî kâcit karoti cet
«hasta-sparçam gajasya 'asya, tad uttishthati, na 'anyathâ.» 30
tac çrutvaiva 'Amritalatâm nâma hrishtah sa bhûpatih
mukhyâm ânâyayâmâsa nijâm devîm surakshitâm. 31
tayâ sprishtah sa hastena na 'udatishthad gajo yadâ,
tadâ so 'nyâ nijâh sarvâ devîr ânâyayad nripah. 32
tâbhih krita-kara-sparçah samastâbhir api kramât
naiva 'uttasthau dvipah so 'tra; na tâsv ekâpy abhût satî! 33
antahpura-sahasrâni tâny açîtim api sphutam
drishtvâ vilajjitâny eva sa râjâ jana-samnidhau, 34
vilakshah sva-purât tasmâd ânâyya nikhilâh striyah
krameṇa hastinas tasya hasta-sparçam akârayat. 35
tathâpi yat sa na 'uttasthau gajendras, tat sa bhûpatih,
«kashtam, pure me sâdhvî strî na 'ekâ 'asti!» 'iti trapâm yayau. 36
tâvac ca Harshaguptâkhyas Tâmraliptyâh samâgatah
banik tatra 'âyayau buddhvâ vrittântam tam sakautukah. 37
tasya karmakarî paccâd âjagâma pativratâ
ekâ Çilavatî nâma; sâ tad drishtvâ tam abravît: 38

«spṛiçâmy aham kareṇa 'etaṃ; sva-bhartuç ca 'aparo mayà
«manasâpi na ced dhyâtas, tad uttishṭhatv ayaṃ dvipaḥ!» 39
ity uktvâ 'upetya hastena sâ ca pasparça taṃ gajam,
udatishṭhat sa ca svasthaḥ kavalaṃ ca tato 'grahît. 40
«imâs tà viralâḥ sâdhvyaḥ kàçcid eva 'lçvaropamâḥ,
«sarga-pâlana-saṃhâra-samarthâ jagato 'sya yâḥ»; 41
iti Çîlavatîṃ tatra kṛita-kolâhalo janaḥ
tàṃ tushṭâva, dvipaṃ dṛishṭvâ Çvetaraçmiṃ tam utthitam. 42
râjâpi Ratnâdhipatiḥ paritushya 'abhinandya tâm,
so 'pûrayad asaṃkhyâtai ratnaiḥ Çîlavatîṃ satîm, 43
tat-svâminaṃ ca baṇijaṃ Harshaguptaṃ tathaiva tam
apûjayad dadau ca 'asya gṛihaṃ râjagṛihântike. 44
parivarjita-saṃsparçà nija-bhâryàs tathaiva saḥ
piṇḍâchâdana-mâtraika-bhâginîr akarot tataḥ. 45
atha 'ânàyya kṛitâhâro Harshaguptasya saṃnidhau
sâdhvîṃ Çîlavatîṃ tàṃ sa jagâda vijane nṛipaḥ: 46
«Çîlavaty, asti te kàcit kanyâ pitṛi-kulâd yadi,
«tâṃ me dâpaya; jâne hi, sâpi syât tvâdṛiçî dhruvam.» 47
ity uktà tena sà râjñâ Çîlavaty abravît tadà:
«Râjadattâ 'iti-nâmnà 'âsti Tâmraliptyâṃ svasâ mama; 48
«upayacchasva tàṃ, deva, çlâghya-rûpàṃ, yadi 'icchasi.»
ity uktaḥ sa tayà râjà pratipede «tathâ» 'iti tat; 49
niçcitya ca tad, anyedyuḥ Çîlavatyâ tayâ saha
tenâpi Harshaguptena tam âruhya kha-gâminam 50
Çvetaraçmiṃ, svayaṃ gatvâ Tâmraliptîṃ, sa bhûpatiḥ
viveça Harshaguptasya baṇijas tasya mandiram. 51
tatra papraccha tadahar lagnaṃ Çîlavatî-svasuḥ
vivâhe Râjadattâyâ gaṇakàn âtmanas tathâ. 52
gaṇakâç ca 'ubhayoḥ pṛishṭvâ nakshatrâṇy evam abruvan:
«lagno vàṃ çobhano, râjann, asti màseshv itas trishu; 53
«adya vâ vidyate yâdṛik, tena 'ûdhâ ced vivâhyate
«Râjadattâ, tato 'vaçyam asâdhvî bhavati, prabho!» 54
gaṇakair evam ukto 'pi kamanîya-badhûtsukaḥ
ekâkî ciram asthâsnuḥ sa râjà samacintayat: 55
«alaṃ vicâreṇa! 'adyaiva Râjadattâm iha 'udvahe;
«Çîlavatyâḥ svasâ hy eshâ 'anindâyâ na 'asatî bhavet. 56
«yat tat samudra-madhye 'sti dvîpakhaṇḍam amânusham
«eka-çûnya-catuḥçâlaṃ, tatra 'enàṃ sthâpayâmi ca, 57
«durgame 'tra parivâraṃ strîr eva asyâḥ karomi ca;
«purushâdarçanâd evam asatî syâd iyaṃ katham?» 58
iti niçcitya tadahaḥ pariṇinye sa bhûpatiḥ
tàṃ Râjadattâm sahasâ Çîlavatyâ samarpitâm. 59
kṛitodvâhaḥ kṛitâçâro Harshaguptena, tàṃ badhûm
âdâya, tenaiva samaṃ Çîlavatyâ tayâ ca saḥ 60
Çvetaraçmiṃ tam âruhya, kshaṇena nabhasâ nijam
mârgonmukha-janaṃ dvîpaṃ Ratnakûtam tadà yayau. 61

saṃvibheje ca tâṃ bhûyas tathâ Çîlavatîṃ, yathâ
prâpta-sâdhvîvrata-phalâ kṛitârthâ samapâdi sâ. 62
tatas tatraiva kariṇi Çvetaraçmau nabhaç-care
âropya, tâṃ nava-badhûṃ Râjadattâṃ sacintitaṃ 63
nîtvâ, tatra 'abdhi-madhya-sthe dvîpe mânusha-durgame
asthâpayac catuḥçâle nârîmaya-paricchadâm. 64
yad yad vastu 'upayuktaṃ ca tasyâs, tad tad aviçvasan
vyomnaiva prâpayâmâsa tatra tena gajena saḥ. 65
svayaṃ tad-anuraktaç ca tatraiva 'âsît sadâ niçi,
âyayau râjakâryârthaṃ Ratnakûṭaṃ divâ punaḥ. 66
ekadâ sa tayâ sâkaṃ pratyûshe Râjadattayâ
râjâ pratighnan duḥsvapnaṃ sisheve pâna-maṅgalam; 67
tena mattâm amuñcantîm api muktvâ sa tâṃ, yayau
Ratnakûṭaṃ sva-kâryârthaṃ; nitya-snigdhâ hi râjatâ! 68
tatra tasthau saçaṅkena kurvan kâryâṇi cetasâ,
«kshîvâ kim ekakâ muktâ sâ tvayâ?» 'iti 'iva çaṅsatâ. 69
tâvac ca Râjadattâ sâ sthâne tatra 'atidurgame,
mahânasâdi-vyagrâsu dâsîshv, ekâkinî sthitâ, 70
dvâre vidhim iva 'anyaṃ tattad-rakshâ-vijigîshayâ
âgataṃ purushaṃ kaṃcid dadarça 'âçcarya-dâyakam. 71
«kas tvaṃ? katham idaṃ sthânam agamyaṃ ca 'âgato bhavân?»
iti taṃ ca 'antika-prâptaṃ kshîvâ papraccha sâ kila. 72
tataḥ sa klishṭa-bahala-kleças tâṃ purusho 'bravît: —
Mugdhe, Yavanasenâkhyo baṇikputro 'smi Mâthuraḥ. 73
hṛita-svo gotrajaiḥ so 'ham anâthaḥ pralayât pituḥ
gatvâ videçe kṛipaṇâṃ para-sevâṃ açiçriyam. 74
tataḥ kṛicchreṇa saṃprâpya dhana-leçaṃ baṇijyayâ,
gacchan deçântaraṃ mârge mushito 'smy etya taskaraiḥ. 75
tato bhikshâṃ bhramaṅs tulyaiḥ saha 'anyair gatavân aham
ratnânâṃ âkarasthânaṃ Kanakakshetra-saṃjñakam. 76
tatra 'aṅgîkṛitya bhûpasya bhâgaṃ, saṃvatsarâvadhi
khâte khanan kshitiṃ ratnaṃ na 'ekam apy asmi labdhavân. 77
nandatsu labdha-ratneshu madvidheshv apareshu ca,
gatvâ 'abdhi-tîre duḥkhârtaḥ kâshṭhâny aham upâharam; 78
agni-praveçâya citâṃ yâvat tatra karomi taiḥ,
Jîvadattâbhidhas tâvat ko 'py atra baṇig âyayau; 79
nivârya maraṇât tena dattvâ vṛittiṃ dayâlunâ
gṛihîto 'haṃ pravahaṇe Svarṇadvîpaṃ yiyâsatâ. 80
tato 'smâkaṃ pravahaṇena 'abdhi-madhyena gacchatâm,
pañcasv ahaḥsu yâteshu, megho 'kasmâd adṛiçyata. 81
pravṛishṭe sthûla-dhârâbhir meghe 'smin, mârutena tat
aghûrṇata pravahaṇaṃ matta-hasti-çiro yathâ. 82
kshaṇâd unmajjya bhagne 'smin yânapâtre, vidher vaçât
ekaḥ phalahakaḥ prâptas tatkâlaṃ majjatâ mayâ; 83
tad-ârûḍhas tataḥ çânte meghâṭope vidher vaçât
imaṃ pradeçaṃ prâpya, 'aham uttîrṇaḥ sâṃpratam vane. 84

vîkshya ca 'idaṃ catuḥçâlaṃ praviçya 'bhyantaraṃ, mayâ
dṛishṭâ drishṭi-sudhâ-vṛishṭis tvaṃ tâpa-çamanî, çubhe! — 85
ity uktavantaṃ paryaṅke niveçyaiva 'âliliṅga tam
mohitâ Râjadattâ sâ madena madanena ca. 86
strîtvaṃ, kshîvatvam, ekântaḥ, puṅso lâbho, 'niyantraṇâ:
yatra pañca 'gnayas, tatra vârtâ çîla-tṛiṇasya kâ? 87
na ca 'evaṃ kshamate nârî vicâraṃ mâra-mohitâ,
yad iyaṃ cakame râjñî taṃ akâmyaṃ vipadgatam. 88
tâvac ca Ratnâdhipatiḥ sa râjâ Ratnakûṭataḥ
âjagâma 'utsukas tûrṇaṃ dyu-carad-dvipa-vâhanaḥ, 89
pravishṭaç ca 'atra so 'paçyat tâdṛiçenâpi tena tâṃ
purusheṇa samaṃ bhâryâṃ Râjadattâṃ rati-sthitâm. 90
dṛishṭvâ jighâṅsitaṃ api kshitîçaḥ purushaṃ sa taṃ
na 'abadhît pâda-patitaṃ bruvâṇaṃ kṛipaṇâ giraḥ. 91
bhâryâṃ bhîtâṃ ca mattâṃ tâṃ sa vîkshya 'evaṃ acintayat:
«madye mâraṇika-suhṛidi prasaktâ strî satî kutaḥ? 92
«niyantuṃ capalâ nârî rakshayâpi na çakyate;
«kiṃ nâma 'utpâta-vâtâli bâhubhyâṃ jâtu badhyate? 93
«na kṛitaṃ gaṇakoktaṃ yat, tad idaṃ tasya me phalam;
«vipâka-kaṭukaṃ kasya na 'âptavâkyâvadhîraṇam? 94
«Çîlavatyâḥ svasâ 'iti 'imâṃ jânato, vata vismṛitâ
«sudhâyâḥ sahajâ sâ me kâlakûṭa-visha-chaṭâ! 95
«athavâ kaḥ samarthaḥ syâd asaṃbhâvyaṃ viceshṭitam
«jetuṃ purushakâreṇa vidher adbhuta-karmaṇaḥ?» 96
ity âlocya na cukrodha kasmaicit; taṃ jahau ca saḥ
prishṭodantaṃ baṇikputraṃ râjâ pracchanna-kâmukam. 97
so 'pi muktas tato 'paçyan gatiṃ kâṃcid baṇiksutaḥ,
nirgatya 'abdhau pravahaṇaṃ dûrâd âgacchad aikshata. 98
tataḥ phalahakaṃ bhûyas tam eva 'âruhya, so 'mbudhau
bhraman phût-kṛitya cakranda: «mâm uddharata, bho!» iti. 99
tena taṃ Krodhavarmâkhyo baṇik tat-yânapâtra-gaḥ
samuddhṛitya baṇikputraṃ cakâra 'antika-vartinam. 100
yasya yad vihitaṃ dhâtrâ karma nâçâya, tasya tat
padavîṃ yatra tatrâpi dhâvato 'py anudhâvati: 101
yat sa tatra sthito mûḍhas tat-patnyâ saṃgato rahaḥ
vilokya baṇijâ tena kshepito 'bdhau vyapadyata. 102
tâvac ca Ratnâdhipatiḥ sa râjâ saparicchadâṃ
âropya Çvetaraçmau tâṃ Râjadattâṃ akopanaḥ, 103
prâpayya Ratnakûṭaṃ ca Çîlavatyâḥ samarpya ca,
tasyai ca sacivebhyaç ca tad-vṛittântam avarṇayat, 104
jagâda ca: «kiyad duḥkham anubhûtam aho mayâ
«asâra-viraseshv eshu bhogeshv âsakta-cetasâ! 105
«tad idânîṃ vanaṃ gatvâ Hariṃ çaraṇam âçraye,
«yena syâṃ naiva duḥkhânâṃ bhâjanaṃ punar îdṛiçâm.» 106
ity ûcivân sa sacivair vâryamâṇo 'pi duḥkhitaiḥ
Çîlavatyâ ca vairâgyâd, niçcayaṃ naiva taṃ jahau. 107

tato 'rdham arpayitvâ 'âdâv ekaṃ sâdhvyai sva-koçataḥ
Çîlavatyai, dvijebhyo 'rdhaṃ dattvâ 'nyad bhoga-niḥspṛihaḥ, 108
Pâpabhañjana-saṃjñâya brâhmaṇâya yathâ-vidhi
dadau guṇa-garishṭhâya nijaṃ râjyaṃ sa bhûpatiḥ. 109
datta-râjyaç ca nabhasâ sa gamishyaṅs tapovanam
ânâyayac Çvetaraçmiṃ, paurâṇâṃ sâsru paçyatâm. 110
ânîta-mâtraḥ sa karî çarîraṃ pravimucya tat,
purusho divya-rûpo 'bhûd hâra-keyûra-râjitaḥ. 111
«ko bhavân? kim idaṃ ca?» 'iti pṛishṭo râjñâ jagâda saḥ: —
Gandharvau bhrâtarâv âvâm ubhau Malaya-vâsinau, 112
ahaṃ Somaprabho nâma, jyeshṭho Devaprabhaç ca saḥ;
tasya ca 'ekaiva mad-bhrâtur bhâryâ, sâ ca 'ativallabhâ. 113
sa tâṃ Râjavatîṃ nâma kṛitvâ 'utsaṅge paribhraman
ekadâ Siddhavâsâkhyaṃ sthânaṃ prâyâd mayâ saha. 114
Keçavâyatane tatra vayam abhyarcitâcyutâḥ
prâvartâmahi sarve 'pi gâtuṃ Bhagavataḥ puraḥ. 115
tâvad âgatya tatra 'ekaḥ Siddhas, tâṃ çrâvya-gâyinîṃ
dṛiçâ Râjavatîṃ paçyann atishṭhad animeshayâ. 116
«Siddho 'pi sâbhilâshaḥ kiṃ para-nârîṃ nirikshase?»
iti sershyaḥ sa mad-bhrâtâ kruddhaḥ Siddhaṃ tam abhyadhât. 117
tataḥ sa Siddhaḥ kupitaḥ çaptum evaṃ tam abravît:
«gîtâçcaryâd mayâ, mûḍha, vîkshitâ 'iyaṃ, na kâmataḥ. 118
«tad martya-yonâv îrshyâluḥ pata tvam anayâ saha!
«paçya 'etâm eva bhâryâṃ tvaṃ sâkshât tatra 'anya-saṃgatâm!» 119
ity ûcivân mayâ so 'tha bâlyât tac-çâpa-kopataḥ
hasta-sthena 'âhataḥ kṛîḍâ-mṛinmaya-çveta-hastinâ. 120
tataḥ sa mâṃ samaçapad: «yena 'ahaṃ bhavatâ 'âhataḥ,
«tâdṛik çveto gajo bhûmau bhavân utpadyatâm!» iti. 121
atha 'anunîto mad-bhrâtrâ tena Devaprabheṇa saḥ
Siddhaḥ kṛipâluḥ çâpântam evaṃ asmâkam abravît: 122
«Hareḥ prasâdâd martyo 'pi bhûtvâ dvîpeçvaro bhavân
«gajî-bhûtam imaṃ prâpsyasy anujaṃ divya-vâhanam. 123
«antaḥpura-sahasrâṇi tvam açîtim avâpsyasi,
«teshâṃ vetsyasi dauḥçîlyaṃ sarveshâṃ jana-saṃnidhau. 124
«atha 'etâṃ mânushî-bhûtâṃ sva-bhâryâṃ pariṇeshyasi,
«pratyakshaṃ enâṃ api ca drakshyasy anyena saṃgatâm. 125
«tato virakta-hṛidayo dattvâ râjyaṃ dvijanmane,
«Devaprabha, yadâ çânta-vanaṃ gantuṃ pravartsyasi, 126
«tadâ prathama-mukte 'smin gajatvâd anuje tava,
«anayâ bhâryayâ sâkaṃ çâpât tvam api mokshyase.» 127
iti Siddhokta-çâpântâ vayaṃ prâk-karma-bhedataḥ
evaṃ jâtâḥ pṛithag-yogâḥ; çâpântaḥ saṃsha ca 'adya naḥ. — 128
evaṃ Somaprabheṇa 'ukte, sa Ratnâdhipatir nṛipaḥ
jâtiṃ smṛitvâ 'abravîd: «hanta! saṃsha Devaprabho hy aham. 129
«eshâpi Râjadattâ sâ patnî Râjavatî mama.»
ity uktvâ sa tayâ sâkaṃ bhâryayâ tâṃ tanuṃ jahau. 130

kshaṇât sarve 'pi Gandharvâ bhûtvâ, lokasya paçyataḥ,
kham utpatya nijaṃ dhâma yayus te Malayâcalam. 131
Çîlavaty api çîlasya mâhâtmyât prâpya saṃpadam,
Tâmraliptîṃ purîṃ gatvâ tasthau dharmopasevinî. 132

«iti jagati na rakshituṃ samarthaḥ
«kvacid api kaçcid api prasahya nârîm,
«avati tu satataṃ viçuddha ekaḥ
«kulayuvatîṃ nija-sattva-pâçabandhaḥ. 133
«evaṃ ca 'irshyâ nâma duḥkhaika-hetur
«mogbaḥ puṃsâṃ dvesha-dâyî pareshâm,
«yo 'yaṃ mâ bhûd rakshaṇâya 'aṅganânâm,
«atyautsukyaṃ pratyuta 'âsâṃ tanoti.» 134
iti Naravâhanadatto
Ratnaprabhayâ sva-bhâryayâ kathitâm
sa niçamya kathâm arthyâṃ,
sacivaiḥ sârdhaṃ paraṃ mumude. 135

Taraṅga 37.

Evaṃ Ratnaprabhâkhyâta-kathâ-krama-vaçâd atha
Naravâhanadattaṃ taṃ sacivo Gomukho 'bravît: 1
«satyaṃ sâdhvyaḥ praviralâç, capalâs tu sadâ striyaḥ
«aviçvâsyâs; tathâ ca 'etâm api, deva, kathâṃ çṛṇu: 2

Iha 'asty Ujjayinî nâma nagarî viçva-viçrutâ;
tasyâṃ Niçcayadattâkhyo baṇikputro 'bhavat purâ. 3
sa dyûtakâro dyûtena dhanaṃ jitvâ, dine dine
snâtvâ Siprâ-jale 'bhyarcya Mahâkâlam udâradhîḥ, 4
dattvâ dhanaṃ dvijâtibhyo dînânâthebhya eva ca,
vyadhâd vilepanâhâra-tâmbûlâdy aviçeshataḥ. 5
sadâ snânârcanâdy-ante Mahâkâlâlayântike
gatvâ vyalimpad âtmânaṃ çmaçâne candanâdinâ, 6
tatra-sthe ca çilâstambhe sa vinyasya vilepanam,
vililepa kashan prishṭhaṃ yuvâ pratyaham ekakaḥ; 7
tena stambhaḥ sa suçlakshṇaḥ kâlena 'bhavad ekataḥ.
atha 'âgâc citrakṛit tena pathâ rûpakṛitâ saha; 8
sa stambhaṃ vikshya suçlakshṇaṃ tatra Gaurîṃ samâlikhat,
rûpakâro 'pi çastreṇa kriḍayaiva 'ullilekha tâm. 9

tatas tayor gatavator Mahàkàlârcanâgatà
Vidyàdharasutà 'ekà 'atra stambhe Devîm dadarça tâm. 10
sulakshaṇatvàt sàṃnidhyaṃ tasyà matvà kṛitârcanà,
adṛiçyà viçrâmàya 'etaṃ çilàstambhaṃ viveça sâ. 11
tâvad Niçcayadattaḥ sa tatra 'àgatya baṇiksutaḥ
sàçcaryaḥ stambha-madhye tàṃ dadarça 'ullikhitàm Umàm. 12
vilipya 'aṅgàni, tat-stambha-bhàge 'nyatra 'anulepanam
nyasya, pṛishṭhaṃ samàlabdhuṃ pràrebhe nikashaṅç ca saḥ. 13
tad vilokya vilolâkshî sâ Vidyàdhara-kanyakà
stambhântara-sthà tad-rùpa-hṛita-cittâ vyacintayat: 14
«îdṛiçasyâpi ko 'py asya nâsti pṛishṭhânulepakaḥ!
«tad ahaṃ tâvad adya 'asya pṛishṭham eshà samàlabhe.» 15
ity àlocya prasàryaiva karaṃ stambhântaràt tataḥ,
vyalipat tasya sà pṛishṭhaṃ snehàd Vidyàdharî tadà. 16
tatkshaṇaṃ labdha-saṃsparçaḥ çruta-kaṅkaṇa-nisvanaḥ
jagràha hastaṃ hastena sa tasyàs taṃ baṇiksutaḥ. 17
«mahàbhàga, 'aparàddhaṃ te kiṃ mayâ? muñca me karam!»
ity adṛiçyaiva taṃ Vidyâdharî stambhàd uvàca sà. 18
«pratyakshà bruhi me kà tvaṃ, tato mokshyàmi te karam;»
iti Niçcayadatto 'pi pratyuvàca sa tàṃ tataḥ. 19
«pratyaksha-dṛiçyà sarvaṃ te vacmi»; 'iti çapathottaram
Vidyàdharyà tayà 'ukto 'tha karaṃ tasyà mumoca saḥ. 20
atha stambhàd vinirgatya sàkshàt sarvâṅga-sundarî
tad-mukhâsakta-nayanà taṃ jagàda 'upaviçya sà: 21
«asti Prâleyaçailâgre nagarî Pushkaràvatî;
«nàmnà Vindhyaparas tasyàm àste Vidyàdharâdhipaḥ; 22
«Anuràgaparà nàma tasya 'ahaṃ kanyakà sutà.
«Mahàkàlârcanâyàtà viçràntâsmi 'iha samprati. 23
«tâvac ca tvam iha 'àgatya kurvan pṛishṭha-vilepanam
«dṛishṭaḥ stambhe 'tra Màrîya-mohanâstropamo mayà. 24
«tataḥ prâg anuràgeṇa rañjitaḥ svàntavân mama,
«paçcât pṛishṭha-vilepinyà aṅgaràgeṇa te karaḥ. 25
«ataḥ paraṃ te viditaṃ; tad pitur dhàma samprati
«vrajàmi;» 'iti tayà 'ukto 'tha baṇikputro jagàda saḥ: 26
«svîkṛitaṃ tad mayà, caṇḍi, na svàntaṃ bhavatî-hṛitam,
«amukta-svîkṛita-svàntà katham evaṃ tu gacchasi?» 27
iti tena 'uditâ sà ca laghu-ràga-vaçîkṛitâ,
«saṃgamishye tvayà kàmam, eshyasy asmat-purîṃ yadi. 28
«durgamà sà na te, nàtha; setsyate te samîhitam,
«na hi dushkaram asti 'iha kiṃcid adhyavasàyinàm;» 29
ity udîrya kham utpatya sâ 'Anuràgaparâ yayau,
agàd Niçcayadatto 'pi sa tad-gata-manà gṛiham. 30
smaran drumàd iva stambhàd udbhinnaṃ kara-pallavam,
«hà dhik, tasyà gṛihîtvâpi na 'àptaḥ pàṇigraho mama! 31
«tad vrajàmy antikaṃ tasyàḥ purîṃ tàṃ Pushkaràvatîm.
«prâṇâṅs tyakshyàmi, daivaṃ và sàhàyyaṃ me karishyati;» 32

iti saṃcintayan nîtvâ smarârtaḥ so 'tra taddinam,
prâtishṭhata tataḥ prâtar avalambya 'uttaraṃ diçam. 33
tataḥ prakrâmatas tasya, trayo 'nye sahayâyinaḥ
milanti sma baṇikputrâ uttaràpatha-gâminaḥ. 34
taiḥ samaṃ samatikrâman pura-grâmâṭavîr nadîḥ
kramâd uttaradig-bhûmiṃ prâpa sa Mleccha-bhûyasîm. 35
tatra tair eva sahitaḥ pathi prâpyaiva Tâjikaiḥ
nîtvâ parasmai mûlyena datto 'bhût Tâjikâya saḥ. 36
tenâpi tâvad bhṛityânâṃ haste kauçalikâ-kṛite
Muravârâbhidhânasya Turushkasya vyasṛijyata. 37
tatra nîtaḥ sa tad-bhṛityair yuktas tair aparais tribhiḥ,
Muravâraṃ mṛitaṃ buddhvâ, tat-putrâya nyavedyata. 38
«pituḥ kauçalikâ hy eshâ mitreṇa preshitâ mama,
«tat tasyaiva 'antike prâtaḥ khâte kshepyâ ime mayâ;» 39
ity âtmanâ caturthaṃ taṃ tat-putro 'pi sa tâṃ niçâm
saṃyamya sthâpayâmâsa Turushko nigaḍair dṛiḍham. 40
tato 'tra bandhane râtrau maraṇa-trâsa-kâtarân
sakhîn Niçcayadattas tân sa jagâda baṇiksutân: 41
«kâ vishâdena vaḥ siddhir? dhairyam âlambya tishṭhata!
«bhîtâ iva hi dhîrâṇâṃ yânti dûre vipattayaḥ. 42
«smarata 'ekâṃ bhagavatîṃ Durgâm âpad-vimocanîm!»
iti tân dhîrayan bhaktyâ Devîṃ tushṭâva so 'tha tâm: 43
«namas tubhyaṃ, mahâdevi! pâdau te yâvakâṅkitau
«mṛiditâsura-lagnâsra-paṅkâv iva namâmy aham. 44
«jitaṃ çaktyâ Çivasyâpi viçvaiçvarya-kṛitâ tvayâ
«tvad-anuprâṇitaṃ ca 'idaṃ ceshṭate bhuvana-trayam. 45
«paritrâtâs tvayâ lokâ, Mahishâsura-sûdani!
«paritrâyasva mâṃ, bhakta-vatsale, çaraṇâgatam!» 46
ity-âdi-samyag Devîṃ tâṃ stutvâ sahacaraiḥ saha,
so 'tha Niçcayadatto 'tra çrânto nidrâm agâd drutam. 47
«uttishṭhata, sutâ! yâta, vigataṃ bandhanaṃ hi vaḥ!»
ity âdideça sâ svapne Devî taṃ ca 'aparâṃç ca tân. 48
prabudhya ca tadâ râtrau, dṛishṭvâ bandhân svataç cyutân,
anyonyaṃ svapnam âkhyâya, hṛishṭâs te niryayus tataḥ. 49
gatvâ dûram atha 'adhvânaṃ kshîṇâyâṃ niçi te 'pare
ûcur Niçcayadattaṃ taṃ dṛishṭa-trâsâ baṇiksutâḥ: 50
«âstâṃ bahu-Mleccha-bhayâ dig eshâ! Dakshiṇâpatham
«vayaṃ yâmaḥ, sakhe; tvaṃ tu yathâbhimatam âcara!» 51
ity uktas tair anujñâya yatheshṭa-gamanâya tân,
udîcîm eva tâm âçâm avalambya punaç ca saḥ 52
eko Niçcayadatto 'tha pratasthe prasabhaṃ pathi
Anurâgaparâ-prema-pâça-kṛishṭo nirasta-bhîḥ. 53
krameṇa gacchan militaḥ sa mahâvratikaiḥ saha
caturbhiḥ, prâpya saritaṃ Vitastâm uttatâra saḥ. 54
uttîrya ca kṛitâhâraḥ, sûrye 'stâcala-cumbini,
viveça tair eva samaṃ vanaṃ mârga-vaçâgatam. 55

tatra ca 'agrâgatâḥ kecit tân ûcuḥ kâshṭhabhârikâḥ:
«kva gacchatha dine yâte? grâmaḥ ko 'py asti na 'agrataḥ; 56
«ekas tu vipine 'mushminn asti çûnya-Çivâlayaḥ,
«tatra tishṭhati yo râtrâv antar vâ vahir eva vâ, 57
«taṃ Çṛiṅgotpâdinî nâma çṛiṅgotpâdana-pûrvakam
«mohayitvâ paçû-kṛitya bhakshayaty eva Yakshiṇî.» 58
etac çrutvâpi sâvajñâs te mahâvratinas tadâ
ûcur Niçcayadattaṃ taṃ catvâraḥ sahayâyinaḥ: 59
«ehi, kiṃ kurute 'smâkaṃ varâkî sâ 'atra Yakshiṇî?
«teshu teshu çmaçâneshu niçâsu hi vayaṃ sthitâḥ.» 60
ity uktavadbhis taiḥ sâkaṃ gatvâ, prâpya Çivâlayam
çûnyaṃ Niçcayadattas taṃ râtriṃ netuṃ viveça saḥ. 61
tatra 'aṅgane vidhâya 'âçu bhasmanâ maṇḍalaṃ mahat,
praviçya ca 'antare tasya prajvâlya 'agniṃ saha 'indhanaiḥ, 62
dhîro Niçcayadattaḥ sa te mahâvratinas tathâ,
mantraṃ japanto rakshârthaṃ, sarva eva 'avatasthire. 63
atha 'âyayau, vâdayantî dûrât kaṅkâla-kinnaràm,
nṛityantî Yakshiṇî tatra sâ Çṛiṅgotpâdinî niçi; 64
etya teshu caturshv ekaṃ sâ mahâvratinaṃ prati
datta-dṛig, mantram apaṭhat sanṛittaṃ maṇḍalâd vahiḥ. 65
tena mantreṇa saṃjâta-çṛiṅgo mohita utthitaḥ
nṛityaṁs tasmin jvalaty agnau sa mahâvratiko 'patat. 66
patitaṃ ca 'ardha-dagdhaṃ tam âkṛishyaiva 'agni-madhyataḥ,
sâ Çṛiṅgotpâdinî hṛishṭâ bhakshayâmâsa Yakshiṇî. 67
tato dvitîye vratini nyasta-dṛishṭis, tathaiva sâ
taṃ çṛiṅgotpâdanaṃ mantraṃ papâṭha ca nanarta ca. 68
so 'pi dvitîyas tad-mantra-jâta-çṛiṅgaḥ pranartitaḥ
patito 'gnau tayâ 'âkṛishya paçyatsv anyeshv abhakshyata. 69
evaṃ krameṇa saṃmohya tân mahâvratino niçi,
tayâ 'abhakshyanta Yakshiṇyâ catvâro 'pi saçṛiṅgakâḥ. 70
caturthaṃ bhakshayantyâ ca tayâ mâṁsâsra-mattayâ
svayaṃ kinnarikâtodyaṃ daivâd bhûmau nyadhîyata; 71
tâvac ca kshipram utthâya, tad gṛihîtvaiva vâdayan,
dhîro Niçcayadattaḥ sa pranṛityan vihasan bhraman 72
taṃ çṛiṅgotpâdanaṃ mantram asakṛic-çruta-çikshitam
pâpaṭhyate sma, Yakshiṇyâs tasyâ nyastekshaṇo mukhe. 73
tat-prayoga-prabhâveṇa vivaçâ mṛityu-çaṅkinî
utthâtukâma-çṛiṅgî sâ prahvâ taṃ prâha Yakshiṇî: 74
«mâ badhîs tvaṃ, mahâsattva, striyaṃ mâṃ kṛipaṇâṃ imâm!
«idânîṃ çaraṇaṃ tvaṃ me, mantra-pâṭhâdi saṃhara! 75
«raksha mâṃ, vedmy ahaṃ sarvam, îpsitaṃ sâdhayâmi te;
«Anurâgaparâ yatra, tatra tvâṃ prâpayâmy aham.» 76
iti sapratyayaṃ proktas tayâ dhîras «tathâ» 'iti saḥ
cakre Niçcayadatto 'tra mantra-pâṭhâdi-saṃhṛitim. 77
tataḥ sa tasyâ Yakshiṇyâḥ skandham âruhya tad-girâ,
niyamânas tayâ vyomnâ pratasthe tâṃ priyâṃ prati. 78

prabhâtâyâm ca rajanau prâpya 'ekam giri-kânanam,
namrâ Niçcayadattam tam Guhyakî sâ vyajijñapat: 79
«sûryodaye 'dhunâ gantum çaktir nâsti mama 'upari,
«tad asmin kânane kânte gamaya 'idam dinam, prabho! 80
«phalâni bhuṅkshva svâdûni, nirjharâmbhaḥ çubham piba!
«aham yâmi nijam sthânam, eshyâmi ca niçâgame, 81
«neshyâmi ca tadaiva tvâm Anurâgaparântikam
«mauli-mâlâm Himagirer nagarîm Pushkarâvatîm.» 82
ity uktvâ tad-anujñâtâ skandhât tatra 'avatârya tam,
Yakshinî punar âgantum satyasandhâ jagâma sâ. 83
tato Niçcayadatto, 'syâm gatâyâm, aikshata 'atra saḥ
agâdham antaḥ savisham svaccha-çîtam vahiḥ sarah. 84
«râgi-strî-cittam etâdrig», ity arkeṇa nidarçanam
prasârita-kareṇa 'iva prakaṭî-kṛitya darçitam. 85
sa tad vishaktam gandhena buddhvâ, mânusha-kṛityataḥ
tyaktvâ, 'ambho-'rthî tṛishârtaḥ san divye tatra 'abhramad girau. 86
bhramann unnata-bhûbhâge padmarâga-maṇî iva
sphurantau dvâv apaçyac ca, bhuvam tâm nicakhâna ca. 87
apâsta-mṛittikaç ca 'atra jîvato markaṭasya saḥ
çiro dadarça, te ca 'asya padmarâgâv iva 'akshiṇî. 88
tato vismayate yâvat, «kim etad?» iti cintayan,
tâvad mânusha-vâcâ 'asau markaṭas tam abhâshata: 89
«mânusho markaṭî-bhûto vipro 'ham; mâm samuddhara,
«kathayishyâmi te, sâdho, sva-vṛittântam tato 'khilam.» 90
etac çrutvaiva sâçcaryo mṛittikâm apanîya saḥ,
bhûmer Niçcayadattas tam ujjahâra 'atha markaṭam. 91
uddhṛitaḥ pâda-patitas tam bhûyo 'pi sa markaṭaḥ
uvâca: «dattâḥ prâṇâ me kṛicchrâd uddharatâ tvayâ; 92
«tad ehi, yâvac çrântas tvam, upayuṅkshva phalâmbunî,
«tvat-prasâdâd aham câpi karishye pâraṇam cirât.» 93
ity uktvâ tam anaishît sa dûram girinadî-taṭam
kapiḥ svâdhînaḥ susvâdu-phala-sachâya-pâdapam. 94
tatra snâtvâ 'upayuktâmbu-phalaḥ sa kṛita-pâraṇam
kapim Niçcayadattas tam pratyâgatya tato 'bravît: 95
«katham tvam markaṭî-bhûto mânusho 'py? ucyatâm!» iti.
tataḥ sa markaṭo 'vâdîc: «çriṇu, idânîm vadâmy adaḥ: — 96
Candrasvâmî 'iti nâmnâ 'asti Vârâṇasyâm dvijottamaḥ,
tasya patnyâm suvṛittâyâm jâto 'smy esha sutaḥ, sakhe! 97
Somasvâmî 'iti pitrâ ca kṛita-nâmâ kramâd aham
ârûḍho madana-vyâla-gajam mada-nirankuçam. 98
tam mâm kadâcid adrâkshîd dûrâd vâtâyanâgra-gâ
Çrîgarbhâkhyasya banijas tat-purî-vâsinaḥ sutâ 99
taruṇî Bandhudattâkhyâ, Mâthurasya banikpateḥ
bhâryâ Varâhadattasya, pitur veçmany avasthitâ. 100
sâ mad-âloka-samjâta-manmathâ 'anvishya nâma me
vayasyâm prâhinod âptâm mahyam mad-saṅgam arthinî. 101

sâ tad-vayasyâ kâmândham upagamya janântikam
âkhyâta-tad-abhiprâyâ mâm anaishîd nijam gṛiham. 102
tatra mâm sthâpayitvâ ca, gatvâ guptam tadaiva sâ
tâm Bandhudattâm ânaishîd autsukyâgaṇita-trapâm, 103
ânîtaiva ca sâ me 'tra kaṇṭhâçlesham upâgamat;
eka-vîro hi nârînâm atibhûmi-gataḥ smaraḥ. 104
evam dine dine svairam âgatya 'tra pitur gṛihât
aranśta Bandhudattâ sâ mayâ saha sakhî-gṛihe. 105
ekadâ tâm nija-gṛiham netum tatra cira-sthitâm
âgataḥ sa patir tasyâ Mathurâto mahâbaṇik. 106
tataḥ pitrâ 'bhyanujñâtâ patyâ tena ninîshatâ,
rahasy âjñâm dvitîyâm sâ Bandhudattâ 'abravît sakhîm: 107
«niçcitam, sakhi, netavyâ bhartrâ 'aham Mathurâm purîm,
«na ca jîvâmy aham tatra Somasvâmi-vinâkṛitâ. 108
«tad atra ko 'bhyupâyo me? kathaya!» 'ity uditâ tayâ
sakhî Sukhaçayâ nâma yoginî tâm jagâda sâ: 109
«dvau sto mantra-prayogau me, yayor ekena sûtrake
«kaṇṭha-baddhe, jhaṭity eva mânusho markaṭî-bhavet; 110
«dvitîyena ca mukte 'smin sûtrake, saiśha mânushaḥ
«punar bhavet; kapitve ca na 'asya prajñâ vilupyate. 111
«tad yadi 'icchasi, suçroṇi, Somasvâmî priyaḥ sa te,
«tad etam markaṭa-çiçum sampraty eva karomy aham. 112
«tataḥ krîḍâ-nibhâd etam gṛihîtvâ Mathurâm vraja.
«mantra-yukti-dvayam ca 'etad bhavatîm çikshayâmy aham, 113
«samvidhâsyasi yena 'enam pârçva-stham markâtâkṛitim,
«rahaḥ-sthâne ca purusham priyam sampâdayishyasi.» 114
evam uktâ tayâ sakhyâ Bandhudattâ tathaiva sâ
rahasy ânâyya sasneham tad-artham mâm abodhayat. 115
kṛitâñujñam ca mâm baddha-mantra-sûtram gale kshaṇât
tat-sakhî sâ Sukhaçayâ vyadhâd markaṭa-potakam. 116
tad-rûpeṇa sva-bhartre sâ Bandhudattâ 'upanîya mâm,
«sakhyâ mahyam vinodâya datto 'sâv» ity adarçayat. 117
atushyat sa ca mâm dṛishṭvâ krîḍanîyam tad-aṅka-gam,
aham ca kapir eva 'âsam prâjño 'pi vyakta-vâg api. 118
«aho strî-caritam citram!» ity antaç ca hasann api
tathâ 'atishṭham aham; ko hi kâmena na vidambyate? 119
sakhyâ çikshita-tad-mantrâ Bandhudattâ 'ahny atha 'apare
Mathurâm prati sâ prâyâd bhartrâ saha pitur gṛihât. 120
mâm câpy ekasya bhṛityasya skandham âropayat tadâ
sa bhartâ Bandhudattâyâḥ pathi tat-priya-kâmyayâ. 121
tato vayam te sarve 'pi yânto, madhye pathi sthitam
dinair dvi-trair vanam prâptâ bahu-markaṭa-bhîshaṇam. 122
tato 'bhyadhâvan dṛishṭvâ mâm markaṭâ gaṇaço 'bhitaḥ,
kshipram kilakilârâvair âhvayantaḥ parasparam. 123
âgatya khâditum te ca prârambhanta plavamgamâḥ
durvârâs tam baṇig-bhṛityam, yasya skandhe 'ham âsitaḥ; 124

sa tena vihvalaḥ skandhât tyaktvaiva bhuvi mâm, bhayât
palâyito 'bhûd; atha mâm agrihṇaṁs te 'tra markaṭâḥ. 125
mat-snehâd Bandhudattâ ca tad-bhartâ tasya ca 'nugâḥ
pâshâṇair laguḍair ghnanto jetuṁ tân na 'çakan kapîn. 126
tatas te markaṭâ mûḍhasya 'ṅge 'ṅge loma loma me
nakhair vyalumpan dantaiç ca, kukarma-kupitâ iva. 127
kaṇṭhastha-sûtra-mâhâtmyâc Çambhoç ca smaraṇât tataḥ
ahaṁ labdha-balas tebhyo bandham unmucya vidrutaḥ; 128
praviçya gahane teshâṁ vyatîto dṛishṭi-gocarât,
kramâd vanâd vanaṁ gacchann idaṁ prâpto 'smi kânanam. 129
«bhrashṭasya Bandhudattâyâ janmany atraiva te katham
«markaṭatva-phalo jâtaḥ paradâra-samâgamaḥ?» 130
iti duḥkha-tamo-'ndhasya bhramataḥ prâvṛishi 'iha me,
duḥkhântaram api prâptam asaṁtushṭena vedhasâ, 131
yad mâm akasmâd âgatya karâkrântaṁ kareṇukâ
meghâmbhaḥ-pluta-valmîka-kardamântar nyaveçayat. 132
bhavitavya-niyuktâ ca jâne sâ kâpi devatâ,
yad yatnâd na 'çakaṁ tasmât paṅkâc calitum apy alam. 133
âçvâsyamâne ca 'etasmin, na mṛito 'smi na kevalam,
yâvaj jñânaṁ mama 'utpannam aniçaṁ dhyâyato Haram. 134
tâvat-kâlaṁ ca naiva 'âsît kshut tṛishṇâ câ, sakhe, mama,
yâvad adya 'uddhṛitaḥ çushka-paṅka-kûpâd ahaṁ tvayâ. 135
jñâne prâpte 'pi çaktir me tâvatî naiva vidyate,
mocayeyaṁ yathâ 'âtmânam ito markaṭa-bhâvataḥ. 136
kaṇṭha-sûtraṁ yadâ kâpi tad-mantreṇaiva mokshyati
yoginî me, tadâ bhûyo bhavitâsmi 'iha mânushaḥ. — 137
«ity esha mama vṛittântas; tvaṁ tv agamyam idaṁ vanam
«kim âgataḥ, kathaṁ ca? 'iti brûhi 'idânîṁ, vayasya, me.» 138
evaṁ markaṭa-rûpeṇa Somasvâmi-dvijena saḥ
ukto Niçcayadattaḥ svaṁ tasmai vṛittântam abravît, 139
yathâ Vidyâdharî-hetor Ujjayinyâḥ sa âgataḥ,
ânîto dhairya-jitayâ Yakshiṇyâ ca yathâ niçi. 140
tataḥ çruta-tad-âçcarya-vṛittântaḥ kapi-rûpadhṛit
dhîmân Niçcayadattaṁ taṁ Somasvâmî jagâda saḥ: 141
«anubhûtaṁ tvayâ duḥkhaṁ mayâ 'iva strî-kṛite mahat;
«na ca çriyaḥ striyaç ca 'iha kadâcit kasyacit sthiraḥ. 142
«saṁdhyâvat kshaṇa-râgiṇyo, nadîvat kuṭilâçayâḥ,
«bhujagîvad aviçvâsyâ, vidyudvac capalâḥ striyaḥ. 143
«tat sâ Vidyâdharî raktâpy Anurâgaparâ kshaṇât,
«prâpya kaṁcit sva-jâtîyaṁ virajyed tvayi mânushe. 144
«tad alaṁ strî-nimittena prayâsena 'amunâ 'adhunâ
«kiṁpâka-phala-tulyena vipâka-virasena te. 145
«mâ gâ Vidyâdhara-purîṁ tâṁ, sakhe, Pushkaravatîm!
«Yakshiṇî-skandham âruhya svâm eva 'Ujjayinîṁ vraja! 146
«kuru mad-vacanaṁ, mitra! pûrvaṁ mitra-vaco mayâ
«na kṛitaṁ râgiṇâ, tena paritapye 'dhunâ hy aham. 147

«Bandhudattânuraktaṃ hi susnigdho brâhmaṇas tadà
«vàrayan Bhavaçarmâkhyaḥ suhṛid màm evam abravît: 148
««striyâḥ, sakhe, vaçaṃ mâ gàḥ! strî-cittaṃ hy atidurgamam;
««tathâ ca mama yad vṛittaṃ, tad idaṃ vacmi te, çṛiṇu: — 149
Vàrâṇasyàm ihaiva 'àsît taruṇî rûpaçâlinî
brâhmaṇî Somadà nàma capalà gupta-yoginî. 150
tayà ca saha me daivât samabhût saṃgamo rahaḥ;
tat-saṃgama-kramàt tasyàṃ mama prîtir avardhata. 151
ekadà tàṃ ahaṃ svairam îrshyâ-kopàd atâḍayam,
tac ca 'asahishṭa sà krûrà, kopaṃ pracchàdya tatkshaṇam. 152
anyedyuḥ praṇaya-kriḍà-vyàjàc ca mama sûtrakam
gale 'badhnâd, ahaṃ dàntas tatkshaṇaṃ balado 'bhavam. 153
tato 'haṃ baladî-bhûtas tayà dàntoṣhṭra-jîvinaḥ
ekasya puṃso vikrîto gṛihîtâbhîshṭa-mûlyayâ. 154
tena 'àropita-bhàraṃ màṃ kliçyamànam avaikshata
Bandhamocanikà nàma yoginy atra kṛipânvità. 155
sâ jñânataḥ Somadayà viditvâ màṃ paçû-kṛitam,
mumoca kaṇṭhàt sûtraṃ me, mad-gosvâminy apaçyati. 156
tato 'haṃ mànushî-bhûtaḥ; sa ca kshipràd vilokayan,
palàyitaṃ màṃ manvàno, mat-svâmî pràbhramad diçaḥ. 157
ahaṃ ca Bandhamocinyà tayà saha tato vrajan
daivàd âgatayà dûràd dṛishṭaḥ Somadayà tayà. 158
sà krodhena jvalantî tàṃ jñâninîṃ Bandhamocinîm
avâdît: «kim ayaṃ pâpas tiryaktvâd mocitas tvayà? 159
«dhik! prâpsyasi, durâcâre, phalam asya kukarmaṇaḥ,
«prâtas tvâṃ nihanishyâmi sahitâṃ pâpmanâ 'amunà.» 160
ity uktvaiva gatâyàṃ ca tasyàṃ, sà siddha-yoginî
tat-pratîghàta-hetor màm avocad Bandhamocinî: 161
«hantuṃ màṃ kṛishṇa-turagî-rûpeṇa 'eshà 'bhyupaishyati,
«mayà ca çoṇa-vaḍavâ-rûpam atra 'àçrayishyate. 162
«tato yuddhe pravṛitte nau, pṛishṭhataḥ khaḍga-pàṇinà
«Somadàyàṃ prahartavyaṃ tvayà 'asyàm apramàdinà. 163
«evam etàṃ hanishyâvas; tat prâtas tvaṃ gṛihe mama
«àgaccher»; ity uditvà sà gṛihaṃ me svam adarçayat. 164
tatra tasyàṃ pravishṭàyàm, ahaṃ nija-gṛihàn agàm
anubhûtâḍbhutâneka-janmà 'amutraiva janmani. 165
prâtaḥ kṛipàṇa-pàṇiç ca gatavàn asmi tad-gṛiham.
atha 'àgât Somadà sà 'atra kṛishṇâçvâ-rûpadhâriṇî. 166
sâpi çoṇa-hayâ-rûpam akarod Bandhamocinî.
khura-danta-prahâraiç ca tato yuddham abhût tayoḥ. 167
mayà pradatta-nistriṃça-prahârâ kshudra-çâkinî
nihatà Bandhamocinyà tayà sà Somadà tataḥ. 168
atha 'ahaṃ nirbhayî-bhûtas tîrṇa-tiryaktva-durgatiḥ
na kustrî-saṃgamaṃ bhûyo manasâ samacintayam. 169
càpalaṃ, sàhasikatà, çâkinî-saṃvarâḍaraḥ:
doshâḥ strîṇàṃ trayaḥ prâyo lokatraya-bhayâvahâḥ. — 170

«« tac çâkinî-sakhîṃ Bandhudattâṃ kim anudhâvasi?
«« sneho yasyâ na patyau sve, tasyâs tu tvayy asau kutaḥ?» » 171
«evaṃ ukto 'py ahaṃ tena mitreṇa Bhavaçarmaṇâ
«na 'akârsham vacanaṃ tasya, prâpto 'smi 'imâṃ gatîṃ tataḥ. 172
«atas tvâṃ vacmi, mâ kârshîr Anurâgaparâṃ prati
«kleçaṃ, sâ hi sva-jâtîye prâpte tvâṃ tyakshyati dhruvam. 173
«bhriṅgî 'iva pushpaṃ purusham strî vâñchati navaṃ navam;
«ato 'nutâpo bhavitâ mama 'iva bhavataḥ, sakhe!» 174
ity etat kapi-rûpastha-Somasvâmi-vaco hṛidi
tasya Niçcayadattasya na 'âviçad râga-nirbhare, 175
uvâca sa kapiṃ taṃ hi: «na sâ vyabhicared mayi,
«Vidyâdharâdhipa-kule çuddhe jâtâ hy asâv» iti. 176
evaṃ tayor âlapatoḥ, saṃdhyâ-rakto 'stabhûdharam
yayau Niçcayadattasya priyeçchur iva bhâskaraḥ. 177
atha 'âgatâyâṃ rajanâv agra-dûtyâm iva, 'âyayau
sâ Çriṅgotpâdinî tasya nikaṭaṃ tatra Yakshinî. 178
tasyâ Niçcayadattaḥ sa skandhârûḍhaḥ priyâṃ prati
prayâtum âpṛicchya kapiṃ «smartavyo 'smi» 'iti-vâdinam. 179
niçîthe ca Himâdrau tâṃ Anurâgaparâ-pituḥ
purîṃ Vidyâdhara-pateḥ prâptavân Pushkaràvatîm. 180
tâvat prabhâvato buddhvâ, tad-abhyâgamanâya sâ
tato nagaryâ niragâd Anurâgaparâ vahiḥ. 181
«iyam âyâti te kântâ, niçi netroṭsava-pradâ
«indu-mûrtir dvitîyâ 'iva; tad idânîṃ vrajâmy aham»; 182
ity uktvâ darçayitvâ tâṃ, aṅsâgrâd avatâritam
natvâ Niçcayadattaṃ tam, atha sâ Yakshinî yayau. 183
tataḥ sâpi ciraṃtsukya-saṃrambhâ 'âliṅganâdibhiḥ
upagamya 'abhyanandat tam Anurâgaparâ priyam. 184
so 'py âçlishya bahu-kleça-labdha-tat-saṃgamotsavaḥ
avartamânaḥ sve dehe tanuṃ tasyâ iva 'âviçat. 185
tena Gândharva-vidhinâ bhâryâ bhûtvâ 'atha tasya sâ
Anurâgaparâ sadyo vidyayâ nirmame puram. 186
tasmin Niçcayadatto 'sau vâhye tasthau tayâ saha
tad-vidyâ-channa-dṛishṭibhyâṃ tat-pitṛibhyâṃ atarkitaḥ. 187
prishṭas tâṅs tâdriçâṅs tasyai mârga-kleçân çaçaṅsa yat,
tena sâ bahumene taṃ, bhogaiç ca 'ishṭair upâcarat. 188
atha tad markaṭî-bhûta-Somasvâmi-kathâdbhutam
so 'tra Niçcayadatto 'syai Vidyâdharyai nyavedayat, 189
jagâda ca: «'etad mitraṃ me tvat-prayatnena kenacit
«tiryaktvâd yadi mucyeta, tat, priye, sukṛitaṃ bhavet.» 190
ity uktâ tena sâ 'avocad Anurâgaparâpi tam:
«yoginyâ mantra-mârgo 'yaṃ, na 'asmâkaṃ vishayaḥ punaḥ. 191
«tathâpi sâdhayishyâmi priyam etad ahaṃ tava,
«abhyarthya Bhadrarûpâkhyâṃ vayasyâṃ siddha-yoginîṃ.» 192
tac çrutvâ sa baṇikputro hṛishṭas tâṃ avadat priyâm:
«tarhi tat paçya mad-mitram! ehi, yâva tad-antikam!» 193

«tathâ» 'ity ukte tayà, 'anyedyus tad-utsaṅga-sthitaç ca saḥ
vyomnâ Niçcayadatto 'gât sakhyus tasya 'âspadaṃ vanam. 194
tatra taṃ suhṛidaṃ dṛishṭvâ kapi-rûpaṃ, upetya saḥ
praṇamat-priyayâ sàkam apṛicchat kuçalaṃ tadà. 195
«adya me kuçalaṃ, yat tvam Anurâgaparà-yutaḥ
«dṛishṭo mayâ;» 'iti so 'py uktvâ Somasvâmi-kapiḥ kila, 196
tam abhyanandat, pradadau tat-priyâyai tathà 'àçisham.
tataḥ sarve 'py upâviçaṅs tatra ramye çilâtale, 197
cakruç ca tat-kathâlâpaṃ tattat tasya kapeḥ kṛite
àdau Niçcayadattena cintitaṃ kàntayâ saha. 198
tatas taṃ kapim âpṛicchya, preyasî-sadanaṃ ca tat
yayau Niçcayadatto, dyâm utpatya 'aṅke dhṛitas tayà. 199
anyedyus tâm avàdic ca so 'nurâgaparâṃ punaḥ:
«ehi, tasya 'antikaṃ sakhyuḥ kshaṇaṃ yàva kaper!» iti. 200
tataḥ sâpi tam âha sma: «tvam eva 'adya vraja svayam;
«gṛihâṇa 'utpataniṃ vidyâṃ matto 'vataraṇiṃ tathà.» 201
ity uktaḥ sa tayâ 'àdàya tad-vidyâ-dvitayaṃ, tataḥ
vyomnâ Niçcayadatto 'gât sakhyus tasya 'antikaṃ kapeḥ. 202
tatra yàvat sa kurute ciraṃ tena sàkaṃ kathàḥ,
sà 'Anurâgaparà tâvad udyànaṃ niryayau gṛihât. 203
tatra tasyâṃ nishaṇṇàyàṃ Vidyâdhara-kumârakaḥ
ko 'py âjagàma, nabhasà paribhràmyan yadṛicchayâ. 204
sa dṛishṭvaiva smarâveça-vivaças tâm upàyayau,
Vidyàdhariṃ sa tâṃ buddhvâ vidyayà martya-bhartṛikâm. 205
sâpy upeyaṃ tam âlokya subhagaṃ vinatâṇanâ,
«kas tvaṃ? kim âgato 'si?» 'iti çanaiḥ papraccha kautukât. 206
tataḥ sa pratyavocat tâṃ: «sva-vidyâ-jñâna-çâlinam
«viddhi Vidyàdharaṃ, mugdhe, nàmnà mâṃ Ràgabhañjanam. 207
«so 'haṃ saṃdarçanàd eva sahasà, hariṇekshaṇe,
«Manobhuvâ vaçî-kṛitya tubhyam eva samarpitaḥ. 208
«tad alaṃ, devi, sevitvâ martyaṃ dharaṇi-gocaram!
«pità vetti na yâvat te, tâvat tulyaṃ bhajasva màm.» 209
iti tasmin bruvâṇe sà kaṭâkshârdha-vilokinî
acintayad, «ayaṃ yukto mama» 'iti capalâçayà. 210
tato labdhvâ 'âçayaṃ cakre bhâryâ tenaiva tatra sà.
apekshate dvayor aikacittye kiṃ rahasi smaraḥ? 211
atha Vidyâdhare tasmin saṃpraty apasṛite, tataḥ
âgàd Niçcayadatto 'tra Somasvâmi-samîpataḥ. 212
âgatasya na sâ cakre viraktâ 'àliṅganâdikam
Anurâgaparà tasya, vyapadiçya çirorujam. 213
sa tu tad-vyâjam avidann ṛijuḥ sneha-vimohitaḥ,
asvâsthyam eva matvâ 'sya duḥkhaṃ, tad anayad dinam. 214
prâtaç ca durmanà bhûyas taṃ kapiṃ suhṛidaṃ prati
sa Somasvâminaṃ prâyâd nabhasâ vidyayor balât. 215
yàte tasminn, upàgât tâṃ so 'nurâgaparâṃ punaḥ
kàmî Vidyàdharo, râtri-kṛitonnidras tayâ vinâ. 216

niçâ-viraha-sotkaṇṭhâṃ kaṇṭhe tâm avalambya ca,
suratânta-pariçrânto nidrâkrânto babhûva saḥ. 217
sâpy aṅka-suptaṃ pracchâdya priyaṃ vidyâ-balena tam,
râtri-jâgaraṇâd nidrâm Anurâgaparâ yayau. 218
tâvad Niçcayadatto 'pi prâpa tasya 'antikaṃ kapeḥ;
so 'pi papraccha taṃ kṛitvâ svâgataṃ vânaraḥ suhṛit: 219
«durmanaskam iva 'adya tvâṃ kiṃ paçyâmy? ucyatâm!» iti.
tato Niçcayadatto 'pi sa taṃ vânaram abravît: 220
«Anurâgaparâ 'atyartham asvasthâ, mitra, vartate,
«tena 'asmi duḥkhitaḥ, sâ hi prâṇebhyo 'pi priyâ mama.» 221
ity uktas tena sa jñânî markaṭas tam abhâshata:
«gaccha, suptâm idânîṃ tâṃ sthitâṃ kṛitvâ 'aṅka-vartinîm, 222
«tad-datta-vidyayâ vyomnâ tâm ânaya mad-antikam,
«yâvad mahad iha 'âçcaryaṃ darçayâmy adhunaiva te.» 223
tac çrutvâ khena gatvaiva, so 'nurâgaparâṃ tataḥ
dṛishṭvâ, Niçcayadattas tâṃ suptâm aṅke 'grahîl laghu, 224
taṃ tu Vidyâdharaṃ tasyâ na 'aṅke lagnaṃ dadarça saḥ
suptaṃ, vidyâ-balena 'âdâv adṛiçyaṃ vihitaṃ tayâ. 225
utpatya ca 'antarikshaṃ, tâm Anurâgaparâṃ kshaṇât
âninâya kapes tasya sa Somasvâmino 'ntikam. 226
sa kapir divya-dṛik tasmai tadâ yogam upâdiçat,
yena Vidyâdharaṃ tasyâḥ kaṇṭhe lagnaṃ dadarça saḥ. 227
dṛishṭvâ ca, «hâdhig, etat kim?» iti taṃ vâdinaṃ kapiḥ
sa eva tattva-darçî tad yathâ-vṛittam abodhayat. 228
kruddhe Niçcayadatte 'tha tasmin, Vidyâdharo 'tra saḥ
prabuddhas tat-priyâ-kâmî kham utpatya tiro dadhe. 229
sâpi prabudhya tatkâlam Anurâgaparâ, 'âtmanaḥ
rahasya-bhedanaṃ dṛishṭvâ, hriyâ tasthâv adhomukhî. 230
tato Niçcayadattas tâm uvâca 'udaçru-locanaḥ:
«viçvasto 'haṃ kathaṃ, pâpe, tvayâ 'evaṃ vata vañcitaḥ? 231
«atyanta-cañcalasya 'iha pâratasya nibandhane
«kâmaṃ vijñâyate yuktir, na strî-cittasya kâcana.» 232
iti bruvati tasmin, sâ 'anuttarâ rudatî çanaiḥ
Anurâgaparâ 'utpatya divaṃ dhâma nijaṃ yayau. 233
tato Niçcayadattaṃ taṃ suhṛid markaṭo 'bravît:
«etâṃ yad anvadhâvas tvaṃ vârito 'pi mayâ priyâm, 234
«tasya 'idaṃ tîvra-râgâgneḥ phalaṃ, yad anutapyase.
«ko hi saṃpatsu capalâsv âçvâso vanitâsu ca? 235
«tad alaṃ paritâpena tava! 'idânîṃ çamaṃ kuru,
«bhavitavyaṃ hi dhâtrâpi na çakyam ativartitum.» 236
iti tasmât kapeḥ çrutvâ, çoka-mohaṃ vihâya tam,
yayau Niçcayadatto 'tra viraktaḥ çaraṇaṃ Çivam. 237
atha tatra vane suhṛidâ
kapinâ saha tishṭhatas, tato nikaṭam
tasya 'âjagâma daivât
tapasvinî Mokshadâ nâma. 238

18520

sâ taṃ krameṇa dṛishṭvâ
praṇataṃ papraccha: «mânushasya sataḥ,
«citraṃ katham iha jâto
«mitraṃ te markaṭo 'yam?» iti. 239
tataḥ svaṃ vṛittântaṃ tad anu ca sa mitrasya caritaṃ samâcakhyau tasyai kṛipaṇam, atha tâm evam avadat:
«prayogaṃ mantraṃ vâ yadi bhagavatî vetti, tad imaṃ
«kapitvât sad-vipraṃ suhṛidam adhunâ mocayatu me.» 240
tac çrutvâ sâ tasya vâḍhaṃ kapes tat
sûtraṃ kaṇṭhâd mantra-yuktyâ mumoca;
so 'tha tyaktvâ mârkaṭîm âkṛitiṃ tâṃ,
Somasvâmî pûrvavad mânusho 'bhût. 241
tasyâṃ tataç ca taḍiti 'va tiro hitâyâṃ,
divya-prabhâva-bhṛiti bhûri-tapo vidhâya,
kâlena tatra kila Niçcayadatta-Soma-
svâmi-dvijau prayayatuḥ paramâṃ gatiṃ tau. 242

«evaṃ nisarga-capalâ lalanâ viveka-
«vairâgya-dâyi-bahu-duçcarita-prabandhâḥ,
«sâdhvî tu kâcid api tâsu, kulaṃ viçâlaṃ
«yâ 'laṃkaroty, abhinavâ kham iva 'indu-lekhâ.» 243
ity etâṃ Naravâhana-
dattaḥ sacivasya Gomukhasya mukhât
citrâṃ âkarṇya kathâṃ,
tutosha Ratnaprabhâ-sahitaḥ. 244

Taraṅga 38.

Gomukhîya-kathâ-tushṭaṃ dṛishṭvâ, tat-spardhayâ kila Naravâhanadattaṃ taṃ Marubhûtir atha 'bravît: 1
«prâyeṇa capalâḥ kâmaṃ striyo, na 'ekântataḥ punaḥ,
«veçyâ api hi dṛiçyante sattvâḍhyâḥ, kim uta 'parâḥ. 2
«tathâ ca, deva, vikhyâtâm imâm atra kathâṃ çṛiṇu:

Vikramâditya ity âsîd râjâ Pâṭaliputrake. 3
tasya 'bhûtâṃ abhiprete mitre, Hayapatir nṛipaḥ,
râjâ Gajapatiç ca, 'ubhau bahv-açva-gaja-sâdhanau. 4
çatrur narapatir bhûri-pâdâtas tasya ca 'bhavat
mânino Narasiṁhâkhyaḥ Pratishṭhâneçvaro balî. 5

tam ripum prati sámarshaḥ san, mitra-bala-garvitaḥ
cakára Vikramádityaḥ pratijñám rabhasád imám: 6
«tathá mayá vijetavyo ráját Narapatir, yathá
«sa vandi-págadhair dvári sevako me nivedyate.» 7
evam kṛita-pratijñas te mitre Haya-Gajádhipau
samánîya, samam tábhyám hasty-açva-kshobhita-kshitiḥ 8
abhiyoktum narapatim Narasiṁham prasahya tam
sa yayau Vikramádityo ráját 'khila-balánvitaḥ. 9
prápte tasmin Pratishṭhána-nikaṭam, so 'py avetya tat
Narasiṁho narapatiḥ samnahya 'agre 'sya niryayau. 10
tatas tayor abhúd yuddham ráj ñor janita-vismayam,
gajáçvena samam yatra yudhyante sma padátayaḥ. 11
kramác ca Narasiṁhasya koṭi-saṁkhya-padátibhiḥ
bhagnam tad Vikramáditya-balam Narapater balaiḥ. 12
bhagnaç ca Vikramádityaḥ puram Páṭaliputrakam
yayau palávya, tad-mitre svam svam deçam ca jagmatuḥ. 13
Narasiṁho narapatir jita-çatrur nijam puram
praviveça Pratishṭhánam vandibhiḥ stuta-vikramaḥ. 14
tataḥ sa Vikramádityo 'siddha-kárya vyacintayat:
«çastrair ajeyam çatrum tam jayámi prajñayá varam; 15
«kámam kecid vigarhantám, má pratijñá 'nyathá tu bhút!»
iti saṁcintya nikshipya ráj yam yogyeshu mantrishu, 16
nirgatya nagarád guptam mukhyena 'ekena mantriṇá
saha Buddhivarákhyena, ráj aputra-çatais tathá 17
pañcabhiḥ kulajaiḥ çúraiḥ, sa kárpaṭika-veçabhṛit
bhútvá, puram nija-ripoḥ Pratishṭhánam jagáma tat. 18
tatra varavilásinyá narendra-sadanopamam
yayau Madanamálá 'iti khyátáyá vara-mandiram, 19
kṛitvá 'áhvánam iva práṅçu-prákára-çikharocchritaiḥ
dhvajáṅçukair mṛidu-marud-vikshiptákshipta-pallavaiḥ, 20
pradháne púrvadig-dvára vividháyudha-çálinám
guptam sahasra-viṅçatyá padátînám divá-niçam, 21
anyásu dikshu tisṛishu dvári dvári sadá 'udyataiḥ
daçabhir daçabhiḥ çúra-sahasrair abhirakshitam. 22
áveditaḥ pratihárais tathá-bhútaḥ praviçya ca,
kvacit pravitatáneka-varáçva-çreṇi-çobhitam, 23
kvacid ábaddha-mátaṅga-ghaṭá-saṁghaṭṭa-saṁcaram,
kvacid áyudha-saṁdarbha-gambhirákára-gumphitam, 24
kvacid ratna-prabhá-bhásvad-bahu-koçagṛihojjvalam,
kvacit sevaka-saṁgháta-samtatábaddha-mandalam, 25
kvacid uccaiḥ-paṭhad-vandi-vṛinda-koláhalákulam,
kvacid nibaddha-saṁgíta-mṛidaṅga-dhvani-náditam, 26
sapta-kakshyá-vibhaktam, tat tat sa paçyan saparicchadaḥ
prápad Madanamáláyá vása-prásádam unnatam. 27
sá tam kakshyásu sákúta-nirvraṇita-hayádikam
çrutvá parijanád, matvá pracchannam kiṁcid uttamam, 28

pratyudgamya praṇamya 'atha sâbhilâsham sakautukam
râjocite, praveçya 'antar, upâveçayad âsane. 29
so 'pi tad-rûpa-lâvaṇya-vinayâhṛita-cetanaḥ
tâm abhyanandad, âtmânam aprakâçyaiva bhûpatiḥ. 30
tato Madanamâlâ sâ snâna-pushpâvalepanaiḥ
vastrair âbharaṇair bhûpam mahârhais tam amânayat. 31
dattvâ divasa-vṛittim ca teshâm tad-anuyâyinâm,
âhârais tam sasacivam nânâ-rûpair upâcarat. 32
ninâya ca samam tena dinam pânâdi-lîlayâ,
âtmânam ca 'arpayat tasmai sâ darçana-vaçikṛitâ. 33
tathaiva 'ârâdhyamâno 'tha channo 'py ahar ahas tayâ,
sa tasthau Vikramâdityaç cakravarty-ucitaiḥ kramaiḥ. 34
yâcakebhyo dadau nityam vasu yâvac ca yac ca saḥ,
hṛishṭâ Madanamâlâ sâ tat tasmai svam upânayat. 35
tena 'upabhujyamânam ca sâ çarîram dhanam tathâ
mene kṛitârtham, anyasmin punsy arthe ca parâṅmukhî. 36
tat-premṇâ hy api tatratyam anuraktam narâdhipam
âyântam Narasiṅham tam vârayâmâsa yuktibhiḥ. 37

evam tayâ sevyamânaḥ kadâcid mantriṇam rahaḥ
râjâ sahacaram so 'tra tam Buddhivaram abhyadhât: 38
«arthârthinî na kâme 'pi veçyâ rajyati tam vinâ,
«tâsâm lobho hi vidhinâ datto nirmâya yâcakân; 39
«iyam Madanamâlâ tu, bhujyamâne dhane mayâ,
«na virajyaty atisnehâd mayi, pratyuta tushyati. 40
«tad asyâḥ samprati katham karomi pratyupakriyâm,
«yena kâmam pratijñâpi krameṇa mama setsyati?» 41
tac çrutvâ tam bravîti sma mantrî Buddhivaro nṛipam:
«yady evam, tad anarghyâṇi yâni ratnâny upâharat 42
«Prapañcabuddhir bhikshus te, tebhyo 'syai dehi kânicit.»
ity ukto mantriṇâ so 'tha râjâ tam pratyabhâshata: 43
«dattaiḥ samagrair api tair na 'asyâḥ kimcit kṛitam bhavet,
«etad-vṛittânta-samçlishṭâ kim tv asya 'anyatra nishkṛitiḥ.» 44
tac çrutvâ so 'bravîd mantrî: «deva, kim tena bhikshuṇâ
«tvat-sevâ sâ kṛitâ? 'ity esha tad-vṛittântas tvayâ 'udyatâm!» 45
ity ukto mantriṇâ tena râjâ Buddhivareṇa saḥ
jagâda: «çṛiṇu, tatra 'etâm tat-kathâm varṇayâmi te: — 46

Pûrvam Pâṭaliputre me praviçya 'asthânam anvaham
bhikshuḥ Prapañcabuddhy-âkhyaḥ samudgakam upânayat. 47
aham tathaiva satatam varsha-mâtram samarpayam
bhâṇḍâgârika-haste tad anudghâṭitam eva sat. 48
ekadâ bhikshuṇâ tena dhaukitam tat samudgakam;
daivâd pâner mama patad dvidhâ-bhûtam abhûd bhuvi, 49
niragâc ca mahâ-ratnam tasmâd anala-bhâsuram;
prâṅ mayâ 'iva 'aparijñâtam hṛidayam tena darçitam. 50
tad dṛishṭvâ, 'âdâya ca 'anyâni tâny ânâyya vibhajya ca
samudgakâni, sarvebhyo ratnâny aham avâptavân. 51

tataḥ Prapañcabuddhiṃ tam aprâkshaṃ vismayâd aham:
«kim aho sevase ratnair evaṃ mâm îdṛiçair?» iti. 52
atha 'tra vijanaṃ kṛitvâ sa bhikshur mâm avocata:
«asyâṃ kṛishṇa-caturdaçyâm âgaminyâṃ niçâgame 53
«çmaçâne sâdhanîyâ me vidyâ kâcid ito vahiḥ;
«tatra sâhâyake, vîra, tvad-âgamanam arthaye. 54
«vîra-sâhâyya-nirvighnâḥ sukha-labhyâ hi siddhayaḥ.»
ity ukto bhikshuṇâ tena tad aham pratipannavân. 55
atha hṛishṭe gate tasmin, dinaiḥ kṛishṇa-caturdaçî
âgât sâ, çmaçânasya 'tra tasya 'asmârsham aham vacaḥ. 56
tataḥ kṛitâhniko bhûtvâ, pradosham pratipâlayan,
kṛita-saṃdhyâ-vidhir daivât kshipraṃ nidrâm agâm aham. 57
tatkshaṇaṃ Garuḍârûḍho bhagavân bhakta-vatsalaḥ
Hariḥ padmâṅkitotsaṅgaḥ svapne mâm evam âdiçat: 58
«Prapañcabuddhir anvartha-nâmâ 'ayaṃ maṇḍalârcane,
«putra, çmaçâne nîtvâ tvâm upahârî-karishyati. 59
«ato vakshyati yat sa tvâṃ jighâṅsur, mâ sma tat kṛithâḥ!
««tvaṃ pûrvaṃ kuru, çikshitvâ karishyâmi»», 'iti taṃ vadeḥ. 60
«tatas tathâ taṃ kurvâṇaṃ tac-chidreṇaiva tatkshaṇam
«hanyâs tvaṃ, tad-abhipretâ siddhis tava bhavishyati.» 61
ity uktvâ 'ntarhite Vishṇau, prabuddho 'ham acintayam:
«Harer anugrahâj jñâto badhyo mâyî mayâ 'dya saḥ.» 62
evaṃ vicintya yâminyâḥ prathame prahare gate,
kṛipâṇa-pâṇir ekâkî tac çmaçânam agâm aham. 63
tatra dṛishṭvâ tam abhyâgâṃ bhikshum arcita-maṇḍalam,
so 'pi vîkshya 'bhyanandad mâm abravîc ca tadâ çaṭhaḥ: 64
«militâkshaḥ prasârya 'aṅgaṃ pata bhûmâv avâṅmukhaḥ,
«râjann; evaṃ bhavet siddhir dvayor apy âvayor», iti. 65
tato 'haṃ pratyavocaṃ taṃ: «tvam evaṃ prathamaṃ kuru!
«mahyaṃ darçaya, çikshitvâ vidhâsyâmi tathaiva tat.» 66
tac çrutvâ çramaṇo mûḍhas tathâ bhuvi sa ca 'apatat,
chinnaṃ ca tasya nistriṃça-prahâreṇa mayâ çiraḥ. 67
atha 'ntarikshâd udabhûd bhâratî: «sâdhu, bhûpate,
«tvayâ 'dya bhikshuḥ pâpo 'yam upahârî-kṛito 'pi yat. 68
«yâ 'sya sâdhyâ 'bhavat, sâ te siddhâ 'dya gagane gatiḥ.
«ahaṃ dhairyeṇa tushṭas te kâmacârî Dhanâdhipaḥ; 69
«tad asmatto vṛiṇîshva 'nyaṃ varaṃ, yam abhivâñchasi.»
ity uktvâ prakaṭî-bhûtaṃ praṇamya 'haṃ tam abruvam: 70
«yadâ tvâm arthayishye 'ham, upayuktaṃ tadâ varam
«saṃsmṛitopasthito bhûtvâ, bhagavan, me pradâsyasi.» 71
«evam astv!» iti mâm uktvâ tiro 'bhût sa Dhanâdhipaḥ,
labdha-siddhiç ca rabhasât sva-mandiram agâm aham. — 72

«ity uktas te sva-vṛittântas; tat Kuvera-vareṇa me
«kâryâ Madanamâlâyâs tena 'syâḥ pratyupakriyâ. 73
«tad, Buddhivara, gaccha tvaṃ tâvat Pâṭaliputrakam,
«veça-channaṃ samâdâya râjaputra-paricchadam, 74

«aham ca kṛitvâ pratyagrâṃ priyâyâḥ pratyupakriyâm,
«punar-âgamanâya 'iha tatraiva 'eshyâmi saṃprati.» 75
evam uktvâ sa sacivaṃ Vikramâditya-bhûpatiḥ
dina-kṛityaṃ ca kṛitvâ taṃ vyasṛijat saparicchadam. 76
«tathâ» 'iti ca gate tasmiṅs, tâṃ ninâya niçâṃ nṛipâḥ
bhâvi-viçlesha-sotkaṇṭhaḥ samaṃ Madanamâlayâ. 77
sâpi dûrî-bhavantaṃ taṃ çaṅsatâ 'iva 'antaràtmanâ
âliṅganti muhuḥ sotkâ na 'asyâṃ nidrâm agâd niçi. 78
tataḥ prâtaḥ sa râjâ tu vihitâvaçyaka-kriyaḥ
nitya-devârcanâgâraṃ viveça 'eko japa-chalât. 79
tatra Vaiçravaṇaṃ devaṃ saṃsmṛitopasthitaṃ ca saḥ
varaṃ prâk pratipannaṃ taṃ praṇamya 'evam ayâcata: 80
«prayaccha, deva, tena 'adya vareṇa 'aṅgikṛitena me
«sauvarṇân pañca mahataḥ purushâṅs tân iha 'akshayân, 81
«yeshâm ishṭopabhogâya chidyamânâny anâratam
«tâdṛiçâny eva jâyante tâny aṅgâni punaḥ punaḥ» 82
«evaṃ bhavantu tadrûpâḥ purushâs te yathâ 'icchasi;»
ity uktvâ sa Dhanâdhyakshо jagâma 'adarçanaṃ kshaṇât. 83
râjâpi tatkshaṇaṃ so 'tra devâgâre dadarça tân
sthitân akasmât sauvarṇân mahataḥ pañca pûrushân. 84
tataḥ prahṛishṭo nirgatya, sva-pratijñâm avismaran
dyâm utpatya yayau tâvat puraṃ Pâṭaliputrakam. 85
tatra 'abhinandito 'mâtyaiḥ paurair antaḥpuraiç ca saḥ,
tasthau kâryâṇi kurvâṇaḥ Pratishṭhâna-sthayâ dhiyâ. 86
tâvac ca 'atra Pratishṭhâne prâviçat tasya sâ priyâ
cira-pravishṭaṃ taṃ kântaṃ vîkshituṃ devasadma tat. 87
pravishṭâ tatra na 'adrâkshît priyaṃ taṃ nṛipatiṃ kvacit,
adrâkshît tu mahoccharâyân sauvarṇân pañca pûrushân. 88
tân dṛishṭvâ tam anâsâdya duḥkhitâ sâ vyacintayat:
«nûnaṃ Vidyâdharaḥ ko 'pi Gandharvo vâ sa me priyaḥ, 89
«yaḥ saṃvibhajya mâm ebhiḥ pumbhir utpatya khaṃ gataḥ.
«tad etair bhâra-tulyaiḥ kiṃ tad-viyuktâ karomy aham?» 90
iti saṃcintya, pṛicchantî nijaṃ parijanaṃ muhuḥ
tat-pravṛittiṃ, vinirgatya tatra babhrâma sarvataḥ, 91
na ca lebhe ratiṃ kvâpi harmyodyâna-gṛihâdishu
vilapantî, viyogârtâ çarîra-tyâga-saṃmukhî. 92
«mâ vishâdaṃ kṛithâ, devi! ko 'pi kâmacaro hi saḥ
«devo, yadṛicchayâ bhûyo bhavyâṃ tvâm abhyupaishyati;» 93
ity-âdibhiḥ pradattâsthair vâkyaiḥ parijanena sâ
âçvâsitâ katham api, pratijñâm akarod imâm: 94
«shaṇmâsa-madhye yadi me na sa dâsyati darçanaṃ,
«datta-sarvasvayâ vahnau praveshṭavyaṃ tato mayâ.» 95
iti pratijñayâ 'âtmânaṃ saṃstabhya, 'abhût tataç ca sâ
anvahaṃ dadatî dânaṃ, dhyâyantî taṃ sva-vallabham. 96
ekadâ svarṇa-puṅsâṃ ca teshâm ekasya sâ bhujau
chedayitvâ, dvijâtibhyo dadau dânaika-tatparâ. 97

dvitîye 'hni ca sâ 'drâkshît tâdṛiçâv eva tasya tau
râtri-madhye samutpannau bhujau saṃjâta-vismayâ. 98
tataḥ krameṇa sâ 'nyeshâṃ bhujân dânârtham acchinat,
utpedire ca sarveshâṃ punas teshâṃ tathaiva te. 99
atha tân akshayân dṛishṭva, viprebhyo veda-saṃkhyayâ
adhyetṛibhyo dadau chittvâ tad-bhujân sâ çubhâ 'nvaham. 100
dinaiç ca 'lpair gatâṃ dikshu çrutvâ tâṃ khyâtim, âyayau
tatra Saṃgrâmadattâkhyo viprah Pâṭaliputrakât. 101
sa daridraç caturvedo guṇair yuktas tad-antikam
pratigrahârthî prâviçat tadâ dvâḥstha-niveditaḥ. 102
sâ tasmai veda-saṃkhyâtân dadau suvarṇa-puṃ-bhujân
arcitâya vrata-kshâmair aṅgair viraha-pâṇḍuraiḥ. 103
tataḥ sa vipro duḥkhârtâc çrutvâ tat-parivârataḥ
tad-vṛittântaṃ mahâghora-pratijñântam açeshataḥ, 104
hṛishṭo vishaṇṇaç ca 'ropya sauvarṇân ushṭrayor dvayoḥ
bhujân etân, nivâsaṃ svaṃ yayau Pâṭaliputrakam. 105
« arâja-rakshitaṃ kshemaṃ na 'smin me kâñcanaṃ bhavet »,
iti tatra sa saṃcintya, praviçya 'âsthâna-vartinam 106
nṛipatiṃ Vikramâdityaṃ brâhmaṇaḥ sa vyajijñapat:
« ihaiva 'smi, mahârâja, vâstavyo nagare dvijaḥ. 107
« so 'haṃ daridro vittârthî prayâto dakshiṇâpatham,
« prâptaḥ puraṃ Pratishṭhânaṃ Narasiṃhasya bhûpateḥ. 108
« tatra pratigrahârthî san prakhyâta-yaçaso gṛiham
« ahaṃ Madanamâlâyâ gaṇikâyâ gato 'bhavam. 109
« tasyâḥ sakâçe divyo hi ko 'py ushitvâ ciraṃ puṃân
« gataḥ kvâpy, akshayân dattvâ purushân pañca kâñcanân. 110
« tatas tad-viprayogârtâ jîvitaṃ visha-vedanâṃ,
« dehaṃ nishphala-mâyâ-samâhâraṃ caura-yâtanâm 111
« manyamânâ, gata-dhṛitiḥ kathaṃcid anujîvibhiḥ
« âçvâsyamânâ, vyadhita pratijñâṃ sâ manasvinî: 112
« « yadi shaṇmâsa-madhye mâṃ na sa saṃbhâvayishyati,
« « tad mayâ 'gnau praveshṭavyaṃ daurbhâgyopahatâtmanâ. » » 113
« iti baddha-pratijñâ sâ maraṇâdhyavasâyinî
« dadâty anudinaṃ dânaṃ sumahat sukṛitaishinî. 114
« sâ ca dṛishṭâ mayâ, deva, viçṛiṅkhala-pada-sthitiḥ,
« anâhâra-kṛiçenâpi çarîreṇa 'bhiçobhitâ, 115
« dâna-toyârdrita-karâ militâlikulâkulâ
« duḥsthitâ kâma-kariṇo madâvasthâ 'iva dehinî. 116
« manye nindyaç ca badhyaç ca sa kâmî, yo jahâti tâm,
« kânto yena vinâ sâ ca tanuṃ tyajati sundarî. 117
« tayâ 'tra mahyaṃ catvâraḥ svarnâḥ purusha-bâhavaḥ
« caturvedâya vidhivat pradattâ veda-saṃkhyayâ. 118
« tat susatraṃ gṛihaṃ kṛitvâ, sva-dharmam iha sevitum
« icchâmi; tatra devena sânâthyaṃ me vidhîyatâm! » 119
iti tasya mukhâc çrutvâ priyâ-vârtâṃ dvijasya saḥ,
sadyo 'bhûd Vikramâdityas tad-âkshipta-manâ nṛipaḥ. 120

âdiçya ca pratîhâraṃ dvijasya 'asya 'ishṭa-siddhaye,
vicintya dṛidha-râgâṃ ca tâṃ triṇîkṛita-jîvitâm, 121
pratijñâ-siddhi-sâhâyyaṃ sahasâ 'utkaḥ sva-kâminîm
gaṇayitvâ 'alpa-çeshaṃ ca tasyâ deha-vyayâvadhim, 122
satvaraṃ mantri-nikshipta-râjyo gatvâ vihâyasâ
Pratishṭhânaṃ, sa nṛipatiḥ priyâ-veçma viveça tat. 123
tatra jyotsnâccha-vasanâṃ vibudhârpita-vaibhavâm
kṛiçâm apaçyat kântâṃ tâṃ parvaṇi 'indu-kalâṃ iva. 124
sâpi netra-sudhâ-sâram atarkitam upasthitam
dṛishṭvâ Madanamâlâ tam, udbhrântâ 'iva 'abhavat kshaṇam. 125
âliṅganti tato bhûyaḥ-palâyana-bhayâd iva
kaṇṭhe bhuja-latâ-pâçam arpayâmâsa tasya sâ. 126
«kiṃ mâṃ anâgasaṃ tyaktvâ gatavân asi, nishkṛipa?»
ity uvâca ca taṃ vâshpa-ghargharârûksharayâ girâ. 127
«chi, vakshyâmi rahasi»; 'ity uktvâ, so 'bhyantaraṃ rahaḥ
tayâ saha yayau râjâ parivârâbhinanditaḥ. 128
tatra 'âtmânaṃ prakâçya 'asyai sva-vṛittântam avarṇayat,
Narasiṅha-nṛipaṃ yuktyâ jetum atra 'âgamad yathâ, 129
yathâ Prapañcabuddhiṃ ca hatvâ khecaratâṃ yayau,
yathâ varaṃ Dhanâdhyakshât prâpya saṃvyabhajac ca tâm, 130
yathâ ca brâhmaṇâd vârtâṃ çrutvâ tatra 'âgataḥ punaḥ,
tat sarvam â pratijñârthâd uktvâ, bhûyo jagâda tâm: 131
«tat, priye, Narasiṅho 'yam ajeyo 'tibalî balaiḥ;
«dvandvayuddhena ca mayâ sâkam esha niyudhyate, 132
«bhû-caraṃ dyu-caro bhûtvâ na ca 'enaṃ hatavân aham;
«adharma-yuddhena jayaṃ ko hi 'icchet kshatriyo bhavan? 133
«tad me pratijñâ-sâdhyaṃ, yad vandibhir dvâri vartinaḥ
«âvedanaṃ nṛipasya 'asya; tatra sâhâyakaṃ kuru!» 134
etac çrutvâiva, «dhanyâsmi» 'ity uktvâ, râjñâ 'amunâ saha
saṃmantrya gaṇikâ 'atha svân âhûya 'uvâca vandinaḥ: 135
«Narasiṅho yadâ râjâ gṛiham eshyati me, tadâ
«dvâra-saṃnihitair bhâvyaṃ bhavadbhir datta-dṛishṭibhiḥ, 136
««deva, bhakto 'nuraktaç ca Narasiṅha-nṛipas tvayi»»,
«iti vâcyaṃ ca yushmâbhis tasya praviçato muhuḥ; 137
««kaḥ sthito 'tra?»» 'iti yadi ca prakshyaty utprekshya, tatkshaṇam,
««sthito 'tra Vikramâditya»», iti vaktavya eva saḥ.» 138
ity uktvâ tân visṛijya, 'atha pratîhârîṃ jagâda sâ:
«Narasiṅho na râjâ 'atra nishedhyaḥ praviçann» iti. 139
evaṃ kṛitvâ punaḥ-prâpta-prâṇa-nâthâ yathâ-sukham
tasthau Madanamâlâ sâ niḥsaṃkhyaṃ dadatî vasu. 140
tataḥ çrutvâ 'atidânaṃ tat sauvarṇa-purushodbhavam
Narasiṅha-nṛipo hitvâpy âgâd drashṭuṃ sa tad-gṛiham. 141
pratîhârânishiddhasya tasya praviçato 'tra ca
â vahirdvâratas târam ûcuḥ sarve 'pi vandinaḥ: 142
«Narasiṅho nṛipo, deva, praṇato bhaktimân» iti.
tac ca çriṇvan sa sâmarshaḥ saçaṅkaç ca 'abhavad nṛipaḥ, 143

pṛishṭvâ ca «kaḥ sthito 'tra?» 'iti, buddhvâ tatra sthitaṃ ca taṃ
râjânaṃ Vikramâdityaṃ, kshaṇam evaṃ acintayat: 144
«tad idaṃ prâk pratijñâtaṃ dvâri mad-vinivedanam
«nirvyûḍham amunâ râjñâ prasahya 'antaḥ praviçya me. 145
«aho râjâ 'ayaṃ ojasvî, yena 'adya 'evam ahaṃ jitaḥ!
«na ca badhyo balena 'asâv ekâkî me gṛihâgataḥ. 146
«tat tâvat praviçâmi», 'iti Narasiṅho vicintya saḥ
viveça 'abhyantaraṃ râjâ vandi-vṛinda-niveditaḥ. 147
pravishṭaṃ taṃ ca dṛishṭvaiva sasmitaṃ, sasmitânanaḥ
utthâya Vikramâdityaḥ kaṇṭhe jagrâha bhûpatim. 148
atha 'upavishṭau tau dvâv apy anyonya-kuçalaṃ nṛipau,
tasyâṃ Madanamâlâyâṃ pârçva-sthâyâm, apricchatâm. 149
kathâ-kramâc ca papraccha Vikramâdityam atra saḥ
Narasiṅhaḥ: «kuto 'tra 'ime suvarṇa-purushâ?» iti. 150
tataḥ sa Vikramâdityo nihata-çramaṇâdhamam,
sâdhitâkâçagamanaṃ, Vitteçvara-vareṇa ca 151
saṃprâptâkshaya-sauvarṇa-mahâ-purusha-pañcakam,
kṛitsnaṃ kathitavân asmai sva-vṛittântaṃ tam adbhutam. 152
Narasiṅho 'tha matvâ taṃ mahâ-çaktiṃ nabhaç-caram
apâpa-buddhiṃ vṛitavân mitratvâya nṛipo nṛipam. 153
pratipanna-suhṛit taṃ ca kṛitâcâra-vidhiṃ tadâ
râjadhânîṃ nijâṃ nîtvâ svopacârair upâcarat. 154
saṃmânya prahitas tena râjñâ ca sa nṛipaḥ punaḥ
gṛihaṃ Madanamâlâyâ Vikramâditya âyayau. 155
atha sa nijaujaḥ-pratibhâ-
saṃpâdita-dustara-pratijñârthaḥ
gantuṃ cakâra ceto
nija-nagaraṃ Vikramâdityaḥ. 156
tena samaṃ sâ jigamishur
asahâ virahasya Madanamâlâpi,
tyakshyantî taṃ deçaṃ,
brâhmaṇasâd akṛita vasatiṃ svâm. 157
tatas tayâ sâkam ananya-cittayâ
tadîya-hasty-açva-padâty-anudrutaḥ
sa Vikramâditya-narendracandramâ
nijaṃ puraṃ Pâṭaliputrakaṃ yayau. 158
tatra tena saha baddha-sauhṛidas
tasthivân sa Narasiṅha-bhûbhṛitâ
anvito Madanamâlayâ tayâ
prema-mukta-nija-deçayâ sukham. 159

«iti, deva, bhavaty udâra-sattvo
«dṛiḍha-bhaktaç ca vilâsinîjano 'pi
«avarodha-samo mahîpatînâṃ,
«kim uta 'anyaḥ kulajaḥ purandhrilokaḥ.» 160

ittham niçamya Marubhûti-mukhâd udâram
etâm kathâm, sa Naravâhanadatta-bhûpah
Vidyâdharottama-kula-prabhavâ ca sâ 'sya
Ratnaprabhâ navabadhûr vyadhita pramodam. 161

Taranga 39.

Evam kathitavaty atra Marubhûtau, camûpatih
Naravâhanadattasya puro Hariçikho 'bravît: 1
«satyam eva, na sustrînâm bhartur anyat parâyanam;
«tathâ ca çrûyatâm eshâpy atra citratarâ kathâ: 2

Vardhamânapuram nâma yad asti nagaram bhuvi,
tatra Vîrabhujâkhyo 'bhûd râjâ dharmabhritâm varah. 3
antahpura-çate tasya vidyamâne 'py, abhût prabhoh
ekâ Gunavarâ nâma râjñî prânâdhikâ priyâ. 4
patnî-çatasya madhye ca na tâvad daiva-yogatah
ekasyâm api kasyâmcit putras tasya 'udapadyata. 5
tena vaidyam sa papraccha Çrutavardhana-samjñakam:
«kaccid asty aushadham tâdrig, yena syât putra-sambhavah?» 6
tac çrutvâ so 'bravîd vaidyo: «deva, 'etat sâdhayâmy aham,
«vanya-chagalakah kimtu devena 'ânâyyatâm mama.» 7
ity âkarnya bhishag-vâkyam, pratihâram sa bhûpatih
âdiçya ânâyayâmâsa tasya chagalakam vanât. 8
tam châgam râja-sûdebhyah samarpya, sa bhishak tatah
tad-mâmsaih sâdhayâmâsa râjñy-artham rasakottamam. 9
âdiçya 'ekatra râjñînâm melanam, devam arcitum
gate râjñi, milanti sma devya ekatra tâh; 10
ekâ tu militâ nâsîd râjñî Gunavarâ 'atra sâ,
râjño devârcana-sthasya tatkâlam nikate sthitâ. 11
militâbhyaç ca tâbhyas tat pânârtham cûrna-miçritam
avibhâvyaiva rasakam nihçesham sa dadau bhishak. 12
kshanât kritârcanah so 'tra râjâ 'âgatya priyâ-yutah
vîkshya 'açeshopayuktam tad dravyam, vaidyam tam abhyadhât: 13
«aho na sthâpitam kimcit tvayâ Gunavarâ-krite!
«yat-pradhâno 'yam ârambhas, tad eva tava vismritam.» 14
ity uktvâ savilaksham tam vaidyam, sûdân nripo 'bravît:
«kim tasya chagalasya 'asti mâmsa-çesho 'tra kaçcana?» 15
«çrimge pare sta», ity ukte sûdair, vaidyo 'tha so 'bravît:
«sâdhu! tarhy uttamam hi syâd rasakam çrimga-garbhajam.» 16

ity uktvâ kârayitvaiva tat tataḥ çriṅga-mâṅsataḥ,
tasyai Guṇavarâyai sa cûrṇa-miçraṃ bhishag dadau. 17
tatas tasya 'atha navatir devyo râjño navâdhikâḥ
âsan sagarbhâḥ, kâle ca sarvâḥ sushuvire sutân. 18
arvâg-upâtta-garbhâ ca sâ sarvottama-lakshaṇam
prasûte sma mahâdevî paçcâd Guṇavarâ sutam. 19
çriṅga-mâṅsa-rasotpannaṃ nâmnâ Çriṅgabhujaṃ ca tam
pitâ Vîrabhujaç cakre râjâ krita-mahotsavaḥ. 20
vardhamânaḥ saha 'anyais tair bhrâtribhir, vayasâ param
kanishṭhaḥ so 'bhavat teshâṃ, guṇair jyeshṭhatamas tv abhût. 21
kramât sa râjaputraç ca rûpe Kâma-samo 'bhavat,
dhanurvede 'rjuna-samo, Bhîmasena-samo bale. 22
tataḥ saputrâṃ sutarâṃ dṛishṭvâ Vîrabhujasya tâm
priyâṃ Guṇavarâṃ râjño, devyo 'nyâ matsaraṃ yayuḥ. 23
atha tâsv Ayaçolekhâ nâma râjñî duraçayâ,
sammantrya tâbhir anyâbhiḥ saha kṛitvâ ca saṃvidam 24
samastâbhiḥ sapatnîbhis, taṃ râjânaṃ gṛihâgatam
mṛishâ-dhṛita-mukha-glâniḥ pricchantaṃ kricchrato 'bravît: 25
«âryaputra, kathaṃ nâma sahase gṛiha-dûshaṇam?
«parasya rakshitâ 'avadyaṃ, na rakshasy âtmanaḥ katham? 26
«yaḥ Surakshita-nâmâ 'ayam antaḥpurapatir yuvâ,
«tat-saktâ hi tvadîyâ 'eshâ râjñî Guṇavarâ kila. 27
«tad-anyasya na lâbho 'sti sauvidallâbhirakshite
«antaḥpure 'tra puṅso yad, ato 'sau tena saṃgatâ. 28
«sarvântaḥpure ca 'etat prasiddham iha gîyate.»
ity uktaḥ sa tayâ râjâ dadhyau ca vimamarça ca, 29
gatvâ ca 'ekaikaço râjñîr anyâḥ papraccha tâḥ kramât,
tâç ca tasmai tathaiva 'ûcuḥ sarvâ racita-kaitavâḥ. 30
tataḥ sa matimân râjâ jita-krodho vyacintayat:
«tayoḥ saṃbhâvyate na 'etat, pravâdaç ca 'ayam îdṛiçaḥ; 31
«tarhy aniçcitya kâryo me pratibhedo na kasyacit,
«yuktyâ tu parihâryau tau samprati antam avekshitum.» 32
iti niçcitya so 'nyedyur âsthâne 'ntaḥpurâdhipam
Surakshitaṃ taṃ âhûya kṛita-kopaḥ samabhyadhât: 33
«brahmahatyâ tvayâ, pâpa, kṛitâ, 'ity avagataṃ mayâ;
«tat tvâm akṛita-sat-tîrthayâtraṃ na drashṭum utsahe.» 34
tac çrutvâ taṃ samudbhrântaṃ, «brahmahatyâ kuto mayâ
«kṛitâ, deva?» 'iti jalpantaṃ sa râjâ punar abravît: 35
«mâ sma dharshṭyaṃ kṛithâ! gaccha Kâçmîrân pâpa-nâçanât,
«yatra tad Vijayakshetraṃ, Nandikshetraṃ ca pâvanam, 36
«Vârâhaṃ yatra ca kshetraṃ, ye pûtâḥ Çârṅgapâṇinâ,
«dhatte nâma Vitastâ 'iti vahantî yatra Jâhnavî, 37
«yatra tad Maṇḍapakshetraṃ, yatra ca 'Uttaramânasam;
«tat-tîrthayâtrâ-pûto mâṃ punar drakshyasi, na 'anyathâ.» 38
evam uktvâ tam avaçaṃ visasarja Surakshitam
sa yuktyâ tîrthayâtrâyâṃ dûraṃ Vîrabhujo nṛipaḥ. 39

tato Guṇavarâ-devyâḥ pârçvaṃ tasyâ jagâma saḥ
sasnehaç ca sakopaç ca savimarshaç ca bhûpatiḥ. 40
tatra sâ khinna-manasaṃ taṃ dṛishṭvâ 'apṛicchad âkulâḥ:
«âryaputra, kim adya 'evam akasmâd durmanâyase?» 41
tac çrutvâ sa mahîbhṛit tâm evam kṛitakam abhyadhât:
«âdya 'âgatya mahâjñânî, devi, mâṃ ko 'py abhâshata: 42
««râjan, Guṇavarâ devî kâlaṃ kaṃcana bhûgṛihe
««sthâpanîyâ, tvayâ bhâvyaṃ svayaṃ ca brahmacâriṇâ, 43
««rajya-bhraṅço 'nyathâ te syâd mṛityus tasyâç ca niççitam.»»
«ity uktvâ sa gato jñânî; vishâdo 'yaṃ tato mama.» 44
evaṃ tena 'udite râjñâ, râjñî Guṇavarâ tu sâ
bhayânurâga-vibhrântâ taṃ jagâda pativratâ: 45
«tarhy, âryaputra, na 'adyaiva kiṃ mâṃ kshipasi bhûgṛihe?
«dhanyâ hy asmi, yadi prâṇair api syâd me hitaṃ tava. 46
«mama vâ mṛityur astv eva, tava mâ bhût tv anirvṛitiḥ!
«iha 'amutra ca nârîṇâṃ paramâ hi gatiḥ patiḥ.» 47
iti tasyâ vacaḥ çrutvâ sâçruḥ so 'cintayat prabhuḥ:
«çaṅke na pâpam etasyâṃ na ca tasmin Surakshite, 48
«sa hy amlâna-mukha-châyo niraçaṅko mayâ 'ikshitaḥ.
«kashṭaṃ! tathâpi jijñâse pravâdasya 'asya niçcayam.» 49
ity âlocya sa tâṃ râjâ râjñîm âha sma duḥkhitaḥ:
«tad ihaiva varaṃ, devi, bhûgṛihaṃ kriyatâm!» iti. 50
«tathâ» 'iti ca tayâ proktas, tatraiva 'antaḥpure sugam
vidhâya bhûgṛihaṃ, râjâ devîṃ tâṃ nidadhe 'tha saḥ, 51
putraṃ Çṛiṅgabhujaṃ tasyâ vishaṇṇaṃ pṛishṭa-kâraṇam
âçvâsayat, tad eva 'uktvâ, râjñîṃ tâṃ sa yad uktavân. 52
sâpi «râjño hitam» iti svargaṃ mene dharâgṛiham;
sva-sukhaṃ nâsti sâdhvînâṃ, tâsâṃ bhartṛi-sukhaṃ sukham. 53
evaṃ kṛite 'yaçolekhâ tasya râjñy aparâ 'atha sâ
Nirvâsabhuja-nâmânaṃ svairaṃ sva-sutam abhyadhât: 54
«râjñâ 'asmad-vidhurâ tâvat khâte Guṇavarâ 'arpitâ,
«etat-putraç ca deçâc ced ito gacchet, sukhaṃ bhavet. 55
«tat sa Çṛiṅgabhujo deçâd nirvâsyeta 'aciràd yathâ,
«tâṃ, putra, cintayer yuktiṃ tvaṃ anyair bhrâtṛibhiḥ saha.» 56
iti mâtrâ 'uditaḥ so 'nyân bhrâtṝn uktvâ samatsaraḥ,
âste sma Nirvâsabhujas tatra 'upâyaṃ vicintayan. 57
ekadâ te mahâstrâṇi prayuñjânâ nṛipâtmajâḥ,
prâsâdâgre mahâ-kâyaṃ sarve 'pi dadṛiçur vakam. 58
vikṛitaṃ pakshiṇaṃ taṃ ca paçyatas tân savismayân
jñânî kshapaṇakaḥ ko 'pi pathâ tena 'âgato 'bravît: 59
«râjaputrâ, vako na 'ayaṃ; rûpeṇa 'anena Râkshasaḥ
«bhramaty Agniçikhâkhyo 'yaṃ nagarâṇi vinâçayan. 60
«tad vidhyata 'etaṃ kâṇḍena, yâvad gacchatv ito hataḥ.»
etat kshapaṇakâc çrutvâ navatis te navâdhikâḥ 61
kâṇḍâni cikshipur jyeshṭhâ, na 'eko 'py âhatavân vakam.
tato nagna-kshapaṇakaḥ punas tân nijagâda saḥ: 62

«ayam kanîyân yushmâkam bhrâtâ Çriṅgabhujo vakam
«çaknoty âhantum etam; tad grihṇâtv esha kshamam dhanuḥ.» 63
tac çrutvaiva, smaran mâtus tal labdhâvasaram vacaḥ,
sa Nirvâsabhujo jâlmas tatkshaṇam samacintayat: 64
«so 'yam Çriṅgabhujasya 'asya syâd upâyaḥ pravâsane.
«tad arpayâmas tâtasya sambandhy asmai dhanuḥ-çaram. 65
«sauvarṇam tac-çaram hṛitvâ viddho yâsyati ced vakaḥ,
«paçcâd esho 'pi gantâ 'asya, mârgatsv asmâsu tam çaram. 66
«yadâ ca lapsyate na 'etam cinvan Raksho-vakam, tadâ
«sthâsyati 'itas tatas bhrâmyan, na 'eshyati 'iha çaram vinâ.» 67
ity âlocya dadau tasmai pâpaḥ Çriṅgabhujâya saḥ
vaka-ghâtâya saçaram pitṛi-sambandhi kârmukam. 68
sa grihîtvâ tad âkṛishya, tena svarṇa-çareṇa tam
ratna-puṅkhena vivyâdha vakam Çriṅgabhujo balî. 69
sa viddha-mâtras tam kâya-lagnam âdâya sâyakam,
vakaḥ sravad-asṛigdhâraḥ palâyyaiva tato yayau. 70
tataḥ Çriṅgabhujam vîram sa Nirvâsabhujaḥ çaṭhaḥ
tat-samjñâ-preritâ te ca bhrâtaro 'nye tam abruvan: 71
«dehi hemamayam tam nas tâta-sambandhinam çaram,
«anyathâ 'adya çarîrâṇi tyakshyâmaḥ puratas tava. 72
«tâtas tena vinâ hy asmân ito nirvâsayishyati,
«na ca kartum grahîtum vâ çakyam tat-pratirûpakam.» 73
tac çrutvaiva sa jihmâṅs tân vîraḥ Çriṅgabhujo 'bravît:
«dhîrâ bhavata! mâ bhûd vo bhayam! kârpanyam ujjhata! 74
«âneshyâmi çaram gatvâ hatvâ tam Râkshasâdhamam.»
ity uktvâ saçaram câpam nijam Çriṅgabhujo 'grahît, 75
yayau ca tâm samuddiçya diçam yâm sa vako gataḥ,
patitâm tad-asṛigdhâràm bhûmâv anusaran javât. 76
hṛishṭeshu teshu ca 'anyeshu mâtṛi-pârçvam gateshv atha,
gacchan sa kramaçaḥ prâpa dûrâm Çriṅgabhujo 'tavîm. 77
tasyâm dadarça cinvâno vanasya 'antar mahat puram,
bhogâya 'upanatam kâle phalam puṇya-taror iva. 78
tatra 'udyâna-taror mûle sa viçrântaḥ kshaṇâd iva,
âçcarya-rûpâm âyântîm atra kanyâm avaikshata, 79
virahe jîvita-harâm, samgame prâṇa-dâyinîm,
vicitram nirmitâm dhâtrâ vishâmṛitamayîm iva. 80
çanair upagatâm tâm ca cakshushâ prema-varshiṇâ
paçyantîm tad-gata-manâḥ sa papraccha nṛipâtmajaḥ: 81
«kim nâmadheyam, kasya 'idam puram, hariṇa-locane?
«tvam ca kâ? kim tava 'iha 'ayam âgamaḥ? kathyatâm!» iti. 82
tataḥ sâcîkṛita-mukhî nyasta-dṛishṭir mahîtale
sâ tam jagâda sudatî madhura-snigdhayâ girâ: 83
«idam Dhûmapuram nâma sarva-sampad-gṛiham puram;
«asmin vasaty Agniçikho nâma Râkshasapuṅgavaḥ. 84
«tasya Rûpaçikhâm nâma 'asadṛiçîm viddhi mâm sutâm
«iha 'âgatâm asâmânya-tvad-rûpa-hṛita-mânasâm. 85

«tvaṃ brûhi me 'dhunà: ko 'si? kim iha 'bhyàgato 'si ca?»
evam ukte tayà, tasyai sarvaṃ Çriṅgabhujo 'bravît, 86
yo 'sau, yad-nàmadheyaç ca, yasya putro mahîpateḥ,
yathâ çara-nimittena tad Dhûmapuram àgataḥ. 87
tato vidita-vṛittàntà sà taṃ Rûpaçikhà 'bhyadhàt:
«na tvayà sadṛig anyo 'sti trailokye 'pi dhanurdharaḥ, 88
«yena tàto 'py asau viddho vaka-rûpo maheshuṇà;
«sa ca hemamayo bàṇaḥ svîkṛitaḥ kṛîḍayâ mayâ. 89
«tàtas tu nirvraṇaḥ sadyo Mahâdaṅshṭreṇa mantriṇâ
«viçalyakaraṇî-mukhya-mahaushadhi-vidâ kṛitaḥ. 90
«tad yâmi tàtaṃ, saṃbodhya nayâmy abhyantaraṃ drutam
«tvâm, âryaputra! nyasto hi tvayy âtmâ 'yaṃ mayâ 'dhunâ.» 91
ity uktvà tam avasthàpya tatra Çriṅgabhujaṃ, kshaṇam
yayau Rûpaçikhà pârçvaṃ pitur Agniçikhasya sà. 92
«tàta, Çriṅgabhujo nàma râja-sûnur iha 'gataḥ
«ko 'py ananya-samo rûpa-kula-sattva-vayo-guṇaiḥ. 93
«jâne ko 'py avatîrṇo 'tra devâṅço, na sa mànushaḥ.
«sa ced bhartà na me syât, tat tyajeyaṃ jîvitaṃ dhruvam;» 94
ity uktaḥ sa tayà, tatra pità tâṃ Rákshaso 'bravît:
«mânushâḥ, putri, bhakshyà nas; tathâpi yadi te grahaḥ, 95
«tad astu, râjaputraṃ tam ihaiva 'nàyya darçaya!»
tac çrutvà sà yayau Rûpaçikhà Çriṅgabhujântikam, 96
uktvà yathà kṛitaṃ tac ca, taṃ ninàya 'ntikaṃ pituḥ.
so 'pi taṃ namraṃ âdṛitya tat-pità 'Agniçikho 'bravît: 97
«dadâmi, râjaputra, 'etâṃ tubhyaṃ Rûpaçikhâm ahaṃ,
«yadi mad-vacanaṃ kiṃcid na 'atikràmasi jâtucit.» 98
ity uktavantaṃ taṃ so 'pi prahvaḥ Çriṅgabhujo 'bravît:
«vâdham! ullaṅghayishyàmi naiva 'âjñà-vacanaṃ tava.» 99
iti Çriṅgabhujena 'uktas tushṭaḥ so 'gniçikho 'bhyadhât:
«uttishṭha tarhi! snàtvà tvaṃ âgaccha snànaveçmanaḥ!» 100
taṃ evam uktvà, 'avâdit tâṃ sutàṃ Rûpaçikhâṃ ca saḥ:
«tvaṃ gaccha, sarvà bhaginîr âdàya 'àgaccha satvaram!» 101
evaṃ Agniçikhena 'uktau tena nirjagmatus tataḥ
«tathâ» 'iti tâv ubhau Çriṅgabhujo Rûpaçikhà ca sà. 102
tatas taṃ sà sudhîḥ Çriṅgabhujaṃ Rûpaçikhà 'bhyadhât:
«âryaputra, kumârîṇâṃ svasṛiṇâṃ asti me çatam; 103
«sarvà vayaṃ sadṛiçyaç ca tulyâbharaṇa-vàsasaḥ,
«sarvâsâṃ santi kaṇṭheshu tulyà hàralatàç ca naḥ. 104
«tâtas tato melayitvà 'smâṅs tvàṃ vimohayituṃ, priya,
««àsâṃ madhyàd abhîshṭâṃ tvaṃ vṛiṇîshva»», 'iti vadishyati. 105
«jânâmy etam ahaṃ hy asya vyâjâbhipràyaṃ îdṛiçam,
«sarvâḥ saṃghaṭṭayaty asmàn kimartham ayam anyathâ? 106
«tadà mûrdhni karishye ca kaṇṭhàd hàralatâm ahaṃ,
«tad-abhijñâna-labdhâyâṃ vanamàlâṃ mayi kshipeḥ. 107
«bhauta-prâyaç ca tâto 'yaṃ, buddhir na 'asya vivekinî;
«tathâ mayy api mârgo 'sya jâti-siddhaḥ kva gacchati? 108

«tad esha vañcanârtham te yad yat kimcid vadishyati,
«aṅgîkritya tvayâ tat tad vàcyam me, vedmy aham param.» 109
ity uktvâ bhaginînâm sà pàrçvam Rûpaçikhâ yayau,
«tathâ» 'ity uktvâ ca gatavàn snàtum Çriṅgabhujo 'pi saḥ. 110
atha 'âgât svasṛibhiḥ sâkam pàrçvam Rûpaçikhâ pituḥ,
so 'pi Çriṅgabhujaç ceṭî-snapito 'tra yayau punaḥ. 111
«âsâm madhyàd nijeshṭâ yâ, prayaccha 'etàm!» iti bruvan
vanamâlàm dadau Çriṅgabhujàya 'Agniçikho 'tha saḥ. 112
so 'py âdàyaiva tàm Rûpaçikhâyàḥ kshiptavàn gale
prâg-mûrdha-nyasta-saṃketa-hârayashṭer nṛipâtmajaḥ. 113
tataḥ so 'gniçikho Rûpaçikhâm Çriṅgabhujânvitâm
nijagâda: «vidhâsye vàm prâtar udvâha-maṅgalam.» 114
ity uktvâ tau ca tàç ca 'anyâ visasarja sutâ gṛiham;
kshaṇâc ca tam Çriṅgabhujam samâhûya 'evam abravît: 115
«gaccha, 'idam dànta-yugalam gṛihîtvâ, 'asmât purâd vahiḥ
«râçistham bhuvi tatra 'adya tila-khârî-çatam vapa!» 116
tac çrutvâ sa «tathâ» 'ity uktvâ, gatvâ Çriṅgabhujo 'bravît
vigno Rûpaçikhàyâs tat; sâpy evam nijagâda tam: 117
«âryaputra, na kàryas te vishâdo 'tra manâg api.
«gaccha tvam, sâdhayàmy etad aham kshemam sva-mâyayâ.» 118
tac çrutvâ tatra gatvâ, sa dṛishṭvâ râjasutas tilân
râçisthân vihvalo yàvad vaptum prakramate kṛishan, 119
tâvad dadarça bhûmim tàm kṛishṭàm, uptâṅç ca tâṅs tilân
priyâ-mâyâ-balât sarvân krameṇaiva suvismitaḥ. 120
gatvâ ca 'Agniçikhàya 'etat kṛitam kàryam nyavedayat;
tataḥ sa vañcako bhûyas tam abhâshata Râkshasaḥ: 121
«na mama 'uptais tilaiḥ kàryam; gaccha, râçî-kurushva tân!»
tac çrutvâ 'upetya tad Rûpaçikhàyai so 'bravît punaḥ. 122
sâ tam visṛijya bhûmim tâm, sṛishṭvâ 'asaṃkhyâḥ pipîlikâḥ,
tâbhiḥ saṃghaṭṭayàmâsa tilâṅs tàn nija-mâyayâ. 123
tad dṛishṭvaiva, punar gatvâ tasmai so 'gniçikhàya tân
nyavedayac Çriṅgabhujas tilân râçî-kṛitân api. 124
tataḥ so 'gniçikho mûrkhaḥ çaṭho bhûyo 'py uvâca tam:
«ito dakshiṇato gatvâ yojana-dvaya-mâtrakam, 125
«asti devakulam çûnyam araṇye, bhadra, Çâmbhavam;
«tasmin Dhûmaçikho nâma bhrâtâ vasati me priyaḥ. 126
«tatra 'idânîm vraja, 'evam ca vader devakulâgrataḥ:
««bho Dhûmaçikha, dûtas te sànugasya nimantraṇe 127
««prahito 'gniçikhena 'aham; çîghram àgamyatàm tvayâ!
««bhâvî Rûpaçikhàyâ hi prâtaḥ pariṇayotsavaḥ.»» 128
«etâvad uktvaiva 'atra tvam iha 'àyâhy adya satvaram;
«prâtaḥ pariṇayasva 'etâm sutâm Rûpaçikhâm mama.» 129
ity uktas tena pàpena, «tathâ» 'ity uktvâ tathaiva ca,
gatvâ Rûpaçikhàyâs tat sarvam Çriṅgabhujo 'bravît. 130
sâ sâdhvî mṛittikâm toyam kaṇṭakân agnim eva ca
dattvâ tasmai varâçvam ca nijam, evam jagâda tam: 131

«etam âruhya turagam, gatvâ devakulam ca tat,
«drutam Dhûmaçikhasya 'uktvâ tat tâtoktam nimantranam, 132
«âgantavyam tvayâ çîghram açvena 'anena dhâvatâ,
«prishthato vîkshitavyam ca muhur valita-kandharam. 133
«paçcât tam âgatam Dhûmaçikham drakshyasi cet, tatah
«tad-mârge mrittikâ 'eshâ te praksheptavyâ 'âtma-prishthatah. 134
«tato 'pi paçcâd âgacchet sa te Dhûmaçikho yadi,
«tathaiva prishthatas tyâjyam toyam evam tvayâ 'antarâ. 135
«tad apy eshyati cet, kshepyâs tadvad ete 'sya kantakâh.
«tathâpi cet so 'nupatet, tad-madhye 'gnim imam kshipeh. 136
«evam krite hi nirdaityas tvam iha 'eshyasi; mâ ca te
«vikalpo 'bhûd! vraja, drakshyasy adya vidyâ-balam mama.» 137
ity uktah sa tayâ Çringabhujo dhrita-mrid-âdikah,
«tathâ» 'iti tad-hayârûdho, 'ranye devakulam yayau. 138
tatra vâmastha-Gaurikam, dakshinastha-Vinâyakam
drishtvâ, natvâ ca Viçveçam, uvâca 'Agniçikhoditam 139
nimantrana-vacas tasya tûrnam Dhûmaçikhasya tat;
tataç cacâla ca turam pradhâvita-turangamah. 140
kshanâc ca prishthato yâvad vîkshate valitânanah,
tâvad Dhûmaçikham paçcâd âgatam tam dadarça sah. 141
cikshepa ca 'âçu mârge 'sya mrittikâm tâm sva-prishthatah;
kshiptayâ 'atra tayâ madhye sadyo 'bhût parvato mahân. 142
tam ullanghya kathamcit tam âyântam vîkshya Râkshasam,
tathaiva prishthatas toyam tat sa râjasuto 'kshipat. 143
tena tatra 'antarâ jajñe vellad-vîcir mahânadî;
tâm apy uttîrya katham apy âgate 'smin niçâcare, 144
çîghram Çringabhujah paçcât kantakâns tân avâkirat;
tair udbabhûva gahana-vanam madhye sakantakam. 145
tato 'pi nirgate tasmin Rakshasy, agnim sva-prishthatah
jahau, tena ca jajvâla mârgah satrina-kânanah. 146
tam vîkshya, Khândavam iva jvalitam, duratikramam,
yayau Dhûmaçikhah khinno bhîtaç ca sa yathâgatam. 147
tadâ Rûpaçikhâ-mâyâ-mohitah sa hi Râkshasah
padbhyâm âgâd agâc caiva, na sasmâra nabho-gatim. 148
atha praçansann antas tat priyâ-mâyâ-vijrimbhitam,
gata-bhîr âyayau Dhûmapuram Çringabhujah sa tat. 149
tato Rûpaçikhâyai tam samarpya 'açvam, nivedya ca
yathâ kritam sa hrishtâyai, jagâma 'Agniçikhântikam. 150
«nimantrito mayâ gatvâ bhrâtâ Dhûmaçikhas tava;»
ity uktavantam tam so 'tra sambhrânto 'gniçikho 'bravît: 151
«yadi tatra gato 'bhûs tvam, abhijñânam tad ucyatâm!»
iti tena 'uditah Çringabhujo jihmam jagâda tam: 152
«çrinv, idam vacmy abhijñânam: tatra devakule Vibhoh
«vâme 'sti Pârvati pârçve, dakshine ca Vinâyakah.» 153
tac çrutvâ vismitah so 'gniçikhah kshanam acintayat:
«katham gato 'pi mad-bhrâtrâ çakito na 'esha khâditum? 154

«taj jâne mânusho na 'ayaṃ, devo 'yaṃ ko 'pi niçcitam;
«anurûpas tad esho 'stu bhartâ 'syâ duhitur mama.» 155
iti saṃcintya taṃ Çṛiṅgabhujaṃ Rûpaçikhâṇutikaṃ
kṛitârthaṃ vyasṛijat, svaṃ tu na 'ṅgabhedaṃ viveda saḥ. 156
sa ca Çṛiṅgabhujas tatra gatvâ pariṇayotsukaḥ
bhukta-pîtas tayâ sâkaṃ kathaṃcid anayad niçâm. 157
prâtaç ca 'Agniçikhas tasmai tâṃ sa Rûpaçikhâṃ dadau
ṛiddhyâ sva-siddhy-ucitayâ vidhivad vahni-sâkshikam. 158
kva Râkshasa-sutâ? kutra râja-putraḥ? kva ca 'etayoḥ
vivâho? vata citraiva gatiḥ prâktana-karmaṇâm! 159
sa reje râja-sûnus tâṃ prâpya Rakshaḥ-sutâṃ priyâm,
peçalâṃ paṅka-saṃbhûtâṃ râjahaṅso 'bjinîm iva. 160
tasthau ca sa tayâ tatra tad-eka-manasâ saha
buñjâno vividhân bhogân Rakshaḥ-siddhy-upakalpitân. 161
gateshv atha dineshv atra, tâṃ sa Rûpaçikhâṃ rahaḥ
avâdîd: «ehi, gacchâvo Vardhamânapuraṃ, priye! 162
«sâ hi svâ râjadhânî, nas tasyâç ca 'evaṃ pravâsanam
«paraiḥ soḍhuṃ na çaknomi, mâna-prâṇâ hi mâdṛiçâḥ. 163
«tad muñca janmabhûmiṃ tvam atyâjyâm api mat-kṛite,
«âvedaya pitus, taṃ ca haste hema-çaraṃ kuru!» 164
iti Çṛiṅgabhujena 'uktâ sâ taṃ Rûpaçikhâ 'abravît:
«yad âdiçasi, tat kâryam, aryaputra, mayâ 'adhunâ. 165
«kâ janmabhûḥ? kaḥ svajanaḥ? sarvam etad bhavân mama;
«na pati-vyatirekeṇa sustrînâṃ aparâ gatiḥ. 166
«tâtasya 'âvedanîyaṃ tu na 'etat, so 'smân hi na tyajet;
«tasmâd aviditaṃ tasya gantavyaṃ krodhanasya naḥ. 167
«âgamishyati paçcâc ced buddhvâ parijanât, tataḥ
«mohayishyâmy abuddhiṃ taṃ bhauta-tulyaṃ sva-vidyayâ.» 168
iti tasyâ vacaḥ çrutvâ, prahṛishṭaḥ so 'pare 'hani
datta-râjyârdhayâ 'anargha-ratna-pûrṇa-samudgayâ 169
tayaiva 'ânîta-tac-câru-suvarṇa-çarayâ saha
âruhya Çaravegâkhyaṃ tadîyaṃ turagottamam, 170
vañcayitvâ parijanaṃ svairodyâna-bhrama-chalât,
tataḥ Çṛiṅgabhujaḥ prâyâd Vardhamânapuraṃ prati. 171
gatayor dûram adhvânaṃ buddhvâ so 'gniçikhas tayoḥ
dampatyor âyayau paçcâd nabhasâ Râkshasaḥ krudhâ. 172
tasya 'âgamana-vegottham çabdaṃ çrutvâ ca dûrataḥ,
mârge Rûpaçikhâ sâ 'atha taṃ Çṛiṅgabhujam abhyadhât: 173
«âryaputra, 'âgatas tâto nivartayitum esha naḥ;
«tat tvam âssva 'iha niḥçaṅkaḥ, paçya 'enaṃ vañcaye katham; 174
«na 'esha drakshyati sâçvaṃ tvâṃ vidyayâ châditaṃ mayâ.»
ity uktvâ 'avatîrṇâ sâ puṃ-rûpaṃ mâyayâ 'akarot. 175
«iha 'âyâti mahad Rakshas, tat tvaṃ tûshṇîṃ kshaṇaṃ bhava,»
ity uktvâ kâshṭhikaṃ ca 'atra dârv-arthaṃ vanam âgatam, 176
tat-kuṭhâreṇa kâshṭhâni pâtayantî kila 'âsta sâ,
tadâ Rûpaçikhâṃ Çṛiṅgabhuje paçyati sasmite. 177

tâvat so 'gniçikhas tatra prâptas tâṃ kâshṭhikâkṛitim
dṛishṭvâ, 'vatîrya gaganâd mûḍhaḥ papraccha Râkshasaḥ: 178
«kiṃ bho dṛishṭau pathâ 'anena yântau strî-purushâv?» iti.
tataḥ kathaṃcit khinnâ 'iva puṃ-veçâ sâ tam abravît: 179
«na dṛishṭau kaucid âvâbhyâṃ khinna-dṛigbhyâṃ pariçramât;
«Rakshaḥ-pater mṛitasya 'adya dâhâya 'Agniçikhasya hi 180
«âvâṃ kâshṭhâni bhûyâṅsi pâṭayantâv iha sthitau.»
tac çrutvâ Râksasaḥ so 'tra mûḍha-buddhir vyacintayat: 181
«aho kathaṃ vipanno 'haṃ? tat kiṃ me sutayâ tayâ?
«gacchâmi tâvat, pṛicchâmi gṛihe parijanaṃ nijam.» 182
iti saṃcintya sa gṛihaṃ tûrṇam Agniçikho yayau.
bhartrâ samaṃ hasantî sâ prâgvat prâsthita tat-sutâ. 183

kshaṇâc ca punar apy âgât, sântarhâsât paricchadât
pṛishṭâj jîvantam âtmânaṃ çrutvâ hṛishṭaḥ sa Râkshasaḥ. 184
buddhvâ ghoreṇa çabdena dûrât taṃ punar âgatam,
hayâvatîrṇâ pracchâdya mâyayâ pûrvavat patim, 185
mârgâgatasya kasyâpi lekhahârasya hastataḥ
lekhân âdâya, purusham cakre Rûpaçikhâ punaḥ. 186
tâvac ca pûrvavat prâptas tad-rûpâṃ tâṃ sa Râkshasaḥ
papraccha: «pathi sastrîkas tvayâ dṛishṭaḥ pumân?» iti. 187
tataḥ purusha-rûpâ sâ çvasantî nijagâda tam:
«na tvarâhṛita-cittena tâdṛik ko 'pi 'ikshito mayâ. 188
«aham Agniçikhena 'adya raṇe çatru-hatena hi,
«kiṃcic-çeshâsunâ râjyaṃ svam arpayitum icchatâ, 189
«âhvânâya sva-nagare sthitena 'ucchriṅkhala-sthiteḥ
«bhrâtur Dhûmaçikhasya 'iha prahito lekhahârakaḥ.» 190
tac çrutvâ 'Agniçikhaḥ so 'tra, «kiṃ hato 'haṃ parair?» iti
saṃbhrântaḥ prayayau bhûyaḥ sva-gṛihaṃ tad avekshitum. 191
«ko hataḥ? svastha esho 'ham», ity abodhi tu naiva saḥ;
ko 'py aho tâmasaç citro mûḍha-sargaḥ Prajâpateḥ! 192
gṛiha-prâptaç ca tad buddhvâpy asatyaṃ, loka-hâsanam
punaḥ sa na 'âyayau moha-çrânto vismṛitya tâṃ sutâm. 193
sâpi saṃmohya pitaraṃ, prâgvad Rûpaçikhâ patim
tam abhyagât; pati-hitâd anyat sâdhvyo na jânate. 194

tatas tayâ samaṃ Çriṅgabhujaḥ patnyâ sa satvaram
âçcarya-turagârûḍho Vardhamânapuraṃ yayau. 195
tatra buddhvâ tam âyântaṃ yuktaṃ Çriṅgabhujaṃ tayâ,
pitâ Vîrabhujas tasya hṛishṭo 'gre niryayau nṛipaḥ. 196
sa dṛishṭvâ çobhitaṃ badhvâ taṃ, Çaurim iva Bhâmayâ,
prâptâṃ tadâ navâṃ mene narendro râjya-saṃpadam. 197
açvâvatîrṇam etaṃ ca pâda-lagnaṃ savallabham
utthâpya, 'âliṅgya tanayaṃ harsha-vâshpâmbu bibhratâ 198
cakshushâ 'iva kṛitodâra-nirvicchamana-maṅgalaḥ,
prâveçayad râjadhânîṃ sa tato vihitotsavaḥ. 199
«kva gato 'bhûs tvam?» ity atra tena pṛishṭaḥ suto, 'tha saḥ
nijam âmûlataḥ Çriṅgabhujo vṛittântam abravît. 200

âhûya tat-samakshaṃ sa bhrâtṛibhyas taṃ samarpayat
sa Nirvâsabhujâdibhyas tato hemamayaṃ çaram. 201
tat sa buddhvâ ca dṛishṭvâ ca, teshu Vîrabhujo nṛipaḥ
vyarajyad anyeshu suteshv, ekaṃ mene ca taṃ sutam. 202
tataḥ sa râjâ matimân samyag evam acintayat:
«jâne yathâ 'esha vidveshâd abhûd ebhiḥ pravâsitaḥ 203
«pâpair niraparâdho 'pi çatrubhir bhrâtṛi-nâmabhiḥ,
«tathaiva nûnam eteshâṃ jananîbhir mama priyâ 204
«mâtâ 'asya sâ Guṇavarâ nirdoshâ dûshitâ mṛishâ.
«tat kiṃ cireṇa? paçyâmi tâvad adyaiva niçcayam.» 205
ity âlocya yathâvat, tad dinaṃ nîtvâ 'bhyagâd niçi
jijñâsur Ayaçolekhâṃ râjñîṃ tâṃ sa nṛipo 'parâm. 206
tad-abhyâgama-hṛishṭâ sâ madyaṃ tena 'atipâyitâ
ratânta-suptâ vyalapad, râjñi tasmin sajâgare: 207
«mithyâ Guṇavaraiyâç ced na 'avadishyam adûshaṇam,
«tat kim evam upâyâsyad ayaṃ râjâ 'adya mâm iha?» 208
iti tasyâ vacaḥ çrutvâ suptâyâ dushṭa-cetasaḥ,
utpanna-niçcayo râjâ krodhâd utthâya niryayau. 209
gatvâ svâvâsam, ânâyya sa jagâda mahattarân:
«uddhṛitya tâṃ Guṇavaraṃ snâtâm ânayata drutam! 210
«ayaṃ kshaṇo hy adyatano jñânînâ 'anishṭa-çântaye
«tasyâ bhûgriha-vâsasya kathito 'bhût kila 'avadhiḥ.» 211
tac çrutvâ tais «tathâ» 'ity uktvâ gatvâ, snâtâ vibhûshitâ
râjñî Guṇavarâ kshipram âninye sâ tad-antikam. 212
tatas tau dampatî tîrṇa-virahârṇava-nirvṛitau
anyonyâlinganâtṛiptau ninyatus taṃ vibhâvarîm. 213
avarṇayat sa râjâ 'atra devyai tasyai mudâ tadâ
taṃ Çṛiṅgabhuja-vṛittântaṃ, tad eva nija-sûnave. 214.
sâ 'atha prabuddhâ râjânaṃ gataṃ buddhvâ savâkchalam
saṃbhâvyaiva, 'Ayaçolekhâ vishâdam agamat param. 215
prâtaç ca sa nṛipo Vîrabhujo Guṇavarântikam
ânâyayac Çṛiṅgabhujaṃ sutaṃ Rûpaçikhânvitam. 216
so 'bhyetya mâtaraṃ dṛishṭvâ hṛishṭo bhûgriha-nirgatâm,
tayor vavande caraṇau pitror navabadhû-yutaḥ..217
adhyottîrṇaṃ tam âçlishya putraṃ Guṇavarâpi sâ
tâṃ ca snushâṃ tathâ-prâptâm, utsavâd utsavaṃ yayau. 218
tataḥ pitur nirdeçât sa tasyai Çṛiṅgabhujo 'bravît
vistareṇa sva-vṛittântaṃ, yac ca Rûpaçikhâ 'akṛita. 219
tato Guṇavarâ râjñî sâ prahṛishṭâ jagâda tam:
«kiṃ kiṃ na Rûpaçikhayâ kṛitaṃ, putra, tava 'anayâ! 220
«hitvâ sva-jîvitaṃ bandhûn deçaṃ ca, 'iha yad etayâ
«trîṇy etâni pradattâni tubhyaṃ citra-caritrayâ. 221
«tvad-artham avatîrṇâ 'eshâ kâpi devî vidher vaçât,
«pativratânâṃ sarvâsâṃ yayâ mûrdhni kṛitaṃ padam.» 222
evam ukte tayâ râjñyâ, tad-vâkyam abhinandati
râjñi Rûpaçikhâyâṃ ca vinayânata-mûrdhani, 223

âyayau sa tayạiva pràg Ayaçolekhayâ mṛishà
dùshito 'ntaḥpurậdhyaksho bhrànta-tìrthaḥ Surakshitaḥ. 224
kshattrà niveditaṃ taṃ ca prahṛishṭaṃ caraṇậnatam
jñàtậrtho 'pûjayad râjà bhṛiçaṃ Vîrabhujo 'tha saḥ. 225
tenạiva 'ànàyya ca 'anyâs tà râjñìr atrạiva durjanàḥ,
tam eva 'uvâca: «gaccha, 'età bhûgṛihe nikhilàḥ kshipa!« 226
tac çrutvà tàsu bhîtàsu kshiptàsu kṛipayà nṛipam
taṃ sà Guṇavarà devî pàda-lagnà vyajijñapat: 227
«deva, màm eva bhûyo 'pi ciraṃ sthâpaya bhùgṛihe!
«prasìda! na 'evam età hi bhîtàḥ çaknomi vìkshitum.» 228
iti prârthya nṛipaṃ, tâsâṃ bandhanaṃ sâ nyavàrayat;
mahatàm anukampà hi viruddheshu pratikriyà. 229
tatas tàḥ preshitâ râjñâ lajjitàḥ sva-gṛihàn yayuḥ,
anishṭam api vàñchantyo dìyamànaṃ bhujàntaram. 230
tàṃ ca râjà Guṇavaràṃ bahu mene mahậçayàm,
âtmànaṃ ca tayà patnyâ kṛita-puṇyam amanyata. 231
atha 'ànàyya sutàn anyàn sa Nivàsabhujậdikàn
nirvâsayishyan yuktyâ tàn râjà kṛitakam abhyadhât: 232
«çrutaṃ mayâ baṇik pâpair bhavadbhiḥ pathiko hataḥ;
«tad bhràntuṃ sarva-tîrthâni yàta, mà sma 'iha tishṭhata!» 233
tac çrutvà taṃ na çekus te nṛipaṃ bodhayituṃ sutàḥ;
prabhau haṭha-pravṛitte hi kasya pratyàyanà bhavet? 234
tatas tàn gacchato dṛishṭvà bhràtṛ̂in Çṛiṅgabhujo 'tra saḥ
kṛipọdbhûtậçru-pûrṇậkshaḥ pitaraṃ taṃ vyajijñapat: 235
«tàta, 'aparàdham ekaṃ tvaṃ kshamayasva 'eshàṃ, kṛipàṃ kuru!»
ity uktvâ pàdayos tasya nipapàta sa bhûpateḥ. 236
so 'pi matvà narendras taṃ bhùbhṛid-bhâra-sahaṃ sutam,
yaço-dayậçritaṃ bâlye 'py avatàraṃ Harer iva, 237
gûḍhậçayo vaira-rakshî vacas tasya tathà 'akarot.
te 'pi taṃ bhrâtaraḥ sarve prâṇadaṃ menire 'nujam. 238
sarvàḥ prakṛitayo 'py atra tasya Çriṅgabhujasya tam
guṇậtiçayam âlokya, dadhus tad-anurâgitàm. 239
tato 'nyedyur guṇa-jyeshṭhaṃ, taj-jyeshṭheshv api satsu, saḥ
pità Vîrabhujo râjà yauvarâjye 'bhishiktavân. 240
sa ca prâptậbhishekaḥ san digjayàya yayau tataḥ
vijñapya pitaraṃ sarvair balaiḥ Çṛiṅgabhujaḥ saha. 241
bàhu-vîrya-jitậçesha-vasudhâdhipa-saṃpadam
àdàya ca, 'âyayau dikshu pravikîrya yaçaḥ-çriyam. 242
tato vahan râjya-bhâraṃ praṇatair bhrâtṛibhiḥ saha,
niçcinta-bhoga-sukhitau rañjayan pitarau kṛitî, 243
dânaṃ dadad brâhmaṇebhyas, tasthau Çṛiṅgabhujaḥ sukhî
rûpavatyà 'artha-siddhyâ 'iva sa Rûpaçikhayâ saha. 244

«ity ananyàḥ patiṃ sàdhvyaḥ sarvậkàram upàsate
«ete Guṇavarà-Rûpaçikhe çvaçrù-snushe yathà.» 245

iti Naravâhanadatto
Hariçikha-mukhataḥ kathâm imâṃ çrutvâ
Ratnaprabhâ-sametaḥ
«sâdhv!» iti jalpaṅs tutosha paraṃ. 246
utthâya ca, 'âhnikam atha 'âçu vidhâya, gatvâ
Vatseçvarasya nikaṭaṃ sa pituḥ sabhâryaḥ,
bhuktvâ, parâhṇam ativâhya ca gîta-vâdyaiḥ,
svântaḥpure sadayito rajanîṃ ninâya. 247

Taraṅga 40.

Tataḥ prâtaḥ punâ Ratnaprabhâ-sadmani taṃ sthitam
Naravâhanadattaṃ te Gomukhâdyâ upâgaman. 1
Marubhûtis tu sa manâk pîtâsava-madâlasaḥ
baddha-pushpo 'nuliptaç ca vilambitam upâyayau. 2
praskhalat-padayâ gatyâ hâsayaṅs taṃ girâ tadâ
tad-nîti-raṅjita-mukho narmaṇâ 'uvâca Gomukhaḥ: 3
«Yaugandharâyaṇa-suto bhûtvâ nîtiṃ na vetsi kim,
«prâtaḥ pibasi madyaṃ yad, mattaḥ prabhum upaishi ca?» 4
tac çrutvâ taṃ krudhâ kshîvo Marubhûtir jagâda saḥ:
«etad me prabhuṇâ vâcyam amunâ guruṇâpi vâ; 5
«tvaṃ tu kaḥ çikshyasi mâm, Ityakâtmaja, re vada!»
ity uktavantaṃ taṃ bhûyo hasann âha sma Gomukhaḥ: 6
«bhartsayanty avinîtaṃ kiṃ sva-vâcâ prabhavishṇavaḥ?
«avaçyaṃ tasya vaktavyaṃ tat-pârçvasthair yathocitam. 7
«satyaṃ ca 'Ityaka-putro 'haṃ, tvaṃ mantrivṛishabhaḥ punaḥ;
«vakshyate jâḍyam eva 'etad, vishâṇe staḥ paraṃ na te.» 8
ity ukto Gomukhena 'atra Marubhûtir abhâshata:
«tavaiva vṛishabhatvaṃ hi gomukhasya 'upapadyate; 9
«tathâpi, yad adânto 'si, so 'yam te jâti-saṃkaraḥ.»
etac çrutvâ 'atra sarveshu hasatsu, 'uvâca Gomukhaḥ: 10
«Marubhûtir ayaṃ ratnaṃ; jâtu yatna-çatair api
«avedhyam, etasmin guṇaṃ ko hi praveçayet? 11
«anyat purusha-ratnaṃ tad, yad ayatnena vidhyate;
«sikatâ-setu-vṛittântaṃ çriṇu ca 'atra nidarçanam: 12

Âsît ko 'pi Pratishṭhâne Tapodatta iti dvijaḥ;
sa pitrâ kleçyamâno 'pi vidyâ na 'adhyaita çaiçave. 13
anantaraṃ garhyamâṇaḥ sarvair anuçayâṇvitaḥ
sa vidyâ-siddhaye taptuṃ tapo Gaṅgâ-taṭaṃ yayau. 14
tatra 'âçritogra-tapasas tasya, taṃ vîkshya vismitaḥ,
târayishyan dvija-chadmâ Çakro nikaṭam âyayau. 15

âgatya ca sa Gaṅgâyâs taṭâc cikshepa vâriṇi
uddhṛitya 'uddhṛitya sikatâḥ paçyatas tasya sormiṇi. 16
tad dṛishṭvâ mukta-maunas taṃ Tapodattaḥ sa pṛishṭavân,
«açrântaḥ kim idaṃ, brahman, karoshi?« 'iti çakautukaḥ. 17
nirbandha-pṛishṭaḥ sa ca taṃ Çakro 'vâdîd dvijâkṛitiḥ,
«setuṃ badhnâmi Gaṅgâyâṃ târâya prâṇinâm» iti. 18
tato 'bravît Tapodattaḥ: «setuḥ kiṃ, mûrkha, badhyate
«Gaṅgâyâm ogha-hâryâbhiḥ sikatâbhiḥ kadâ punaḥ?» 19
tac çrutvâ tam uvâca 'evaṃ Çakro 'tha dvija-rûpadhṛit:
«yady evaṃ vetsi tad, vidyâ vinâ pâṭhaṃ vinâ çrutam 20
«kasmâd vratopavâsâdyais tvaṃ sâdhayitum udyataḥ?
«rûpyaṃ çaça-vishâṇe vâ, vyomni vâ citrakalpanâ, 21
«anaksharo lipi-nyâso, yadi vidyâ 'dhyayanaṃ vinâ.
«evaṃ yadi bhaved etad, na 'iha 'dhîyîta kaçcana.» 22
ity uktaḥ sa Tapodattaḥ Çakreṇa dvija-rûpiṇâ
vicârya, tat tathâ matvâ, tapas tyaktvâ gṛihaṃ yayau. 23

«evaṃ sudhîḥ sukhaṃ bodhyo, Marubhûtis tu durmatiḥ
«na çakyate bodhayitum, bodhyamânaç ca kupyati.» 24
ity ukte Gomukhena, 'atra madhye Hariçikho 'bhyadhât:
«bhavanti sukha-saṃbodhyâḥ satyaṃ, deva, sumedhasaḥ: 25

Tathâ ca pûrvam abhavad Vârâṇasyâṃ dvijottamaḥ
kaçcid Virûpaçarmâkhyo virûpo nirdhanas tathâ. 26
sa ca vairûpya-daurgatya-nirvinṇas tat tapovanam
gatvâ tîvraṃ tapaç cakre rûpa-draviṇa-kâṅkshayâ. 27
tataḥ Surapatiḥ kṛitvâ vikṛita-vyâdhitâkṛiteḥ
jambukasya 'adhamaṃ rûpam, etya 'agre tasthivân. 28
taṃ vilokya parîtâṅgaṃ makshikâbhir alakshaṇam,
Virûpaçarmâ çanakair manasâ vimamarça saḥ: 29
«îdṛiçâ api saṃsâre jâyante pûrva-karmabhiḥ;
«tad mama 'alpam idaṃ, dhâtrâ yad ahaṃ na 'îdṛiçaḥ kṛitaḥ. 30
«ko daiva-likhitaṃ bhogaṃ laṅghayed?» ity avetya saḥ
Virûpaçarmâ saṃhṛitya tapaḥ sthânâd yayau gṛiham. 31

«itthaṃ subuddhir alpena, deva, yatnena bodhyate,
«na kṛicchreṇâpi mahatâ nirvicâra-matiḥ punaḥ.» 32
evaṃ Hariçikhena 'ukte çraddadhâne ca Gomukhe,
Marubhûtir anarmajñaḥ kshîvo 'tikupito 'bravît: 33
«bâlaṃ Gomukha-vâcy eva, na tu bâhvor bhavâdṛiçam;
«vâcâlaḥ kalahî klîvas trapâkṛid bâhuçâlinâm.» 34
iti bruvâṇaṃ yuddhecchuṃ Marubhûtiṃ smitânanaḥ
Naravâhanadatto 'tha prabhuḥ svayam asântvayat, 35

visṛijya taṃ ca sva-gṛihaṃ sa bâlasakhi-vatsalaḥ,
kurvan divasa-kâryâṇi ninâya tad ahaḥ sukham. 36
prâtaç ca sarveshv âyâteshv eshu mantrishu, taṃ priyâ
Ratnaprabhâ jagâda 'evaṃ, Marubhûtau trapâṇate: 37
«tvam, âryaputra, sukṛitî, yasya te sacivâ ime
«bâlya-sneha-nigaḍa-nibaddhâḥ çuddha-cetasaḥ. 38
«ete ca dhanyâ, yeshâṃ tvam îdṛik sneha-paraḥ prabhuḥ;
«prâk-karmopârjitâ yûyam anyonyasya na saṃçayaḥ.» 39
evam ukte tayâ râjñyâ, Vasantaka-suto 'bravît
Naravâhanadattasya narma-mitraṃ Tapantakaḥ: 40
«satyaṃ, pûrvârjito 'yaṃ naḥ svâmî; sarvaṃ hi tishṭhati
«pûrva-karma-vaçâd eva, tathâ ca çrûyatâṃ kathâ: 41

Abhûc Çrîkaṇṭha-nilaye Vilâsapura-nâmani
pure Vilâsaçîlâkhyo nâmnâ 'nvarthena bhûpatiḥ. 42
tasya prâṇa-samâ devî babhûva Kamalaprabhâ,
tayâ sâkaṃ ca bhogaika-saktas tasthau cirâya saḥ. 43
atha kâlena bhûpasya jarâ saundarya-hâriṇî
tasya 'âvir âsît; tâṃ dṛishṭvâ sa ca 'abhûd atiduḥkhitaḥ. 44
«himâhatam iva 'ambhojaṃ palita-mlânam ânanam
«darçayâmi katham devyai? hâ dhig, me maraṇaṃ varam!» 45
ity-âdi cintayan so 'tha sadasy âhûya bhûpatiḥ
vaidyaṃ Taruṇacandrâkhyaṃ nijagâda kṛitâdaraḥ: 46
«bhadra, bhaktas tvam asmâsu kuçalaç ca, 'iti pṛicchyase,
«apy asti kâcid yuktiḥ sâ, yayâ 'iyaṃ vâryate jarâ?» 47
tac çrutvâiva kalâ-mâtra-sâro vâñchan sa pûrṇatâm,
vakras Taruṇacandro 'ntaḥ satya-nâmâ vyacintayat: 48
«mûrkho 'yaṃ nṛipatir bhojyo mayâ, vetsyâmi ca kramân.»
iti saṃcintya sa bhishak tam evam avadad nṛipam: 49
«ekas tvaṃ bhûgṛihe mâsân ashṭau yad idam aushadham
«upayuṅkshe, tato, deva, jarâm apanayâmi te.» 50
etac çrutvâiva 'sa nṛipas tad bhûgṛiham akârayat;
kshamante na vicâraṃ hi mûrkhâ vishaya-lolupâḥ. 51
«râjan, sattvena pûrveshâṃ tapasâ ca damena ca
«rasâyanâni siddhâni prabhâvena yugasya ca; 52
«adyâiva tu çrutâny eva 'âraṇyâny etâni, bhûpate,
«sâmagry-abhâvât kurvanti yat pratyuta viparyayam; 53
«tantra-yuktam idaṃ, dhûrtâ kṛidanty evaṃ hi bâliçâḥ.
«kiṃ, deva, samatikrântam âgacchati punar vayaḥ?» 54
ity-âdi mantriṇâṃ vâkyaṃ na lebhe tasya ca 'antaram,
âvṛite hṛidaye râjño gâḍhayâ *bhoga-tṛishṇayâ*; 55
viveça ca girâ tasya bhishajas *tat sa bhûgṛiham*,
ekâkî vâritâçesha-râjocita-paricchadaḥ; 56
eko vaidyasya bhṛityena saha 'ekenâiva tasya saḥ
tatra 'aushadhâdi-caryâyâṃ babhûva paricârakaḥ. 57

tasthau ca tatra sa nṛipo bhûmi-garte tamomaye,
ajñâna iva bhûyastvât prasṛite hṛidayâd vahiḥ. 58
gateshu ca 'atra mâseshu shaṇ-mâtreshv asya bhûpateḥ,
vilokya 'abhyadhikî-bhûtâṃ tâṃ jaràṃ, sa çaṭho bhishak 59
âjahâra kam apy ekaṃ purushaṃ tâdṛiçâkṛitim,
«ràjànaṃ tvâṃ kuromi», 'iti yuvânaṃ kṛita-saṃvidam. 60
tataḥ suruṅgâṃ bhûgehe dûrâd dattvâ 'atra, taṃ nṛipam
suptaṃ hatvâ tayà nîtvà so 'ndha-kûpe 'kshipad niçi; 61
tayaiva purushaṃ taṃ ca taruṇaṃ tatra bhûgṛihe
praveçya sthâpayâmâsa, suruṅgâṃ pidadhe ca tâm, 62
saṃprâpya mûḍha-buddhînâm avakâçaṃ nirargalam;
ucchṛiṅkhala-matiḥ kuryât prâkṛitaḥ kiṃ na sâhasam? 63
tataḥ sa sarvàḥ prakṛitîr vaidyo 'nyedyur abhâshata:
«ajaro 'yaṃ kṛitas tâvat shaḍbhir mâsair mayâ nṛipaḥ. 64
«mâsa-dvayena ca 'etasya rûpam anyad bhavishyati;
«tad dûrât kiṃcid âtmânam asmai darçayata 'adhunà!» 65
ity uktvâ bhûgṛiha-dvâri sarvân ânîya, darçayan
tasmai nyavedayad yûne sa teshâṃ nâma-karmaṇî. 66
ity antaḥpura-paryantaṃ mâsa-dvitayam anvaham
bhûgṛihe 'bodhayad yuktyâ yuvânaṃ purushaṃ sa tam. 67
prâpte ca samaye taṃ sa bhoga-plushṭaṃ dharâgṛihât
ujjahâra, «ajaraḥ so 'yaṃ jàto ràjà», 'ity udâharan. 68
tataç ca, «'aushadha-saṃsiddhaḥ saṃsha ràjà», 'iti tatra saḥ
paryavâryata hṛishṭâbhiḥ pumân prakṛitibhir yuvà. 69
atha snâtas tathâ-labdha-râjyo, râjocitâḥ kriyâḥ
cakâra sa saha 'amâtyaiḥ sotsavas taruṇaḥ pumân. 70
tadà prabhṛiti tasthau ca kurvan râjyaṃ sukhena saḥ,
nâma 'Ajara iti prâpya, krîḍann antaḥpuraiḥ saha. 71
sarve ca 'etam asaṃbhâvya vaidya-vṛittâviçaṅkinaḥ
rasâyana-paràvritta-rûpaṃ svaṃ menire prabhum. 72
prîtyâ 'anurañjya prakṛitîr devîṃ ca Kamalaprabhâm,
so 'tha sva-mitrair Ajaro ràjà 'abhuṅkta saha çriyam. 73
mitraṃ Bheshajacandrâkhyaṃ tathâ 'anyaṃ Padmadarçanam
ubhe âtma-same cakre hasty-açva-gràma-pûrite; 74
vaidyaṃ Taruṇacandraṃ tu prakṛiyârtham amânayat,
na tu tasmin viçaçvàsa satya-dharma-cyutâtmani. 75
ekadà ca sa vaidyas taṃ svairaṃ râjànam abravît:
«kiṃ mâm agaṇayitvaiva svàtantryeṇa viceshṭase? 76
«tad vismṛitaṃ, yadà ràjâ bhavân iha mayà kṛitaḥ.»
tac çrutvaiva sa ràjà tam Ajaro vaidyam abhyadhât: 77
«aho, mûrkho 'si! kaḥ kasya kartâ dàtâpi và pumàn?
«pràktanaṃ karma hi, sakhe, karoti ca dadàti ca. 78
«atas tvaṃ mà kṛithà darpaṃ! tapaḥ-siddham idaṃ hi me
«etac ça darçayishyàmi pratyaksham acireṇa te.» 79
ity uktas tena sa trasta iva vaidyo vyacintayat:
«aho kim apy adhṛishṭo 'yaṃ dhîro jñânî 'iva bhâshate. 80

«yad rahasyaṃ taraṅgatvaṃ, svâmi-saṃvananaṃ varam,
«tad api kshamate na 'sminn, anuvartyas tad esha me. 81
«paçyâmi tâvat, kim ayaṃ sâkshâd me darçayishyati.»
ity âlocya, «tathâ» 'ity evaṃ bhishak tûshṇîṃ babhûva saḥ. 82

anyedyuç ca 'Ajaro râjâ paribhrântuṃ sa niryayau
krîḍaṅs Târuṇacandrâdi-sevyamânaḥ suhṛit sakhaḥ. 83
bhrâmyan prâpto nadî-tîraṃ, tasyâ madhye dadarça saḥ
pravâhe vahad âyâtaṃ sauvarṇaṃ padma-pañcakam, 84
ânâyayac ca bhṛityais tad, gṛihîtvâ pravilokya ca
vaidyaṃ Taruṇacandraṃ taṃ jagâda nikaṭa-sthitam: 85
«nadî-tîreṇa gaccha tvam uparishṭâd ito 'munâ,
«utpatti-sthânam eteshâṃ paṅkajânâṃ gaveshaya! 86
«tac ca dṛishṭvâ tvam âgaccheḥ; sumahat kautukaṃ hi me
«adbhuteshv eshu padmeshu, tvaṃ ca dakshaḥ suhṛid mama.» 87
ity uktvâ preshitas tena râjñâ, sa vivaço bhishak
yathâdishṭena mârgeṇa «tathâ» 'iti prayayau tataḥ. 88
râjâpy ayâsît sva-puraṃ; sa ca gacchan bhishak kramât
prâpad âyatanaṃ Çaivaṃ nadyâs tasyâs taṭa-sthitam, 89
tad-agre tat-sarit-tîrtha-tîre vaṭa-mahâtarum
apaçyal, lambamânaṃ ca tasmin nara-karaṅkakam. 90
tataḥ çrântaḥ kṛita-snâno devam abhyarcya tatra saḥ
yâvat tishṭhati, megho 'tra tâvad âgatya vṛishṭavân. 91
meghâbhivṛishṭât tasmâc ca vaṭa-çâkhâvalambinaḥ
mânushâsthi-karaṅkâd ye nyapataṅs toya-vindavaḥ, 92
nadyâs tîrtha-jale tasyâs tebhyas tâni dadarça saḥ
jâyamânâni padmâni sauvarṇâni kshaṇâd bhishak. 93
«aho kim idam âçcaryaṃ? kaṃ pricchâmy ajane vane?
«yadivâ veda kaḥ sargaṃ bahv-âçcaryamayaṃ vidheḥ? 94
«dṛishṭas tâvad mayâ so 'yaṃ kanakâmbhoruhâkaraḥ,
«tad etat prakshipâmy atra tîrthe nara-kalevaram; 95
«dharmo 'stu vai, tat-pṛishṭhe ca jâyantâm ambujâni vai!»
ity âlocya sa vṛikshâgrât taṭaḥ kaṅkâlam akshipat. 96
nîtvâ ca tad dinaṃ tatra, siddha-kâryo 'pare 'hani
pratyâvartishṭa sa tato bhishag deçaṃ nijaṃ prati. 97

dinaiḥ katipayaiḥ prâpa tad Vilâsapuraṃ ca saḥ
tasya 'Ajarasya nikaṭaṃ râjño 'dhva-kṛiça-dhûsaraḥ. 98
dvâḥsthena 'âvedito yâvat praviçya caraṇẫnatah
sa pṛishṭa-kuçalo râjñâ vṛittântaṃ *vakti taṃ bhishak*, 99
tâvat sa vijanaṃ kṛitvâ râjâ *taṃ svayam abhyadhât*:
«dṛishṭaṃ hemâmbujotpatti-sthânaṃ tad bhavatâ, sakhe, 100
«tat kshetram uttamaṃ Çaivaṃ; tatra dṛishṭas tvayâ ca yaḥ
«karaṅko vaṭa-vṛikshe, tâṃ prâktanîṃ viddhi me tanum. 101
«tad ûrdhva-pâdena mayâ lambamânena kurvatâ
«tapas tatra purâ tyaktam upaçoshya kalevaram. 102
«tapasas tasya mâhâtmyât karaṅkât pracyutais taṭaḥ
«meghâmbubhis te janyante padmâs tatra hiraṇyayâḥ. 103

«sa karaṅkaç ca yat kshiptas tîrthe tatra mama tvayâ,
«yuktaṃ tad vihitaṃ; tvaṃ hi mitraṃ me pûrva-janmani; 104
«esha Bheshajacandraç ca tathâ 'sau Padmadarçanaḥ
«etâv api ca taj-janma-saṃgatau suhṛidau mama. 105
«tat tasya tapaso, mitra, prâktanasya prabhâvataḥ
«jâtismaratvaṃ jñânaṃ ca râjyaṃ ca 'upanataṃ mama. 106
«tad eva darçitaṃ tubhyaṃ yuktyâ pratyakshato mayâ,
«bhavat-kshiptâsthi-saṃghâtaṃ sâbhijñânaṃ ca varṇitam. 107
«tasmât ««tubhyaṃ mayâ râjyam adâyi»» 'iti mama tvayâ
«ahaṅkâro na kartavyaḥ, sthâpyaṃ ceto na duḥsthitam; 108
«vinâ hi prâktanaṃ karma na dâtâ ko 'pi kasyacit,
«à garbhâj jantur açnâti pûrva-karma-taror phalam.» 109
ity uktaḥ sa bhishak tena râjñâ, dṛishṭvâ tathaiva tat,
asaṃtoshaṃ punar naiva tat-sevâ-sukhito vyadhât. 110
so 'pi râjâ 'Ajaro jâtismaras taṃ bhishajaṃ tataḥ
saṃmânya 'artha-pradânena yathocitam udâra-dhîḥ, 111
antaḥpuraiḥ suhṛidbhiç ca sâkaṃ naya-jitâṃ mahîm
bhuñjânaḥ sukṛita-prâptâṃ sukham âsta 'apakaṇṭakâm. 112

— — —

«evaṃ bhavati loke 'smin, deva, sarvasya sarvadâ
«prâkkarmopârjitaṃ jantoḥ sarvam eva çubhâçubham. 113
«tasmât tvam api naḥ svâmî manye janmâṇtarârjitaḥ;
«satsv anyeshv evam asmâkaṃ prasanno 'sy anyathâ katham?» 114
ity apûrva-ramanîya-vicitrâṃ
kântayâ saha Tapantaka-vaktrât
saṃniçamya sa kathâm, udatishṭhat
snâtum atra Naravâhanadattaḥ. 115
kṛita-snâno gatvâ nikaṭam atha Vatseça-nṛipateḥ
pitur, muñcan mâtur muhur amṛita-varshaṃ nayanayoḥ,
kṛitâhâras tâbhyâṃ saha sadayito mantri-sahitaḥ
sukhair âpânâdyair dinam anayad etâṃ ca rajanîm. 116

Taraṅga 41.

Tataḥ sa Ratnaprabhayâ samaṃ tad-vâsaveçmani
sthito 'nyedyuḥ, kathâḥ kurvaṅs tâs tâḥ sva-sacivaiḥ saha, 1
Naravâhanadatto 'tra mandira-prâṅgaṇe vahiḥ
akasmât purushasya 'iva çuçrâva 'âkrandita-dhvanim. 2
«kim etad?» iti kasmiṅçcit pricchaty, âgatya ceṭikâḥ
abruvan: «kañcukî krandaty esha Dharmagiriḥ, prabho! 3

«iha 'àgatya hi mûrkheṇa mitreṇa kathito 'dhunâ
«tîrthayâtrâ-gato 'mushya bhrâtâ deçântare mṛitaḥ. 4
«tena, ««râjakula-stho 'smi»» 'ity asmaran, çoka-mohitaḥ,
«sàkrandaḥ sau gṛihaṃ nîtaḥ sampraty esha vahir janaiḥ.» 5
tac çrutvà yuvaràje 'smin jâta-duḥkhe, 'nukampayà
râjñî Ratnaprabhà tatra vishaṇṇà 'iva jagâda sâ: 6
«priya-bandhu-viyogottham aho duḥkhaṃ durutsaham!
«kashṭaṃ! kiṃ na kṛito dhâtrâ jano 'yam ajaràmaraḥ?» 7
iti râjñî-vacaḥ çrutvà Marubhûtir uvâca tâm:
«martyeshv etat kuto, devi? tathà hi 'imâṃ kathâṃ çṛiṇu: 8

Ciràyur-nàmni nagare Ciràyur nàma bhûpatiḥ
pûrvaṃ cirâyur eva 'àsît, ketanaṃ sarva-sampadàm. 9
tasya Nâgârjuno nâma Bodhisattvâṃça-saṃbhavaḥ
dayâlur dànaçîlaç ca mantrî vijñânavàn abhût, 10
yaḥ sarvaushadhi-yuktijñaç cakre siddha-rasàyanaḥ
àtmànaṃ taṃ ca râjànaṃ vijaraṃ cira-jîvinam. 11
kadàcid mantriṇas tasya bàlaḥ pañcatvam àyayau
Nâgârjunasya putreshu sarveshu dayitaḥ sutaḥ. 12
sa tena dṛishṭa-saṃtàpo martyânâṃ mṛityu-çântaye
amṛitaṃ saṃdadhe dravyais tapo-jñâna-prabhàvataḥ. 13
çeshaudhasya tv ekasya kàla-yogaṃ sa mîlane
yàvat pratikshate, tàvad Indreṇa tad abudhyata. 14
Indraḥ saṃmantrya sa surair Açvinàv evam âdiçat:
«gatvà Nâgârjunaṃ brûtam idaṃ mad-vacanàd bhuvi: 15
««ko 'yaṃ kartum iha 'àrabdho mantriṇâpy anayas tvayà?
««kiṃ tvaṃ Prajàpatiṃ jetum udyato vata sàmpratam, 16
««martyà maraṇa-dharmâṇas tena ye kila nirmitàḥ,
««sâdhayitvà 'amṛitaṃ yat tân amaràn kartum arhasi? 17
««evaṃ kṛite, viçesho hi kaḥ syàd deva-manushyayoḥ?
««yashṭavya-yâjakâbhàvàd bhajyeta ca jagat-sthitiḥ. 18
««tad asmad-vacanàd etat saṃhara 'amṛita-sâdhanam,
««anyathà kupitâ devàḥ çàpaṃ dàsyanti te dhruvam. 19
««yac-çokàc ca 'esha yatnas te, sa svarge tvat-sutaḥ sthitaḥ.»»
iti saṃdiçya Çakras tau prajighàya 'Açvinàv ubhau. 20
tau ca 'àgatya gṛihîtârghau tad-âgamana-toshiṇe
ûcatuḥ Çakra-saṃdeçaṃ tasmai Nâgârjunàya tam, 21
putraṃ jagadatus ca 'asya divi devaiḥ samaṃ sthitam.
tato Nâgârjunaḥ so 'tra vishaṇṇaḥ sann acintayat: 22
«na karomi 'Indra-vàkyaṃ ced, devàs tat tàvad àsatàm;
«imàv eva na kiṃ çâpam Açvinau me prayacchataḥ? 23
«tad etad âstàm amṛitaṃ, na siddho me manorathaḥ;
«putraç ca me prâk-sukṛitair açocyàṃ sa gato gatim.» 24
ity âlocya 'Açvinau devau so 'tra Nâgârjuno 'bravit:
«anushṭhità mayà 'Indrâjñà; saṃharâmy amṛita-kriyàm. 25

«pañcâhena 'amṛite siddhe kṛitâ 'iva 'eshâ 'ajarâmarâ
«mayâ 'abhavishyat pṛithivî, yuvâm ced na 'âgamishyatam.» 26
ity uktvâ tat-samakshaṃ tat tad-vâkyâd nicakhâna saḥ
dharaṇyâm amṛitaṃ siddha-prâyaṃ Nâgârjunas tadâ. 27
tato 'çvinau tam âpṛicchya gatvâ, Çakrâya tad divi
âcakhyatuḥ kṛitaṃ kâryaṃ, nananda 'atha sa Devarâṭ. 28
tâvac ca 'atra Cirâyuḥ sa râjâ Nâgârjuna-prabhuḥ
putraṃ Jîvaharaṃ nâma yauvarâjye 'bhishiktavân. 29
abhishiktaṃ ca taṃ mâtâ praṇâmârtham upâgatam
râjñî Dhanaparâ nâma hṛishṭaṃ dṛishṭvâ 'abravît sutam: 30
«yauvarâjyam idaṃ prâpya, putra, hṛishyasi kiṃ mṛishâ?
«râjya-prâptyai kramo hy esha tapasâ ca na vidyate. 31
«yuvarâjâ hi bahavo gatâḥ putrâḥ pitus tava,
«na râjyaṃ kenacit prâptaṃ, prâptaṃ sarvair vidambanam. 32
«Nâgârjunena dattaṃ hi tad râjñe 'smai rasâyanam,
«vayo-varsha-çataṃ yena prâptam asya 'idam ashṭamam. 33
«ko jânâti, kiyanty anyâny api prâpsyanti ca kramât
«yuvarâjân nṛipasya 'asya kurvato 'lpâyushaḥ sutân?» 34
etac çrutvâ vishaṇṇaṃ taṃ putraṃ sâ punar abravît:
«yadi râjyena kṛityaṃ te, tad upâyam imaṃ kuru: 35
«esha Nâgârjuno mantrî pratyahaṃ vihitâhnikaḥ,
«âhâra-samaye dâtâ, karoty udghoshaṇâm imâm: 36
««ko 'rthî? prârthayate kaḥ kiṃ? kasmai kiṃ dîyatâm?»» iti.
««sva-çiro me prayaccha!»» 'iti tatkâlaṃ brûhi; gaccha tam! 37
«satya-vâci tatas tasmiṅç chinna-mûrdhni mṛite, nṛipaḥ
«tac-çokât pañcatâṃ prâyâd, vanaṃ vâ 'esha samâçrayet; 38
«tataḥ prâpsyasi râjyaṃ tvam; upâyo 'nyo 'tra nâsti te.»
iti mâtur vacaḥ çrutvâ râjaputras tutosha saḥ, 39
«tathâ» 'iti tad vidhâtuṃ ca cakâraiva sa niçcayam.
kashṭo hi bândhava-snehaṃ râjya-lobho 'tivartate. 40
atha râjasuto 'nyedyuḥ svairaṃ Jîvaharo yayau
tasya bhojana-velâyâṃ gṛihaṃ Nâgârjunasya saḥ. 41
«kaḥ kiṃ yâcata?» ity-âdi tadâ tatra ca mantriṇam
vadantaṃ taṃ praviçyaiva sa mûrdhânam ayâcata. 42
«âçcaryaṃ, vatsa! çirasâ kiṃ karoshi mama 'amunâ?
«mâṅsâsthi-keça-saṃgho hi kva 'upayujyata esha te? 43
«tathâpy arthas tava 'anena yadi, chittvâ gṛihâṇa tat.»
ity uktvâ 'upanayat tasmai sa ca mantrî çirodharâm. 44
rasâyana-dṛidhâyâṃ ca tasyâṃ praharataç ciram
râjasûnor yayuḥ khaḍgâ bahavas tasya khaṇḍaçaḥ. 45
tâvad buddhvâ 'etad âyâtaṃ taṃ râjânaṃ Cirâyusham
vârayantaṃ çiro-dânât so 'tra Nâgârjuno 'bravît: 46
«jâtismaro 'haṃ, nṛipate, navatiṃ ca navâdhikâm
«janmâni sva-çiro dattaṃ mayâ janmani janmani. 47
«idaṃ çatatamaṃ janma çiro-dânâya me, prabho!
«tad mâ sma vocaḥ kiṃcit tvaṃ; vimukho 'rthî na yâti me. 48

«tad idânîm dadâmy asmai tvat-putrâya nijam çiraḥ;
«tvad-mukhâlokanâya 'esha vilambo hi kṛito mayâ.» 49
ity uktvâ 'àçlishya tam bhûpam, cûrṇam ânâyya koçataḥ,
alipad râjaputrasya kṛipâṇam tena tasya saḥ. 50
tat-kṛipâṇa-prahâreṇa so 'tha tasya nṛipâtmajaḥ
Nâgârjunasya cicheda çiro, nâlâd iva 'ambujam. 51
atha 'utthite mahâkrande, prâṇa-tyâgonmukhe nṛipe,
ity uccacâra gaganâd açarîrâ 'atra bhâratî: 52
«akâryam mâ kṛithâ, râjann! açocyo hy esha te sakhâ,
«Nâgârjuno 'punarjanmâ gato Buddha-samâm gatim.» 53
etac çrutvâ sa viratac Ciràyur maraṇâd nṛipaḥ,
datta-dânaḥ çucâ tyakta-râjyo vanam açiçriyat. 54
tatra kâlena tapasâ sa prâpa paramâm gatim.
tat-putro 'py adhitasthau tad-râjyam Jîvaharo 'tra saḥ; 55
prâpta-râjyaç ca nacirâd, râshṭra-bhedam vidhâya, saḥ
hato Nâgârjuna-sutaiḥ smaradbhis tam pitur badham; 56
tac-çokâd atha tad-mâtus tasyâ hṛidayam asphuṭat.
anârya-jushṭena pathâ pravṛittânâm çivam kutaḥ? 57
râjye ca râjyâm anyasyâm jâtas tasya Cirâyushaḥ
Çatâyur nâma putras tair mantri-mukhyair nyaveçyata. 58

«evam Nâgârjunârabdham martyânâm mṛityu-nâçanam
«na sodham daivatair yâvat, so 'pi mṛityu-vaçam gataḥ. 59
«tasmâd vidhâtṛi-vihito 'yam anitya eva
«durvâra-duḥkha-bahulo nanu jîvalokaḥ,
«çakyam na kartum api yatna-çatais tad atra
«kenâpi kiṃcid api, na 'icchati yad vidhâtâ.» 60
ity âkhyâya kathâm kila
virate Marubhûtike, samam sacivaiḥ
Naravâhanadatto nijam
utthâya cakâra divasa-kartavyam. 61

Taraṅga 42.

Tato 'hani pare prâtaḥ, sotkâm Ratnaprabhâm priyâm,
«çîghram pratyâgamishyâmi» 'ity âçvâsya, 'âkheṭakâya saḥ 1
Vatseçena samam pitrâ vayasyaiç ca 'aṭavîm yayau
Naravâhanadatto 'çvair gajaiç ca parivâritaḥ. 2
tatra bhinnebha-kumbhânâm nakhodara-paricyutaiḥ
siṅhânâm hata-suptânâm upta-vîjâ 'iva mauktikaiḥ, 3
vyâghrâṇâm bhalla-lûnâbhir daṅshṭrâbhiḥ sâṅkurâ 'iva ca,
sapallavâ 'iva kshatajair hariṇânâm parisrutaiḥ, 4

imagna-kaṅkapatrâṅkaiḥ kroḍaiḥ stavakitâ 'iva ca,
rîraiḥ çarabhâṇâṃ ca patitaiḥ phalitâ 'iva sâ 5
abhûva tasya nipatad-ghana-çabda-çilîmukhâ
prîtaye mṛigayâ lîlâ-latâ-çobhita-kânanâ. 6
çanaiḥ çrântaḥ sa viçramya, praviveça vanântaram
hayârûḍhaḥ saha 'ekena Gomukhena 'açva-sâdinâ. 7
tatra 'ârebhe ca gulikâ-krîḍâṃ kim api tatkshaṇam,
tâvac ca tâpasî kâpi pathâ tena kila 'âyayau. 8
tasyâs tasya karâd bhrashṭâ gulikâ mûrdhni ca 'apatat;
tato vihasya kiṃcit sâ tâpasî tam abhâshata: 9
«evam eva mado 'yaṃ cet tava, tad yady avâpsyasi
«jâtu Karpûrikâṃ bhâryâṃ, tataḥ kîdṛig bhavishyati?» 10
etac çrutvâ 'avaruhyaiva turagâc, caraṇânataḥ
Naravâhanadattas tâṃ tâpasîṃ nijagâda saḥ: 11
«tvaṃ na dṛishṭâ mayâ, daivâd gulikâ ca 'atra me gatâ;
«prasîda! tad, bhagavati, kshamasva skhalitaṃ mama!» 12
tac çrutvâ, «nâsti me, putra, kopa» ity abhidhâya ca,
tâpasî sâ jita-krodhâ tam âçîrbhir asântvayat. 13
tataç ca vaçinîṃ matvâ prabuddhâṃ satya-tâpasîm,
Naravâhanadattas tâṃ papraccha vinayena saḥ: 14
«kâ 'eshâ Karpûrikâ nâma, bhagatvaty, uditâ tvayâ?
«etad âdiça, tushṭâsi mayi cet; kautukaṃ hi me.» 15
ity uktavantaṃ praṇatam tâpasî taṃ jagâda sâ:
«asti pâre 'mbudheḥ puraṃ nâmnâ Karpûrasaṃbhavam, 16
«anvarthas tatra râjâ 'asti Karpûraka iti çrutaḥ;
«tasya Karpûrikâ nâma sutâ 'asti varakanyakâ, 17
«ekâṃ vilokya Kamalâṃ nirmathya 'apahṛitâṃ suraiḥ,
«yâ dvitîyâ 'iva nikshipya tatra gopâyitâ 'abdhinâ. 18
«purusha-dveshinî sâ ca vivâhaṃ na 'abhivâñchati,
«tvayy upete yadi paraṃ bhavishyati tad-arthinî. 19
«tat tatra gaccha, putra, tvaṃ; tâṃ ca prâpsyasi sundarîm,
«gacchataç ca 'atra te 'tyayâṃ mahâ-kleço bhavishyati. 20
«mohas tatra na kâryas te, sarvaṃ svantaṃ hi bhâvi tat.»
ity uktvaiva, kham utpatya, tâpasî sâ tiro dadhe. 21
Naravâhanadatto 'tha tad-bâṇî-Madanâjñayâ
âkṛishṭaḥ, sa tam âha sma Gomukhaṃ pârçva-vartinam: 22
«ehi, Karpûrikâ-pârçvaṃ puraṃ Karpûrasaṃbhavam
«gacchâvas, tâṃ adṛishṭvâ hi na kshaṇaṃ sthâtum utsahe.» 23
tac çrutvâ Gomukho 'vâdîd: «deva, 'alaṃ sâhasena te!
«kva tvaṃ? kva 'abdhiḥ? puraṃ tat kva? kva so 'dhvâ? kanyakâ kva sâ? 24
«nâmni çrute, kim ekâkî tyakta-divyâṅganâjanaḥ
«nirabhiprâya-saṃdigdhâṃ abhidhâvasi mânushîm?» 25
evaṃ sa Gomukhena 'ukto Vatsarâja-sutas tataḥ
abravît: «siddha-tâpasyâ na tasyâ vacanaṃ mṛishâ; 26
«tad mayâ 'avaçyaṃ gantavyaṃ prâptuṃ tâṃ râjakanyakâm.»
ity uktvâ sa hayârûḍhaḥ pratasthe tatkshaṇaṃ tataḥ, 27

anvagât sa ca tam tûshnîm anicchann api Gomukhaḥ;
akurvan vacanam bhrityair anugamyaḥ param prabhuḥ. 28
tâvad Vatseçvaro 'py âgât kṛitâkheṭo nijâm purîm,
manvânaḥ sa tam âyântam putram sva-bala-madhya-gam. 29
sva-balam tac ca tasya 'âgâd Marubhûty-âdibhiḥ saha
purîm tâm eva, matvâ tam sainya-madhya-sthitam pituḥ. 30
tatra prâptâ vicinvantas te, buddhvâ tam anâgatam,
Vatseçvarâdayo jagmuḥ sarve Ratnaprabhântikam. 31
sâ ca, 'âdau tac-çrutena 'ârtâ, dhyâtayâ nija-vidyayâ
âkhyâta-dayitodantâ, vignam çvaçuram abravît: 32
«Karpûrikâm râjasutâm tâpasyâ kathitâm vane
«âryaputro gataḥ prâptum puram Karpûrasambhavam, 33
«çîghram ca kṛita-kâryaḥ sann iha 'eshyati sa-Gomukhaḥ.
«tad alam cintayâ! 'etad hi vidyâto 'dhigatam mayâ.» 34
ity uktvâ 'âçvâsayat sâ tam Vatseçam saparigraham
Ratnaprabhâ, 'anyâm vidyâm ca patyuḥ prâyuṅkta tasya sâ 35
Naravâhanadattasya pathi kleçopaçântaye;
na 'îrshyâm bhartṛi-hitaishiṇyo ganayanti hi stṛiyaḥ. 36
tâvac ca dûram adhvânam sa yayau vâji-pṛishṭhagaḥ
Naravâhanadatto 'syâm aṭavyâm Gomukhânvitaḥ. 37
atha 'akasmâd upetya 'atra kumârî pathy uvâca tam:
«aham Mâyâvatî nâma vidyâ Ratnaprabheritâ; 38
«rakshâmy adṛiçyâ mârge tvâm; niçcintas tad vraja 'adhunâ!»
ity uktvâ rûpiṇî vidyâ tiro 'bhût sâ 'asya paçyataḥ. 39
tat-prabhâvât tataḥ çânta-kshut-tṛishṇaḥ pathi sa vrajan
Naravâhanadattas, tâm stuvan Ratnaprabhâm priyâm, 40
sâyam svaccha-saraḥ prâpya vanam, svâdutaraiḥ phalaiḥ
jalaiç ca 'âhâra-pânâdi snâtaç cakre sa-Gomukhaḥ. 41
naktam ca tatra samyamya datta-ghâsau hayâv adhaḥ,
mantri-dvitîyo vâsârtham âruroha mahâ-tarum. 42
tasya 'uru-çâkhâ-samvishṭo, vitrasta-haya-heshitaiḥ
prabuddhaḥ, so 'ntarâ 'adhastâd apaçyat siṅham âgatam. 43
dṛishṭvâ ca 'avatitîrshus tam açvârthe Gomukho 'bravît:
«aho dehânapekshaḥ sann amantreṇaiva ceshṭase! 44
«çarîra-vṛittâ hi nṛipâ mantra-mûlâ ca râjatâ;
«yuyutsase tat tiryagbhir nakha-daṅshṭrâyudhaiḥ katham? 45
«etad-rakshârtham eva 'âvâm iha 'ârûḍhau hi samprati.»
iti Gomukha-vâg-ruddho yuvarâjaḥ sa tatkshaṇam 46
siṅham tam, turagam ghnantam dṛishṭvâ, kshurikayâ drutam
âjaghâna taroḥ pṛishṭhât kshiptayâ sa nimagnayâ. 47
sa tathâ tena viddho 'pi tam hatvaiva hayam balî
siṅho vyâpâdayâmâsa dvitîyam api vâjinam. 48
tato Vatseçvara-sutaḥ khaḍgam âdâya Gomukhât,
tena kshiptena madhye tam siṅham dvedhâ cakâra saḥ. 49
avatîrya ca samgṛihya kṛipâṇîm siṅha-dehataḥ,
khaṭvâm ca 'âruhya so 'traiva vṛikshe râtrim uvâsa tâm. 50

prâtas tato 'vatîrṇaç ca, pratasthe Gomukhânvitaḥ
Naravâhanadatto 'tas tâṃ sa Karpûrikâṃ prati. 51
atha padbhyâṃ prayântaṃ taṃ siṅhena hata-vâhanam
dṛishṭvâ, vinodayann evam uvâca pathi Gomukhaḥ: 52
«deva, prâsaṅgikîm etâṃ kathâm âkhyâmi te, çṛiṇu:

Asti 'iha 'Iravatî nâma nagarî vijitâlakâ; 53
tasyâm abhût Parityâgaseno nâma mahîpatiḥ;
babhûvatuç ca tasya dve devyau prâṇa-same priye, 54
ekâ sva-mantri-tanayâ nâmato 'dhikasaṃgamâ,
nâmnâ tu Kâvyâlaṅkârâ dvitîyâ râjavaṅça-jâ. 55
tâbhyâṃ samaṃ ca so 'putro râjâ putrârtham Ambikâm
ârâdhayan, nirâhâro darbha-çâyî vyadhât tapaḥ. 56
tataḥ sâ taṃ tapas-tushṭâ svapne dattvâ phala-dvayam
divyaṃ, samâdiçat sâkshâd Bhavânî bhakta-vatsalâ: 57
«uttishṭha! dehi dârâbhyâṃ bhakshyam etat phala-dvayam,
«tato, râjan, pravîrau te janishyete sutâv ubhau.» 58
ity uktvâ 'antardadhe Gaurî; prabuddhaḥ sa ca bhûpatiḥ
nananda prâtar utthâya haste paçyann ubhe phale. 59
svapnena tena ca 'ânandya varṇitena parigraham,
snâto Mṛiḍânîm abhyarcya, cakâra vrata-pâraṇam. 60
naktaṃ ca 'upetya tâṃ pûrvaṃ râjñîm Adhikasaṃgamâm,
phalam ekaṃ dadau tasyai, sâ ca tad bubhuje tadâ. 61
tatas tad-mandire tasyâm uvâsa sa nṛipo niçi
tat-pitur mantri-mukhyasya nijasya kila gauravât. 62
tac ca 'atra nidadhe samprati 'âtma-çayyâ-çiro-'ntike
dvitîyasyâḥ kṛite devyâ dvitîyaṃ kalpitaṃ phalam. 63
suptasya 'asya nṛipasya, 'atha râjñî sâ 'Adhikasaṃgamâ
utthâya, 'âtmana eva dvâv icchantî sadṛiçau sutau, 64
çirshâṇtâd bhakshayâmâsa dvitîyam api tat phalam;
nisarga-siddho nârînâṃ sapatnîshu hi matsaraḥ. 65
prâtar utthâya cinvânaṃ tat phalaṃ taṃ mahîpatim,
«mayaiva tat phalaṃ bhuktaṃ dvitîyam api» sâ 'abravît. 66
tataḥ sa râjâ vimanâ nirgatya, 'atîtya vâsaram,
naktaṃ tasyâ dvitîyasyâ devyâ vâsagṛihaṃ yayau. 67
tatra tat phalam ekaṃ tâṃ yâcamânâṃ ca so 'bravît:
«suptasya me, tad apy açnât sapatnî te chalâd» iti. 68
tataḥ sâ tanayotpatti-hetum aprâpya tat phalam,
babhûva Kâvyâlaṅkârâ râjñî tûshṇîṃ suduḥkhitâ. 69
gacchatsv atha dineshv atra râjñî sâ 'Adhikasaṃgamâ
sagarbhâ 'abhûd, asûta 'atha kâle dvau yugapatsutau. 70
râjâpi sa tad-utpatti-phalita-sva-manorathaḥ
nandati sma Parityâgasenaḥ kṛita-mahotsavaḥ. 71
tayoç ca sutayor jyeshṭham indîvara-nibhekshaṇam
nâmnâ 'Indîvarasenaṃ sa nṛipaç cakre 'dbhutâkṛitim; 72

vidadhe ca kanîyâṅsam Anicchasenam âkhyayâ,
taj-jananyâ yato bhuktam phalam tat tad-anicchayâ. 73
atha 'tra tasya râjñî sâ dvitîyâ bhûmipasya tat
âlokya Kâvyâlaṅkârâ sâmarshâ samacintayat: 74
«aho! aham suta-prâpteḥ sapatnyâ vañcitâ 'tayâ;
«tad etasyâ mayâ 'vaçyam kâryâ manyu-pratikriyâ; 75
«vinâçyau tanayâv etâv etadîyau sva-yuktitaḥ.»
iti saṃcintya sâ tasthau tad-upâyam vincinvatî. 76
yathâ yathâ ca tau tatra vavridhâte nṛipâtmajau,
tathâ tathâ 'syâ vavridhe hṛidaye vaira-pâdapaḥ. 77
krameṇa yauvana-sthau ca tau vijñâpayataḥ sma tam
râjâputrau sva-pitaram jigîshû bhujaçâlinau: 78
«astreshu çikshitau tâvad âvâm samprâpta-yauvanau;
«tad bhujân viphalân etân bibhratau katham âsvahe? 79
«kshatriyasya 'jigîshasya dhig bâhû dhik ca yauvanam!
«ato 'nujânîhy adhunâ, tâta, digvijayâya nau.» 80
iti sûnvor vacaḥ çrutvâ râjâ hṛishṭo 'numanya saḥ,
yâtrârambham Parityâgasenaḥ saṃvidadhe tayoḥ. 81
«yady atra saṃkaṭam jâtu yuvayoḥ syât, tad Ambikâ
«smartavyâ 'rtiharâ devî; tayâ dattau hi me yuvâm;» 82
ity uktvâ ca, sa tau râjâ yâtrâyai prâhiṇot sutau
yuktau sainyaiḥ sasâmantair, jananyâ kṛita-maṅgalau. 83
nijam mantri-pradhânam ca paççâd mâtâmaham tayoḥ
prajñâ-sahâyam vyasṛijad nâmnâ Prathamasaṃgamam. 84
atha tau râjaputrau dvau sabalau bhrâtarau kramât
gatvâ prâcîm diçam pûrvam jigyatuḥ prâjya-vikramau. 85
tato 'pratihatau vîrau militâneka-pârthivau
jetum siddha-pratâpau tau dakshiṇâm jagmatur diçam. 86
tâm ca vârtâm tayoḥ çrutvâ pitarau tau nanandatuḥ,
jajvâla 'parâ mâtâ tu sâ 'antar-vidvesha-vahninâ. 87
«etâbhyâm, bhuja-darpeṇa pṛithvîm jitvâ, nihatya mâm,
«râjyam madîyam svîkartum mat-putrâbhyâm vicintitam. 88
«tad yûyam mayi bhaktâç cet, tad etâv atra mat-sutau
«avicâryaiva yushmâbhir nihantavyâv ubhâv api;» 89
iti tat-kaṭaka-sthebhyaḥ sâmantebhyas tataḥ çaṭhâ
râjâdeçam mṛishâ râjñî tad-nâmnâ 'bhilikhya sâ 90
saṃdhivigrahakâyasthena 'âhṛitena 'artha-saṃcayaiḥ,
upâṅçu Kâvyâlaṅkârâ vyasṛijal lekhahârakam. 91
sa ca guptas tayor gatvâ kaṭakam râjaputrayoḥ,
sâmantebhyo dadau tebhyas tân lekhân lekhahârakaḥ. 92
te vâcayitvâ tân sarve, râjñîtim sukarkaçâm
vicintya, tâm prabhor âjñâm anullaṅghyâm avetya ca, 93
râtrau militvâ saṃmantrya, nihantum tau nṛipâtmajau
vivaçâ niçcayam cakrus tad-guṇâvarjitâ api. 94
tac ca buddhvaiva tad-madhyâd ekasya suhṛido mukhât,
tau sa mâtâmaho mantrî râjaputrau sahasthitaḥ 95

bodhayitvâ yathâ-tattvam, âropya vara-vàjinoḥ,
apasâritavân guptaṃ tatkàlaṃ kaṭakât tataḥ. 96
tena 'pasâritau tau ca vrajantau niçi tad-yutau
Vindhyâṭavîṃ viviçatur màrgâjñânâd nṛipâtmajau. 97
tatra râtrâv atîtâyâṃ, kramât prakràmatos tayoḥ
madhyâhne 'titṛishâkrântau hayau pañcatvam âpatuḥ. 98
sa ca mâtâmaho vṛiddhaḥ kshut-tṛishṇâ-çushka-tâlukaḥ
vyapadyata 'àtapa-klàntaḥ, çràntayoḥ paçyatos tayoḥ. 99
«anàgasau kathaṃ pitrà gamitau svo daçàm imàm,
«sakâmâṃ kurvatà tâṃ nau dushṭàm apara-màtaram?« 100
iti tau tatra çocantau duḥkhitau bhràtarau tataḥ
prâk pitṛaiva 'upadishṭâṃ tàṃ devîṃ dadhyatur Ambikàm; 101
tasyâ dhyàna-prabhâveṇa çaraṇyâyâs tadaiva tau
vigata-kshut-klama-tṛishau balinau ca babhûvatuḥ. 102
tatas tat-pratyayâçvastâv avijñàta-patha-çramau
tâm eva yayatur drashṭuṃ Vindhya-kàntàra-vâsinîm. 103
tatra prâptau tad-agre ca bhràtarau tâv ubhâv api
prârabhetâṃ nirâhârau tàm ârâdhayituṃ tapaḥ. 104
atrântare ca te tatra sâmantâḥ kaṭake sthitâḥ
saṃbhûya yâvad âyânti tayoḥ pâpaṃ cikîrshavaḥ, 105
tâvat kvacid na dadṛiçur vicinvanto 'pi sarvataḥ:
«tau samâtâmahau kvâpi râjaputrau palâyitau!» 106
tataç ca 'àçaṅkya taṃ mantrabhedaṃ, sarve 'pi te bhayât
ràjñas tasya Parityâgasenasya 'antikam âyayuḥ. 107
pradarçya lekhâṅs tasmai ca, yathâ vṛittaṃ tam abruvan;
so 'tha buddhvâ tad udbhrântaḥ, kruddhas tân evam abhyadhât: 108
«na 'ete mat-prahitâ lekhâ; indrajâlaṃ kim apy adaḥ.
«yûyaṃ ca na kim etâvad api jânîtha, bâliçâḥ, 109
«yad analpa-tapaḥ-prâptâv ahaṃ hanmi kathaṃ sutau?
«yushmâbhis tau hatâv eva, sukṛitaiḥ svais tu rakshitau; 110.
«mâtâmahena ca tayor darçitaṃ mantritâ-phalam.»
ity uktvâ tân sa sâmantàn, kâyasthaṃ kûṭa-lekhakam 111
taṃ palâyitam apy âçu sva-çaktyâ 'nâyya bhûpatiḥ,
samyag dṛishṭvâ yathâ vṛittaṃ, yathâvad nigṛihîtavân. 112
bhâryâṃ ca Kâvyâlaṅkâraṃ tâdṛik-kârya-vidhâyinîm
bhûgṛihe sa nicikshepa pâpâṃ tâṃ putra-ghâtinîm. 113
avicârita-paryantam atidveshândhayâ dhiyâ
sahasâ hi kṛitaṃ pâpaṃ kathaṃ mâ bhûd vipattaye? 114
ye ca te râjaputràbhyâṃ saha gatvâ 'bhyupàgatâḥ
sâmantâs, tân nivârya, 'anyâṅs tat-pade sa nṛipo vyadhât. 115
tasthau ca vàrtâm anvishyan sa tataḥ putrayos tayoḥ
tad-mâtrâ saha duḥkhârto, dharmâsakto 'mbikâṃ smaran. 116
tâvac ca râjaputrasya tapasâ sânujasya sâ
tasya 'Indîvarasenasya tushṭâ 'abhûd Vindhyavâsinî. 117
dattvâ ca khaḍgaṃ svapne, sà sâkshâd evaṃ tam âdiçat:
«asya prabhâvât khaḍgasya çatrûn jeshyasi durjayân, 118

«cintayishyasi yat kiṃcit, tac ca saṃpatsyate tava.
«dvàv apy etena ca yuvâm ishṭa-siddhim avâpsyathaḥ.» 119
ity uktvâ 'antarhitâyâṃ ca devyàṃ tasyâṃ, prabudhya saḥ
tatra 'Indîvarasenas taṃ hasta-sthaṃ khaḍgaṃ aikshata. 120
atha khaḍgena tat-svapna-varṇanena ca so 'nujam
âçvâsya, cakre tad-yuktaḥ prâtar vanyena pâraṇaṃ. 121
tataḥ praṇamya devîṃ tàṃ, tat-prasàda-hṛita-klamaḥ
hṛishṭas tat-khaḍga-hastaç ca samaṃ bhrâtrà yayau tataḥ. 122
gatvâ ca dûraṃ, sa prâpad ekaṃ pura-varaṃ mahat,
kurvâṇaṃ Meru-çikhara-bhrântiṃ hemamayair gṛihaiḥ. 123
tatra raudraṃ dadarça 'ekaṃ pratolî-dvâri Râkshasam,
papraccha taṃ ca vîro 'sya purasya 'âkhyàṃ patiṃ ca saḥ. 124
«idaṃ Çailapuraṃ nàma nagaraṃ Râkshasâdhipaḥ
«adhyâste Yamadaṅshṭrâkhyaḥ svàmî naḥ çatru-mardanaḥ;» 125
ity ukte Rakshasà tena, Yamadaṅshṭra-jighâṅsayâ
tatra 'Indîvaraseno 'tha sa praveshṭuṃ pravṛittavân. 126
nirundhantaṃ ca tad-dvâḥstham Râkshasaṃ sa mahâbhujaḥ
eka-khaḍga-prahâreṇa çiraç chittvà nyapâtayat. 127
taṃ hatvâ, râja-bhavanaṃ praviçya 'antar, dadarça saḥ
çûraḥ siṅhâsana-sthaṃ taṃ Yamadaṅshṭraṃ niçâcaram, 128
daṅshṭrâ-ghora-mukhaṃ, vàma-pârçva-sthita-varâṅganam,
âçritetara-pârçvaṃ ca kumâryâ divya-rûpayâ. 129
dṛishṭvâ ca so 'mbikà-datta-khaḍga-hasto raṇâya taṃ
âhûtavàn, sa ca 'uttasthau khaḍgam âkṛishya Râkshasaḥ. 130
pravṛitte ca tayor yuddhe, chinna-chinno 'tha Rakshasaḥ
tasya 'Indîvarasenena mûrdhà muhur ajâyata. 131
tâṃ tasya mâyâm âlokya, tat-pârçva-sthitayâ tayâ
kumâryâ krita-saṃjñaḥ san darçanena 'anuraktayâ, 132
sa râjaputraç chittvaiva Rakshasas tasya tac çiraḥ
bhûyaḥ khaḍga-prahâreṇa laghu-hasto dvidhà 'akarot. 133
tayâ 'asya nashṭa-màyasya Rakshasaḥ pratimàyayà
na 'ajâyata punar mûrdhà, tena Raksho vyapâdi tat. 134
hate tasmin, praharishṭe te tad-varastrî-kumârike
sànujo râjaputro 'sâv upaviçya 'atha pṛishṭavân: 135
«àsît kim îdṛiçe 'mushmin pure dvâḥsthaika-rakshitaḥ
«Râkshaso 'yaṃ? yuvàṃ ke ca? hate 'smin kim ca hṛishyathaḥ?» 136
etac çrutvâ tayor madhyât kumârî sà jagâda tam:
«asmin Çailapure Vîrabhujo nàma 'bhavad nṛipaḥ; 137
«eshà Madanadaṅshṭrà 'iti bhâryà tasya. sa ca 'amunà
«màyayà Râkshasena 'etya Yamadaṅshṭreṇa bhakshitaḥ. 138
«grastaḥ paricchadaḥ ca 'asya, «surûpà» 'iti na bhakshità
«ekà Madanadaṅshṭrà 'eshà, bhâryà ca vihità 'àtmanaḥ. 139
«tato virakto ramye 'smin pure nirmàya kâñcanân
«gṛihân, esho 'nayà kriḍann àsta 'apàsta-paricchadaḥ. 140
«ahaṃ ca Khaḍgadaṅshṭrà 'asya kanîyasy asmi Rakshasaḥ
«bhaginî kanyakà, dṛishṭe tvayi sadyo 'nuràginî. 141.

«ato bate 'smin hṛishṭâ 'iyam aham ca; tad iha 'adhunâ
«upayacchasva mâm, âryaputra, prema-samarpitâm.« 142
evam uktavatîm Khaḍgadaṅshṭrâm sa pariṇîtavân
tâm Indîvaraseno 'tha gândharva-vidhinâ tadâ. 143
tasthau ca 'atraiva nagare Devî-khaḍga-prabhâvataḥ
cintitopanamad-bhogaḥ kṛitadâro 'nujâṇvitaḥ. 144
ekadâ ca kanîyâṅsam bhrâtaram, vyoma-gâmini
sva-khaḍga-cintâratnasya prabhâvâd dhyâna-nirmite 145
vimâne vîram âropya, so 'nicchasenam âçramât
prâhiṇod antikam pitroḥ svoḍantâvedanâya tam. 146
so 'pi gatvâ vimânena tena kshiprâd vihâyasâ,
purîm Anicchasenas tâm pituḥ prâpad Irâvatîm. 147
tatra tau nandayâmâsa pitarau darçanena saḥ,
tîvra-duḥkhâtapa-klântau cakorâv iva candramâḥ. 148
upetya ca 'aṅghri-patitaḥ paryâyâliṅgitas, tayoḥ
nirâsa pṛicchatoḥ çaṅkâm bhrâtṛi-kalyâṇa-vârtayâ. 149
çaçaṅsa tam ca vṛittântam etayoḥ purato 'khilam
âyâta-duḥkham saukhyânîtam bhrâtur âtmana eva ca. 150
çuçrâva ca 'atra vihitam tâdṛiçam pâpayâ tayâ
dveshena 'apara-mâtrâ tad âtma-nâçâya kaitavam. 151
tataḥ pitrâ 'utsavavatâ yukto mâtrâ ca, nirvṛitaḥ
tasthâv Anicchaseno 'tra pûjyamâno janena saḥ. 152
yâte katipayâhe ca dṛishṭa-duḥsvapna-çaṅkitaḥ,
bhrâtaram prati sotkaç ca pitaram sa vyajijñapat: 153
«gacchâmi, yushmad-utkaṇṭhâm abhidhâya 'ânayâmy aham
«âryendîvarasenam tam; anujânîhi, tâta, mâm.» 154
tac çrutvâ 'anumatas tena pitrâ putrotsukena saḥ
jananyâ ca, vimânam svam tadaiva 'âruhya satvaraḥ, 155
prâyâd Anicchasenas tad vyomnâ Çailapuram puram.
prâptaç ca tatra prâvikshat sva-bhrâtus tasya mandiram. 156
dadarça tatra niḥsamjñam patita-sthitam agrajam
rudantyor antike Khaḍgadaṅshṭrâ-Madanadaṅshṭrayoḥ. 157
«kim etad?» iti saṃbhrântam pṛicchantam tam adho-mukhî
jagâda Khaḍgadaṅshṭrâ sâ, ninditâ 'aparayâ tayâ: 158
«tvayy asthite, mayi snâtum gatâyâm, ekadâ 'anayâ
«tvad-bhrâtâ 'ayam saha 'aranta raho Madanadaṅshṭrayâ. 159
«kshaṇât snâtâ gatâ ca 'aham sâkshâd enam tathâ-sthitam
«etayâ yuktam adrâkshaṃ, vâcâ ca nirabhartsayam. 160
«tato 'nunîtâpy etena, nipatya 'iva 'avilaṅghyayâ
«îrshyayâ mohitâ 'atyartham, aham evam acintayam: 161
««aho! aganayitvaiva mâm ayam bhajate 'param!
«««jâne 'sya khaḍga-mâhâtmya-kṛite darpo 'yam îdṛiçaḥ. 162
«««tad asya gopayâmy enam;»» iti saṃcintya mûḍhayâ
«etat-khaḍgo niçi kshiptaḥ, supte 'smin, dahane mayâ. 163
«kalaṅkitaç ca khaḍgo 'sau, gataç ca 'esha daçâm imâm;
«anutaptâ 'asmi ca 'âkrushṭâ tato Madanadaṅshṭrayâ. 164

«atha 'etasyâṃ ca mayi ca dvayoḥ çokândha-cetasoḥ
«maraṇâdhyavasâyinyor, âgatas tvam iha 'adhunâ. 165
«tad gṛihâṇa tam eva 'etat-khaḍgaṃ, nistriṃça-kârmikâm
«atyakta-jâti-dharmâṃ mâm etenaiva nipâtaya!» 166
ity uktaḥ sa tayâ 'Anicchaseno 'tra bhrâtṛi-jâyayâ,
tâpâd abadhyâṃ matvâ tâṃ, chettum aicchad nijaṃ çiraḥ. 167
«mâ 'evaṃ kârshîr! mṛito na 'ayaṃ, râjaputra, tava 'agrajaḥ,
«khaḍga-pramâda-kopena Devyâ tv esha vimohitaḥ. 168
«asyâṃ ca Khaḍgadaṃshṭrâyâṃ mantavyâ na 'aparâdhitâ,
«yataḥ çâpâvatîrṇânâm etad vastu vijṛimbhitam. 169
«ete ca 'asya tava bhrâtuḥ pûrva-bhârye ubhe api.
«tat prasâdaya tâm eva Devîm abhimatâptaye!» 170
iti tatkâlam udbhûtâm antarikshât sarasvatîm
çrutvâ, nivavṛite 'nicchasenaḥ sa maraṇodyamât. 171
âruhyaiva vimânaṃ tad, gṛihîtvâ 'agni-kalaṅkitam
khaḍgaṃ taṃ, Vindhyavâsinyâḥ pâdamûlaṃ jagâma saḥ. 172
tatra mûrdhopahâreṇa toshayishyann uposhitaḥ
Devîṃ tâm, udgatâm etâṃ gaganâd açṛinod giram: 173
«mâ, putra, sâhasaṃ kârshîr! gaccha, jîvatu te 'grajaḥ,
«jâyatâṃ nirmalaḥ khaḍgo! bhaktyâ tushṭâ hy ahaṃ tava.» 174
etad divyaṃ vacaḥ çrutvâ, tatkshaṇaṃ nishkalaṅkatâm
prâptaṃ dṛishṭvâ kare khaḍgaṃ, kṛitvâ tasyâḥ pradakshiṇam, 175
manorathaṃ iva 'âruhya vimânaṃ siddhaṃ âçugam,
âjagâma 'utsuko 'nicchasenaḥ Çailapuraṃ sa tat. 176
tatra dṛishṭvâ 'utthitaṃ sadyo labdha-saṃjñaṃ tam agrajam,
jagrâha pâdayoḥ sâçruḥ, kaṇṭhe so 'py etam agrahît. 177
«tvayâ nau rakshito bhartâ» 'ity ubhe te pâdayos tataḥ
nipatya bhrâtṛi-jâye tam Anicchasenam ûcatuḥ. 178
atha 'Indîvarasenâya pricchate so 'grajâya tat
. 179
. . . . . .
na 'akrudhyat Khaḍgadaṃshṭrâyai, bhratary asmiṃs tutosha ca. 180
çuçrâva ca 'etasya mukhât pitarau darçanotsukau
mâyâṃ apara-mâtrâ ca kṛitâṃ tâṃ tad-viyoga-dâm. 181
tato bhrâtrâ 'arpitaṃ khaḍgaṃ gṛihîtvâ, tat-prabhâvataḥ
dhyâtopanatam âruhya vimânaṃ sumahac ca saḥ, 182
sahema-mandiro bhâryâ-dvayena saha sânujaḥ
tâṃ Indîvarasenaḥ svâṃ purîm âgâd Irâvatîm. 183
tatra 'avatîrya nabhaso vismayâlokito janaiḥ,
râja-veçma pituḥ parçvaṃ viveça sapariccha dahaḥ. 184
tathâ-bhûtaç ca pitaraṃ taṃ dṛishṭvâ mâtaraṃ ca saḥ,
papâta pâdayor açrudhârâ-dhauta-mukhas tayoḥ. 185
tau ca taṃ sahasâ dṛishṭaṃ putram âçlishya sânujam,
amṛitena 'iva siktâṅgau, tâpa-nirvâṇam îyatuḥ. 186
divya-rûpe ca tad-bhârye kṛita-pâdâbhivandane
snushe ubhe te paçyantau hṛishṭâv abhinanandatuḥ. 187

kathâ-prasaṅgâd buddhvâ ca tasya te pûrva-nirmite
divya-vâk-kathite bhârye, yayatus tau parâṃ mudaṃ. 188
vimâna-gati-sauvarṇa-mandirâṇâṃ ca darśanâdinâ
prabhâveṇa sutasya 'sya vismayena nanandatuḥ. 189
tatas tâbhyâṃ sa sahitaḥ pitṛibhyâṃ saparigrahaḥ
âsta 'Indîvaraseno 'tra pradatta-janatotsavaḥ. 190
ekadâ ca Parityâgasenaṃ taṃ janakaṃ nṛipam
vijñâpya, sânujaḥ prâyât punar digvijâya saḥ. 191
khaḍga-prabhâvâj jitvâ ca pṛithvîṃ kṛitsnâṃ mahâbhujaḥ,
âyayau hema-hasty-aśva-ratnâny âhṛitya bhûbhujâm. 192
avâpa nagarîṃ tâṃ ca nijâṃ vijitayâ bhayât
anugata iva 'uddhûta-dhûli-sainya-nibhâd bhuvâ. 193
praviśya râjadhânîṃ ca pitrâ pratyudgato 'tha saḥ,
jananîṃ nandayâmâsa sânujo 'dhikasaṃgamâm. 194
saṃmânya râjya-lokaṃ ca, sva-bhâryâ-svajanânvitaḥ
tatra 'Indîvarasenas tat pramodena 'anayad dinam. 195
anyedyus tat-kara-dvâreṇa 'arpayitvâ ca medinîm
pitre, sa râjaputraḥ svâm akasmâj jâtim asmarat. 196
tataḥ supta-prabuddhâbho janakaṃ tam uvâca ca:
«mayâ jâtiḥ smṛitâ, tâta! tad idaṃ, śṛiṇu, vacmi te: — 197
Asti Muktâpuraṃ nâma sânau Himavataḥ puram;
tatra 'asti Muktâsenâkhyo râjâ Vidyâdhareśvaraḥ. 198
Kambuvaty-abhidhânâyâṃ devyâṃ tasya sutau kramât
jâtau dvau Padmasenaś ca Rûpasenaś ca sad-guṇau. 199
Padmasenaṃ tayoḥ premṇâ svayaṃ vṛitavatî patim
kanyâ 'Âdityaprabhâ nâma Vidyâdhara-varâṭmajâ. 200
tad buddhvâ tad-vayasyâpi nâmnâ Candravatî, svayam
etya 'avriṇita kâmârtâ taṃ Vidyâdhara-kanyakâ. 201
dvibhâryaḥ sa tataḥ Padmaseno nityam akhidyata
sapatnî-sershyayâ 'Âdityaprabhayâ bhâryayâ tayâ. 202
«irshyândha-bhâryâ-kalahaṃ soḍhuṃ śaknomi na 'anvaham;
«tapovanâya gacchâmi nirvedasya 'asya śântaye. 203
«tat, tâta, dehi me 'nujñâm!» iti nirbandhato muhuḥ
janakaṃ Padmasenaḥ svaṃ Muktâsenaṃ jagâda saḥ. 204
so 'pi taṃ tad-graha-kruddhaḥ sabhâryam aśapat pitâ:
«kiṃ te tapovanaṃ gatvâ? martya-lokam avâpnuhi! 205
«tatra 'eshâ kalahâsaktâ bhâryâ 'Âdityaprabhâ tava,
«Râkshasîṃ yonim âsâdya, tvad-bhâryâ iva bhavishyati. 206
«dvitîyâ Candravaty eshâ tvayi raktâ satî patau,
«râja-strî Râkshasa-gṛihâ bhûtvâ, tvâṃ prâpsyati priyam. 207
«sâbhilâsho 'nusartuṃ tvâṃ jyeshṭhaṃ yal lakshito mayâ,
«tad esha Rûpaseno 'pi bhâvî bhrâtaiva tatra te. 208
«dvibhâryatva-kṛitaṃ kiṃcid duḥkhaṃ tatrâpy avâpsyasi.»
evam uktvâ viramya, 'itthaṃ śapântam akarot sa naḥ: 209
«râjaputro bhavan jitvâ pṛithvîṃ pitre pradâsyasi
«yadâ, tadâ saha 'amîbhir jâtiṃ smṛitvâ vimokshyase.» 210

iti pitrâ 'uditas tena Padmaseno nijena saḥ
tatkâlaṃ saha tair anyair martya-lokam avâtarat. — 211
«sa Padmasenas, tâta, 'ayam ahaṃ jâtaḥ sutas tava
«nâmnâ 'Indîvaraseno 'tra, kartavyaṃ ca kṛitaṃ mayâ. 212
«yo 'paro Rûpasenaç ca Vidyâdhara-kumârakaḥ,.
«Anicchasena ity eva jâtaḥ so 'nuja eva me. 213
«yâ ca 'Âdityaprabhâ bhâryâ yâ ca Candravatî 'iti me,
«viddhi te dve ime Khaḍgadaṅshṭrâ-Madanadaṅshṭrike. 214
«idânîṃ ca 'ayam avadhiḥ prâptaḥ çâpasya so 'sya naḥ,
«tad vrajâmo vayaṃ, tâta, nijaṃ Vaidyâdharaṃ padam.» 215
ity uktvâ, sa samaṃ bharyâ-bhrâtṛibhiḥ smṛita-jâtibhiḥ,
tyaktvaiva mânushîṃ mûrtiṃ, bhûtvâ Vidyâdharâkṛitiḥ, 216
praṇamya pitroç caraṇau, kṛitvâ 'aṅke dayitâ-dvayam,
sânujaḥ prayayau vyomnâ nijaṃ Muktâpuraṃ puram. 217
tatra 'abhinanditaḥ pitrâ Muktâsenena sanmatiḥ,
mâtṛi-netrotsavo, bhrâtrâ Rûpasenena saṃgataḥ, 218
uvâsa Padmaseno 'sau bhûyo nâvishkṛitershyayâ
Âdityaprabhayâ Candravatyâ ca saha nirvṛitaḥ. 219

---

ity etâṃ Gomukho ramyâṃ kathayitvâ kathâṃ pathi,
Naravâhanadattaṃ tam uvâca sacivaḥ punaḥ: 220
«itthaṃ syâd mahatâm eva mahân kleças tathâ 'udayaḥ,
«anyeshâṃ tu kiyân, deva, kleço vâpy udayo 'pi vâ. 221
«tvaṃ tu Ratnaprabhâ-devî-vidyâ-çakty-anupâlitaḥ
«Karpûrikâṃ râjasutâm akleçât tâm avâpsyasi.» 222
iti Naravâhanadattaḥ
çrutvâ sumukhasya Gomukhasya mukhât,
prâkrâmat pathi tasminn
ajñâta-pariçramaḥ sa tat-sahitaḥ. 223
gacchanç ca tatra kala-kûjita-râjahaṅsam,
acchaṃ, sudhâ-sarasa-çîtala-bhûri-vâri,
âmrâvalî-panasa-dâḍima-ramya-rodhaḥ,
sâyaṃ saro vikaca-vârijam âsasâda. 224
tasmin snâtvâ, Himagirisutâkântam abhyarcya bhaktyâ,
kṛitvâ 'âhâraṃ surabhi-madhurâsvâda-hṛidyaiḥ phalais taiḥ,
sakhyâ sâkaṃ mṛidu-kiçalayâstîrṇa-çayyâ-prasuptas
tat-tîre tâṃ rajanim anayat so 'tra Vatseça-sûnuḥ. 225

Taraṅga 43.

Tataḥ prâtaḥ sarit-tîrât tasmâd utthâya, mantriṇam
Naravâhanadattas taṃ Gomukhaṃ prasthito 'bravît: 1

«vayasya, jâne kâpy adya râtry-ante dhavalâmbarâ
«kumârî divya-rûpâ mâm etya svapne 'bhyadhâd idam: 2
«« niçcinto bhava, vatsa! tvam itaḥ çighram hy avâpsyasi
«« abdhes tîre vanânta-stham âçcaryam nagaram mahat. 3
«« viçrântas tatra ca 'akleçât prâpya Karpûrasambhavam
«« puram, Karpûrikâm prâpsyasy atra tâm râjakanyakâm.» » 4
«ity uktvâ mâm tiro 'bhût sâ, prabuddhaç ca 'asmi takshaṇam.»
evam tam uktavantam ca prîtaḥ provâca Gomukhaḥ: 5
«devair anugrihîtas tvam, deva! kim te 'sti dushkaram?
«tad niçcitam akṛicchreṇa tava setsyaty abhîpsitam.» 6
evam uktavatâ tena Gomukhena samam pathi
Naravâhanadatto 'tra sa prâyât satvaras tataḥ. 7
kramât prâpac ca jaladher upakaṇṭha-gatam sa tat
adri-kûṭa-nibhâṭṭâla-pratolî-gopurânvitam, 8
Merv-âbha-sarva-sauvarṇa-râjamandira-râjitam
nagaram vipulâbhogam, bhûmaṇḍalam iva 'param. 9
praviçya tatra vipaṇî-mârgeṇa, sa dadarça ca
kâshṭha-yantramayam sarvam ceshṭamânam sajîvavat 10
baṇig-vilâsinî-paurajanam janita-vismayam,
vijñâyamânam «nirjîva» iti vâg-virahât param. 11
kramâc ca Gomukha-sakhaḥ so 'ntikam râjaveçmanaḥ
prâpa, tâdriçam eva 'atra hasty-açvâdi vilokayan. 12
viveça ca 'asya sauvarṇa-pura-saptaka-çobhinaḥ
abhyantaram sasacivaḥ sâçcaryo râjasadmanaḥ. 13
tatra yantra-pratîhâra-vâranârî-pariçritam,
jaḍânâm syandane hetum teshâm cetanam ekakam, 14
indriyâṇâm iva 'âtmânam adhishṭhâtṛitayâ sthitam,
ratna-siṁhâsanâsînam bhavyam purusham aikshata. 15
so 'pi tam purusham dṛishṭvaiva 'uttamâkṛitim, utthitaḥ
vidhâya svâgatam, svasminn upâveçayad âsane, 16
papraccha ca 'upaviçya 'agre: «kaḥ, katham, kim amânushâm
«kshmâm, âtmanâ dvitîyaḥ sann, imâm prâpto bhavân?» iti. 17
tataḥ so 'pi sva-vṛittântam nivedya tam açeshataḥ,
Naravâhanadattas tam prahvam papraccha pûrusham: 18
«kas tvam? kim ca 'idam âçcaryam puram te, bhadra? kathyatâm!»
tac çrutvâ sa pumân vaktum svodantam upacakrame: — 19

Asti Kâñcî 'iti nagarî garîyo-guṇa-gumphitâ,
kâñcî 'iva vasudhâ-badhvâḥ sadalaṅkṛititâm gatâ. 20
tasyâm Bâhubalâkhyo 'sti Kâñcyâm khyâto mahîpatiḥ,
koçe baddhâ kṛitâ yena calâpi çrîr bhujârjitâ. 21
tasya râshṭre nṛipasya 'âvâm takshâṇau bhrâtarâv ubhau
Maya-praṇîta-dârv-âdi-mâyâyantra-vicakshaṇau, 22
jyeshṭhaḥ Prâṇadharo nâma veçyâ-vyasana-mohitaḥ,
aham kanishṭhas tad-bhakto nâmnâ Râjyadharaḥ, prabho! 23
tena, bhuktvâ dhanam pitryam, mad-bhrâtrâ svam ca kimcana
bhuktam mad-arjitam api snehârdreṇa 'arpitam mayâ. 24

tato 'pi so 'tivyasanî veçyârthârtha-jihîrshayà
rajjuyantra-vahaṃ dàrumayaṃ hańsa-yugaṃ vyadhàt. 25
tad hańsa-yugalaṃ rajju-ghaṭṭana-preritaṃ niçi,
râjño Bàhubalasya 'atra koçàd yantra-prayogataḥ 26
gavàkśheṇa praviçya 'antaç, cańcvà paṭalake sthitam
àdàya 'àbharaṇaṃ tasya, mad-bhràtur gṛiham âgamat. 27
tac ca vikrîya so 'bhuńkta maj-jyeshṭhaḥ saha veçyayà.
tathaiva 'anuniçaṃ koçam amushṇàt sa ca bhûpateḥ, 28
vâryamâṇo 'pi ca mayà na 'akàryâd vyaramat tataḥ;
ko hi màrgaṃ amàrgaṃ và vyasanândho nirîkshate? 29
tadà ca mushyamâṇe 'pi ràtrishv acalitârgale
nirmûshake râja-gañje dinâni katicid bhayàt 30
vicinvan pratyahaṃ tûshṇîṃ, paritapto 'dhikâdhikam
tad bhàṇḍàgariko gatvà sphuṭaṃ râjñe nyavedayat. 31
râjâpi taṃ tathà 'anyàńç ca rakshakàn jàgrato niçi
koçântaḥ sthâpayàmàsa tatra tattvaṃ aveksbitum. 32
te niçîthe pravishṭau tau gavàkśheṇa 'atra rakshakàḥ
mad-bhrâtṛi-yantrahańsau dvàv apaçyan rajju-ghaṭṭitau, 33
yantra-yukti-paribhràntau cańcûpàtta-vibhûshaṇau
chinna-rajjù agṛihṇańç ca râjñe darçayitum prage. 34
tatkàlaṃ ca sa mad-bhrâtà jyeshṭho 'vàdit sasaṃbhramaḥ:
«bhràtar, gṛihîtau hańsau dvau madîyau gañja-rakshibhiḥ, 35
«rajjur hi çithilî-bhûtà yantre srastà ca kilikà.
«tasmàd ito 'pasartayam adhunaiva 'àvayor dvayoḥ, 36
««caurâv»» iti nigṛihṇîyât pràtar buddhvà nṛipo hi nau;
«âvàm eva hi vikhyàtau màyàyantra-vidâv ubhau. 37
«vâtayantra-vimànaṃ ca tad mama 'asti 'iha, maṅkshu yat
«yojanâśhṭaçatîṃ yâti sakṛit prahita-kîlikam. 38
«tena dûraṃ vrajâvo 'dya videçam api duḥkhadam;
«pâpe karmaṇy avajñâta-hita-vâkye kutaḥ sukham? 39
«yad mayà na kṛitaṃ vâkyaṃ tava dushkṛita-buddhinà,
«tasya 'esha pâkaḥ, prasṛito yo 'yaṃ tvayy apy apâpini.» 40
evam uktvà samàrohad vimànaṃ vyoma-gàmi tat
sa me Pràṇadharo bhràtà tadaiva sakuṭumbakaḥ. 41
ahaṃ tu 'ukto 'pi tena 'atra na 'àrohaṃ bahubhir bhṛite;
tatas tena kham utpatya sa pràyât kvâpi dûrataḥ. 42

gate Pràṇadhare tasminn aham anvartha-nâmani,
prabhàte bhàvi saṃbhàvya râjato bhayam ekataḥ, 43
âruhya sva-kṛite 'nyasmin vàtayantra-vimànake,
drutaṃ tato gato 'bhûvaṃ yojanànàṃ çata-dvayam. 44
preritena punas tena vimànena kha-gàminà
tato 'pi yojana-çata-dvayam anyad agàm aham. 45
tataḥ samudra-naikaṭya-çańkà-tyakta-vimànakaḥ
padbhyàṃ vrajann iha pràptaḥ çûnyaṃ puram idaṃ kramàt. 46
kautukàc ca pravishṭo 'haṃ, deva, 'idaṃ râjamandiram
vastrâbharaṇa-çayyâdi-râjopakaraṇânvitam. 47

sâyaṃ ca 'udyâna-vâpy-ambhaḥ-snâto bhuktvâ phalâny aham,
râja-çayyâ-gato râtrâv ekâkî samacintayam: 48
«nirjane kiṃ karomi 'iha? tat prâtar yatra kutracit
«vrajâmi 'ito, gataṃ me hi bhayaṃ Bâhubalâd nṛipât.» 49
iti saṃcintya, saṃsuptaṃ niçânte divya-rûpa-dhṛit
purusho varhiṇârûḍhaḥ svapne mâm evaṃ abhyadhât: 50
«ihaiva, bhadra, vastavyaṃ, gantavyaṃ na 'anyatas tvayâ;
«âhâra-kâle ca 'âruhya sthâtavyaṃ madhyame pure.» 51
ity uktvâ 'antarhite tasmin, prabuddho 'ham acintayam:
«Kumâra-nirmitaṃ idaṃ divyaṃ sthânaṃ suniçcitam, 52
«kṛitaç ca 'etena me svapne pûrva-puṇyair anugrahaḥ.
«utthito 'smi 'iha, nûnaṃ hi çreyo 'sti vasato 'tra me.» 53
iti baddhâsthaṃ utthâya kṛitvâ 'âhnikam, ahaṃ sthitaḥ
âruhya yâvad âhâra-kâle 'smin madhyame pure, 54
tâvad hiraṇmayeshv agre pâtreshu 'upanateshu me
apatat khât ghṛita-kshîra-çâli-bhaktâdi bhojanam; 55
cintitaṃ cintitaṃ ca 'anyad mama bhojyam upânamat.
tad bhuktvâ ca 'aham abhavaṃ devânugraha-nirvṛitaḥ. 56
tato gṛihîtaiva pure sthitir asmin mayâ, prabho,
cintitopanamad-râja-bhogena prativâsaram. 57
bhâryâ paricchado vâ me cintitas tu na tishṭhati,
tena yantramayo 'tra 'ayaṃ janaḥ sarvaḥ kṛito mayâ. 58
iti 'iha 'âgatya takshâpi, deva, 'ekâkî karomy aham
râjya-lîlâyitaṃ Râjyadharo nâma vidher vaçât. — 59
«tad deva-nirmite 'mushmin bhavanto 'dya pure dinam
«viçrâmyantu, yathâ-çakti paricaryâ-pare mayi.» 60
ity uktvâ tat-puroḍyânaṃ tena Râjyadhareṇa saḥ
Naravâhanadatto 'tra nîyate sma sa-Gomukhaḥ, 61
tatra vâpî-jala-snâto vârijârcita-Dhûrjaṭiḥ
tâṃ madhyama-purâhârabhûmiṃ ca prâpito 'bhavat. 62
bubhuje tatra ca 'âhârân dhyâtopasthâpitân çubhân
tena Râjyadhareṇa 'agra-sthitena sa samantrikaḥ. 63
tataḥ kenâpy adṛishṭena pramṛishṭâhârabhûmikaḥ
anutâmbûlabhogaṃ sa tasthau pîtâsavaḥ sukham. 64
atha cintâmaṇi-prakhya-pura-mâhâtmya-vismitaḥ,
bhukte Râjyadhare, naktaṃ sa bheje çayanottamam. 65
Karpûrikâ-navautsukya-vinidraṃ ca 'atra, tat-kathâṃ
pṛicchan, taṃ abravîd Râjyadharo 'tha çayana-sthitaḥ: 66
«kiṃ na nidrâsi, kalyâṇin? prâpsyasy eva 'îpsitâṃ priyâm;
«udâra-sattvaṃ vriṇute svayaṃ hi çrîr iva 'aṅganâ. 67
«pratyaksha-dṛishṭam atra 'idaṃ tathâ ca, çriṇu, vacmi te:

Yaḥ sa Kâñcî-patir Bâhubalo râjâ mayâ 'uditaḥ, 68
tasya 'anvartho 'rthalobhâkhyaḥ pratihâro 'rthavân abhût;
tasya Mânaparâ nâma bhâryâ 'abhûd rûpaçâlinî. 69

so rthalobho baṇig-dharmà lobhàd bhṛityeshv aviçvasan,
bàṇijya-vyavahàreshu madhye bhàryàṃ nyayuṅkta tàm. 70
sà 'anicchanty api tad-vaçyà baṇigbhiḥ saṃvyavàharat,
madhureṇa hṛita-janà rûpeṇa vacanena ca. 71
gajâçva-ratna-vastrâdi-vikrayaṃ yaṃ vyadhatta sà,
taṃ taṃ sopacayaṃ dṛishṭvà so 'rthalobho 'nvamodata. 72
ekadà ca 'atra ko 'py àgàd dûràd deçântaràd baṇik
mahân Sukhadhano nàma prabhûtâçvâdi-bhàṇḍa-dhṛit. 73
taṃ buddhvaiva 'àgataṃ, bhàryàm Arthalobho 'bravìt sa tàm:
«baṇik Sukhadhano nàma pràpto deçântaràd iha, 74
«priye; vàji-sahasràṇi tena 'ànìtàni viṃçatiḥ,
«Cînadeçaja-sadvastrayugmàny agaṇanàni ca. 75
«tad gatvà 'açva-sahasràṇi pañca tasmât tvam ânaya,
«kṛîtvà sadvastrayugmànàṃ sahasràṇi tathà daça, 76
«yâvad açva-sahasraiḥ svais tathâ taiç câpi pañcabhiḥ
«karomi darçanaṃ ràjñe, baṇijyàṃ vidadhàmi ca.» 77
evam uktà 'Arthalobhena preshitâ tena pàpmanâ
agàd Mànaparà tasya pàrçvaṃ Sukhadhanasya sà, 78
màrgati sma ca mùlyena tàn vastra-sahitàn hayàn
racita-svâgatàt tasmât tad-rûpâhṛita-cakshushaḥ. 79
sa ca tâṃ kàma-vivaço nìtvà 'ekànte 'bravìd baṇik:
«mûlyena vastram ekaṃ te hayaṃ vâ na dadàmy aham; 80
«vatsyasy ekàṃ niçâṃ sâkaṃ mayâ cet, tad dadâmi te
«çatàni vàjinàṃ pañca sahasràṇi ca vàsasâm.» 81
ity uktvà so 'dhikenâpi tàṃ pràrthayata sundarìm;
strìshv anargala-ceshṭàsu kasya 'icchà na 'upajàyate? 82
tataḥ sà pratyavocat tam: «evaṃ pricchàmy ahaṃ patim,
«atrâpi hi sa jàne màṃ prerayed atilobhataḥ.» 83
ity uktvà sva-gṛihaṃ gatvâ, patye tasmai tad abravìt,
yad-uktà tena baṇijà rahaḥ Sukhadhanena sà. 84
so 'tha pàpo 'rthalobhas tàṃ kìnàçaḥ patir abhyadhàt:
«priye, vastra-sahasràṇi pañca vàji-çatàni ca 85
«ekayà yadi labhyante râtryà, doshas tad atra kaḥ?
«tad gaccha pârçvaṃ tasya 'adya, prabhâte drutam eshyasi.» 86
etac çrutvà vacas tasya bhartuḥ kàpurushasya sà,
hṛidi Mànaparà jàta-vicikitsà vyacintayat: 87
«màna-vikrayiṇaṃ pàpaṃ hìna-sattvaṃ dhig astv imam,
«lobha-bhàvanayà nityaṃ vata tanmayatàṃ gatam! 88
«varaṃ sa eva bhartà me, yo mâm açva-çatair niçâm
«Cinapaṭṭa-sahasraiç ca krìṇàty ekàm udàradhìḥ.» 89
ity âlocya, «na me dosha» ity anujñàpya taṃ tataḥ
kubhartâraṃ, agàt tasya gṛihaṃ Sukhadhanasya sà. 90
sa ca tàm àgatàṃ dṛishṭvà, pṛishṭvà buddhvà ca tâṃ *tathà*
citrîyamâṇas, tat-pràpter amanìsta 'àtmani dhanyatàm. 91
pràhiṇoc ca 'Arthalobhàya tasmai tat-pataye drutam
tac-çulka-bhûtân açvâṅç ca vastrâṇi ca yathoditam. 92

uvâsa ca tayâ sâkaṃ pûrṇa-kâmaḥ sa tâṃ niçâm,
mûrtayâ 'iva cirâvâpta-nija-saṃpat-phala-çriyâ. 93
prâtaç ca 'âhvâyakân bhṛityân, Arthalobhena nistrapât
klîvena tena prahitân, sâ 'atra Mânaparâ 'abhyadhât: 94
«vikrîtâ saṃgatâ 'anyena bhûtvâ, tasya kathaṃ punaḥ
«bhâryâ bhavâmi? nirlajjaḥ sa yathâ, na tathâ hy aham. 95
«yûyam eva mama brûta, yady etac çobhate 'dhunâ;
«tad yâta! yena krîtâsmi, sa eva hi patir mama.» 96
ity uktâs te tayâ bhṛityâs tato gatvâ, tathaiva tat
abruvann Arthalobhâya vâkyaṃ tasyâ adhomukhâḥ. 97
sa tac çrutvâ, balâd aicchad ânetuṃ tâṃ narâdhamaḥ;
tato Harabalo nâma vayasyas tam avocata: 98
«na sâ Sukhadhanât tasmâd anetuṃ çakyate tvayâ;
«pravîrasya na tasya 'agre tava paçyâmi vîratâm. 99
«sa hi tyâgânurâgiṇyâ nâryâ çûrî-kṛitas tayâ,
«balî ca balibhiç ca 'anyair yukto mitraiḥ sahâgataiḥ. 100
«tvaṃ tu kârpaṇya-vikrîta-vivikta-dayitojjhitaḥ
«avamâna-nirutsâho garhitaḥ klîvatâṃ gataḥ. 101
«na ca svato balî tâdṛig nâpi mitra-balânvitaḥ
«tvaṃ; tat kathaṃ samarthaḥ syâs tasya pratyarthino jaye? 102
«râjâ ca kupyed buddhvâ te dâra-vikraya-dushkṛitam;
«tat tûshṇîṃ bhava! bhûyo 'pi mâ kṛithâ hâsya-vibhramam.» 103
iti sakhyâ nishiddho 'pi, krodhâd gatvâ sasainikaḥ
yâvad ruṇaddhy Arthalobho gṛihaṃ Sukhadhanasya saḥ, 104
tâvat tasya samitrasya sainyaiḥ Sukhadhanasya tat
sainyaṃ tadîyaṃ nirgatya kṛitsnaṃ bhagnaṃ abhût kshaṇât. 105
tataḥ palâyitaḥ prâyât so 'rthalobho nṛipântikam.
«dârâḥ Sukhadhanâkhyena baṇijâ, deva, me hṛitâḥ;» 106
iti vyajijñapac ca 'atra nṛipaṃ nihnuta-durṇayaḥ.
nṛipo 'py aicchad avashṭabdhuṃ sa taṃ Sukhadhanaṃ rushâ; 107
tataḥ Sandhâna-nâmâ taṃ mantrî râjânam abravît:
«yathâ tathâ na çakyo 'sâv avashṭabdhuṃ baṇik, prabho! 108
«tasya 'ekâdaçabhir mitraiḥ sahâyâtair yutasya hi
«laksham abhyadhikaṃ, deva, vidyate vara-vâjinâm. 109
«tattvaṃ ca na 'atra vijñâtaṃ, na hy etat syâd akâraṇam;
«tat preshya dûtaṃ, prashṭavyaḥ kiṃ tâvat so 'tra jalpati.» 110
iti mantri-vacaḥ-çrutvâ râjâ Bâhubalas tataḥ
prashṭuṃ tat prâhiṇod dûtaṃ tasmai Sukhadhanâya saḥ. 111
sa dûtas taṃ tad-âdeçâd gatvâ yâvac ca pṛicchati,
tâvad Mânaparâ sâ 'asmai sva-vṛittântaṃ tam abhyadhât. 112
çrutvaiva ca tad âçcaryaṃ, rûpaṃ tasyâç ca vîkshitum
gṛihaṃ Sukhadhanasya 'agâd Bâhubalo 'tikautukât. 113
tatra 'apaçyat, Sukhadhane prahve, Mânaparâṃ sa tâṃ
vidhâtur api lâvaṇya-lakshmyâ vismaya-dâyinîm. 114
pâdâṇatâyâḥ so 'syâç ca pṛishṭâyâç ca svayaṃ mukhât
açṛiṇot tad tad yathâ vṛittam, Arthalobhasya çṛiṇvataḥ. 115

çrutvâ ca matvâ satyaṃ tad, Arthalobhe niruttare,
tâṃ apricchat sa sumukhîṃ: «kim idânîṃ bhavatv?» iti. 116
tataḥ sâ niçcitâ 'vâdîd: «deva, yena 'asmy anâpadi
«vikrîtâ 'anyasya, niḥsattvaṃ lubdhaṃ katham upaimi tam?» 117
etac çrutvâ nṛipe tasmin «sâdhu 'uktam!» iti-vâdini,
avocat so 'rthalobho 'tra kâma-krodha-trapâkulaḥ: 118
«ayaṃ Sukhadhano, râjann, ahaṃ ca 'anubalaṃ vinâ
«yudhyâvahe sva-sainyâbhyâṃ; sattvâsattvam avekshyatâm!» 119
ity Arthalobhasya vacaḥ çrutvâ Sukhadhano 'bhyadhât:
«tarhi yudhyâvahe âvâṃ dvâv eva; kimu sainikaiḥ? 120
«yaḥ prâpsyati jayaṃ, Mânaparâ tasya bhavishyati.»
çrutvâ 'etad, «vâḍham astv evam!» iti râjâ 'abhyabhâshata. 121
tato Mânaparâyâṃ ca râjñi ca prekshamâṇayoḥ,
yuddha-bhûmiṃ hayârûḍhau tâv avâtaratâṃ ubhau. 122
pravṛitte ca 'âhave tatra, kuntâghâtotpatad-hayam
Arthalobhaṃ Sukhadhanaḥ paryâsthad vasudhâtale. 123
tathaiva vârâṅs trîn anyân hatâçvaṃ patitaṃ kshitau
dhîrayan dharma-yodhî sa na taṃ Sukhadhano 'badhît. 124
vâre tu pañcame 'çvena patitvâ 'upari tâḍitaḥ
Arthalobhaḥ sa niçceshṭas tato bhṛityair anîyata. 125
tataḥ Sukhadhanaṃ, sarvaiḥ sâdhu-vâdâbhipûjitam,
sa taṃ Bâhubalo râjâ yathocitam amânayat, 126
prâbhṛitaṃ ca tadânîṃ tat tasyây eva samarpayat,
aharac ca 'Arthalobhasya sarvasvam açubhârjitam, 127
tat-pade ca 'aparaṃ kṛitvâ, tushṭaḥ prâyât sva-mandiram;
nivṛitta-pâpa-saṃparkâḥ santo yânti hi nirvṛitim. 128
so 'pi prasahya viharann âsît Sukhadhanaḥ sukham
sahito Mânaparayâ 'âtma-bhâryayâ 'anuraktayâ. 129

«evaṃ dârâḥ palâyante hîna-sattvâd dhanâni ca,
«susattvasya 'upatishṭhanti svayam etya yatas tataḥ. 130
«tad alaṃ cintayâ! nidrâṃ bhajasva! nacireṇa hi
«râjaputrîṃ avâptâsi tâṃ tvaṃ Karpûrikâṃ, prabho!» 131
iti Râjyadharâc çrutvâ râtrau tatra 'arthavad vacaḥ,
Naravâhanadattaḥ sa bheje nidrâṃ sa-Gomukhaḥ. 132
prâtaç ca 'atra kṛitâhâraḥ kshaṇaṃ yâvat sa tishṭhati,
tâvat sa Gomukho dhîmâṅs Râjyadharam abhyadhât: 133
«kuru yantra-vimânaṃ tad mat-prabhor asya, yena tat
«Karpûrasaṃbhava-puraṃ prâpya, prâpnoty asau priyâm.» 134
etac çrutvâ sa takshâ 'asmai vâtayantra-vimânakam
Naravâhanadattâya pûrva-kḷiptam adhaukayat. 135
tatra 'âruhya manaḥ-çîghre kha-gâmini sa-Gomukhaḥ,
tad-dhairyâloka-sollâsam iva 'ucchalita-vîcikam 136

makarâkaram ullaṅghya, prâpa tat-tîra-varti saḥ
Naravâhanadattas tat puraṃ Karpûrasaṃbhavam. 137
tatra 'avatîrṇâd nabhaso vimânâd avaruhya saḥ
purântaḥ paribabhrâma kautukena sa-Gomukhaḥ. 138
prishṭâc ca lokato buddhvâ tad eva 'bhîpsitaṃ puram
prâptaṃ, niḥsaṃçayaṃ hṛishṭo yayau râjakulântikam. 139
tatra 'ekaṃ ruciraṃ veçma vṛiddhayâ 'dhishṭhitaṃ striyâ
sa viveça nivâsâya, namrayâ 'anumatas tayâ. 140
yuktiṃ jijñâsamânaç ca kshaṇât papraccha tâṃ striyam:
«ârye, kim-abhidhâno 'tra râjâ? 'apatyaṃ ca tasya kim? 141
«rûpaṃ tasya ca naḥ çaṅsa, yato vaideçikâ vayam.»
ity uktâ tena vṛiddhâ sâ, taṃ vilokya 'uttamâkṛitim, 142
pratyuvâca: «mahâbhâga, çṛiṇu, sarvaṃ vadâmi te: —
Iha Karpûrako nâma râjâ Karpûrasaṃbhave. 143
sa ca 'anapatyaḥ saṃtâna-hetor uddiçya Çaṅkaram
Buddhikâryâ samaṃ devyâ nirâhâro 'karot tapaḥ. 144
trirâtroposhitaṃ devo Haraḥ svapne tam âdiçat:
«uttishṭha! putrâbhyadhikâ sâ te kanyâ janishyate, 145
«Vidyâdharâṇâṃ sâmrâjyaṃ yasyâḥ patir avâpsyati.»
ity âdishṭo Hareṇa 'asau prâtaḥ prâbuddha bhûpatiḥ. 146
nivedya Buddhikâryai ca devyai svapnaṃ tam, utthitaḥ
prahṛishṭo 'tha tayâ sâkaṃ cakâra vrata-pâraṇam. 147
tataç ca 'asya 'acirâd râjño râjñî garbham adhatta sâ,
kâle ca 'asûta saṃpûrṇe kanyâṃ sarvâṅga-sundarîm, 148
yayâ prabhâjitâs tatra jâtaveçmani dîpakâḥ
kajjalodgâra-mishato niḥçvâsân amucann iva. 149
Karpûrikâ 'iti tasyâç ca nijaṃ nâma tataḥ pitâ
esha Karpûrako râjâ vyadhatta vihitotsavaḥ. 150
kramâc ca vṛiddhiṃ prâptâ sâ loka-locana-candrikâ
Karpûrikâ râjaputrî yauvana-sthâ 'adya vartate. 151
pitâ ca 'iha nṛipas tasyâ vivâhaṃ abhikâṅkshati,
purusha-dveshinî sâ tu taṃ na 'icchati manasvinî. 152
«kanyâ-janma-phalaṃ kasmâd vivâhaṃ, sakhi, na 'icchasi?»
iti mat-sutayâ sâ ca sakhyâ pṛishṭâ 'idam abravît: 153
«sakhi, jâtismarâyâ me prâg-vṛitte çṛiṇu kâraṇam: —
Asti tîre mahâmbhodher mahâṅç candana-pâdapaḥ. 154
tasya 'asti nikaṭe phulla-nalinâlaṅkṛitaṃ saraḥ.
tatra 'aham abhavaṃ haṃsî pûrva-janmani karmataḥ. 155
sâ 'aham abdhi-bhayâj jâtu tasmiṅç candana-pâdape
akârsham râjahaṃsena svena bhartrâ saha 'âlayam. 156
tatra 'âlaye vasantyâ me prajâtân potakân sutân
akasmâd etya balavân samudrormir apâharat. 157
hṛiteshv apatyeshv oghena krandanty aham anaçnatî
âsaṃ çucâ 'abdhi-tîrastha-Çivaliṅgâgra-vartinî. 158
tataḥ sa râjahaṃso mâm upetya patir abhyadhât:
«uttishṭha! kim apatyâni vyatîtâny anuçocasi? 159

« anyâni no bhavishyanti; sarvaṃ jîvadbhir âpyate. »
iti tad-vâk-çareṇa 'ahaṃ hṛidi viddhâ vyacintayam: 160
« dhig, aho! purushâḥ pâpâ bâlâpatyeshv api 'îdṛiçâḥ,
« niḥsnehâ nishkṛipâç caiva strîshu bhaktimatîshv api. 161
« tad me kim amunâ patyâ? kiṃ me dehena duḥkhinâ? »
ity âlocya, Haraṃ natvâ kṛitvâ bhaktyâ ca taṃ hṛidi, 162
tatraiva puratas tasya, patyur haṅsasya paçyataḥ,
« jâtismarâ râjaputrî bhûyâsaṃ jananântare! » 163
iti saṃkalpya, tat kshiptaṃ çarîraṃ jaladhau mayâ.
tato 'haṃ, sakhi, jâtâ 'adya tathâ-bhûtâ 'iha janmani. 164
pûrva-jâtau ca tasyâṃ tâṃ bhartus tasya nṛiçaṅsatâm
saṃsmarantyâ, na kasmiṅçcid vare rajyati me manaḥ. — 165
« ato vivâhaṃ na 'icchâmi; daivâyattam ataḥ param. »
ity uktaṃ râjasutayâ mat-sutâyai tadâ rahaḥ, 166
tayâ mat-sutayâpy etad mahyam âgatya varṇitam. —
« tad evaṃ te mayâ 'âkhyâtaṃ, putra, yat pṛishṭavân asi. 167
« tavaiva bhâvinî bhâryâ nûnaṃ ca 'eshâ nṛipâtmajâ;
« sarva-Vidyâdharâṇâṃ hi bhavishyac-cakravartinaḥ 168
« mahishî 'iyaṃ samâdishṭâ pûrvaṃ devena Çambhunâ,
« tal-lakshaṇaiç ca yuktaṃ tvâṃ paçyâmi tilakâdibhiḥ. 169
« kiṃsvit tadartham ânîtaḥ ko 'pi tvam iha vedhasâ.
« uttishṭha! tâvad mad-gehe drakshyâmaḥ kiṃ bhavishyati. » 170
ity uktvâ 'upâhṛitâhâro vṛiddhayâ 'atra tayâ, niçâm
Naravâhanadatto tâm anaishîd Gomukhânvitaḥ. 171
prâtaḥ saṃmantrya kâryaṃ ca Gomukhena samaṃ rahaḥ,
mahâvratika-veçaṃ sa kṛitvâ Vatseçvarâtmajaḥ, 172
tad-dvitîyo, 'tra « hâ haṅsi! hâ haṅsi! » 'iti vadan muhuḥ,
gatvâ râjakula-dvâri babhrâma janatekshitaḥ. 173
tathâ-bhûtaṃ ca taṃ dṛishṭvâ, tatra gatvaiva ceṭikâḥ
Karpûrikâṃ râjasutâṃ tâm avocan suvismayâḥ: 174
« siṅhadvâre yuvâ, devi, dṛishṭo 'smâbhir mahâvratî,
« sadvitîyo 'pi yo dhatte saundaryeṇa 'advitîyatâm. 175
« nârî-jana-mano-moha-dâyinaṃ mantram adbhutam
« uccârayati « hâ hâṅsi! hâ haṅsi! » 'iti sa ca 'aniçam. » 176
tac çrutvâ pûrva-haṅsî sâ râjaputrî sakautukâ
ânâyayat tam etâbhis tad-rûpaṃ pârçvam âtmanaḥ. 177
dadarça ca 'etam uddâma-rûpâlaṅkṛiti-bhûmikam,
Çaṅkarâvâdhanopâtta-vrataṃ navam iva Smaram. 178
nijagâda ca paçyantaṃ vismayotphullayâ dṛiçâ:
« kim etad eva « hâ haṅsi! hâ haṅsi! » 'ity ucyate tvayâ? » 179
evaṃ tayâ 'ukto 'pi tadâ, « hâ haṅsi! » 'ity eva so 'bravît.
tataḥ sahasthitas tasya Gomukhaḥ pratyuvâca tâm: 180
« ahaṃ te kathayâmy etac, çṛiṇu devi, samâsataḥ: —
Pûrva-janmani haṅso 'yam abhavat karma-yogataḥ. 181
tatra 'esha jaladhes tîre mahataḥ sarasas tate
kṛitâlayaḥ, samaṃ haṅsyâ tasthau candana-pâdape. 182

tasmin daivâd apatyeshu samudrormi-hṛiteshu, sâ
etasya hańsî çokârtâ tatraiva 'âtmânam akshipat. 183
tato 'sau tad-viyogârtaḥ, pakshi-jâtau viraktimân,
tyaktu-kâmaḥ çarîram tat, saṃkalpam akarod hṛidi: 184
«jâtismaro 'haṃ bhûyâsaṃ râjaputro 'nya-janmani,
«eshâ ca tatra me bhâryâ bhûyâj jâtismarâ satî!» 185
iti saṃkalpya, taṃ deham tadâ saṃsmṛitya Çaṅkaram
virahânala-saṃtaptaḥ samudrâmbhasy apâtayat. 186
tato 'yaṃ Vatsa-râjasya Kauçâmbyâṃ tanayo 'dhunâ
Naravâhanadattâkhyo jâto jâtismaraḥ, çubhe! 187
«asau Vidyâdharendrâṇâm cakravartî bhavishyati;»
iti vâg udabhûd divyâ jâtasya 'asya sphuṭaṃ tadâ. 188
krameṇa yauvarâjya-sthaḥ pitrâ 'ayaṃ pariṇâyitaḥ
divyâṃ kâraṇa-saṃbhûtâṃ devîṃ Madanamañcukâm. 189
tato Hemaprabhâkhyasya Vidyâdhara-pateḥ sutâ
etya svayaṃ vṛitavatî kanyâ Ratnaprabhâ 'ity amum. 190
tathâpi tâṃ smaran hańsîṃ na 'esha bhajati nirvṛitim;
etac ca bâlabhṛityâya mahyam etena varṇitam. 191
atha 'asya mṛigayâ-yâtasya 'âsît saṃdarçanaṃ vane
kayâpi siddha-tâpasyâ mad-dvitîyasya daivataḥ. 192
kathâ-prasaṅgât sâ ca 'etam evaṃ sânugrahâ 'abravît:
«karma-yoyât purâ, putra, Kâmo hańsatvam âgamat. 193
«tasya ca 'ambudhi-tîrastha-candana-druma-vâsinaḥ
«priyâ bhâryâ 'abhavad hańsî divyâ strî çâpataç cyutâ. 194
«velâ-jala-hṛitâpatya-çokât tasyâṃ ca vâridhau
«kshiptâtmani, sa hańso 'pi tatraiva 'âtmânam akshipat. 195
«so 'dya Çambhoḥ prasâdât tvaṃ jâto Vatseçvarâtmajaḥ,
«pûrva-jâtiṃ ca tâṃ, vatsa, vetsi; jâtismaro hy asi. 196
«hańsî sâpy evam eva 'abdheḥ pâre Karpûrasaṃbhave
«pure Karpûrikâ nâma jâtâ râjasutâ 'adhunâ. 197
«tad gaccha tatra, putra, tvaṃ! svâṃ bhâryâṃ tâm avâpnuhi!»
ity uktvâ sâ kham utpatya tiro 'bhût siddha-tâpasî. 198
ayaṃ ca 'asmat-prabhur jñâta-pravṛittis tatkshaṇaṃ tataḥ
ito 'bhimukham âgantuṃ pravartata mayâ saha. 199
tvat-snehâkṛishyamâṇaç ca paṇi-kṛitya sva-jîvitam,
uttîrya kântâra-çataṃ prâpad esho 'mbudhes tatam. 200
tatra Hemapura-stho 'smai takshâ Râjyadharâbhidhaḥ
mad-dvitîyâya militaḥ prâdâd yantra-vimânakam. 201
tasminn âruhya bhaya-dehâmûrta iva sâhase,
abdhi-kântâram ullaṅghya, prâptâv âvâm idaṃ puram. 202
etad-artham asâv eva «hâ hańsi!» 'iti vadann iha
bhrânto, devi, mama svâmî, yâvat prâptas tvad-antikam. — 203
«idânîṃ tvad-mukhodâra-râkâ-ramaṇa-darçanât
«asaṃkhya-duḥkha-sâṃnidhya-tamo-'pahnutim açnute. 204

. . . . . .

«tvad-dṛishṭi-nîla-nalina-srajâ 'rcaya mahâtithim!» 205

evaṃ vaco viracitaṃ Gomukhasya niçamya sâ,
saṃvâda-pratyayât satyaṃ mene Karpûrikâ tadâ. 206
«aho, mayy âryaputrasya sneho 'mushya mudhaiva me
«virâgitâ 'bhûd!» ity antaḥ premârdrâ vimamarça sâ, 207
uvâca ca: «ahaṃ satyaṃ sâ hańsî, dhanyâ ca yat-kṛite
«evaṃ janma-dvaye kleçaṃ âryaputro 'nubhûtavân; 208
«tad ahaṃ vo 'dhunâ dâsî prema-krîtâ», 'iti-vâdinî
Naravâhanadattaṃ taṃ snânâdyaiḥ samamânayat. 209
tataḥ parîvâra-mukhena 'etat sarvam abodhayat
pitaraṃ svaṃ, sa ca 'upâgât tad buddhvaiva tad-antikam. 210
tatra 'utpanna-vivâhecchâṃ sutâṃ tâṃ, tad-varaṃ tathâ
Naravâhanadattaṃ taṃ saṃprâptam ucitaṃ cirât 211
Vidyâdhara-mahâcakravarti-lakshaṇa-lâñchitam
dṛishṭvâ, kṛitârtham âtmânaṃ so 'manyata tadâ nṛipaḥ. 212
pradadau ca 'âtmajâṃ etâṃ tasmai Karpûrikâṃ tataḥ
Naravâhanadattâya yathâ-vidhi sasâdaraḥ. 213
adâd asmai ca jâmâtre prativahni-pradakshiṇam
koṭîs tisraḥ suvarṇasya karpûrasya ca tâvatîḥ, 214
yad-râçayo babhus tatra çobhâṃ drashṭum iva 'âgatâḥ
Girijodvâha-dṛiçvâno Meru-Kailâsa-sânavaḥ. 215
punaḥ sadvastra-koṭîç ca daça, dâsî-çatatrayam
svalaṅkṛitaṃ dadau so 'smai kṛitî Karpûrako nṛipaḥ. 216
tatas tasthau kṛitodvâhaḥ sa Karpûrikayâ tayâ
Naravâhanadatto 'tra samaṃ prîtyâ 'iva mûrtayâ. 217
kasya na 'abhûd manaḥ-prîtyai sa bâdhû-varayos tayoḥ
saṃgamo mâdhavavallî-vasantotsavayor iva? 218
«ehi, prayâmaḥ Kauçâmbîm!» ity anyedyuç ca so 'bravît
Naravâhanadattas tâṃ kṛitî Karpûrikâṃ priyâm. 219
tataḥ pratyabravît sâ taṃ: «yady evaṃ, tat kha-gâminâ
«tenaiva tvad-vimânena vrajâmas tvaritaṃ na kim? 220
«tac cet svalpaṃ, tad aparaṃ vistîrṇaṃ dhaukayâmy aham;
«iha Prâṇadharâkhyo hi takshâ yantravimâna-kṛit 221
«âste deçântarâyâtas, taṃ çîghraṃ kârayâmy adaḥ.»
ity uktvâ sâ pratihârasya 'ânâyya kshattur âdiçat: 222
«gatvâ taṃ yantra-takshâṇaṃ vada Prâṇadharaṃ: «« mahat
«« vyoma-gâmi vimânaṃ naḥ prasthânâya 'upakalpaya!» » 223
evaṃ visṛijya kshattâraṃ râjñî Karpûrikâ 'atha sâ
ceṭî-mukhena pitre tâṃ prasthânecchâṃ nyavedayat. 224
sa ca buddhvaiva tad yâvad âyâty atraiva bhûpatiḥ,
Naravâhanadatto 'ntas tâvad evam acintayat: 225
«takshâ Râjyadhara-bhrâtâ so 'yaṃ Prâṇadharo dhruvam
«râja-bhîtyâ sva-deçâd yo vidrutas tena varṇitaḥ.» 226
ity asmiṅç cintayaty eva, râjñî ca kshipram âgate,
âgât pratihâra-yutas takshâ Prâṇadharo 'tra saḥ, 227
vyajijñapac ca: »sumahad vimânaṃ kṛitam asti me,
«yad mânusha-sahasrâṇi vahaty adya 'avalelayâ.» 228

ity uktavantaṃ takshàṇaṃ «sâdhv!» ity uktvà, 'bhipûjya ca
Naravâhanadatto 'tra taṃ papraccha sa sàdaram: 229
«kaccid Râjyadharasya tvaṃ bhràtà Prâṇadharo 'grajaḥ
«nânâ-yantra-prayogânâṃ vettà sumahatàm api?» 230
«sa eva tasya bhràtâ 'ahaṃ; devo vetti tu nau kutaḥ?»
iti Prâṇadharaḥ so 'pi praṇataḥ pratyuvâca tam. 231
tato yathà Râjyadhareṇa 'uktaṃ, dṛishṭo yathà ca saḥ,
Naravâhanadattas tat tathâ tasmai çaçaṅsa saḥ. 232
atha tena mudà Prâṇadhareṇa samupâhṛite
mahâ-vimâne, 'numataḥ çvaçureṇa 'atra bhûbhṛitâ, 233
taṃ àmantrya, samâropya dâsî-karpûra-kâñcanam,
tena râja-visṛishṭena saha Prâṇadhareṇa saḥ, 234
tena ca kshattṛi-mukhyena, çvaçrû-racita-maṅgalaḥ,
Karpûrikâṃ râjaputrîṃ navàm àdàya tàṃ badhûm, 235
datta-dâno dvijàtibhyaḥ sadvastra-nicayaiç ca taiḥ,
Naravâhanadatto 'sàv âruroha sa-Gomukhaḥ. 236
«pûrvaṃ abdhes taṭaṃ tàvad yâmo Râjyadharâṇtikam,
«tato gṛiham», iti Prâṇadharaṃ taṃ nijagâda saḥ. 237
tatas tena 'âhatena 'âçu vimânena 'utpapâta saḥ
nabho manorathena 'iva pûrṇena saparigrahaḥ. 238
kshaṇâd uttîrya jaladhiṃ, punas tat-tîra-varti ca
prâpa Hemapuraṃ dhâma tasya Râjyadharasya tat. 239
tatra Râjyadharaṃ prahvaṃ, prahṛishṭaṃ bhràtṛi-darçanàt,
dâsîbhis tam adâsîkaṃ saṃvibheje ca sotsavam. 240
àpṛicchya ca tam udvâshpaṃ, katham apy ujjhitâgrajam,
yayau tenaiva Kauçâmbîṃ vimânena tadaiva saḥ. 241
tatra 'ambarâd açaṅkitam
avatîrṇaṃ vara-vimâna-vahanaṃ tam
sânucaraṃ nava-badhvà
yuktaṃ dṛishṭvà, visismiye janatà. 242
paurotsâhaiḥ prakaṭaṃ
putraṃ buddhvà pità 'asya Vatseçaḥ
hṛishṭo niragâd agre
devî-saciva-snushâdibhir yuktaḥ. 243
dṛishṭvà vimàna-vàhana-
sûcita-Khavitavya-bhacara-sàmràjyam
taṃ so 'bhinananda sutaṃ
ràjà caraṇânataṃ badhû-sahitam. 244
màtà Vàsavadattà
Padmàvatyà samaṃ tam âçlishya,
vigalitam iva tad-darçana-
duḥkha-granthiṃ jahau vàshpam. 245
Ratnaprabhà ca bhàryà
sànandà Madanamañcukà ca tadà
tasya prema-hatarshye
caraṇau cittaṃ ca jagṛihatus tulyam. 246

Yaugandharâyaṇâdîn
pitṛi-sacivân svâṅç ca so 'tha nṛipa-sûnuḥ
Marubhûti-mukhân praṇatân
anandayat kṛita-yathârha-satkâraḥ. 247
sarve ca, vibhûshitaṃ su=
daçârha-kûlena jaladhiṃ âkramya,
samupâhṛitâṃ sva-patinâ
vyaktaṃ sodarya-mûrtiṃ amṛitasya, 248
ajarâṅganâ-çata-yutâṃ
âyâtâṃ çriyam iva 'bhyanandaṅs tâṃ
Karpûrikâṃ nava-badhûṃ
Vatseçâdyâ yathocitâvanatâṃ. 249
tasyâç ca paitṛikaṃ taṃ
Vatseço 'pûjayat pratîhâram
arpita-vimâna-vâhita-
kâñcana-karpûra-vastra-koṭi-cayam. 250
âkhyâtaṃ Naravâhana=
dattena tato vimâna-kartâram
upakâriṇaṃ sa râjâ
Prâṇadharaṃ tam api mânayâmâsa. 251
«katham eshâ râjasutâ
«samprâptâ? katham itaç ca yâtau svaḥ?»
iti papraccha saharshaḥ
saṃmânya sa Gomukhaṃ taṃ ca nṛipatiḥ. 252
atha mṛigayâ-vana-gamanât
prabhṛiti yathâ darçanaṃ tapasvinyâḥ,
Râjyadhara-samâsâdita-
vimâna-yuktyâ yathâ ca tîrṇo 'bdhiḥ, 253
Karpûrikâ vivâhe
vimukhâpi ca sahasakhî yathâ labdhâ
Prâṇadhara-lâbha-labdhena
'âgamanaṃ prâg-pathâ vimânena: 254
yuktyâ 'ekânte sa tathâ
tad açeshaṃ Gomukho yathâvṛittam
kathayâṃcakâra tasmai
sadâra-sacivâya Vatsarâjâya. 255
«kva 'âkheṭaḥ? kva ca tâpasî? kva ca tathâ 'udanvat-tîre yantra-vit
«takshâ Râjyadharas? tadîya-vahanena 'ullaṅghanaṃ kva 'ambudheḥ?
«tat-pâre ca vimâna-kartur aparasya 'asya kva pûrvaṃ gatir?
«bhavyânâṃ çubha-siddhy-upâya-racanâ-cintâṃ vidhatte vidhiḥ!» 256
iti tair nikhilaiḥ savismaya-
pramadâkampita-mastakais tataḥ
jagade, vidadhe ca Gomukhe
prabhu-bhakti-stutir atra sâdaraiḥ. 257

Ratnaprabhâṃ ca râjñîṃ
pativratâ-dharma-janita-paritoshâm
praçaçaṅsus te bhartur
nija-vidyâ-vihita-patharakshâm. 258
atha Naravâhanadatto
vinîta-gaganâgatâgamana-khedaḥ
sa viveça râjadhânîṃ
pitṛibhir bhâryâdibhiç ca samam. 259
tatra 'upâgata-mânita-
bandhu-suhṛit-svarṇa-kûṭa-bhṛita-koçaḥ
vasubhis tau pûritavân
Prâṇadhara-çvâçurapratîhârau. 260
bhuktvâ 'uttaraṃ ca sapadi
Prâṇadharas taṃ vyajijñapat praṇataḥ:
« deva, 'âvayoḥ kila 'evaṃ
« Karpûraka-bhûbhṛitâ samâdishṭam: 261
« « âgantavyaṃ tvaritaṃ,
« « mad-duhitari bhartṛi-bhavanam âptâyâm,
« « yena 'ahaṃ jânîyâṃ
« « saṃprâptâm atra çîghram » » iti. 262
« tad gantavyaṃ niçcitam
« âvâbhyâṃ tatra caturam adhunaiva;
« dâpaya Karpûrikayâ
« râjño lekhaṃ sva-hasta-likhitaṃ nau; 263
« na hi tasya sutâ-snigdhaṃ
« hṛidayaṃ râjño 'nyathâ samâçvasiti.
« sa hy ârûḍha-vimâno
« na jâtucic çaṅkate prapâtam ataḥ. 264
« tal lekha-dâna-pûrvaṃ
« saṃprati sahitaṃ mayâ pradhânam imam
« anujânihi vimâna-
« prasthâna-prâṅmukhaṃ pratihâraṃ tam. 265
« aham âdâya kuṭumbakam
« eshyâmi punas tv ihaiva, yuvaràja!
« çakshyâmi na 'amṛitamayaṃ
« caraṇâmbuja-yugalakaṃ tava tyaktum. » 266
iti tena sudṛiḍham ukte
Prâṇadhareṇa 'esha Vatsaràja-sutaḥ
lekhasya lekhane tâṃ
nyayuṅkta Karpûrikâṃ tadaiva badhûm. 267
« tâta, na cintâ mayi te
« kâryâ sad-bhartṛi-saukhya-madana-jushi;
« kiṃ hi mahâbdheḥ Kamalâ
« cintâspadam âçritâ 'uttamaṃ Purusham? » 268

iti ca sva-hasta-likhite
Karpûrikayâ tayâ 'rpite lekhe,
kshattṛi-Prâṇadharau tau
Vatseçasutârcitau sa visasarja. 269
tau ca 'âruhya vimânaṃ
gagana-gatî jâta-vismayaiḥ sarvaiḥ
dṛishṭau, tîrtvâ jaladhiṃ
yayatuḥ Karpûrasaṃbhavaṃ nagaram. 270
tatra sutâṃ pati-sadana-
prâptâṃ saṃçrâvita-tal-lekhau tau
ânandayâṃbabhûvatur
atha taṃ Karpûrakaṃ narâdhipatim. 271
anyedyur anujñâpya
Prâṇadharas taṃ nṛipaṃ, sa sakuṭumbaḥ
saṃbhâvita-Râjyadharo
Naravâhanadatta-pârçvam eva 'gât. 272
so 'tra 'âgatâya sadyaḥ
kṛita-kâryâya 'âtma-mandira-samîpe
Naravâhanadatto 'smai
pradadau vasatiṃ ca jîvanaṃ ca mahat. 273
cikrîḍa ca tad-vihitair
avarodhaka-sakho vimânakair vicaran,
abhyasyann iva bhavishya-
Vidyâdhara-cakravarti-bhavana-gatim. 274
ity atra nandita-suhṛit-svajanâvarodho
Vatseçvarasya tanayo 'tha sa tâny ahâni,
Ratnaprabhâ-Madanamañcukayos tṛitiyâṃ
Karpûrikâṃ samadhigamya, sukhaṃ ninâya. 275

VIII.

ATHA

ÇRI SOMA DEVA BHATTA

VIRACITE

KATHA SARIT SAGARE

SURYAPRABHO

NAMA

ASHTAMO LAMBAKAH.

Súryaprabhaḥ.

Taraṅga 44.

Calat-karṇâniloddhûta-sindûrâruṇitâmbaraḥ
jayaty akâle 'pi sṛijan saṃdhyâm iva Gajânanaḥ! — 1

Evaṃ Vatseçvara-sutaḥ Kauçâmbyâṃ sa pitur gṛihe
Naravâhanadattas, tà bhâryâḥ pràpya, 'vasat sukham. 2
ekadà pitur âsthâne sthitaç ca purushaṃ, divaḥ
avatîrya, 'âgataṃ tatra divya-rûpaṃ dadarça saḥ. 3
praṇataṃ taṃ ca satkṛitya pitrà sâkaṃ kshaṇântare,
«kas tvaṃ? kim âgato 'si?» 'iti pṛishṭavân; so 'py atha 'bravit: — 4
Asti 'iha Vajrakûṭâkhyaṃ pṛishṭhe Himavataḥ puram,
vajrasàramayatvâd yat khyàtaṃ anvartha-saṃjñakam. 5
tatra Vajraprabhâkhyo 'ham âsaṃ Vidyâdharâdhipaḥ,
vajra-nirmita-dehatvâd nàma 'nvartham tathaiva me. 6
«mad-nirmite yathâ-kâlaṃ bhaktaḥ saṅç cakravartini,
«ajayyas tvaṃ vipakshâṇâṃ mat-prasàdàd bhavishyasi»; 7
iti ca 'ham tapas-tushṭena 'àdishṭaḥ Çàmbhunà yadà,
tadâ prabhoḥ praṇâmârtham âgato 'smi 'iha sâṃpratam; 8
«Vatsaràja-suto divyaṃ kalpaṃ Kàmâṅça-saṃbhavaḥ
«Naravàhanadatto naḥ Çaçiçekhara-nirmitaḥ 9
«martyo 'py ubhaya-vedy eka-cakravartî bhavishyati;»
iti vidyâ-prabhâveṇa vijñâtaṃ hy adhunâ mayà. 10
âsîc ca divyaṃ kalpaṃ naḥ purà martyo 'py anugrahât
Çârvàt Sûryaprabho nàma cakravartî 'iha yady api, 11
tathâpy abhût sa ekasmin vedy-ardhe dakshiṇe prabhuḥ,
uttare Çrutaçarmâkhyaç cakravartî tv abhût tadà. 12

ubhayos tu tayor ekaḥ kalpa-sthâyî Khacâriṇâm
cakravarty atra bhavitâ deva eva 'tipuṇyavân. — 13
ity uktavantaṃ Vatseça-sahitas taṃ kutûhalât
Naravâhanadattaḥ sa pràha Vidyâdharaṃ punaḥ: 14
«kathaṃ Vidyâdharaiçvaryaṃ mânusheṇa satâ purâ
«prâptaṃ Sûryaprabheṇa? 'iti tvayâ naḥ kathyatâm!» iti. 15
tato vivikte devînâṃ mantriṇâṃ saṃnidhau ca saḥ
râjâ Vajraprabho vaktuṃ kathâṃ tâṃ upacakrame: 16

Çâkalaṃ nâma Madreshu babhûva nagaraṃ purâ;
Candraprabhâkhyas tasya 'àsîd râjâ 'Aṅgâraprabhâtmajaḥ, 17
âhlâda-kârî viçvasya nâmnâ 'nvartho 'pi yo 'bhavat,
saṃtâpa-kârî çatrûṇâṃ babhûva jvalana-prabhaḥ. 18
Kîrtimaty-abhidhânâyâṃ tasya devyâṃ ajâyata
putro nṛipasya 'atiçubhair lakshaṇaiḥ sûcitodayaḥ. 19
«esha Sûryaprabho nâma jâto râjâ Purâriṇâ
«bhâvî Vidyâdharâdhîça-cakravartî vinirmitaḥ;» 20
ity uccacâra gaganât tasmin jâte sphuṭaṃ vacaḥ,
sudhâ-varshaṃ çravaṇayoç Candraprabha-mahîbhṛitaḥ. 21
tatas tasya Purârâti-prasâdotsava-çâlinaḥ
Sûryaprabhaḥ sa vavṛidhe râjaputraḥ pitur gṛihe. 22
bâla eva ca vidyânâṃ kalânâṃ ca krameṇa saḥ
sarvâsâṃ sumatiḥ pâraṃ upâsita-gurur yayau. 23
pûrṇa-shoḍaça-varshaṃ ca guṇair âvarjita-prajaṃ
yauvarâjye 'bhyashiñcat taṃ pitâ Candraprabho 'tha saḥ. 24
sa eva mantri-putrâṃç ca nijâṃs tasmai samarpayat
Bhâsa-Prabhâsa-Siddhârtha-Prahasta-prabhṛitîn bahûn. 25
taiḥ samaṃ yuvarâjatva-dhuraṃ tasmiṃç ca bibhrati,
âjagâma 'ekadâ tatra Mayo nâma mahâsuraḥ. 26
âsthâne ca sa taṃ Candraprabhaṃ, Sûryaprabhe sthite,
upetya racitâtithyaṃ jagâda 'evaṃ Mayo nṛipam: 27
«râjan, Vidyâdhareçânâṃ cakravartî Triçûlinâ
«ayaṃ vinirmito bhâvî putraḥ Sûryaprabhas tava. 28
«tat kiṃ na sâdhayaty esha vidyâs tat-prâpti-dâyiniḥ?
«etad-arthaṃ visṛishṭo 'ham iha devena Çambhunâ. 29
«anujânîhi tad, yâvad nîtvâ 'enaṃ çikshayâmy aham
«Vidyâdharendratâ-hetuṃ vidyâ-sâdhana-satkriyâm. 30
«etasya paripanthî hi kârye 'smin Khecareçvaraḥ
«vidyate Çrutaçarmâkhyaḥ; so 'pi Çarveṇa nirmitaḥ. 31
«siddha-vidyâ-prabhâvas tu saha 'asmâbhir vijitya tam,
«esha Vidyâdharâdhîça-cakravartitvam âpsyati.» 32
evaṃ Mayena 'abhihite, râjâ Candraprabho 'bravît:
«dhanyâḥ smaḥ; puṇyavân esha yatheccham nîyatâm!» iti. 33
tatas tam âmantrya nṛipaṃ, tad-anujñâtam âçu tam
Sûryaprabhaṃ sa sâmâtyaṃ Pâtâlaṃ nîtavân Mayaḥ. 34

tatra 'upadishṭavâṅs tasmai sa tapâṅsi tathâ, yathâ
râjaputraḥ sa sâmâtyo vidyâḥ çîghram asâdhayat. 35
vimâna-sâdhanaṃ tasmai tathaiva 'upadideça saḥ,
yena Bhûtâsanaṃ nâma sa vimânam upârjayat. 36
tad-vimânâdhirûḍhaṃ taṃ siddha-vidyaṃ samantrikam
Sûryaprabhaṃ sa Pâtâlâd Mayaḥ sva-puram ânayat. 37
prâpayya pitroḥ pârçvaṃ ca taṃ jagâda: «vrajâmy aham;
«tvaṃ siddhi-bhogân bhuṅkshva 'iha, yâvad eshyâmy ahaṃ punaḥ.» 38
ity ûcivân âtta-pûjo jagâma sa Mayâsuraḥ,
nananda vidyâ-siddhyâ ca sûnoç Candraprabho nṛipaḥ. 39
so 'tha Sûryaprabho vidyâ-prabhâvât sacivaiḥ saha
nânâ-deçân vimânena sadâ babhrâma lîlayâ. 40
yatra yatra ca yâ yâ taṃ apaçyad râjakanyakâ,
tatra tatra svayaṃ vavre sâ sâ taṃ kâma-mohitâ. 41
ekâ Madanasenâkhyâ Tâmraliptyâṃ mahîpateḥ
sutâ Vîrabhaṭâkhyasya kanyâ lokaika-sundarî. 42
dvitîyâ Subhaṭâkhyasya tanayâ Candrikâvatî
Aparântâdhirâjasya Siddhair nîtvâ 'ujjhitâ 'nyataḥ. 43
Kâñcî-nagaryâṃ nṛipateḥ Kumbhîrâkhyasya ca 'âtmajâ
khyâtâ Varuṇasenâkhyâ tṛitîyâ rûpa-çâlinî. 44
Lâvânakâdhinâthasya Pauravâkhyasya bhûpateḥ
sutâ Sulocanâ nâma caturthî câru-locanâ. 45
Cîna-deça-pateḥ râjñaḥ Surohasya 'âtmasaṃbhavâ
hâri-hemâvadâtâṅgî Vidyunmâlâ 'iti pañcamî. 46
Kântisenasya nṛipateḥ Çrîkaṇṭha-vishaye prabhoḥ
sutâ Kântimatî nâma shashṭhî kânti-jitâpsaraḥ. 47
Janamejaya-bhûpasya Kauçâmbî-nagarî-pateḥ
tanayâ Parapushṭâkhyâ saptamî mañju-bhâshiṇî. 48
avijñâta-hṛitânâṃ ca tâsâṃ buddhvâpi bândhavâḥ,
vidyâ-baloddhate tasminn, âsan vetasa-vṛittayaḥ. 49
tâbhiç ca 'upâtta-vidyâbhiḥ samaṃ yugapad âramat
vidyâ-viracitâneka-dehaḥ Sûryaprabho 'tra saḥ. 50
nabhovihâra-saṃgîta-pâna-goshṭhy-âdibhis tathâ
cikrîḍa sahitas tâbhiḥ Prahastâdyaiç ca mantribhiḥ. 51
divya-citrakalâbhijño likhan Vidyâdharâṅganâḥ
kurvaṅç ca narma-vakroktîḥ kopayâmâsa tâḥ priyâḥ, 52
reme ca tâsâṃ vadanaiḥ sabhrûbhaṅgâruṇekshaṇaiḥ
vacanaiç ca sakamposhṭha-puṭa-viskhalitâksharaiḥ. 53
sadâras Tâmraliptîm ca gatvâ, 'udyâneshu khecaraḥ
sa râjasûnur vyaharat samaṃ Madanasenayâ. 54
sthâpayitvâ priyâç ca 'atra Bhûtâsana-vimâna-gaḥ
jagâma Vajrarâtrâkhyaṃ Prahastaika-sakhaḥ puram. 55
jahâra tatra tanayâṃ râjño Rambhasya paçyataḥ
raktâṃ Târâvalîṃ nâma dahyamânâṃ smarâgninâ. 56
âyayau Tâmraliptîm ca, punas tatrâpy upâharat
aparâṃ râjatanayâṃ kanyâṃ nâmnâ Vilâsinîm. 57

tadartham kupitâyâtam tasyâ bhrâtaram uddhatam
sa Sahasrâyudham nâma vidyayâ stambhitam vyadhât; 58
mâtulam ca sahâyâtam tasya samstabhya sânugam
cakre mundita-mûrdhânam tat-kântâ-haranâishinam. 59
«bhâryâbandhû» iti kruddho 'py abadhîd na sa tâv ubhau,
darpa-bhanga-vilakshau tu vihasya pratimuktavân. 60
tatah sa navabhih Sûryaprabhah kântâbhir anvitah
pitrâ 'âhûto vimânena sva-puram Çâkalam yayau. 61
tataç ca 'asya pituç Candraprabha-bhûmibhrito 'ntikam
prâhinot Tâmraliptîto dûtam Vîrabhato nripah, 62
samdideça ca: «putrena tava me 'pahrite sute;
«tad astu, vidyâ-siddho hi çlâghya esha patis tayoh. 63
«snehas tu yadi vo 'smâsu, tad iha 'âgacchata 'dhunâ,
«vivâhâcâra-satkâra-sakhyam yâvad vidadhmahe». 64
etat kritvâ, sa satkritya dûtam, niçcitavâns tadâ
çva eva tatra gamanam râjâ Candraprabho drutam. 65
satyatva-niçcayam jñâtum pârçvam Vîrabhatasya tu
Prahastam prâhinod dûtam dattvâ Bhûtâsanam tatah. 66
sa Prahasto javâd gatvâ, drishtvâ Vîrabhatam ca tam,
nripam prishtvâ ca tat kâryam tad-budhitam supûjitah, 67
tasmai çuci-smitâya 'uktvâ prabhûnâm prâtar âgamam,
muhûrtena 'âyayau Candraprabha-pârçvam vihâyasâ, 68
çaçansa tasmai râjñe ca sajjam Vîrabhatam sthitam;
so 'pi tam sacivam sûnos tushto râjâ 'abhyapûjayat. 69
tatah Kîrtimatî-devyâ saha Candraprabhah prabhuh,
Sûryaprabho Vilâsinyâ tathâ Madanasenayâ 70
Bhûtâsana-vimânam tad âruhya, saparicchadau
sâmâtyau ca 'aparedyus tau prâtah prayayatus tatah. 71
ahnah prahara-mâtrena Tâmraliptîm avâpatuh,
driçyamânau janair vyomni vismayotpakshma-locanaih. 72
nabhastalâd avatîrnau ca krita-pratyudgamena tau
râjñâ Vîrabhatena 'etâm samam viviçatuh purîm, 73
candanodaka-samsikta-câru-rathyâm pade pade,
katâkshaih paura-nârînâm prakîrnendîvarâm iva. 74
tatra sambandhi-jâmâtroh kritvâ Vîrabhatas tayoh
pûjâm, yathâvat tanayâ-vivâha-prakriyâm vyadhât. 75
vicuddhasya ca bhârânâm sahasram kâñcanasya sah,
bhritam ca çatam ushtrânâm ratnâbharana-bhârakaih, 76
ushtra-pañcaçatîm nânâ-vastra-bhârâbhipûritâm,
vâjinâm ca sahasrâni pañcâçat, pañca dantinâm, 77
rûpâbharana-yuktânâm sahasram vârayoshitâm:
vedyâm duhitroh pradadau râjâ Vîrabhatas tayoh. 78
Sûryaprabhasya jâmâtus tat-pitroç ca tayoh punah
upacâram sa sadratnaiç cakâra vishayais tathâ. 79
tad-mantrino yathâvac ca Prahastâdîn amânayat,
cakâra ca 'utsavam hrishyad-açesha-nagarî-janam. 80

Sûryaprabhaç ca tatra 'àsît pitri-yuktaḥ priyâ-sakhaḥ
tatkâlaṃ vividhâhâra-pâna-geyâdi-bhoga-bhuk. 81
tâvat sa tatra Rambhasya sakâçâd Vajrarâtrataḥ
âgâd dûtaḥ, sa ca 'àsthâne jagâda sva-prabhor vacaḥ: 82
«vidyâ-balâvaliptena yuvarâjena naḥ kṛitaḥ
«Sûryaprabheṇa tanayâ-haraṇotthaḥ parâbhavaḥ. 83
«adya ca jñâtam asmâbhir, yad Vîrabhaṭa-bhûbhujaḥ
«pratipannâsthaḥ saṃdhâne samâna-vyasanasya saḥ. 84
«tathaiva ca 'anumanyadhve yady asmat-saṃdhim, âçu tat
«ihâpy âgamyatâṃ; no ced, mṛityunâ no 'tra nishkṛitiḥ.» 85
tac çrutvâ taṃ ca sammânya dûtaṃ, Vîrabhaṭânvitaḥ
Prahastaṃ so 'bravîd râjâ tatra Candraprabhaḥ punaḥ: 86
«tvam eva gaccha taṃ Rambham, asmad-vâkyâd idaṃ vada:
««kiṃ tapyase vṛithâ? bhâvî cakravartî hi nirmitaḥ 87
««Vidyâdharâṇâṃ Girîçena 'esha Sûryaprabho 'dhunâ;
««asya 'etâs tvat-sutâdyâç ca bhâryâḥ Siddhair udâhṛitâḥ. 88
««tat prâptâ te sutâ sthânaṃ; karkaças tvaṃ tu na 'arthitaḥ.
««tat priyasva! sakhâ nas tvam, eshyâmo 'trâpy amî vayam.»» 89
iti râjñâ 'ukta-saṃdeçaḥ Prahasto gaganena saḥ
gatvâ, prahara-mâtreṇa Vajrarâtram avâpa tat. 90
tatra Rambhâya saṃdeçam uktvâ, tena 'anumoditaḥ
tathaiva 'âgatya so 'vâdid râjñe Candraprabhâya tat. 91
Candraprabho 'tha sacivaṃ Prabhâsaṃ preshya, Çâkalât
ânâyayat tâṃ Rambhasya pârçvaṃ Târâvalî-sutâm. 92
tato yayau vimânena saha Sûryaprabheṇa saḥ
râjñâ Vîrabhaṭenâpi sarvaiç ca 'anyaiḥ susevitaḥ. 93
Vajrarâtraṃ sa ca prâpa mârgonmukha-janâkulam,
Rambheṇa 'abhyudgatas tasya râjadhânîṃ viveça ca. 94
tatra Rambho 'py asau klipta-vivâha-prakriyotsavaḥ
asaṃkhyaṃ hema-hasty-açva-ratnâdi duhitur dadau. 95
jâmâtaraṃ ca sa tathâ Sûryaprabham upâcarat,
yathâ tasya nijâ bhogâḥ sarve vismṛitim âyayuḥ. 96
yâvac ca tatra te tishṭhanty utsavânanditâḥ sukham,
tâvad Rambhântikaṃ Kâñcî-nagaryâ dûta âyayau. 97
sa tasmâc çruta-saṃdeço Rambhaç Candraprabhaṃ nṛipam
prâha: «Kâñcîçvaro, râjan, Kumbhîrâkhyo 'sti me 'grajaḥ. 98
«tena 'âptaḥ preshito me 'dya dûto vaktum idaṃ vacaḥ:
««mama Sûryaprabheṇa 'âdau sutâ nîtâ, tatas tava. 99
««kṛitaṃ ca 'adya tvayâ sakhyaṃ taiḥ saha, 'iti mayâ çrutam;
««tad mamâpi tathaiva tvaṃ sakhyaṃ taiḥ saha sâdhaya! 100
««âyântu te mama gṛihaṃ, yâvat Sûryaprabhâya tâm
««sva-hastena 'arpayâmi 'iha sutâṃ Varuṇasenikâm.»» 101
«ity eshâ 'abhyarthanâ tasya kriyatâm!» iti-vâdinaḥ
Rambhasya çraddadhe Candraprabho râjâ tadâ vacaḥ. 102
Prahastaṃ preshya ca, kshipraṃ Çâkalât tâm anâyayat
purâd Varuṇasenâṃ sa Kumbhîrasya 'antikaṃ pituḥ. 103

anyedyuç ca vimânena sa ca, Sûryaprabhaç ca saḥ,
Rambho, Vîrabhaṭaḥ, sarve Kâñcîm te sânugâ yayuḥ. 104
Kumbhîrâbhyudgatâs tâm ca nânâ-ratna-citâm purîm
Kâñcîm, kâñcîm iva bhuvaḥ, prâviçan guṇa-gumphitâm. 105
tatra tâm vidhinâ dattvâ sutâm Sûryaprabhâya saḥ,
vara-badhvor adâd bhûri Kumbhîro draviṇam tayoḥ. 106
nivṛitte ca vivâhe 'tra, bhuktvâ 'uttara-sukha-sthitam
Candraprabham uvâca 'evam Prahastaḥ sarva-samnidhau: 107
«deva, Çrikaṇṭha-vishaye prabhum samgatavân aham;
«tatra prasaṅga-dṛishṭo mâm Kântisena-nṛipo 'bravît: 108
«« Sûryaprabho mama, 'âdâya sutâm Kântimatîm hṛitâm,
«« gṛiham etu! karishyâmi vidhivat tasya satkriyâm. 109
«« no cet, tyakshyâmy aham deham duhitṛi-sneha-mohitaḥ.»»
«ity uktas tena tatra 'aham, prastâve ca mayâ 'uditam.» 110
evam ukte Prahastena, râjâ Candraprabho 'bhyadhât:
«gaccha, Kântimatîm tarhi tâm prâpaya tad-antikam. 111
«tatas tatra vayam yâma»; ity uktas tena bhûbhṛitâ
tadaiva nabhasâ gatvâ Prahastas tat tathâ 'akarot. 112
prâtaç ca te sa-Kumbhîrâḥ sarve Candraprabhâdayaḥ
Çrîkaṇṭha-vishayam jagmur vimânena dyu-gâminâ. 113
tatrâpy agrâgato râjâ Kântisenaḥ, sva-mandiram
tâvat praveçya, duhitur vyadhâd udvâha-maṅgalam. 114
dadau tasyai tadâ Kântimatyai Sûryaprabhâya ca
âçcarya-jananam râjñâm amitam ratna-samcayam. 115
tatra sthiteshu teshv atra nânâ-bhogopasevishu
sarveshu, dûtaḥ Kauçâmbyâ âgatya 'evam abhâshata: 116
«Janamejaya-bhûpâlo bravîti bhavatâm idam:
«« hṛitâ kenâpi naciram Parapushṭâ 'iti me sutâ. 117
«« jñâtam ca 'iha 'adya, yat prâptâ hastam Sûryaprabhasya sâ;
«« tat tayâ saha so 'smâkam gṛiham âyâtv açaṅkitam. 118
«« satkṛitya preshayishyâmi sabhâryam tam yathâ-vidhi;
«« anyathâ çatravo yûyam mama, yushmâkam apy aham.»» 119
ity uktvâ svâmi-vacanam dûtas tûshṇîm babhûva saḥ.
atha Candraprabhaḥ sarvân ekânte kshitipo 'bravît: 120
«katham evam sadarpokter gamyate tasya veçmani?»
tac çrutvâ tasya Siddhârtha-nâmâ mantry evam uktavân: 121
«na 'anyathâ, deva, mantavyam, vaktum evam hi so 'rhati;
«sa hi râjâ mahâ-dâtâ, panditaḥ, satkuloḍbhavaḥ, 122
«çûro, 'çvamedha-yâjî ca, sadaiva 'anyâparâjitaḥ.
«viruddham kim nu tena 'uktam yathâ-vastv abhidhâyinâ? 123
«çatrutâ 'udâhṛitâ yâ vâ, sâ Vâsava-kṛite dhunâ.
«tad gantavyam gṛihe tasya, satyasamdho nṛipo hi saḥ. 124
«tad api preshyatâm kaçcit tasya cittopalabdhaye.»
iti Siddhârtha-vacanam sarve çraddadhur atra te. 125
tato jijñâsitum Candraprabhas tam Janamejayam
râjâ Prahastam vyasṛijat, tad-dûtam apy amânayat. 126

Prahastaç ca sa gatvà, taṃ Kauçâmbîçaṃ ca saṃvidam
vidhàya, 'ànîya tal-lekhaṃ, Candraprabham atoshayat. 127
so 'pi râjà tam eva 'âçu Prahastaṃ preshya, Çâkalât
Janamejaya-pârçvaṃ tàṃ Parapushṭâṃ anâyayat. 128
tataç Candraprabhâdyàs te Sûryacandra-purogamàḥ
sa-Kàntisenàḥ Kauçàmbîṃ vimânena 'agaman nṛipàḥ. 129
tatra saṃbandhi-jàmâtṛi-mukhân pratyudgamâdinà
prahvas tàn pûjayàmàsa sa râjà Janamejayaḥ. 130
dadau ca, kṛitvà duhitur vivàha-vidhi-satkriyâm,
pañca hasti-sahasràṇi, lakshaṃ ca vara-vâjinâm, 131
ratna-kâñcana-sadvastra-karpûrâguru-pûritaiḥ
bhârair bhṛitânàṃ ushṭràṇàṃ sahasrâṇy api pañca saḥ. 132
cakre ca vâdya-nṛittaika-yama-lokaṃ mahotsavam,
pûjita-brâhmaṇa-varaṃ, mànitâkhila-râjakam. 133
tàvac ca 'açaṅkitaṃ tatra nabhaḥ piñjaratâṃ yayau,
raktâruṇatvam abhyarṇa-bhâvi çaṅsad iva 'àtmanaḥ. 134
tumulâkula-çabdàç ca babhûvuḥ sahasà divaḥ
bhîtà iva, 'àgataṃ dṛishṭvà para-sainyaṃ vihàyasà. 135
vàtaç ca tatkshaṇaṃ vâtuṃ pravṛitto 'bhûd mahà-balaḥ,
khecaraiḥ saha yuddhàya bhûcaràn utkshipann iva. 136
kshaṇàc ca dadriçe vyomni Vidyàdhara-balaṃ mahat,
dîpti-dyotita-dikcakram, udyad-nàdaṃ, mahà-javam. 137
tad-madhye ca 'atisubhagaṃ Vidyàdhara-kumârakam
ekaṃ Sûryaprabhâdyàs te paçyanti sma suvismitàḥ. 138
«Ashâḍheçvara-tanayo
«Dàmodara esha jayati yuvaràjaḥ!
«re martya dharaṇi-gocara
«Sûryaprabha! nipata pàdayor asya! 139
«praṇama ca, re Janamejaya!
«bhavatà dattà sutâ kim asthàne?
«àràdhayatam imaṃ tad-
«devaṃ! na 'esho 'nyathà kshamate»; 140
iti tasmin kshaṇe Vidyàdhara-vandî tato 'mbaràt
tasya Dàmodarasya 'agrâd vyâjahàra 'uccayà girà. 141
tac çrutvà dṛishṭa-tat-sainyo gṛihitvà khaḍga-carmaṇî,
Sûryaprabho nabhaḥ krodhâd utpapâta sva-vidyayà. 142
anûtpetuç ca sacivàs tasya sarve dhṛitâyudhâḥ,
Prahastaç ca, Prabhâsaç ca, Bhàsaḥ, Siddhàrtha eva ca, 143
Prajñâdhyaḥ, Sarvadamano, Vîtabhîtiḥ, Çubhaṃkaraḥ.
Vidyâdharàṇàṃ taiḥ sàkaṃ prâvartata mahâhavaḥ. 144
Sûryaprabhaç ca 'abhyadhàvad yato, Dàmodaras tataḥ,
khaḍgena 'àghnan ripûn, gṛihṇaṅs tac-çastràṇi sva-carmaṇà. 145
te janàḥ kati saṃkhye ca laksha-saṃkhyà nabhaçcaràḥ
samatvam evaṃ vividur yudhyamànàḥ parasparam. 146
babhuḥ khaḍga-latàç ca 'atra sakulà rudhirâruṇàḥ
patantyaḥ çûra-kâyeshu Kṛitântasya 'iva dṛishṭayaḥ. 147

Vidyâdharâç ca dharaṇau bhiyà 'iva çaraṇârthinaḥ
çirobhiç ca çarîraiç ca petuç Candraprabhâgrataḥ. 148
Sûryaprabho babhau loke dṛishṭayà Khecara-çriyà.
sindûreṇa 'iva kîrṇena nabho 'bhûd asrijà 'aruṇam. 149
Sûryaprabhaç ca sampràpya yuyudhe tena sammukham
khaḍga-carma-dhareṇaiva saha Dàmodareṇa saḥ. 150
yudhyamânaç ca karaṇa-prayogeṇa praviçya tam,
khaḍga-khaṇḍita-carmâṇam ripum bhûmàv apàtayat. 151
chettum icchati yàvac ca çiras tasya vivellataḥ,
tàvad àgatya nabhasà hûṃkàro Vishṇunà kṛitaḥ. 152
tac çrutvà vîkshya ca Harim, namras tad-gauraveṇa saḥ
Dàmodaram amuñcat tam badhât Sûryaprabhas tataḥ. 153
badha-muktam tam àdàya bhaktam kvâpi yayau Hariḥ;
Bhagavàn sa hi sad-bhaktam iha 'amutra ca rakshati. 154
Dàmodarânugàs te ca yayuḥ sarve yatas tataḥ.
Sûryaprabho 'pi gaganât pituḥ pàrçvam avàtarat. 155
sàmâtyam akshata-prâptam pità Candraprabhaç ca tam
abhyanandad, nṛipàç ca 'anye tushṭuvur dṛishṭa-vikramam. 156
tato 'tra yàvat sarve te hṛishṭàs tat-kathayà sthitàḥ,
âgât Subhaṭa-saṃbandhî tàvad dûto 'paras tataḥ. 157
sa ca Candraprabhasya 'etya lekham agre samarpayat;
tam udghâṭya ca Siddhârthaḥ sadasy evam avàcayat: 158
«çrîmàn unnata-vaṅça-mauktikamaṇiç Candraprabho bhûpatî
«ràjñà çrî-Subhaṭena sâdaram idam çrî-Koṅkaṇàd bodhyate:
«nîtà me tanayà 'apahṛitya rajanau sattvena kenâpi yà,
«sà pràptà tava sûnunà, 'ity avagatam yat, tena tushṭà vayam. 159
«tad-yuktena sutena tena saha tat Sûryaprabheṇa 'udyamo
«yushmàbhir kriyatàm anargalam ihâpy asmad-gṛihâbhyàgame,
«yàvat tâm paralokataḥ punar iva pratyàgatàm àtmajàm
«paçyàmaç ca, vivàha-kàryam adhunà kurmaç ca tasyà vidhim.» 160
ity atra vàcite lekhe Siddhârthena, «tathâ» 'iti saḥ
râjà Candraprabho dûtam saccakâra jaharsha ca. 161
ânâyayac ca Subhaṭasya 'antikam Candrikàvatîm
tat-sutâm, Aparàntam tam Prahastam preshya satvaram. 162
prâtaç ca sarve jagmus te, kṛitvâ Sûryaprabham puraḥ,
Aparàntam vimànena Janamejaya-samyutàḥ. 163
tatra tân Subhaṭo râjà duhitṛi-pràpti-nanditaḥ
bhṛiçam ânarca cakre ca sutâ-pariṇayotsavam. 164
dadau ca Candrikàvatyai so 'syai ratnâdikam tathà,
yathà Vîrabhaṭâdyàs te sva-dattena lajjire. 165
tataḥ Sûryaprabhe tatra sthite çvaçura-veçmani
âgât Paurava-saṃbandhî dûto Lâvânakàd api. 166
so 'pi Candraprabham idam nija-svàmi-vaco 'bhyadhât:
«sutà Sulocanà nîtà çrîmat-Sûryaprabheṇa me; 167
«tato me naiva samtàpas; tad-yuktaḥ kim tu mad-gṛiham
«ânîyatàm sa yushmàbhir, âcàram yad vidadhmahe.» 168

tac çrutvaiva mudà 'bhyarcya dûtaṃ Candraprabho nṛipaḥ
ânâyayat Prahastena pituḥ pârçvaṃ Sulocanàm. 169
tataḥ sa-Subhaṭâḥ sarve saha Sûryaprabheṇa te
Lâvânakaṃ vimânena yayur dhyâtopagâminâ. 170
tatra 'udvâhotsavaṃ kṛitvâ, Sûryaprabha-Sulocane
ratnair apûrayat so 'pi Pauravo 'rcita-râjakaḥ. 171
tena 'upacaryamâṇeshu sukha-stheshv atra teshu ca,
prajighâya Suroho 'pi dûtaṃ Cîna-nareçvaraḥ. 172
so 'py anyavad dûta-mukhena 'arthayâmâsa pârthivaḥ
hṛita-kanyas tayà sâkaṃ teshâm âgamanaṃ gṛihe. 173
tataç Candraprabho râjà hṛishṭas tasyâpi tàṃ sutâm
Vidyunmâlàṃ Prahastena 'ânâyayâmâsa ketanam. 174
anyedyuç ca vimânena saha Sûryaprabhâdibhiḥ
Candraprabhâdyàḥ sarve te Cîna-deçaṃ sa-Pauravàḥ 175
. . . . . .
. 176
tatra 'agre nirgato râjà nija-koshṭhaṃ praveçya tàn,
sa Suroho 'pi duhituç cakre vaivâhikaṃ vidhim. 177
adâc ca Vidyunmâlàyai tasyai Sûryaprabhàya ca
asamaṃ hema-hasty-açva-ratna-cînâṅçukâdikam. 178
tasthuç ca tatra te tais tair bhogaiç Candraprabhâdayaḥ
dinâni katicit sarve Surohâbhyarthitâs tadâ. 179
âsît Sûryaprabhaç ca 'atra vilasad-ghana-yauvanaḥ
prâvṛiṭkâlo yathà Vidyunmâlayà çobhitas tayà. 180
evaṃ sa bubhuje tatra tatra çvaçura-veçmani
tattat-kàntâ-sakhaḥ Sûryaprabho bhogàn sabàndhavaḥ. 181
tataḥ sammantrya Siddhârtha-pramukhaiḥ sacivaiḥ *saha*,
kramâd Vîrabhaṭâdîṅs tàn açvîya-sahitàn nṛipàn 182
visṛijya nija-deçeshu, taṃ Suroha-mahîpatim
âmantrya, tat-sutà-yuktaḥ pitṛibhyâṃ saha *sànugaḥ* 183
Bhûtâsana-vimânaṃ tad âruhya, vyoma-vartmanà
svaṃ sa Sûryaprabhaḥ prâyâc Çâkalaṃ nagaraṃ kṛitî. 184
kvacid nṛittâsaṅgaḥ, kvacid api ca saṃgîtaka-rasaḥ,
kvacit pàna-krîḍà, kvacana sudṛiçàṃ maṇḍana-vidhiḥ,
kvacil labdhâbhîshṭa-stuti-mukhara-vaitâlika-ravaḥ:
pure tasminn âsît pramada iti tasya 'âgamana-jaḥ. 185
tatra 'anyàḥ pitṛi-veçmasu sthitavatîr ânâyya sa sva-priyà,
dattais tat-pitṛibhir gajâçva-nivahais tâbhiḥ sahaiva 'âgataiḥ
nânâ-ratna-supûrṇa-bhâra-vinatair ushṭraiç ca saṃkhyâtigair,
lîlâ-darçita-digjayottha-vibhavaç cakre prajà-kautukam. 186
bahu-vasu-bhûri-nidhânaṃ
tena mahâbhâginà tadâ 'adhyushitam,
Sura-Dhanada-Bhujaṅga-varaiḥ
kṛitam iva, tac Çâkalaṃ vibabhau. 187

tato Madanasenayâ saha sa tatra Sûryaprabho
yathâbhimata-bhoga-bhuk, sakala-pûrṇa-sampat-sukhî,
uvâsa pitṛi-samgataḥ sasacivo 'nya-patnî-yutaḥ,
kṛitâgamana-saṃvidaṃ Mayam udikshamâṇo 'nvaham. 188

Taraṅga 45.

Atha tatra 'ekadâ 'âsthâna-gate Candraprabhe nṛipe,
Sûryaprabhe ca tatra-sthe samagra-sacivânvite, 1
Siddhârthodîrita-kathâ-prasaṅgena Maye smṛite,
akasmâd atra vasudhâ sabhâ-madhye vyadîryata. 2
tato bhû-vivaràd âdau saçabdaḥ surabhir marut
âvir âsît, tataḥ paçcâd ujjagâma Mayâsuraḥ, 3
kṛishṇonnata-çiraḥ-çṛiṅgojjvalat-keça-mahaushadhiḥ
raktâmbaroccchalad-dhâtur niçâyâm iva parvataḥ. 4
yathârha-kṛita-pûjaç ca râjñâ Candraprabheṇa saḥ,
ratnâsanopavishṭaḥ san Dânavendro 'bhyabhâshata: 5
«bhuktâ bhogâ ime bhaumâ bhavadbhir, adhunâ ca vaḥ
«kâlo 'nyeshâṃ; tad-udyoge matiṃ kuruta sâmpratam. 6
«dûtân preshya 'ânayadhvaṃ svân nṛipân saṃbandhi-bândhavân;
«tato Vidyâdharendreṇa milishyâmaḥ Sumeruṇâ, 7
«jeshyâmaḥ Çrutaçarmâṇaṃ, prâpsyâmaḥ Khecara-çriyam.
«Sumeruç ca sahâyatve bandhu-buddhyâ sthito 'tra naḥ; 8
««rakshet Sûryaprabhaṃ, dadyâs tvaṃ ca tasmai nijâṃ sutâm,»»
«ity âdâv eva devena sa hy âdishṭaḥ Pinâkinâ.» 9
evaṃ Mayâsureṇa 'ukte, Prahastâdîn sa khecarân
Candraprabhaḥ prahitavân dûtân sarva-mahîbhṛitâm. 10
Sûryaprabhaç ca vidyâbhiḥ sva-bhâryâ mantriṇo 'khilân
saṃvibheje Mayâdeçât, saṃvibhaktâ na ye purâ. 11
tâvac ca 'atra sthiteshv eva, prabhâ-bhâsita-dinmukhaḥ
avatîrya 'ambara-talâd Nârado munir âyayau. 12
gṛihîtârghopavishṭaç ca sa Candraprabham abravît:
«preshito 'ham iha 'Indreṇa; tena ca 'uktam idaṃ tava: 13
««jñâtaṃ mayâ, yad yushmâbhir Maheçvara-nideçataḥ
««Mayâsura-sakhaiḥ Sûryaprabhasya 'ajñâna-mohitaiḥ 14
««asya martya-çarîrasya saṃsâdhayitum ishyate
««sarva-Vidyâdharâdhîça-cakravarti-padaṃ mahat. 15
««tad ayuktaṃ, tad asmâbhir dattaṃ hi Çrutaçarmaṇe,
««Vidyâdhara-kulâbdhîndos tac ca tasya kramâgatam. 16
««asmâkaṃ prâtipakshyeṇa dharma-bâdhena caiva yat
««kurudhve, tad vinâçâya niçcitaṃ vaḥ prakalpate. 17
««pûrvaṃ ca Rudra-yajñena yajamâno bhavân, mayâ
««prâg yajasva ca 'açvamedhena 'ity ukte, kṛitavân na tam. 18

«« tad devàn anapekshyaiva Rudra-pratyâçayâ 'ekayà
«« yad âcaratha darpeṇa, bhavatâṃ na çivàya tat. »» 19
ity ukte Çakra-saṃdeçe Nàradena, vihasya tam
Mayo 'vàdìd: « na sàdhu 'uktaṃ Surendreṇa, mahàmune! 20
« Sùryaprabhasya martyatvaṃ yad vakti, tad apàrthakam;
« tad Dàmodara-saṃgràme na jñàtaṃ tena kasya kim? 21
« martyà eva hi sattvâḍhyâḥ sarva-siddhy-adhikàriṇaḥ;
« Aindraṃ na sàdhitaṃ pùrvaṃ padaṃ kiṃ Nahushâdibhiḥ? 22
« yac ca 'àha: «« dattam asmàbhiḥ sàmrâjyaṃ Çrutaçarmaṇe,
«« kramâgataṃ ca tat tasya, »» 'etad apy asamañjasam; 23
« dàtà Maheçvaro yatra, pràmàṇyaṃ tatra kasya kim?
« jyeshṭhâgataṃ Hiraṇyâkshasya 'indratvaṃ ca kathaṃ hṛitam? 24
« yac ca 'aparaṃ «« pràtipakshyam adharmaṃ ca »» 'àha, tad mṛishà;
« sa eva hi haṭhât svârthe pràtipakshyaṃ karoti naḥ; 25
« kaç ca 'adharmo, jigìshàmo vayaṃ hi paripanthinam?
« na harâmo muner bhàryàṃ, brahmahatyàṃ na kurmahe. 26
« yat «« prâçvamedhâkaraṇaṃ devâvajñàṃ »» ca jalpati,
« tad asad; Rudra-yajñe hi vihite, 'nyaiḥ kim adhvaraiḥ? 27
« arcite deva-deve ca Çambhau, devo na ko 'rcitaḥ?
« yac ca 'àha: «« 'ekaiva Rudrâsthà na çivà »», 'iti tad apy asat; 28
« kiṃ tatra deva-nivahair anyair, yatra 'udyato Haraḥ?
« ravâv abhyudite, 'nyàni kiṃ tejàṃsi cakàsati? 29
« tad etad Devaràjàya sarvaṃ vàcyaṃ tvayà, mune!
« vayaṃ ca prastutaṃ kurmaḥ; sa yad vetti, karotu tat. » 30
evaṃ Mayâsureṇa 'ukto Nàradarshis « tathà » 'iti tam
pratisaṃdeçam àdàya yayau Surapatiṃ prati. 31
gate tasmin munau, so 'tra taṃ Candraprabha-bhùpatim
Çakra-saṃdeça-sàçaṅkam uvàca 'evaṃ Mayâsuraḥ: 32
« na Çakràd vo bhayaṃ kâryaṃ; sa cet syàc Çrutaçarmaṇaḥ
« pakshe deva-gaṇaiḥ sàrdham asmad-dveshena saṃyuge, 33
« tad asaṃkhyà, mahàràja, Prahlàdâdhishṭhità vayam,
« yushmat-paksha-sthità eva sahità Daitya-Dànavàḥ. 34
« kṛita-prasàde ca 'asmàkam udyukte Tripurântake,
« varàkasya 'aparasya 'asti kasya çaktir jagat-traye? 35
« tad, vìràḥ, kuruta 'udyogaṃ kàrye 'sminn! » ity udìrite
Mayena, hṛishṭàḥ sarve 'tra tat tathaiva 'iti menire. 36
atha dùtokta-saṃdeçàt sarve tatra 'àyayuḥ kramàt
nṛipà Vìrabhaṭàdyàs te, ye ca 'anye mitra-bàndhavàḥ. 37
kṛitocita-saparyeshu sasainyeshv eshu ràjasu,
punaç Candraprabhaṃ bhùpam uvàca 'evaṃ Mayâsuraḥ: 38
« kuru tvam adya Rudrasya, ràjan, ràtrau mahà-balim:
« tato yathà 'ahaṃ vakshyàmi, tathà sarvaṃ vidhàsyatha. » 39
etad Maya-vacaḥ çrutvà, ràjà Candraprabho 'tha saḥ
Rudrasya bali-saṃbhàraṃ kàrayàmàsa tatkshaṇam. 40
tato gatvà 'aṭavìṃ ràtrau, Maye karmopadeshṭari,
Candraprabhaḥ svayaṃ cakre baliṃ Rudrasya bhaktitaḥ. 41

homakarma-pravṛitte ca râjñi tasminn, açaṅkitam
sâkshâd âvir abhût tatra Nandî Bhûtagaṇâdhipaḥ. 42
so 'rcito vidhivad râjñâ prahṛishṭena 'idam abravît:
«mad-mukhena 'idam âdishṭaṃ svayaṃ devena Çambhunâ: 43
««api Çakra-çatâd mâ bhûd bhayaṃ vo mat-prasâdataḥ;
««Sûryaprabhaç cakravartî bhavitaiva Dyucâriṇâm.»» 44
ity-ukta-Çaṅkarâdeço gṛihîta-bali-bhâgakaḥ
Nandîçvaro Bhûtagaṇaiḥ saha tatra tiro dadhe. 45
tataç Candraprabho jâta-pratyayas tanayodaye
baliṃ samâpya homânte viveça sa-Mayaḥ puram. 46
prâtaç ca devyâ putreṇa râjabhiḥ sacivair yutam
ekânta-sthaṃ sa taṃ Candraprabha-bhûpaṃ Mayo 'bhyadhât: 47
«çṛiṇu, râjan! rahasyaṃ te vacmy adya cira-rakshitam:
«tvaṃ Dânavaḥ Sunithâkhyo mama putro mahâ-balaḥ, 48
«Sûryaprabhaḥ Sumuṇḍîka-saṃjñakaç ca tava 'nujaḥ.
«devâhave hatau jâtau pitâ-putrau yuvâm iha. 49
«tad Dânava-çarîraṃ te saṃrakshya sthâpitaṃ mayâ,
«âlipya yuktyâ divyâbhir oshadhîbhir ghṛitena ca. 50
«tasmât praviçya vivaraṃ, Pâtâlam upagamya ca,
«praviça svaṃ çarîraṃ tad yuktyâ mad-upadishṭayâ. 51
«tac-çarîra-pravishṭaç ca tejo-vîrya-balâdhikaḥ
«tathâ bhavishyasi, yathâ jeshyasi Dyucarân raṇe. 52
«Sûryaprabhas tv anenaiva kântena vapushâ 'ciram
«Sumuṇḍikâvatâro 'yaṃ bhavitâ Khecareçvaraḥ.» 53
etad Mayât sa çrutvâ ca, «tathâ» 'ity aṅgîcakâra tat
râjâ Candraprabho hṛishṭaḥ; Siddhârthas tv idam uktavân: 54
«anya-deha-pravishṭaḥ kiṃ? kim ayaṃ pañcatâṃ gataḥ?
«iti-bhrântau tad asmâkaṃ kâ dhṛitir, Dânavottama? 55
«kiṃ ca 'esha vismaraty asmâṅs tadâ dehântarâçritaḥ
«paraloka-gato yadvat tadvat? ko 'yaṃ, vayaṃ ca ke?» 56
etat Siddhârthataḥ çrutvâ sa jagâda Mayâsuraḥ:
«praviçantam imaṃ tasmin çarîre yoga-yuktitaḥ 57
«svatantraṃ yûyam âgatya sâkshât tatraiva paçyatha.
«na ca 'evaṃ vismaraty esha yushmân, çṛiṇuta kâraṇam: 58
«asvatantro mṛito 'nyatra garbhe yo jâyate, na saḥ
«kiṃcit smaraty antaritaḥ kleçais tair jaraṇâdibhiḥ; 59
«svâtantryeṇa tu yo 'nyasmin çarîre yoga-yuktitaḥ
«antaḥkaraṇam âviçya praviçed indriyâṇi ca, 60
«avipluta-mano-buddhir, gṛihâd iva gṛihântaram
«praviçet, sa smaraty eva jñânî yogîçvaro 'khilam. 61
«tasmâd vikalpo mâ bhûd vaḥ! pratyuta 'esha nṛipo mahat
«divyaṃ çarîram âpnoti jarâ-roga-vivarjitam. 62
«yûyaṃ ca Dânavâḥ sarve; praviçyaiva Rasâtalam,
«sudhâ-pânena nîroga-divya-dehâ bhavishyatha.» 63
etad Mayâsura-vacaḥ çrutvâ, sarve «tathâ» 'iti te
tat-pratyaya-parityakta-çaṅkâs tat pratipedire. 64

tad-vàkyena ca so 'nyedyur militâkhila-râjakaḥ
Candraprabhaç Candrabhàgairàvatyoḥ saṃgamaṃ yayau. 65
tatra 'vasthâpya nṛipatîn vahir, nikshipya teshu ca
Sûryaprabhâvarodhâṁs tân, upetya, Maya-darçitam 66
viveça vivaraṃ toye saha Sûryaprabheṇa saḥ
Candraprabhaḥ samaṃ devyâ Siddhârthâdyaiç ca mantribhiḥ. 67
praviçya gatvâ dîrghaṃ ca tena 'adhvânaṃ, dadarça saḥ
divyaṃ devakulaṃ, tac ca sarvaiḥ saha viveça taiḥ. 68
tâvac ca ye sthitâs tatra râjâno vivarâd vahiḥ,
teshâṃ Vidyâdharâ vyomnaḥ sainyaiḥ saha samâpatan. 69
te tân saṃstabhya mâyâbhir, bhâryâḥ Sûryaprabhasya tâḥ
aharaṁs; tatkshaṇaṃ ca 'evam udagâd bhâratî divaḥ: 70
«Çrutaçarmann are pâpa! yady etâç cakravartinaḥ
«bhâryâḥ sprakshyasi, tat sadyaḥ sasainyo mṛityum âpsyasi. 71
«tasmâd mâtṛivad etâs tvaṃ paçyan rakshetha sagauravam.
«adhunaiva na, hatvâ tvâṃ, yad etâ mocitâ mayâ, 72
«tatra 'asti kâraṇaṃ kiṃcit; tat tishṭhantv atra saṃprati.»
ity ukte divyayâ vâcâ, Khecarâs te tiro dadhuḥ. 73
râjânas te ca nîtâs tâ dṛishṭvâ Vîrabhaṭâdayaḥ,
âsann anyonya-yuddhena deha-tyâge kṛitodyamâḥ. 74
«na 'etâsâm asti vidhvaṁsaḥ; prâpsyatha 'etâḥ punaḥ sutâḥ;
«tat sâhasaṃ na yushmâbhir kâryaṃ; kalyâṇam astu vaḥ!» 75
iti vâg nabhasas teshâṃ tam udyogaṃ nyavârayat;
tataḥ pratikshamâṇâs te tasthus tatraiva bhûbhujaḥ. 76
atrântare ca Pâtâle tasmin devakule sthitam
sarvair vṛitam avocat tam evaṃ Candraprabhaṃ Mayaḥ: 77
«râjann, eka-manâ bhûtvâ çṛiṇv idânîm anuttamam!
«upadekshyâmi te yogam anya-deha-praveçakam.» 78
ity uktvâ, 'âkhyâya sâṃkhyaṃ ca yogaṃ ca sarahasyakam,
yuktiṃ dehântaraveçe tasmây upadideça saḥ, 79
jagâda sâ ca yogîndraḥ: «sâ 'eshâ siddhir, idaṃ ca tat
«jñâna-svâtantryam aiçvaryaṃ animâdi-niketanam. 80
«atra 'aiçvarye sthitâ mokshaṃ na vâñchanti sureçvarâḥ,
«etad-arthaṃ japa-tapaḥ-kleçam anye 'pi kurvate. 81
«saṃprâptam api na 'icchanti svarga-bhogaṃ mahâçayâḥ;
«tathâ ca, çrûyatâm, atra kathâṃ vaḥ kathayâmy aham: 82

Âsit ko 'pi purâ kalpe Kâlo nâma mahâdvijaḥ.
sa gatvâ Pushkare tîrthe japaṃ cakre divâ-niçam. 83
japatas tatra tasya 'agâd divyaṃ varsha-yuta-dvayam;
tato 'sya çiraso 'cchinnam arcir âvir abhûd mahat, 84
yena, sûryâyutena 'iva, prodgatena 'ambare gatiḥ
Siddhâdînâṃ viruddhâbhûj, jajvâla ca jagat-trayam. 85
«brahman, yas te varo 'bhîshṭas, taṃ gṛihâṇa! jvalanty amî
«lokâs tvad-arcishâ», 'ity ûcur Brahmendrâdyâ upetya tam. 86

«japâd anyatra mà bhûd me ratir, ity esha eva me
«varo; na 'nyad vriṇe kiṃcid», iti tàn pratyuvâca saḥ. 87
nirbandhaṃ teshu kurvatsu, tato gatvâpi dûrataḥ
uttare Himavat-pârçve japann âsît sa jâpakaḥ. 88
tatrâpy asahyaṃ tat-tejaḥ saviçesham kramâd yadâ,
tadâ vighnâya tasya 'Indraḥ prajighâya surâṅganâḥ; 89
sa dhîro lobhayantîs tâ na tṛiṇâyâpy amanyata.
nisṛishṭârthaṃ tatas tasmai Mṛityuṃ visasṛijuḥ surâḥ; 90
upetya tam upâha sma: «brahman, martyair iyac ciram
«na jîvyate; tad âtmânaṃ tyaja! mà laṅghaya sthitim!» 91
tac çrutvâ sa dvijo 'vadîd: «yadi pûrṇo mama 'vadhiḥ
«âyushas, tad na kasmâd mâṃ nayase? kiṃ pratîkshase? 92
«svayaṃ ca na 'ham âtmânaṃ tyajeyaṃ, pâçahasta re!
«âtma-ghâtî bhaveyaṃ ca çarîraṃ kâmatas tyajan.» 93
ity uktavantaṃ taṃ netuṃ prabhâvâd na 'çakad yadâ,
tadâ parâṅmukho mṛityur jagâma sa yathâgatam. 94
tato vijita-kâlaṃ taṃ Kâlaṃ sânuçayo dvijam
balâd utkshipya bâhubhyâṃ ninâya 'Indro surâlayam. 95
tatra tad-bhoga-vimukho japâd aviramaṅç ca saḥ,
devâvatârito bhûyas tam eva 'gâd Himâlayam. 96
tatrâpi 'Indrâdayaḥ sarve varârthaṃ bodhayanti tam
yâvat, tâvad nṛipas tena mârgeṇa 'Ikshvâkur âyayau. 97
sa tad buddhvâ yathâ-vastu, jâpakaṃ taṃ abhâshata:
«devebhyaç ced na gṛihṇâsi varaṃ, matto gṛihâṇa bhoḥ!» 98
tac çrutvâ sa vihasya 'enaṃ jâpako 'bhyavadad nṛipam:
«tvaṃ çakto varadâne me tridaçebhyo 'py agṛihṇataḥ!» 99
ity ûcivân sa, taṃ vipram Ikshvâkuḥ pratyuvâca saḥ:
«çakto na te 'haṃ, çaktas tvaṃ mama: tad dehi me varam!» 100
tataḥ sa jâpako 'vocad: «yat te 'bhîshṭaṃ, vṛiṇîshva tat,
«dâsyâmy eva», 'iti tac çrutvâ râjâ 'antar vimamarça saḥ: 101
«ahaṃ dadâmi, vipro 'yaṃ gṛihṇâti: 'ity ucito vidhiḥ;
«viparîtam idaṃ, gṛihṇâmy aham, esha dadâti yat.» 102
iti yâvat sa nṛipatir vicikitsan vilambate,
tâvad vivâdamânau dvau tatra viprâv upeyatuḥ. 103
tau taṃ dṛishṭvâ nṛipaṃ, tasya puro nyâyârtham ûcatuḥ;
eko 'bravît: »pradattâ me gaur anena sadakshiṇâ; 104
«tàṃ me pratidadânasya hastâd gṛihṇâti na 'esha kim?»
atha 'aparo 'bhyadhâd: «na 'ahaṃ kṛitapûrva-pratigrahaḥ, 105
«na ca 'arthitâ me; tat kasmâd grâhayaty esha mâṃ balât?»
etac çrutvâ nṛipo 'vâdîd: «âksheptâ 'ayaṃ na çudhyati; 106
«pratigṛihya kathaṃ dâtre balât pratidadâsi gâm?»
ity uktavantaṃ taṃ bhûpaṃ Çakro labdhântaro 'bravît: 107
«râjan, jânâsi ced evaṃ nyâyyaṃ, taj jâpakaṃ dvijam
«varam abhyarthya, samprâptaṃ kathaṃ gṛihṇâsi na 'amutaḥ?» 108
tato niruttaro râjâ jâpakaṃ taṃ jagâda saḥ:
«bhagavan, sva-japasya 'ardhât phalaṃ vitara me varam!» 109

«vâḍham, evaṃ japasya 'rdhàd madîyasya 'stu te phalam!»
iti tasmai tato râjñe jàpakaḥ sa varaṃ dadau. 110
sarva-loka-gatiṃ lebhe tena râjà 'tha, so 'pi ca
jàpakaḥ Saçivâḳhyànàṃ devànàṃ lokam àptavàn. 111
tatra sthitvâ bahûn kalpàn, punar âvṛitya bhûtale,
pràpya svatantratàṃ yogàt, siddhiṃ lebhe sa çâçvatîm. 112

«evaṃ svargâdi-vimukhaiḥ siddhir eshâ 'rthyate budhaiḥ;
«sâ tvayà 'àptà; svatantras tad, râjan, svaṃ deham âviça!» 113
ity uktaḥ pratta-yogena Mayena mumude param
sadàra-tanayâmàtyo râjà Candraprabho 'tha saḥ. 114
tato dvitîyaṃ Pâtàlaṃ nîtvâ, Mayena saḥ
pràveçyata puraṃ divyaṃ putrâdi-sahito nṛipaḥ. 115
tatra 'antar dadṛiçus te ca sarve suptam iva sthitam
mahàntaṃ purusham ekaṃ patitaṃ çayanottame, 116
mahaushadhi-ghṛitâbhyaktaṃ, vikṛitâkṛiti-bhîshaṇam,
vishaṇṇa-vadanâmbhoja-Daityaràja-sutâ-vṛitam. 117
«so 'yam atra sva-dehas te pûrva-bhàryà-vṛitaḥ sthitaḥ;
«praviça 'etam!» iti sma 'àha tataç Candraprabhaṃ Mayaḥ. 118
so 'tha tena 'upadishṭaṃ taṃ yogam àsthâya bhûpatiḥ,
tasmin purusha-dehe 'ntas tyakta-sva-tanur âviçat. 119
tataḥ sa jṛimbhikàṃ kṛitvâ, çanair unmîlya locane,
gata-nidra iva 'uttasthau purushaḥ çayanîyataḥ. 120
«dishṭyà devaḥ Sunîtho 'dya pratyujjîvita esha naḥ!»
iti tatra 'udabhûd nàdo hṛishṭâsura-badhû-kṛitaḥ. 121
Sûryaprabhâdyàḥ sarve tu vishaṇṇàḥ sahasà 'bhavan,
dṛishṭvâ nipatitaṃ Candraprabha-deham ajîvitam. 122
Candraprabha-Sunîthaç ca sukha-svàpàd iva 'utthitaḥ
dṛishṭvâ Mayaṃ, vavande sa pitaraṃ pàdayoḥ patan. 123
sa pitâpi tam àliṅgya pṛishṭavàn sarva-saṃnidhau:
«kaccit smarasi, putra, sve ubhe te janmanî?» iti. 124
so 'pi», smaràmi!» 'ity uktvaiva, yac Candraprabha-janmani,
Sunîtha-janmani ca yat tasya vṛittaṃ, tad uktavàn, 125
nàmagràhaṃ sadevîkàn sa ca Sûryaprabhâdikàn
ekaikam âçvàsitavàn pûrva-bhàryàç ca Dànaviḥ. 126
Candraprabhatve jàtaṃ ca deham dravyâjya-yuktitaḥ,
«bhavej jàtu 'upayogi», 'iti sthâpayàmàsa surakshitam. 127
tato 'bhyanandan praṇatà jàta-pratyaya-nirvṛitàḥ
Candraprabha-Sunîthaṃ taṃ hṛishṭâḥ Sûryaprabhâdayaḥ. 128
Mayâsuro 'tha sarvàṃs tàn harshàd nîtvà purât tataḥ,
anyat praveçayàmàsa hema-ratna-citaṃ puram. 129
pravishṭàs tatra vaidûrya-vâpîṃ te dadṛiçur bhṛitàm
sudhà-rasena, tasyàç ca tîre sarve 'py upàviçan. 130
papuç ca tat sudhà-pànam amṛitâdhikam atra te
Sunîtha-bharyopahṛitair vicitrair maṇi-bhàjanaiḥ. 131

tena pâneṇa te sarve matta-suptotthitâs tataḥ
sampedire divya-dehâ mahâ-bala-parâkramâḥ. 132
Candraprabha-Sunîtham ca tato 'vâdîd Mayâsuraḥ:
«putra, 'ehi, yâmaḥ; paçya svâm mâtaram sucirâd!» iti. 133
tatas «tathâ» 'iti ca 'udyuktaḥ Sunîtho, 'gresare Maye,
yayau caturtham Pâtâlam saha Sûryaprabhâdibhiḥ. 134
tatra citrâṇi paçyanto nânâ-dhâtumayâni te
purâṇy, ekam puram prâpuḥ sarve sarva-hiraṇmayam. 135
tatra ratnamaya-stambhe sarva-sampad-niketane
dadṛiçur Maya-bhâryâm te tâm Sunîthasya mâtaram, 136
nâmnâ Lîlâvatîm, rûpeṇa 'dhaḥkṛita-surâṅganâm,
vṛitâm Asura-kanyâbhiḥ sarvâbharaṇa-bhûshitâm. 137
sâ dṛishṭvaiva Sunîtham tam, udatishṭhat sasambhramâ,
Sunîtho 'py apatat tasyâ abhivâdyaiva pâdayoḥ. 138
tataḥ sâ tam cira-spṛishṭam âçlishya 'udaçrur âtmajam,
punas tat-prâpti-hetum tam praçaçaṅsa Mayam patim. 139
atha 'abravîd Mayo: «devi, Sumuṇḍiko 'paraḥ sa te
«putraḥ, putro 'sya putrasya jâtaḥ Sûryaprabho 'py ayam. 140
«esha Vidyâdharendrâṇâm cakravartî Smarâriṇâ
«etenaiva çarîreṇa bhâvî, devi, vinirmitaḥ.» 141
etac çrutvaiva 'bhipaçyantyâs tasyâḥ sotsukayâ dṛiçâ
Sûryaprabhaḥ papâta 'ctya pâdayoḥ sacivaiḥ saha. 142
«kim Sumuṇḍika-dehena, vatsa, 'etenaiva çobhase!».
iti Lîlâvatî dattvâ ca 'âçisham tam uvâca sâ. 143
tato 'tra putrâbhyudaye Mayo Mandodarîm sutâm
Vibhîshaṇam ca sasmâra; smṛitâv âjagmatuç ca tau. 144
gṛihîtotsava-satkâraḥ sa tam prâha Vibhîshaṇaḥ:
«çriṇoshi yadi me vâkyam, Dânavendra, vadâmi tat: 145
«Dânaveshu tvam eva 'ekaḥ sukṛitî çubha-jîvitaḥ;
«Devaiḥ saha na te kâryâ tad akâraṇa-vairitâ. 146
«tad-virodhe hi na 'apâyâd ṛite kaççid guṇo 'sti vaḥ.
«nihatâ hi Suraiḥ saṃkhye Asurâ, na 'Asuraiḥ Suraḥ.» 147
tac çrutvâ tam Mayo 'vocad: «na balât kurmahe vayam;
«hathât kurvati Çakre tu, katham, brûhi, sahâmahe? 148
«ye ca 'Asurâ hatâ Devais, te babhûvuḥ pramâdinaḥ;
«apramattâs tu kim etair Bali-prabhṛitayo hatâḥ?» 149
ity-âdy-ukto Mayena 'atha Mandodaryâ sahaiva saḥ
Râkshasendras, tam âmantrya, jagâma vasatim nijâm. 150
Sûryaprabhâdibhir yuktaḥ Sunîtho 'tha Mayena saḥ
ninye tṛitîyam Pâtâlam Balim râjânam îkshitum. 151
svargâd apy adhike tatra sarve te dadṛiçur Balim
âmukta-hâra-mukuṭam, vṛitam Ditija-Dânavaiḥ. 152
nipetuḥ pâdayos tasya Sunîthâdyâḥ krameṇa te,
so 'pi tân mânayâmâsa satkâreṇa yathocitam. 153
Mayâvedita-vṛittânta-hṛishṭaḥ so 'tra Balis tataḥ
Prahlâdam ânâyitavân çighram ca 'anyâṅç ca Dânavân. 154

tân apy atra Sunîthâdyâḥ pâdayos te vavandire,
te câpy abhinanandus tân prahvân ânanda-nirbharâḥ. 155
atha 'tra Balir âha sma: «bhûtvâ Candraprabho bhuvi
«Sunîthaḥ, sva-tanu-prâptyâ pratyujjîvita esha naḥ. 156
«Sumuṇḍikâvatâraç ca prâptaḥ Sûryaprabho 'py ayam,
«Çarveṇa ca 'ayam âdishṭo bhâvî Vidyâdhareçvaraḥ. 157
«etad-yajña-prabhâvâc ca jâto 'haṃ çlatha-bandhanaḥ;
«tad etâbhyâm avâptâbhyâṃ dhruvam abhyudayo 'sti naḥ.» 158
etad Bali-vacaḥ çrutvâ Çukraḥ provâca tad-guruḥ:
«dharmeṇa caratâṃ satye nâsty anabhyudayaḥ kvacit; 159
«tasmâd dharmeṇa vartadhvaṃ, kuruta 'dyâpi mad-vacaḥ!»
tac çrutvâ Dânavâs tatra «tathâ» 'iti niyamaṃ vyadhuḥ 160
sapta-Pâtâla-patayo, ye tatra militâs tadâ.
Baliç ca 'atra 'utsavaṃ cakre Sunîtha-prâpti-harshataḥ. 161
atrântare ca tatra 'âgât sa punar Nârado muniḥ,
gṛihîtârghopavishṭaç ca Dânavâṁs tân uvâca saḥ: 162
«preshito 'ham iha 'Indreṇa, sa ca 'evaṃ vakti vaḥ kila:
««Sunîtha-jîvita-prâptyâ saṃtoshaḥ paramo mama; 163
««tad idânîṃ na kâryaṃ naḥ punar vairam akâraṇam,
««viroddhavyaṃ na caiva 'asmat-pakshyeṇa Çrutaçarmaṇâ.»» 164
evam uktendra-vâkyaṃ taṃ Prahlâdo munim abravît:
«Sunîtha-jîvitât tushṭir Indrasya 'iti kim anyathâ? 165
«akâraṇa-virodhaṃ ca vayaṃ tâvad na kurmahe;
«adyaiva niyamo 'smâbhiḥ kṛitaḥ sarvaiḥ guroḥ puraḥ. 166
«Çrutaçarmâ sapakshatvam âçritya sa balâd yadi
«asmad-viruddhaṃ kurute, kâ 'asmâkaṃ tatra vâcyatâ? 167
«Sûryaprabhasya pakshyeṇa deva-devena Çambhunâ
«prâg eva hy ayam âdishṭaḥ, sa pûrvârâdhito 'sya yat. 168
«tad asminn Îçvarâdishṭe kârye kiṃ kurmahe vayam?
«tad nishkâraṇam eva 'etac Çakro vakty asamañjasam.» 169
ity ukto Dânavendreṇa Prahlâdena sa Nâradaḥ,
«tathâ» 'iti Vâsavaṃ nindann adarçanam agâd muniḥ. 170
tasmin gate, Dânavendrân Uçanâs tân abhâshata:
«vairânubandhaḥ kârye 'smiṁs tâvad Indrasya dṛiçyate. 171
«kiṃ tv asmâsu prasâdâika-baddha-kakshye Maheçvare
«kâ tasya çaktiḥ? kiṃ kuryâd âsthâ vâ tasya Vaishṇavî?» 172
iti Çukra-vacaḥ çrutvâ Dânavâs te 'numanya ca,
saha-Prahlâdam âmantrya Balim, jagmur nijâlayân. 173
tataç caturthaṃ Pâtâlaṃ Prahlâde svâlayaṃ gate,
utthâya sadaso, râjâ viveça 'abhyantaraṃ Baliḥ. 174
Mayaḥ Sunîthaç ca anye ca sarve Sûryaprabhâdayaḥ,
praṇamya Balim, âjagmus tad eva sva-niketanam. 175
tatra 'ucita-kṛitâhâra-pâneshv eshu, sametya sâ
Lîlâvatî Sunîthaṃ taṃ jagâda nija-mâtṛikâ: 176
«putra, jânâsi, yad imâ bhâryâs te mahatâṃ sutâḥ,
«Tejasvatî Dhaneçasya, Tumburor Maṅgalâvatî; 177

«Candraprabha-çarîreṇa pariṇîtâ ca yâ tvayâ,
«Prabhâvasya Vasor etâṃ vetsi Kîrtimatîṃ sutâm; 178
«tisras tad etâ drashṭavyâḥ sama-dṛishṭyâ, suta, tvayâ.»
ity uktvâ mukhya-bhâryâs tâs tisro 'smai sâ samarpayat. 179
tatas tasmin dine râtrau Sunîtho jyeshṭhayâ tayâ
Tejasvatyâ samaṃ çayyâ-vâsaveçma viveça saḥ. 180
tatra 'upabhuṅkte sma tayâ sucirotsukayâ saha
ratakrîḍâ-sukhaṃ tat tat pràg bhuktam api nûtanam. 181
Sûryaprabhas tu sacivaiḥ saha vàsagṛihe 'pare
niçi tasyâm apatnîko nyashîdac çayanîyake. 182
«nihsnehena kim etena sva-priyâs tyajatà vahiḥ?»
iti 'iva nidrà-strî nityasya 'ekaikasya 'asya na 'âyayau, 183
Prahastasya ca sershyà 'iva kàrye cintaika-saṅginaḥ;
anye tu paritaḥ Sûryaprabhaṃ nidràṃ yayuḥ sukham. 184
tàvat Sûryaprabhaḥ so 'tra Prahastaç ca sakhî-yutâm
praviçantîṃ dadṛiçatur varakanyâm anuttamâm, 185
«mâ bhût surâṅganâ-sargo vicchâyo 'syâḥ puro mama»,
ity utpâdyâpi vidhinà Pâtâle sthâpitàm iva. 186
Sûryaprabhaç ca, «kâ 'iyaṃ syâd?» iti yâvad vimṛishyati,
tâvat sà tat-sakhîn etya suptân ekaikam aikshata; 187
acakravarti-cihnâṅs tàn hitvâ, tal-lakshaṇânvitam
dṛishṭvâ Sûryaprabhaṃ, sà tam upàgàd madhya-çayinam, 188
uvâca ca sakhîṃ: «so 'yaṃ, sakhi! tat spṛiça pàdayoḥ,
«etaṃ toya-suçîtâbhyâṃ karàbhyâṃ pratibodhaya!» 189
tac çrutvà tat-sakhî sà tat tathâ cakre, sa ca 'ikshaṇe
Sûryaprabho, vyàja-suptaṃ vihâya, prodghâṭayat, 190
vîkshya ca 'uvâca kanye te: «ke yuvàṃ? kim iha 'àgamaḥ
«bhavatyor?» iti tac çrutvà tat-sakhî tam abhâshata: 191
«çṛiṇu, deva! 'asti Pâtâle dvitîye 'dhipatir jayî
«Amila iti Daityendro Hiraṇyâksha-sutaḥ kila; 192
«Kalâvatî 'iti tasya 'eshâ prâṇebhyo 'py adhikà sutà.
«sa 'ito 'dya Baleḥ pârçvàd âgatya 'etat-pità 'bravît: 193
««dishṭyà 'adya jîvitaṃ prâptaḥ Sunîthaḥ punar îkshitaḥ!
««Sumuṇḍikâvatâraç ca dṛishṭaḥ Sûryaprabho yuvâ, 194
««sṛishṭaḥ Khecara-sac-cakravartî bhâvî Hareṇa yaḥ.
««tad iha 'ânanda-sammânaṃ Sunîthasya karomy aham: 195
««sutâṃ Sûryaprabhàya 'etâṃ prayacchàmi Kalàvatîm;
««Sunîthâya 'ekagotratvàd dàtuṃ tv eshâ na yujyate. 196
««Sûryaprabhaç ca putro 'sya ràja-janmani na 'âsure;
««tat-sutasya ca sammânaḥ kṛitas, tasya kṛito bhavet.»» 197
«etat pitur vacaḥ çrutvâ, tvad-guṇâkṛishṭa-mânasâ
«mat-sakhî 'iyaṃ iha 'àyâtà tvad-darçana-kutûhalât.» 198
evaṃ tayâ 'ukte tat-sakhyâ, nidrâti sma mṛishaiva saḥ
tad-abhiprâya-tâtparyaṃ jñàtuṃ Sûryaprabhas tadâ. 199
sà 'atha kanyâ vinidrasya Prahastasya 'antikaṃ çanaiḥ
gatvâ, sakhî-mukhena 'uktvâ sarvaṃ asmai, vahir yayau. 200

Prahastaç câpy upâgatya, «deva, jâgarshi kiṃ, na vâ?»
iti Sûryaprabham sma 'âha; sa ca 'unmishya tam abhyadhât: 201
«sakhe, jâgarmi; nidrâ hi mama 'adya 'ekâkinaḥ kutaḥ?
«viçesham tu vadâmy enaṃ, çṛiṇu! gopyaṃ hi kiṃ tvayi? 202
«adhunaiva pravishṭâ 'iha mayâ dṛishṭâ sakhi-yutâ
«kanyakâ 'ekâ, samâ 'amushmiṅs trailokye 'pi na dṛiçyate. 203
«kshaṇena ca gatâ kvâpi mama hṛitvaiva mânasam;
«tad gaveshaya sadyas tâm ihaiva kvacana sthitâm!» 204
iti Sûryaprabheṇa 'uktaḥ Prahasto 'tha vahir gataḥ,
dṛishṭvâ 'atra tâṃ samaṃ sakhyâ sthitâṃ kanyâm abhâshata: 205
«mayâ tvad-uparodhena sva-svâmy esha vibodhitaḥ,
«tat tvaṃ mad-uparodhena punar dehy asya darçanam. 206
«paçyâmy arûpaṃ bhûyo 'pi kṛitârthikaraṇaṃ dṛiçoḥ,
«tad na paçyatu ca 'esho 'pi dṛishṭamâtra-vaçîkṛitaḥ? 207
«prabuddhena hy anena 'aham uktaḥ, kṛitvâ bhavat-kathâṃ:
««kuto 'pi darçaya 'ânîya tâṃ me, prâṇimi na 'anyathâ!»» 208
«tato 'haṃ tvâm upâyâtas; tad ehy âlokaya svayam!»
iti Prahastena 'uktâ sâ kanyâ-sulabhayâ hriyâ 209
prasahya na 'açakad gantuṃ vimṛiçantî yadâ, tadâ
haste gṛihîtvâ nîtâbhût tena Sûryaprabhântikam. 210
Sûryaprabhaç ca dṛishṭvâ tâṃ pârçvâyâtâṃ Kalâvatîm,
uvâca: «caṇḍi, yuktaṃ te kim etad, yad iha 'adya me 211
«tvayâ suptasya cauryeṇa praviçya hṛidayaṃ hṛitam?
«tad iha 'anigṛihîtâ tvaṃ na, cauri, tyakshyase mayâ.» 212
etac çrutvâ vidagdhâ sâ tat-sakhî vyâjahâra tam:
«pûrvaṃ jñâtvaiva pitraiva caurî 'iyaṃ nigrahâya te 213
«niçcitâ 'arpayitum yasmât, tasmât kas te nishedhakaḥ?
«asyâç cauryocitaṃ kâmaṃ nigrahaṃ na karoshi kim?» 214
tac çrutvâ 'âliṅgitum Sûryaprabhe vâñchati, satrapâ,
«mâ mâ, 'âryaputra! kanyâsmi!» 'ity avocat sâ Kalâvatî. 215
tataḥ Prahasto 'vâdît tâṃ: «mâ vikalpo 'stu, devi, te!
«gândharvo hy esha sarveshâṃ vivâhânâm iha 'uttamaḥ.» 216
ity uktvaiva samaṃ sarvaiḥ Prahaste nirgate vahiḥ,
Sûryaprabhas tadaiva 'etâṃ bhâryâṃ cakre Kalâvatîm. 217
tayâ saha ca Pâtâla-kanyayâ martya-durlabham
bheje surata-saṃbhogam acintya-nava-saṃgamam. 218
râtry-ante ca Kalâvatyâṃ gatâyâṃ vasatiṃ nijâm,
Sûryaprabhaḥ Sunîthasya yayau pârçvaṃ Mayasya ca. 219
te militvâ ca sarve 'pi Prahlâdasya 'antikaṃ yayuḥ;
sa tân yathârham sammânya sabhâ-stho Mayam abravît: 220
«Sunîthasya 'utsave 'mushmin priyaṃ kartavyam eva naḥ,
«tad adya tâvat sarve 'pi vayam ekatra bhuñjmahe.» 221
«evaṃ kurmo! 'tra ko dosha?» ity ukte ca Mayena, saḥ
dûtair nimantrayâmâsa Prahlâdo 'tra 'Asurâdhipân. 222
âyayuç ca 'atra sarvebhyaḥ Pâtâlebhyaḥ krameṇa te.
pûrvam âgâd Balî râjâ saha 'asaṃkhyair mahâsuraiḥ; 223

anantaram Amilaç ca, Durârohaç ca vîryavân,
Sumâyas, Tantukacchaç ca, Vikaṭâkshaḥ, Prakampanaḥ, 224
Dhûmaketur, Mahâmâyo, ye ca 'anye 'py Asureçvaràḥ,
ekaiko nija-sâmanta-sahasreṇa 'âyayau vṛitaḥ. 225
apûryata sabhâ taiç ca vihitâṇyonya-vandanaiḥ,
yathâkramopavishṭâṅç ca Prahlâdas tân amânayat. 226
prâpte ca 'âhâra-kâle, te sarve saha Mayâdibhiḥ
Gaṅgâ-snâtâḥ samâjagmur bhojanâya mahâ-sabhâm, 227
çata-yojana-vistîrṇâm, suvarṇa-maṇi-kuṭṭimâm,
ratna-stambha-citâm, nyasta-vicitra-maṇi-bhâjanâm. 228
tatra Prahlâda-sahitâḥ sa-Sunîtha-Mayâç ca te
Sûryaprabheṇa sacivair yuktena ca saha 'Asurâḥ 229
tat tad nânâ-vidham bhakshya-bhojya-lehyâdi shaḍ-rasam
divyam annam bubhujire, papuḥ pânam atha 'uttamam. 230
bhukta-pîtâç ca gatvâ 'anyat sarve ratnamayam sadaḥ,
Daitya-Dânava-kanyânâm dadṛiçur nṛittam uttamam. 231
tat-prasaṅge dadarça 'atra pravṛittâm pitur âjñayâ
Prahlâdasya sutâm Sûryaprabho nâmnâ Mahallikâm, 232
dyotayantîm diçaḥ kântyâ, varshantîm amṛitam dṛiçoḥ,
kautukâd iva Pâtâlam âgatâm mûrtim aindavîm, 233
lalâṭa-tilakopetâm, câru-nûpura-pâdikâm,
smera-dṛishṭim, vidhâtraiva sṛishṭâm nṛittamayîm iva, 234
keçair aralair daçanaiḥ çikharair bibhratîm stanau
uro-maṇḍalinau nṛittam sṛijatîm iva nûtanam. 235
dṛishṭaiva ca tadâ candî tasya Sûryaprabhasya sâ
api svîkṛitam anyâbhir jahâra hṛidayam haṭhât. 236
tataḥ sâpy Asureṇdrâṇâm madhye dûrâd dadarça tam,
Hara-dagdhe Smare, sṛishṭam dhâtrâ 'aparam iva Smaram. 237
dṛishṭvâ ca tad-gata-manâs tathâ 'abhûd, acalad yathâ
âṅgiko 'bhinayas, tasyâ dṛishṭvâ 'iva 'avinayam rushâ. 238
sadaḥ-sthâç ca tayor bhâvam tam dvayor apy alakshayan,
prekshaṇam ca 'upasamjahruḥ «çrântâ râjasutâ» 'iti te. 239
tataḥ Sûryaprabham tiryak paçyantî sâ Mahallikâ
pitrâ visṛishṭâ, vanditvâ Dânavendrân, agâd gṛiham. 240
Dânavendraç ca te sarve yathâsvam agaman gṛihân,
Sûryaprabho 'pi svâvâsam âjagâma dinakshaye. 241
pradoshe ca Kalâvatyâ punar âgatayâ saha
sushvâpa 'abhyantare guptam, vahiḥ-suptâkhilâṇugaḥ. 242
tâvad Mahallikâ sâpi tat-samdarçana-sotsukâ
tatra 'âyayau saviçrambha-vayasyâ-dvaya-samgatâ. 243
antaḥ praveshṭum icchantîm Prajñâdhyâkhyo dadarça tâm
Sûryaprabhasya sacivo nidrayâ tatkshaṇojjhitaḥ. 244
«devi, tishṭha kshaṇam, yâvat praviçya 'abhyantarâd aham
«nirgacchâmi», 'iti sa ca tâm parijñâya 'utthito 'bhyadhât. 245
«ruddâḥ smaḥ kim? vahiḥ kasmâd yûyam ca?» 'iti saçaṅkayâ
tayâ pṛishṭaḥ sa bhûyo 'pi Prajñâdhyo nijagâda tâm: 246

«svairaṃ suptasya sahasaiva 'antikaṃ kiṃ praviçyase?
«supto 'dya mat-prabhuç ca 'asâv eko vrata-vaçâd» iti. 247
tatas tayâ «'âviça, 'astv evam!» ity uktaḥ savilakshayâ
Prahlâdadaitya-sutayâ, Prajñâdhyo 'ntar viveça saḥ. 248
suptâṃ Kalâvatîṃ dṛishṭvâ, tasmai Sûryaprabhâya saḥ
prabodhya svayam âcakhyâv âgatâṃ tâṃ Mahallikâm. 249
Sûryaprabhaç ca buddhvâ tac, çanair utthâya nirgataḥ
dṛishṭvâ Mahallikâm âtma-tṛitîyâm apy abhâshata: 250
«nîtaḥ kṛitârthatâṃ tâvad ayam abhyâgamâj janaḥ.
«nîyatâṃ sthânam apy etad! âsanaṃ parigṛihyatâm!» 251
tac çrutvâ 'upaviveça 'atha saha 'anyâbhyâṃ Mahallikâ,
Sûryaprabho 'py upâvikshat sa Prajñâdhya-sakhas tataḥ. 252
upaviçya sa ca 'uvâca: «tanvi, yady api me kṛitâ
«tvayâ 'avajñâ sadasy anyân prekshantyâ 'iva samânayâ, 253
«tathâpi tâval, lolâkshi, dṛishṭa-mâtreṇa me tava
«saundaryeṇa 'iva nṛittena locane saphalî-kṛite.» 254
iti Sûryaprabheṇa 'uktâ sâ Prahlâda-sutâ 'avadat:
«na, 'âryaputra, 'aparâdho 'sau mama; so 'tra 'aparâdhyati, 255
«yena 'ahaṃ sadasi kṛitâ bhagnâbhinaya-lajjitâ.»
etac çrutvâ, «jito 'smi!» 'iti hasan Sûryaprabho 'bravît. 256
jagrâha ca kareṇa 'asyâḥ karaṃ râjasuto 'tha saḥ
balâtkâra-grahâd bhîtaṃ iva sasveda-vepathum. 257
«muñca, 'âryaputra! kanyâ 'ahaṃ pitri-vaçyâ,» 'iti-vâdinîm
tato 'surendra-tanayâṃ Prajñâdhyas tâm uvâca saḥ.: 258
«kanyânâṃ kiṃ na gândharvo vivâho, devi, vidyate?
«na ca pradâsyaty anyasmai pitâ tvâṃ lakshitâçayaḥ, 259
«etasya ca 'atra sammânaṃ niçcitaṃ sa karishyati;
«tad alaṃ sâdhvasena! 'îdṛig vṛithâ mâ bhût samâgamaḥ!» 260
evaṃ Mahallikâṃ yâvat Prajñâdhyas tâṃ bravîti saḥ,
tâvat sâ 'abhyantare tatra prabuddhâbhût Kalâvatî. 261
apaçyantî ca taṃ Sûryaprabhaṃ sâ çayanîyake,
pratîkshya ciraṃ, udvigna-çaṅkitâ niragâd vahiḥ. 262
dṛishṭvâ Mahallikopetaṃ taṃ ca 'atra nija-vallabham,
sakopâ ca salajjâ ca sabhayâ ca babhûva sâ. 263
Mahallikâpi dṛishṭvaiva tâm âsîd bhîta-lajjitâ,
Sûryaprabhaç ca nihspandas tasthâv âlikhito yathâ. 264
«dṛishṭâ kathaṃ palâye 'haṃ? jihremi 'irshyâmi vâ yadi?»
iti tat-pârçvam eva 'âgât Kalâvaty api sâ tataḥ. 265
«kuçalaṃ, sakhi! kutra tvam âgatâ 'evam ito niçi?»
evaṃ Mahallikâṃ tâṃ ca sâbhyasûyam uvâca sâ. 266
tato Mahallikâ 'avocad: »mama 'etad gṛiham; atra tu
«tvam anya-Pâtâla-gṛihât prâptâ prâhuṇikâ 'adya me.» 267
tac çrutvâ sâ vihasya 'etâṃ Kalâvaty evam abravît:
«satyaṃ dṛiçyata eva 'idaṃ, yat tvaṃ sarvasya ka-yacit 268
«karoshi 'iha 'âgatasyaiva prâhuṇâtithya-satkriyâm.»
evam ukte Kalâvatyâ, sâ jagâda Mahallikâ: 269

«yadi prîtyâ mayâ 'uktâ tvaṃ, tat kiṃ sadvesha-nishṭhuraṃ
«evaṃ vadasi, nirlajje? kiṃ hy ahaṃ sadṛiçî tava? 270
«kiṃ ahaṃ bàndhavâdattâ dûràd etya para-sthale
«parasya çayane suptâ rahasy ekàkinî niçi? 271
«ahaṃ pituḥ pràhuṇakaṃ prasthâne drashṭuṃ âgatâ
«âtithyena 'adhunaiva 'eshà sakhî-dvitaya-saṃgatâ. 272
«yadâ, 'asmàn vipralabhya 'àdàv, asau mantrî pravishṭavàn,
«tadaiva 'etad mayà jñàtaṃ, tvayà vyakti-kṛitaṃ svataḥ.» 273
evaṃ Mahallikoktà sà Kalàvaty agamat tataḥ,
tiryak kopa-kashàyeṇa paçyantî cakshushà priyaṃ. 274
tato Mahallikà sâpi, «bahu-vallabha, yâmy aham
«samprati!» 'iti rushà Sûryaprabhaṃ uktvâ tato yayau. 275
Sûryaprabhaç ca vimanà yuktaṃ yad abhavat tadà,
kàntàbhyàṃ hi samaṃ tasya tad-àsaktaṃ mano gatam. 276
atha jñâtuṃ Kalàvatyâḥ kalahâṇtara-ceshṭitaṃ
pràhiṇod drutaṃ utthâpya Prabhâsaṃ sa sva-mantriṇaṃ, 277
Mahallikàyàs tadvac ca Prahastaṃ sa visṛishṭavàn,
svayaṃ ca tat-pratîkshaḥ sann âsît Prajñàdhya-saṃyutaḥ. 278
atha 'anvishya Kalàvatyâç ceshṭitaṃ, sa samâyayau
Prabhâso nikaṭaṃ tasya pṛishṭaç ca 'evaṃ uvàca taṃ: — 279
ito dvitîya-Pàtàla-varti tad gatavàn aham
vàsaveçma Kalàvatyâ vidyâvacchâdità'tmakaḥ. 280
vahis tatra dvayoç ceṭyor âlàpaç ca çruto mayà;
ekà 'abravît: «sakhi, kim adya 'udvignà 'àste Kalàvatî?» 281
tato dvitîyà 'avàdat: «sakhi, çriṇv atra kâraṇaṃ:
«Sumuṇḍîkâvatàro hi caturthe 'dya Rasàtale 282
«sthitaḥ Sûryaprabho nâma, rûpeṇa jita-Manmathaḥ;
«tasmai gatvà svayaṃ guptam âtmà dattaḥ kila 'etayà. 283
«gatâyâm adya ca 'etasyâṃ tat-sakàçaṃ niçâgame,
«Prahlâda-duhitâpy âgât svayaṃ tatra Mahallikà. 284
«tayà saha 'irshyà-kalahaṃ kṛitvà, saty âtma-ghàtane
«udyatà 'eshà Sukhâvatyà svasrà dṛishṭvà 'iha rakshità. 285
«tataç ca 'antaḥ praviçyaiva, nipatya çayanîyake
«sthità tayà saha svasrà pṛishṭa-vṛittànta-vignayà.» 286
evaṃ ceṭyoḥ kathâṃ çrutvâ, praviçya 'atra tathaiva te
Kalàvatî-Sukhàvatyau dṛishṭe tulyâkṛitî mayà. — 287
iti Prabhâso yàvat taṃ vakti Sûryaprabhaṃ rahaḥ,
tàvat Prahasto 'py atra 'àgàt; pṛishṭaḥ so 'py abravîd idam: — 288
ito Mahallikà-vàsagṛihaṃ yàvad ahaṃ gataḥ,
tâvat tatra pravishṭà sà sakhîbhyàṃ saha durmanàḥ. 289
ahaṃ tatraiva ca 'adṛiçyo vidyà-yuktyâ pravishṭavàn;
dṛishṭà mayà 'atra tasyâç ca sakhyo dvàdaça tat-samàḥ. 290
tàç ca sadratna-paryaṅka-nishaṇṇàṃ parivṛitya tàṃ
Mahallikàm upâvikshann; ekà ca 'uvàca tàṃ tataḥ: 291
«sakhi, kasmàd akasmàt tvam udvignà 'iva 'adya dṛiçyase?
«vivâhe prastute 'py, eshà vata kà te vishâdità?» 292

tac çrutvâ savimarçâ tâm sâ Prahlâda-sutâ 'abravît:
«ko me vivâho? dattâsmi kasmai? kena 'uditam tava?» 293
evam tayâ 'ukte, sarvâs tâ jagadur: «niçcitam tava
«prâtar vivâho, dattâsi, sakhi, Sûryaprabhâya ca. 294
«tvaj-jananyâ ca devyâ 'etad adya 'uktam tvad-asamnidhau,
«asmân niyojayantyâ te kautuka-pratikarmani. 295
«tad dhanyâsi ca, yasyâs te bhâvî Sûryaprabhah patih,
«yad-rûpa-lubdho nidrâti niçi na 'iha 'anganâjanah. 296
«asmâkam tu vishâdo 'yam: kva 'idânîm tvam, vayam kva ca?
«tasmin hi bhartari prâpte, tvam asmân vismarishyasi.» 297
etad Mahallikâ tâsâm mukhâc çrutvâ jagâda sâ:
«kaccit sa drishto yushmâbhir? manas tasmin gatam ca vah?» 298
tac 'çrutvâ tâm avocans tâ: «harmyât so 'smâbhir ikshitah;
«kâ ca sâ strî, mano yasyâ na sa drishto hared?» iti. 299
tatah sâpy avadat: «tarhi tâtam vakshyâmy aham tathâ,
«yushmân apy akhilâs tasmai dâpayishyaty amûr yathâ. 300
«ittham anyonya-viraho na syâd nah sahavâsatah.»
iti bruvânâm kanyâs tâm sambhrântâh sambabhâshire: 301
«sakhi, mâ 'evam kṛithâ! na 'etad yuktam, eshâ trapâ ca nah.»
evam uktavatîr etâh sâ jagâda 'Asurendrajâ: 302
«kim ayuktam? na tena 'ekâ parineyâ 'aham eva hi;
«tasmai sarve 'pi dâsyanti duhitṛîr Daitya-Dânavâh, 303
«anyâç ca râjatanayâs tasya 'udûdhâ bhuvi sthitâh,
«parineshyati bahvîç ca sa Vidyâdhara-kanyakâh. 304
«tad-madhye parinîtâsu yushmâsu mama kâ kshatih?
«sukham pratyuta vatsyâmo vayam sakhyah parasparam; 305
«anyâbhis tu viruddhâbhih kas tâbhih samstavo mama?
«yushmâkam ca trapâ kâ 'atra? sarvam etat karomy aham.» 306
iti tâsâm kathâ yâvad vartate tvad-gatâtmanâm,
tâvad aham vinirgatya svairam tvat-pârçvam âgatah. — 307
etat Prahastasya mukhâc çrutvâ Sûryaprabho 'tra sah
anidra eva çayane tâm niçâm anayad mudâ. 308
prâtah saha Sunîthena Mayena sacivaiç ca sah
Asurâdhipatim drashtum Prahlâdam tat-sabhâm yayau. 309
Sunîtham tatra sa sma 'âha Prahlâdo darçitâdarah:
«sutâm Sûryaprabhâya 'aham dadâmy asmai Mahallikâm; 310
«asya hi prâhunâtithyam kâryam mayâ tava priyam.»
etat Prahlâda-vacanam Sunîtho 'bhinananda sah. 311
tato vedim samâropya madhya-jvalita-pâvakâm
tat-prabhâ-bhrâjitodagra-ratnastambhâvabhâsitâm, 312
Mahallikâm tâm sva-sutâm prâdât Sûryaprabhâya sah
Prahlâdo 'sura-sâmrâjya-sadriçibhir vibhûtibhih, 313
dadau sadratna-râçîç ca sva-duhitre varâya ca
tridaçâvajayânîtân Sumeru-çikharopamân. 314
«tâta, tâ api dehy asmai sakhîr me dvâdaça priyâh»,
evam Mahallikâ svairam Prahlâdam sâ tadâ 'abravît. 315

«putri, mad-bhrâtr-adhînâs tâs; tena vandî-kṛitâ yataḥ,
«mama dâtuṃ na yujyanta», iti so 'pi jagâda tâm. 316
kṛitoḍvâhoṭsavaç ca 'smin yâte Sûryaprabho dine
viveça vâsakaṃ naktaṃ sa Mahallikayâ saha. 317
sarva-kâmoṇacârâḍhyaṃ tatra taṃ suratoṭsavam
anayâ samanaḥpriti-saukhyaṃ so 'nubabhûva ca. 318
prâtar gate ca Prahlâde sabhâṃ tasmin sahânuge,
Amîlo Dânavâḍhîçaḥ Prahlâdâḍîn abhâshata: 319
«adya yushmâbhir akhilair âgantavyaṃ gṛihe mama,
«tatra 'âtithyaṃ yataḥ Sûryaprabhasya 'asya karomy aham; 320
«sutâṃ Kalâvatîṃ tasmai dadâmi, yadi vo hitam.»
etat tad-vacanaṃ sarve «tathâ» 'iti pratipedire. 321
tato dvitîyaṃ Pâtâlaṃ tad-nivâsaṃ kshaṇena te
sarve jagmuḥ samaṃ Sûryaprabheṇa sa-Mayâḍinâ. 322
tatra 'Amîlo dadau tasmai sutâṃ Sûryaprabhâya tâm
Kalâvatîṃ prakriyayâ dattâtmânam api svayam. 323
kṛitvâ vivâhaṃ Prahlâda-gṛihe bhuktâsurânvitaḥ
ninye bhogoṇacâreṇa dinaṃ Sûryaprabho 'tra tat. 324
dvitîye 'hni tathaiva 'etân Durâroho 'sureçvaraḥ
nimantrya sarvân anayat pañcamaṃ sva-Rasâtalam. 325
tatra Sûryaprabhâya svâṃ nâmnâ sa Kumudâvatîm
prâdâd anyavad âtithya-hetor vidhivad âtmajâm. 326
tataḥ sarvaiḥ sametais tair bhogair nîtvâ dinaṃ sa tat,
vâsakaṃ Kumudâvatyâ bheje Sûryaprabho niçi. 327
tatra triloka-sundaryâ nava-saṃgama-sotkayâ
sa snigdha-mugdhayâ sâkaṃ tayâ râtrim uvâsa tâm. 328
prâtaç ca Tantukacchena Prahlâda-pramukhair vṛitaḥ
nimantrya saptamaṃ ninye Pâtâlaṃ sa sva-mandiram. 329
tatra 'Asura-patiḥ so 'smai sutâṃ nâmnâ Manovatîm
dadau sadratnâḍharaṇâṃ tapta-jâmbûnada-dyutim. 330
tataḥ Sûryaprabhaḥ so 'tra nîtvâ 'adhika-sukhaṃ dinam,
Manovatî-navâçlesha-sukhinîm anayad niçâm. 331
aparedyuç ca taṃ sarvair yuktaṃ kṛita-nimantraṇaḥ
Pâtâlam anayat shashṭhaṃ svaṃ Sumâyo 'surâḍhipaḥ. 332
tatra so 'pi dadau tasmai Subhadrâṃ nâma kanyakâm
dûrbâ-latâ-çyâmalâṅgîṃ mûrtim pâñcaçarîm iva. 333
tayâ surata-saṃbhoga-yogyayâ çyâmayâ 'atra saḥ
sahâ 'âsît tadahaḥ Sûryaprabhaḥ pûrṇendu-vaktrayâ. 334
anyedyuç ca Balî râjâ tadvad eva ninâya tam
Sûryaprabhaṃ sva-Pâtâlaṃ tṛitîyaṃ so 'surânugaḥ. 335
so 'pi tatra sutâṃ tasmai Sundarîṃ nâma dattavân
bâla-prabâla-sacchâyâṃ mâdhavîm iva mañjarîm. 336
strîratnena samaṃ tena reme Sûryaprabho 'tra saḥ
surañjitas tad divasaṃ divyâ-bhoga-vibhûtibhiḥ. 337
apare 'hni Mayaḥ so 'pi râjaputraṃ tathaîva tam
caturtha-Pâtâla-gataṃ bhûyo 'naishît sva-mandiram, 338

vicitra-ratna-prâsâdam, nija-mâyâ-vinirmitam,
navam navam iva 'âbhâsamânam lakshmyâ pratikshanam. 339
tatra so 'pi dadau tasmai Sumâyâkhyâm nijâm sutâm,
jagad-âçcarya-rûpâm svâm çaktim mûrtimatîm iva; 340
mânushatvâc ca tasmai tâm naiva 'adeyâm amanyata.
so 'pi reme tayâ sâkam atra Sûryaprabhah kritî. 341
vidyâ-vibhakta-deho 'tha sarvâbhir yugapat saha
arañsta 'Asura-kanyâbhis tâbhih saha nripâtmajah, 342
tâttvikena tu dehena bhajate sma sa bhûyasâ
Mahallikâm priyatamâm Prahlâdâsura-putrikâm. 343
ekadâ ca nici svairam sthitas tâm sa Mahallikâm
evam Sûryaprabho 'pricchad abhijâtâm kathântare: 344
«priye, râtrau sahâyâte ye dve sakhyau tadâ tava,
«te kutas? te na paçyâmi. kim ca te? kva gate ime?» 345
tato Mahallikâ 'avâdît: «sushthv aham smâritâ tvayâ;
«te na dve eva, tâh santi vayasyâ dvâdaça 'iha me, 346
«mat-pitrivyena ca svargâd ânîtâ apahrityâ tâh.
«ekâ 'Amritaprabhâ nâma, dvitîyâ Keçinî tathâ, 347
«Parvatasya muner ete tanaye çubha-lakshane.
«Kâlindî 'iti tritîyâ ça, caturthî Bhadrakâ 'iti ca, 348
«tathâ ca 'âryâ Kamalâ 'iti pañcamî câru-locanâ,
«etâ mahâmunes tisro Devalasya 'âtmasambhavâh. 349
«shashthî Saudâminî nâma, saptamî ca 'Ujjvalâbhidhâ,
«ete Hâhâbhidhânasya Gandharvasya sute ubhe. 350
«ashtamî Pîvarâ nâma Gandharvasya Huhoh sutâ.
«navamy Añjanikâ nâma Kâlasya duhitâ vibhoh. 351
«Pingalâc ca Ganâj jâtâ daçamî Kesarâvalî.
«ekâdaçî Mâlinî 'iti nâmnâ Kambala-nandinî. 352
«nâmnâ Mandâramâlâ 'iti dvâdaçî Vasu-kanyakâ.
«Apsarahsu samutpannâh sarvâ divyâh striyas tu tâh; 353
«Pâtâlam prathamam nîtâs tâç ca, 'udvâhe krite mama,
«tubhyam mayâ ca deyâs tâs, tad-yuktâ syâm sadâ yathâ. 354
«pratijñâtam mayâ ca 'etat tâsâm, sneho hi tâsu me;
«tâto 'py ukto mayâ, tena na dattâ bhrâtr-apekshinâ.» 355
etac çrutvâ savailakshyas tâm sa Sûryaprabho 'bravît:
«priye, mahânubhâvâ tvam; aham kuryâm katham tv idam?» 356
evam Sûryaprabhena 'uktâ, rushâ 'avocad Mahallikâ:
«mat-samakshaṁ vahasy anyâ, mad-vayasyâs tu na 'icchasi, 357
«yâbhir viyuktâ rajyeyam na 'aham ekam api kshanam.»
ity uktah sa tayâ, Sûryaprabhas tushtyâ 'nuvamañsta tat. 358
tatas tadaiva Pâtâlam nitvaiva prathamam, tayâ
Prahlâda-sutayâ tasmai pradattâ dvâdaçâpi tâh. 359
atha 'Amritaprabhâ-mukhyâs tâh sa Sûryaprabhah kramât
parinîya 'upabhunkte sma tasyâm divyânganâ nici. 360
prâtaç ca tâh Prabhâsena nâyayitvâ Rasâtalam
caturtham, sthâpayâmâsa channâh pri-htvâ Mahallikâm. 361

svayaṃ ca 'alakshitaḥ sâkaṃ tayâ tatraiva so 'gamat;
sa bhojanâya ca prâgvat Prahlâdasya sabhâṃ yayau. 362
tatra 'Asurendro vakti sma taṃ Sunîthaṃ Mayaṃ ca saḥ:
«yâta sarve Diti-Danû drashṭuṃ devyâv ubhe!» iti. 363
«tathâ» 'ity atha Rasâtalât sapadi nirgatâs te tato
yathâsvam Asuraiḥ samaṃ Maya-Sunîtha-Somaprabhâḥ,
vimânam anucintitaṃ tad adhiruhya Bhûtâsanaṃ,
Sumeru-giri-sânu-gaṃ prayayur âçramaṃ Kâçyapam. 364
tatra te Diti-Danû saha-sthite
sâdarair munijanair niveditâḥ
abhyupetya, dadṛiçuḥ krameṇa te,
pâdayoç ca çirasâ vavandire. 365
te ca tân Asura-mâtarâv ubhe
sânugân samavalokya sâdare,
sâçru mûrdhni paricumbya saṃpadâd,
âçisho 'nupadam ûcatur Mayam: 366
«prâpta-jîvitam amuṃ tava 'âtmajaṃ
«vîkshya, putraka, Sunîtham, âvayoḥ
«cakshur adya saphalatvam âgataṃ,
«tvâṃ ca puṇyakṛitam eva manvahe. 367
«Sumuṇḍîkaṃ ca 'enaṃ kṛitinam iha Sûryaprabhatayâ
«punar-jâtaṃ, divyâkṛiti-dharam, asâdhâraṇa-guṇam,
«citaṃ bhâvi-çreyaḥ-prathaṃ apiçunair lakshaṇa-gaṇair
«vilokya antas-toshât, sphuṭam iha namâvaḥ sva-vapushâ. 368
«tac çîghram uttishṭhata, yâta, vatsâḥ,
«Prajâpatiṃ drashṭum iha 'âryaputram!
«tad-darçanâd vo bhavitâ 'artha-siddhiḥ,
«kârye ca vas tad-vacanaṃ çivâya.» 369
iti tâbhyâm âdishṭâ
devîbhyâm te tathaiva gatvâ tam,
Kaçyapa-muniṃ Mayâdyâ
dadṛiçur divyâçrame tatra, 370
druta-çuddha-hâṭakâbham
tejomayam âçramaṃ ca devânâm,
jvâlâ-kapila-jaṭâ-dharam,
anala-samânaṃ durâdharsham. 371
upagamya ca tasya pâdayos te
nipatanti sma saha 'anugaiḥ krameṇa,
atha so 'pi muniḥ kṛitocitâçiḥ
paritoshâd upaveçya tân uvâca: 372
«ânandaḥ paramo mama 'esha, yad amî dṛishṭâḥ stha sarve sutâḥ,
«çlâghyas tvaṃ, Maya, sat-pathâd acalito yaḥ sarva-vidyâspadam,
«dhanyas tvaṃ ca, Sunîtha, yena gatam apy âptaṃ punar jîvitaṃ,
«tvaṃ, Sûryaprabha, puṇyavâṃç ca, bhavitâ yaḥ Khecarâṇâṃ patiḥ. 373

«tad dharmye pathi vartitavyam adhunà, boddhavyam asmad-vaco,
«bhokshyadhve satatam sukhâni paramâm àsàdya yena çriyam;
«naiva syàc ca purà yathà paribhavo bhûyaḥ parebhyo 'tra vo,
«dharmâtikramino 'surà hi Murajic-cakrasya yàtà vaçam. 374
«ye ca 'Asurà deva-hatàḥ, Sunîtha,
«martya-pravîràs ta ime 'vatîrṇàḥ;
«yo 'bhût Sumuṇḍîka iha 'nujas te,
«Sûryaprabhaḥ saisha kila 'adya jàtaḥ. 375
«anye 'pi te 'mî Asurà vayasyà
«asyaiva jàtàḥ khalu bàndhavàç ca:
«yaḥ Çambarâkhyaç ca mahâsuro 'bhût,
«saisho 'sya jàtaḥ sacivaḥ Prahastaḥ. 376
«yaç ca 'Asuro 'bhût Triçirà, sa jàtaḥ
«Siddhârtha-nàmà sacivo, Maya, 'asya.
«Vàtâpir ity àsa ca Dânavo yaḥ,
«Prajñàdhya-nàmà 'asya sa eva mantrî. 377
«Ulûka-nàmà Danujaç ca yo 'bhût,
«so 'yam vayasyo 'sya Çubhaṃkarâkhyaḥ.
«yo 'yam vayasyo 'sya ca Vitabhîtiḥ,
«sa Kàla-nâmâpy abhavat surâriḥ. 378
«yaç ca 'esha Bàsaḥ sacivo 'sya, so 'yam
«Daityo 'vatîrṇo Vishaparva-nàmà.
«yo 'yam Prabhàsaç ca, sa esha Daityo,
«vatsa, 'avatîrṇaḥ Prabalâbhidhànaḥ, 379
«mahàtmanâ ratnamayena yena
«devair vipakshair api yàcitena,
«kṛitvà çarîram dalaço, 'vatîrṇam,
«ratnàni jâtàny akhilàni yasmàt, 380
«tat-toshataç Caṇḍikayà 'asya devyà
«varo 'nya-dehânugataḥ sa dattaḥ,
«yena Prabhàso 'dya sa esha jàto
«mahà-balo dushprasaho ripûṇàm. 381
«yau Dànavâv abhûtàm
«pûrvam Sundopasunda-nàmànau,
«tàv etau Sarvadamana-
«Bhayaṃkaràv asya mantriṇau jàtau. 382
«yaç ca Hayagrivâkhyo
«Vikatâkshaç ca 'Asuràv abhûtàm dvau,
«Sthirabuddhi-Mahâbuddhî
«utpannàv asya tàv imau sacivau. 383
«anye 'py asya ya ete
«çvaçuràḥ, sacivâdi-bàndhavà ye ca,
«te 'py avatîrṇà Asurâ,
«yair Indrâdyàḥ purà jità bahuçaḥ. 384

« tad yushmâkaṃ pakshaḥ
« punar apy evaṃ kramâd gato vṛiddhim.
« dhîrâ bhavata, samṛiddhiṃ
« prâpsyatha dharmâd avicyutâḥ paramâm! » 385
iti vadati Kaçyapaṛshau,
Dâkshâyiṇyaḥ kila 'sya patnyo 'tra
Aditi-pramukhâḥ sarvâ
mâdhyandina-savana-samaya âjagmuḥ. 386
dattvâ 'âçishaṃ Mayâdishu
namatsu, bhartuḥ kṛitâhnikâjñâsu
tâsv, atha Çakro 'tra 'âgât
salokapâlo 'pi taṃ muniṃ drashṭum. 387
vandita-sadâra-Kaçyapa-
muni-caraṇo, vandito Mayâdyaiç ca
so 'tha, saroshaṃ paçyan
Sûryaprabham, uktavân Mayaṃ Çakraḥ: 388
« eshṇo 'rbhakaḥ sa jâne
« Vidyâdhara-cakravartitâ-kâmaḥ;
« tad asau, svalpena kathaṃ
« saṃtushṭo, na 'Indratâṃ kim arthayate? » 389
tac çrutvâiva Mayas taṃ
jagâda: « deveça, tat tvayi 'Indratvam
« Parameçvareṇa nirmitam,
« âdishṭaṃ ca 'asya Khecareṇdratvam. » 390
iti Maya-vacanâd Maghavâ
sa tadâ vihasann uvâca sâmarshaḥ:
« atyalpaṃ hi tad asyâḥ
« sulakshaṇasya 'âkṛiter amushya! » 'Iti. 391
atha sa Mayo 'py avadat tam:
« Çrutaçarmâ yatra Khecareṇdratve
« yogyas, tatra 'asaṃçayam
« âkṛitir asya 'iyam arhati 'Indratvam. » 392
ity uktavate tasmai
Mayâya kupitaḥ sa vajram udyamya
Maghavâ 'uttasthau, Kaçyapa-
munir akaroc ca 'atha kopa-hûṃkâram. 393
dhikkâra-mukhara-tâmrair
vadanaiḥ kopaṃ yayuç ca Dity-âdyâḥ;
tata Indraḥ çâpa-bhayâd
upâviçat saṃhṛitâyudho 'vanataḥ. 394
praṇipatya pâdayor atha,
dâra-yutaṃ taṃ Surâsura-prabhavam
Kaçyapa-muniṃ prasâdya, sa
vijñâpitavân kṛitâñjaliḥ Çakraḥ: 395

«Çrutaçarmaṇe mayâ yad,
«bhagavan, Vidyâdharâḍhirâjatvam
«dattaṃ, tad esha hartuṃ
«Sûryaprabha udyato 'dhunâ tasya. 396
«esha ca sarvâḳâraṃ
«Mayo 'sya tat-sâdhane kṛitoḍyogaḥ.»
tac çrutvâ sa tam Indraṃ
Diti-Danu-sahitaḥ Prajâpatir avocat: 397
«ishṭas te Çrutaçarmâ,
«Maghavan, Sûryaprabhaç ca Çarvasya;
«na ca tasya 'icchâ vitathâ,
«tena 'âjñaptaç ca pûrvam atra Mayaḥ. 398
«tattvaṃ Mayasya kiṃ khalu
«jalpasi? kathaya, 'atra ko 'paràdho 'sya?
«esha hi dharma-patha-stho
«jñânî vijñânavân guru-praṇataḥ. 399
«bhasma 'akarishyad asmat-
«krodhâgnis tvâm, aghaṃ vyadhâs tac cet;
«na ca çaktas tvam imaṃ prati,
«prabhâvam etasya kiṃ na jânâsi?» 400
iti muninâ 'atra sadâreṇa
'ukte lajjâ-bhayânate ca 'Indre,
Aditir uvâca: «sa kidṛik
«Çrutaçarmâ? darçyatâm iha 'âniya!» 401
etad niçamya Çakro
Mâtalim âdiçya, tatkshaṇaṃ tatra
ânâyayati sma sa taṃ
Çrutaçarmâṇaṃ Nabhaçcarâḍhîçam. 402
taṃ dṛishṭvâ kṛita-vinatiṃ
vîkshya ca Sûryaprabhaṃ tam, apràkshuḥ
Kaçyapa-muniṃ sva-bhâryâḥ:
«ka etayo rûpa-lakshaṇâḍhya?» iti. 403
atha sa muṇîndro 'vâdîc:
«Çrutaçarmâ 'asyâpi na Prabhâsasya
«etat-sacivasya samaḥ,
«kiṃ punar etasya nirupamânasya! 404
«Sûryaprabha esha yato
«divyais tais taiḥ sulakshaṇair yuktaḥ,
«yair asyâ 'adhyavasâyaṃ
«vidadhânasya 'Indratâpi na 'asulabhâ.» 405
iti Kaçyapârshi-vacanaṃ
sarve 'pi çraddadhus «tathâ» 'ity atra.
tata esha Mayâya varaṃ
dadau muniḥ, çṛiṇvato Mahendrasya: 406

«yat, putra, nirvikâram
«bhavatâ sthitam udyatâyudhe 'pi 'Indre,
«tena 'âma-jarâ-rogair
«vajramayair akshataç ca bhavitâsi. 407
«etâv api te sadriçau
«Sunîtha-Sûryaprabhau mahâ-sattvau
«çaçvad aparibhavanîyau
«bhavishyatah sakala-vairi-vargasya. 408
«esha Suvâsakumâraç
«ca 'âpad-rajanishu cintitopagatah
«sâhâyakam karishyati
«mat-tanayah çaradijendu-sama-kântih.» 409
ity uktavato 'sya muner
bhâryâ, rishayaç ca lokapâlâç ca
sadasi Maya-prabhritibhyas
tebhyah sarve varân dadus tadvat. 410
Aditir atha Çakram avadad:
«virama 'avinayât! prasâdaya, 'Indra, Mayam!
«drishtam vinaya-phalam hi
«tvayâ 'adya, yad anena mad-varâh prâptâh.» 411
tac çrutvâ Mayam Indrah
pânâv 'âlambya toshayâmâsa;
Sûryaprabhâbhibhûtah
Çrutaçarmâ ca 'abhavad dinendu-nibhah. 412
pranamya tam atha kshanât Surapatir gurum Kaçyapam,
jagâma sa yathâgatam nikhila-lokapâlânvitah;
Maya-prabhritayo 'pi te muni-varasya tasya 'âjñayâ
tatah khalu tad-âçramât prakrita-kârya-siddhyai yayuh. 413

Taranga 46.

Tato Maya-Sunîthau tau gatvâ Sûryaprabhaç ca sah
Kaçyapasya 'âçramât tasmât, sampràpuh sarva eva te 1
samgamam Candrabhâgâyâ Airâvatyâç ca, yatra te
sthitâh Sûryaprabhasya 'arthe râjâno mitra-bândhavâh. 2
prâptam Sûryaprabham te ca drishtvâ, tatra sthitâ nripâh
rudanto 'gre samuttasthur vishannâ maranotsukâh. 3
Candraprabhâdarçana-jâm teshâm âçankya duhkhitâm,
Sûryaprabho 'khilam tebhyo yathâ vrittam çaçansa tat. 4
tathâ vivignâh prishtâs te tena kricchrâd avarnayan
tasyâ bhâryâpaharanam vihitam Çrutaçarmanâ, 5
tat parâbhava-duhkhâc ca deha-tyâgodyamam nijam
vâritam divyayâ vâcâ tathaiva 'asmai nyavedayan. 6

tataḥ Sûryaprabhas tatra pratijñâm akarot krudhâ:
«yadi Brahmâdayaḥ sarve 'py abhirakshanti taṃ suraḥ, 7
«tathâpy utsâdanîyo me Çrutaçarmâ viniçcitam,
«paradârâpaharaṇaç chadma-pràgalbhyavân çaṭhaḥ.» 8
evaṃ kṛita-pratijñaç ca gantuṃ tad-vijayâya saḥ
lagnaṃ niçcitavân dṛishṭaṃ gaṇakaiḥ saptame 'hani. 9
tatas taṃ niçcitaṃ jñâtvâ, gṛihîta-vijayodyamam
dṛidhayitvâ punar vâcâ, prâha Sûryaprabhaṃ Mayaḥ: 10
«satyaṃ kṛitodyamas tvaṃ cet, tad vadâmi: mayâ tadâ
«mâyâṃ pradarçya hṛitvâ te Pâtâle sthâpitâḥ priyâḥ. 11
«evaṃ tvaṃ vijayodyogaṃ karoshi rabhasâd iti,
«na 'evam eva tathâ hy agnir jvaled, vâtêrito yathâ. 12
«tad ehi, yâmaḥ Pâtâlaṃ priyâs te darçayâmi tâḥ.»
etad Maya-vacaḥ çrutvâ nananduḥ sarva eva te; 13
pràktanena ca tenaiva praviçya vivareṇa te,
jagmuç caturthaṃ Pâtâlaṃ Mayâsura-puraḥsaràḥ. 14
tatra 'ekato vâsagṛihâd Mayaḥ Sûryaprabhâya tâḥ
bhâryâ Madanasenâdyâ âniya 'sau samarpayat. 15
gṛihîtvâ tâs tathâ 'nyâç ca patnîḥ so 'surâtmajâḥ,
yayau Sûryaprabho drashṭuṃ Prahlâdaṃ Maya-vâkyataḥ. 16
Mayâc çruta-vara-pràptiṃ praṇataṃ taṃ ca so 'suraḥ
âttâyudho 'tha jijñâsuḥ kṛitaka-krodham abhyadhât: 17
«çrutaṃ 'mayâ, duràcâra, yat kanyâ dvâdaça tvayâ
«bhràtrâ 'rjitâ me 'pahṛitâs; tat tvâṃ hanmy esha, paçya màm!» 18
tac çrutvâ nirvikâras taṃ paçyan Sûryaprabho 'bravît:
«mac-çarîraṃ tava 'âyattam, avinîtaṃ praçâdhi màm!» 19
ity uktavantaṃ Prahlâdo vihasya tam uvâca saḥ:
«prekshito 'si mayâ yâvad, darpa-leço 'pi nâsti te. 20
«varaṃ grihâṇa, tushṭo 'smi», 'ity uktas tena, «tathâ» 'iti saḥ
bhaktiṃ gurushu Çambhau ca vavre Sûryaprabho varam. 21
tataḥ sarveshu tushṭeshu tasmai Sûryaprabhâya saḥ
Prahlâdo Yâmninîṃ nâma dvitîyâṃ tanayâṃ dadau, 22
sahâyatve ca putrau dvau tasya 'adât so 'sureçvaraḥ.
tataḥ sarvaiḥ saha 'Amila-pârçvaṃ Sûryaprabho yayau; 23
so 'pi çruta-vara-pràpti-tushṭas tasmai Sukhâvatîm
dadau dvitîyâṃ tanayâṃ, sâhâyye ca suta-dvayam. 24
tataḥ sa bhâjayann anyân sâhâyyâya 'Asurâdhipân,
sthitaḥ Sûryaprabhaḥ so 'tra teshv ahaḥsu priyâ-sakhaḥ. 25
tisraḥ Sunîtha-bhâryâç ca sva-bhâryâç ca nṛipâtmajâḥ
sarvâḥ sagarbhâḥ saṃjâtâ Mayâdi-sahito 'çṛiṇot; 26
pṛishṭâç ca dohadaṃ tulyaṃ çaçaṃsur akhilâ api
mahâhava-didṛikshâṃ tâ; nananda 'atha Mayâsuraḥ. 27
«etâsu dṛishṭvâ saṃbhûtâ Asurâ, ye purâ hatâḥ;
«tena jâto 'bhilâsho 'yam etâsâm», iti so 'vadat. 28
evaṃ yayuḥ shaḍ divasâḥ, saptame tu Rasâtalât
bhâryâdi-yuktâ nirjagmuḥ sarve Sûryaprabhâdayaḥ. 29

utpâta-mâyâ, vighnâya yâ teshâm darçitâ, 'arthibhiḥ
sa Suvâsakumâreṇa smṛitâyâtena nâçitâ. 30
tataç Câṇdraprabham pṛithvî-râjye Ratnaprabham çiçum
abhishicya, samârûḍhâ Bhûtâsana-vimânakâḥ. 31
sarve Vidyâdhareṇdrasya Sumeros te niketanam
yayur Maya-girâ Pûrvagaṅgâ-tira-tapovanam. 32
tatra tân sauhṛida-prâptân sa Sumerur apûjayat
Mayoktâ'çesha-vṛittântaḥ, pûrvâjñâm Çâmbhavîm smaran. 33
tad-deça-sthâç ca te svam svam sainyam Sûryaprabhâdikâḥ
kârtsnyena 'nâyayâmâsur bandhûṅç ca suhṛidas tathâ. 34
âyayuḥ prathamam Sûryaprabhasya çvaçurâtmajâḥ
râjaputrâ, Mayâd ishṭâ vidyâḥ saṃsâdhya, sodyamâḥ. 35
teshâm Haribhaṭâdînâm shoḍaçânâm rathâyutam
dve ca 'ayute padâtînâm ekaikasya 'nugam balam. 36
tad anu sthita-saṃketâ âjagmur Daitya-Dânavâḥ
çvaçuryâḥ çvaçurâ mitrâṇy anye ca 'etasya bândhavâḥ: 37
Hṛishṭaromâ, Mahâmâyaḥ, Siṅhadaṅshṭraḥ, Prakampanaḥ,
Tantukaccho, Durârohaḥ, Sumâyo, Vajrapaṅjaraḥ, 38
Dhûmaketuḥ, Pramathano, Vikaṭâkshaç ca Dânavaḥ,
bahavo 'nye 'pi ca 'âjagmur â saptama-Rasâtalât. 39
kaççid rathânâm ayutaiḥ saptabhiḥ, kaççid ashṭabhiḥ,
kaççid shaḍbhis, tribhiḥ kaççid, yo 'tisvalpo 'yutena ca. 40
padâtînâm tribhir lakshaiḥ kaççil, laksha-dvayena ca
kaççit, kaççic ca lakshena, lakshârdhena 'adhamas tu yaḥ; 41
ekaikasya ca hasty-açvam âgât tad-anusârataḥ.
asaṃkhyam âyayau ca 'anyat sainyam Maya-Sunîthayoḥ. 42
Sûryaprabhasya ca 'ameyam âjagâma nijam balam,
Vasudattâdi-bhûpânâm Sumeroç ca tathaiva ca. 43
tato Mayâsuro 'pricchac cintitopasthitam munim
tam Suvâsakumârâkhyam saha Sûryaprabhâdibhiḥ: 44
«vikshiptam etad, bhagavan, sainyam na 'iha 'upalakshyate;
«tad brûhi, kutra vistîrṇam yugapad dṛiçyatâm, iti.» 45
«ito yojana-mâtre 'sti Kalâpagrâma-saṃjñakaḥ
«pradeças, tatra vistîrṇam gatvâ 'etat pravilokyatâm;» 46
ity ukte tena muninâ, tad-yuktâḥ sa-Sumerukâḥ
yayuḥ Kalâpagrâmam tam sarve te sva-balaiḥ saha. 47
tatra 'unnata-sthâna-gatâ dadṛiçus te pṛithak pṛithak
sanniveçya 'Asurâṇâm ca nṛipâṇâm ca varûthinîḥ. 48
tataḥ Sumerur âha sma: «Çrutaçarmâ balâdhikaḥ,
«santi Vidyâdharâdhiçâs tasya hy ekottaram çatam; 49
«teshâm ca pṛithag ekaiko râjñâm dvâtriṅçataḥ patiḥ.
«tad astu! bhittvâ kâṅçcit, tân melayishyâmy aham tava. 50
«tat prâtar etad gacchâmaḥ sthânam Valmika-saṃjñitam,
«phâlgunasya 'asitâ prâtar ashṭamî hi mahâ-tithiḥ; 51
«tasyâm ca 'utpadyate tatra lakshaṇam cakravartinaḥ,
«tûrṇam Vidyâdharâ yânti tat-kṛite ca 'atra tâm tithim.» 52

evaṃ Sumeruṇâ prokte sainye, suvidhinâ dinam
nîtvâ prâtar yayus tat te Vâlmîkaṃ sabalâ rathaiḥ. 53
tatra te dakshiṇe sânau Himâdrer ninadad-balâḥ
nivishṭâ dadṛiçur prâptân bahûn Vidyâdharâdhipân. 54
te ca Vidyâdharâs tatra kuṇḍeshv âdipitâgnalâḥ
homa-pravṛittâ abhavan, japa-vyagrâç ca kecana. 55
tataḥ Sûryaprabho yatra vahni-kuṇḍaṃ mahad vyadhât,
svayaṃ jajvâla tatra 'gnis tasya vidyâ-prabhâvataḥ. 56
tad dṛishṭvâ tushṭir utpede Sumeror, matsaraḥ punaḥ
Vidyâdharâṇâm udabhût; tathâ 'ekas tam abhâshata: 57
«Vidyâdharendratâṃ tyaktvâ, dhik Sumero, 'nuvartase
«Sûryaprabhâbhidhaṃ imaṃ kathaṃ dharaṇi-gocaram?» 58
tac çrutvâ sa Sumerus taṃ sakopaṃ nirabhartsayat,
Sûryaprabhaṃ ca tad-nâma pricchantam idam abravît: 59
«asti Vidyâdharo Bhîma-nâmâ, tasya ca gehinîm
«Brahmâ 'akâmayata svairaṃ, tata esho 'bhyajâyata. 60
«guptaṃ yad Brahmaṇo jâto, Brahmaguptas tad ucyate.
«ata eva 'etad etasya sva-janma-sadṛiçaṃ vacaḥ.» 61
ity uktvâ 'akâri tenâpi vahni-kuṇḍaṃ Sumeruṇâ,
tataḥ Sûryaprabhas tena saha 'ahaushîd Hutâçanam. 62
kshaṇâc ca bhûmer vivarâd ujjagâma 'atra bhîshaṇaḥ
. . . . . 'kasmâd ajagaro mahân. 63
taṃ grahîtum adhâvat sa Vidyâdhara-patir madât
Brahmaguptâbhidhâno 'tha, Sumerur yena garhitaḥ. 64
sa tena 'ajagareṇa 'atra mukta-phûtkâra-vâyunâ
nîtvâ hasta-çate kshipto nyapataj jîrṇa-parṇavat. 65
tatas Tejaḥprabho nâma taṃ jighṛikshur upâgamat
sarpaṃ Vidhyâdharâdhîçaḥ; so 'py akshepi tathâ 'amunâ. 66
tatas taṃ Dushṭadamano nâma Vidyâdhareçvaraḥ
upâgât; so 'pi nihçvâsena 'anyavat tena cikshipe. 67
tato Virûpaçakty-âkhyaḥ Khecarendras tam abhyagât;
so 'pi tena tathaiva 'âsta çvâsena tṛiṇa-helayâ. 68
atha 'abhyadhâvatâṃ taṃ dvâv Aṅgâraka-Vijṛimbhakau
râjânau yugapat; tau ca dûre çvâsena so 'kshipat. 69
evaṃ Vidyâdharâdhîçâḥ kramât sarve 'pi tena te
kshiptâḥ kathaṃcid uttasthur aṅgair açma-vicûrṇitaiḥ. 70
tato darpeṇa taṃ sarpaṃ Çrutaçarmâ 'abhyupeyivân
jighṛikshuḥ; so 'pi tena 'atra cikshipe çvâsa-mârutaiḥ. 71
adûra-patitaḥ so 'tha punar utthâya dhâvitaḥ
tena dûrataraṃ nîtvâ çvâsena 'akshepi bhûtale. 72
vilakshe cûrṇitâṅge 'smiṃn utthite Çrutaçarmaṇi,
Sûryaprabho 'her grahaṇe preshito 'bhût Sumeruṇâ. 73
«paçyata! 'esho 'py ajaraṃ grahîtum imaṃ utthitaḥ!
«aho ime nirvicârâ markaṭâ iva mânushâḥ, 74
«anyena kriyamâṇaṃ yat paçyanty, anuharanti tat.»
iti Vidyâdharâḥ Sûryaprabhaṃ te jahasus tadâ. 75

teshâṃ prahasatâṃ eva, gatvâ Sûryaprabheṇa saḥ
stimitâṣyo grihîtaç ca krishṭaç ca 'ajagaro vilât. 76
tatkshaṇaṃ pratipede tu bhujagas tûṇa-ratnatâṃ,
mûrdhni Sûryaprabhasyâpi pushpa-vṛishṭir divo 'patat. 77
«Sûryaprabha, 'akshayaṃ tûṇa-ratnaṃ siddhi-mitaṃ tava;
«tad grihâṇa 'etad!» ity uccair divyâ vâg udabhût tadâ. 78
tato Vidyâdharâ mlâniṃ yayuḥ; Sûryaprabho 'grahît
tûṇaṃ, Maya-Sunîthau ca Sumeruç ca 'abhajan mudam. 79
Çrutaçarmaṇi yâte 'tha Vidyâdhara-balânvite,
etya Sûryaprabhaṃ dûtas tadîya idam abhyadhât: 80
«tvâṃ samâdiçati çrîmân Çrutaçarmâ prabhur yathâ:
««samarpaya 'etat tûṇaṃ me, kâryaṃ cej jîvitena te.»» 81
Sûryaprabho 'tha pratyâha: «dûta, 'idaṃ brûhi, gaccha, tam:
««sva-deha eva bhavitâ tûṇas te mac-çarâ'vṛitaḥ.»» 82
etat prativacaḥ çrutvâ gate dûte parâṅmukhe,
prâhasan nabhasoktiṃ tâṃ sarve te Çrutaçarmaṇaḥ. 83
Sûryaprabho 'tha sânandam âçlishya 'ûce Sumeruṇâ:
«dishṭyâ 'adya Çâmbhavaṃ vâkyaṃ phalitaṃ tad açaṅkitam; 84
«tûṇa-ratne hi siddhe 'smin, siddhâ te cakravartitâ.
«tad ehi, sâdhaya 'idânîṃ dhanû-ratnaṃ nirâkulaḥ!» 85
etat Sumeroḥ çrutvâ te, tasminn eva 'agra-yâyini,
Sûryaprabhâdayo jagmur Hemakûṭâcalaṃ tataḥ. 86
pârçve tasya 'uttare te ca Mânasâkhyaṃ sarovaram
prâpuḥ, samudra-nirmâṇe vidhâtur iva varṇakam, 87
mukhâni divya-nârîṇâṃ krîḍantînâṃ jalântare
nihnuvânaṃ marud-dhûtair utphullaiḥ kanakâmbujaiḥ. 88
âlokayanti yâvac ca sarasas tasya te çriyam,
tâvat tatra 'âyayuḥ sarve Çrutaçarmâdayo 'pi te. 89
tataḥ Sûryaprabhas te ca homaṃ cakrur ghṛitâmbujaiḥ;
kshaṇâc ca 'atra 'udagâd ghoro meghas tasmât sarovarât. 90
sa vyâpya gaganaṃ megho mahad varsham avâsṛijat,
tad-madhye ca papâta 'eko nâgaḥ kâlo 'mbudât tataḥ. 91
Sumeru-vâkyâc ca 'utthâya, gâḍhaṃ Sûryaprabheṇa yat
grihîto yudhyamâno 'pi, tat sa nâgo 'bhavad dhanuḥ. 92
tasmin dhanushṭvam âpanne, dvitîyo 'bhrât tato 'patat
nâgo vishâgni-vitrâsa-naçyad-nihçesha-Khecaraḥ. 93
so 'pi Sûryaprabheṇa 'atra grihîtas tena pûrvavat
dhanur-guṇatvaṃ samprâpa; meghaç ca 'âçu nanâça saḥ. 94
«Sûryaprabha, 'Amitabalaṃ siddham etad dhanus tava,
«acchedyaç ca guṇo 'py esha; ratne ete grihâṇa tat!» 95
ity açrâvi ca vâg divyâ pushpa-vṛishṭi-puraḥsarâ,
Sûryaprabhaç ca saguṇaṃ dhanû-ratnaṃ tad agrahît. 96
Çrutaçarmâpy agâd vignaḥ sânugaḥ sva-tapovanam;
Sûryaprabho 'tha sarve ca harsham âpur Mayâdayaḥ. 97
pṛishṭo 'tha dhanur-utpattiṃ taiḥ Sumerur uvâca saḥ:
«iha kicaka-veṇûnâṃ divyam asti vanaṃ mahat. 98

«tato ye kîcakâç chittvà kshipyante 'tra sarovare,
«mahânty etâni divyâni sampadyante dhanûnshi te. 99
«sâdhitâni ca tâny evam devais tais taiḥ purà 'âtmanaḥ
«Asuraîr atha Gandharvais tathà Vidyâdharottamaiḥ. 100
«bhinnâni teshâm nâmâni, cakravarti-dhanûnshi tu
«atra 'Amitabalâkhyâni nikshiptâni purâ 'Amaraiḥ. 101
«tâni ca 'etaiḥ parikleçaiḥ sidhyanti çubha-karmaṇâm
«keshâmcid Îçvareccháto bhavishyac-cakravartinâm. 102
«tataḥ Sûryaprabhasya 'etat siddham adya mahad dhanuḥ;
«svocitâni vayasyâs tat sâdhayanty asya tâny amî. 103
«eshâm hi siddha-vidyânâm vîrâṇâm asti yogyatâ,
«yathâṇurûpam bhavyânâm. sidhyanty adyâpi tâni hi.» 104
etat Sumeru-vacanam çrutvà, Sûryaprabhasya te
vayasyâḥ kîcaka-vanam tat Prabhâsâdayo yayuḥ. 105
tad-rakshakam ca râjânam Caṇḍadattam vijitya te,
ânîya kîcakâns tatra nidadhuḥ saraso 'ntare. 106
tat-tîroposhitânâm ca japatâm juhvatâm tathâ
sidhyanti sma dhanûnshy eshâm saptâhât sattva-çâlinâm. 107
prâptais tair ukta-vrittântair Mayâdyaiç ca saha 'atha saḥ
âgât Sûryaprabhas tâvat tat Sumeros tapovanam. 108
tatra 'uvâca Sumerus tam: «jito venu-vaneçvaraḥ
«tvad-mitraiç Caṇḍadatto yad ajeyo 'pi, tad adbhutam. 109
«tasya 'asti mohanî nâma vidyâ, tena sa durjayaḥ;
«nûnam sâ sthâpitâ tena pradhânasya ripoḥ kṛite. 110
«ataḥ prayuktâ na 'eteshu tvad-vayasyeshu samprati,
«sakṛid eva hi sâ tasya phaladâ, na punaḥ punaḥ. 111
«gurâv hi sâ tena prabhâvâvekshaṇâya bhoḥ
«prayuktâbhûd; ataḥ çâpas tena datto 'sya tâdriçaḥ. 112
«tac cintyam etad; vidyânâm prabhâvo hi durâsadaḥ,
«tat-kâraṇam ca bhavatâ pṛicchyatâm bhagavân Mayaḥ! 113
«asya 'agre kim ahaṃ vacmi? kaḥ pradîpo raveḥ puraḥ?»
evam Sumeruṇâ Sûryaprabhasya 'ukte, Mayo 'bravît: 114
«satyam Sumeruṇâ 'uktam te samkshepâc, çṛiṇu, vacmy adaḥ:
«avyaktât prabhavanti 'iha tâs tâḥ çakty-anuçaktayaḥ. 115
«tatra 'udgataḥ prâṇa-çakter nâdo vindu-pathâçritaḥ
«vidyâdi-mantratâm eti paratattva-kalânvitaḥ. 116
«tâsâm ca mantra-vidyânâm jñânena tapasâpi vâ
«siddhâjñayâ vâ siddhânâm prabhâvo duratikramaḥ. 117
«tat, putra, sarva-vidyâs te siddhâ, dvâbhyâm tu hîyase,
«mohanî-parivartanyau na vidye sâdhite tvayâ. 118
«Yâjñavalkyaç ca te vetti; tad gaccha, prârthayasva tam!»
evam Mayoktyâ tasya 'risher yayau Sûryaprabho 'ntikam. 119
sa munis tam ca saptâham nivâsam bhujaga-hrade
agni-madhye tryaham caiva tapaçcaryâm akârayat. 120
dadau çodhâbhi-dançasya saptâhâc ca 'asya mohanîm
vidyâm, viçodha-vahneç ca tryahâd viparivartanîm. 121.

prâpta-vidyasya bhûyo 'pi vahni-kuṇḍa-praveçanam
tasya 'âdideça sa muniḥ; sa «tathâ» 'ity akaroc ca tat. 122
tatkshaṇaṃ ca mahâpadma-vimânaṃ tasya kâmagam
abhûd upanataṃ Sûryaprabhasya gagane-caraṃ, 123
ashṭottareṇa patrâṇâṃ purâṇâṃ ca çatena yat
alaṃkṛitaṃ, mahâratnair nânâ-rûpair vinirmitam. 124
«cakravarti-vimânaṃ te siddham etad, amushya ca
«pureshv antaḥpurâṇy eshu sarveshu sthâpayishyasi, 125
«yena tâny apradhṛishyâṇi bhavishyanti bhavad-dvishâm;»
ity antarikshâd dhiraṃ tam uvâca 'atha sarasvatî. 126
tataḥ sa Yâjñavalkyaṃ taṃ guruṃ prahvo vyajijñapat:
«âdiçyatâṃ, prayacchâmi kiṃ kiṃçîṃ dakshiṇâm iti?» 127
«nijâbhisheka-kâle mâṃ smarer, eshaiva dakshiṇâ.
«gaccha tâvat svakaṃ sainyam!» iti taṃ so 'bravîd muniḥ. 128
natvâ tatas taṃ sa muniṃ, vimânaṃ ca 'adhiruhya tat,
tat Sumeru-nivâsa-sthaṃ sainyaṃ Sûryaprabho yayau. 129
tatra 'âkhyâta-sva-vṛittântaṃ sa-Sunîtha-Sumeravaḥ
siddha-vidyâ-vimânaṃ tam abhyanandan Mayâdayaḥ. 130
tataḥ Sunîthaḥ sasmâra taṃ Suvâsakumârakam,
sa ca 'âgatya Mayâdîṃs tân jagâda 'evaṃ sarâjakân: 131
«siddhaṃ vimânaṃ vidyâç ca sarvâḥ Sûryaprabhasya; tat
«udâsînâḥ kim adyâpi sthitâḥ stha ripu-nirjaye?» 132
tac çrutvâ sa Mayo 'vâdîd: «yuktaṃ bhagavatâ 'uditam;
«kiṃ tu prâk preshyatâṃ dûto; nîtis tâvat prayujyatâm.» 133
evaṃ Mayâsureṇa 'ukte, so 'bravîd muni-putrakaḥ:
«astv evaṃ! kâ kshatis? tarhi Prahastaḥ preshyatâm ayam; 134
«esha sapratibho, vâgmî, gatijñaḥ kârya-kâlayoḥ,
«karkaçaç ca, sahishṇuç ca, sarva-dûta-guṇânvitaḥ.» 135
iti tad-vacanaṃ sarve çraddhâya, vyasṛijaṃs tataḥ
Prahastaṃ datta-saṃdeçaṃ dautyâya Çrutaçarmaṇe. 136
tasmin gate 'bravît Sûryaprabhas tân nikhilân nijân:
«çrûyatâṃ, yad mayâ dṛishṭam apûrvaṃ svapna-kautukam: 137
«jâne, 'dya kshîyamâṇâyâṃ paçyâmi rajanâv aham,
«yâvad mahâ-jalaughena vayaṃ sarve hriyâmahe; 138
«hriyamâṇâç ca nṛityâmo, na majjâmaḥ kathaṃcana.
«atha 'oghaḥ sa parâvṛittaḥ pratikûlena vâyunâ. 139
«tataḥ kenâpi purusheṇa 'etya jvalita-tejasâ
«uddhṛitya vahnau kshiptâḥ smo, na ca dahyâmahe 'gninâ. 140
«etya 'atha megho raktaughaṃ pravṛishṭas, tena ca 'asrijâ
«vyâptâ diças. tathâ nidrâ nashṭâ me niçayâ saha.» 141
ity uktavantaṃ taṃ sma 'âha sa Suvâsakumârakaḥ:
«âyâsa-pûrvo 'bhyudayaḥ svapnena 'anena sûcitaḥ. 142
«yo jalaughaḥ, sa saṃgrâmo; dhairyaṃ tad, yad amajjanam
«nṛityatâṃ hriyamâṇânâṃ jalais; tat-parivartakaḥ 143
«yo yushmâkaṃ marut, so 'pi çaraṇyaḥ ko 'pi rakshakaḥ;
«yaç ca 'uddhartâ jvalat-tejâḥ pumân, sâkshât sa Çaṅkaraḥ; 144

«kshiptâḥ stha 'gnau 'ca yat tena, tad nyastâḥ stha mahâ-mṛidhe;
«meghodayas tato yaç ca, sa bhûyo 'pi bhayâgamaḥ; 145
«raktaugha-varshaṇam yac ca, tad bhayasya vinâçanam;
«diçâm yad rakta-pûrṇatvam, riddhiḥ sâ mahatî ca vaḥ. 146
«svapnaç ca 'aneka-dhânyârtho, yathârtho 'pârtha eva ca.
«yaḥ sadyaḥ sûcayaty artham, dhanyârthaḥ so 'bhidhîyate. 147
«prasanna-devatâdeça-rûpaḥ svapno yathârthakaḥ.
«gâḍhânubhava-cintâdi-kṛitam âhur apârthakam. 148
«rajo-mûḍhena manasâ vâhyârtha-vimukhena hi
«jantur nidrâ-vaçaḥ svapnam tais taiḥ paçyati kâraṇaiḥ. 149
«cira-çîghra-phalatvam ca tasya kâla-viçeshataḥ;
«esha râtryanta-dṛishṭas tu svapnaḥ çîghra-phala-pradaḥ.» 150
etad muni-kumârât te çrutvâ tasmât sunirvṛitâḥ,
utthâya dina-kartavyam vyadhuḥ Sûryaprabhâdayaḥ. 151
tâvat Prahastaḥ pratyâgâc Çrutaçarma-sakâçataḥ,
pṛishṭo Mayâdibhiç caiva yathâ-kṛitam avarṇayat: — 152
ito gato 'ham tarasâ Trikûṭâcala-vartinîm
tâm Trikûṭapatâkâkhyâm nagarîm hema-nirmitâm. 153
tasyâm praviçya ca 'apaçyam aham kshattṛi-niveditaḥ
vṛitam tam Çrutaçarmâṇam tais tair Vidyâdharâdhipaiḥ, 154
pitrâ Trikûṭasenena, tathâ Vikramaçaktinâ,
Durandhareṇa ca, 'anyaiç ca çûrair Dâmodarâdibhiḥ. 155
upaviçya 'atha tam aham Çrutaçarmâṇam abhyadhâm:
«çrîmatâ prahitaḥ Sûryaprabheṇa 'aham tvad-antikam, 156
«sandishṭam tena ca 'idam te: ««prasâdâd Dhûrjaṭer mayâ
««vidyâ-ratnâni bhâryâç ca sahâyâç caiva sâdhitâḥ. 157
««tad ehi, mila sainye me saha 'etaiḥ Khecareçvaraiḥ!
««nihantâ 'aham viruddhânâm, rakshitâ namatâm punaḥ. 158
««yâ ca 'agamyâ hṛitâ jñâteḥ Sunîtha-tanayâ tvayâ
««Kâmacûḍâmaṇiḥ kanyâ, munîca tâm! açubham hi tat.»» 159
evam mayâ 'ukte, sarve te kruddhâs tatra 'evam abhyadhuḥ:
«ko nâma sa, yad asmâsu darpât sandiçati 'idṛiçam? 160
«martyeshu sandiçatv evam, kas tu Vidyâdhareshu saḥ?
«varâko mânusho bhûtvâpy evam dṛipyan vinaṅkshyati.» 161
tac çrutvâ 'uktam mayâ: «kim, kim? ko nâma sa? niçamyatâm!
«sa Hareṇa 'iha yushmâkam cakravartî vinirmitaḥ. 162
«martyo vâ yadi, tad martyair devatvam api sâdhitam;
«Vidyâdharaiç ca martyasya tasya dṛishṭaḥ parâkramaḥ, 163
«nâçaç ca, 'iha 'âgate tasmin, kasya syâd iti dṛiçyate.»
ity eva 'ukte mayâ krudhâ, sâ sabhâ kshobham âyayau, 164
âdhâvatâm ca hantum mâm Çrutaçarma Dhurandharau.
«evam paçyâmi vâm çauryam!» ity avocam aham ca tau. 165
tato Dâmodareṇa 'etâv utthâya vinivâritau,
«çântam! dûtaç ca vipraç ca na badhya!» iti jalpatâ. 166
tato Vikramaçaktir mâm avâdîd: «gaccha, dûta bhoḥ!
«tvat-svâmî 'iva hi sarve 'pi vayam îçvara nirmitâḥ. 167

«tad âyâtu sa! paçyâmas, tasya 'âtithya-kshamâ vayam!»
evaṃ sagarvaṃ tena 'ukte, vihasann aham abruvam: 168
«haṁsâḥ padma-vane tâvad nâdân kurvanti susthitâḥ,
«yâvat paçyanti na 'âyântaṃ megham âchâditâmbaram.» 169
ity uktvâ 'utthâya sâvajñaṃ nirgatya 'aham iha 'âgataḥ. —
etat Prabhastâc çrutvâ, tais tushṭiḥ prâpi Mayâdibhiḥ. 170
niçcitya ca 'âhavodyogaṃ sarve senâpatiṃ vyadhuḥ
Prabhâsam atha te Sûryaprabhâdyâ raṇa-durmadam. 171
sarve caraṇa-dikshâyâṃ te, Suvâsakumârataḥ
nideçaṃ prâpya, tadahaḥ prâviçan niyata-vratâḥ. 172
râtrau Sûryaprabhaç ca 'atra vrata-çayyâ-gṛihântaram
pravishṭâm aikshata 'apûrvâm anidro varakanyakâm. 173
sâ tasya vyâja-suptasya prasupta-sacivasya ca
svairaṃ nikaṭam âgatya, sakhîm âha saha-sthitâm: 174
«yadi suptasya viçrânta-vilâsâpi 'iyam îdṛiçî
«rûpa-çobhâ 'asya, tat kîdṛik prabuddhasya bhavet, sakhi? 175
«tad astu! na prabodhyo 'sau; pûritaṃ kautukaṃ dṛiçoḥ;
«adhikaṃ hi nibaddhena kim atra hṛidayena me? 176
«bhavishyaty asya saṃgrâmaḥ samaṃ hi Çrutaçarmaṇâ;
«tat tatra ko vijânâti, bhavitâ kila kasya kim? 177
«prâṇa-vyayâya çûrâṇâṃ jâyate hi raṇotsavaḥ;
«tad na 'asya 'astu çivaṃ tâvat, tato jñâsyâmahe punaḥ, 178
«Kâmacûḍâmaṇir yena kiṃ ca vyoma-vihâriṇâ
«dṛishṭâ, tasya 'asya hṛidayaṃ mâdṛiçî kâ 'anurañjayet?» 179
evaṃ tayâ 'ukte, sâ 'avâdît tat-sakhîḥ: «kiṃ bravîshy adaḥ?
«asaṅgo hṛidayasya 'asminn âyattaç, caṇḍi, kiṃ tava? 180
«yena dṛishṭena hṛidayaṃ Kâmacûḍâmaṇer hṛitam,
«so 'nyasyâ na haret kasyâḥ, syâc cet sâkshâd Arundhatî? 181
«vidyâ-vaçâc ca kalyâṇaṃ vetsi kiṃ na 'asya saṃgare?
«etasya bhâryâç ca 'uktâḥ stha Siddhaiḥ sac-cakravartinaḥ 182
«Kâmacûḍâmaṇis tvaṃ ca Suprabhâ ca 'eka-gotrajâ;
«eshv eva pariṇîtâ ca dineshv etena Suprabhâ. 183
«tat kim asya 'açivaṃ yuddhe? na hi Siddha-vaco mṛishâ.
«kiṃ ca 'âhṛitaṃ Suprabhayâ cittaṃ yasya, 'asya tasya kim 184
«na 'âhared bhavatî? tvaṃ hi rûpeṇa 'abhyadhikâ, 'anaghe!
«bândhavâpekshayâ vâ te, vikalpo yadi, tad na sat; 185
«bhartâraṃ hi vinâ na 'anyaḥ satînâṃ asti bândhavaḥ.»
etat sakhî-vacaḥ çrutvâ, sâ 'avocad varakanyakâ: 186
«satyaṃ, sakhi, tvayâ proktaṃ, na kâryaṃ me 'nya-bandhubhiḥ.
«saṃkhye ca 'asya 'âryaputrasya jayaṃ jâne sva-vidyayâ, 187
«siddhâni ca 'asya ratnâni vidyâç ca; 'adyâpi kiṃ punaḥ
«na 'etasya 'oshadhayaḥ siddhâs, tena me dûyate manaḥ. 188
«Candrapâda-girau tâç ca sarvâḥ santi guhântare,
«sidhyanti puṇyabhâjaç ca cakravartina eva tâḥ. 189
«tad esha sâdhayed gatvâ tatra sarvaushadhîr yadi,
«bhadraṃ tat syâd, yad âsannaḥ prâtar asya mahôtsavaḥ.» 190

tac çrutvâ 'khilâṃ tyaktvâ vyâja-nidrâṃ, sa utthitaḥ
Sûryaprabhaḥ sapraṇayaṃ tâṃ uvâca 'atra kanyakâṃ: 191
«darçito 'tîva, mugdhâkshi, pakshapâto mayi tvayâ;
«tad esha tatra gacchâmi. kâsi tvam? iti çaṅsa me.» 192
etac çrutvâ, «çrutaṃ sarvam anena», 'iti trapâṇatâ
tûshṇîṃ babhûva sâ kanyâ, tat-sakhî tu jagâda sâ: 193
«eshâ Vidyâdharendrasya Sumeror anujâtmajâ
«kanyâ Vilâsinî nâma, tvad-darçana-sakautukâ.» 194
evam uktavatîm eva tâṃ sakhîṃ sâ Vilâsinî,
«ehi, saṃprati gacchâva!» ity uktvâ prayayau tataḥ. 195
tataḥ Prabhâsâdibhyas tat prabodhya tad-udîritam
Sûryaprabhaḥ sva-mantribhyaḥ çaçaṅsa 'oshadhi-sâdhanam. 196
visasarja Prabhâsaṃ ca yogyaṃ tat-sâdhanâya saḥ
tad âkhyâtuṃ Sunithasya Sumeroç ca Mayasya ca. 197
tair âgataiḥ çraddadhânaiḥ samaṃ sa sacivânvitaḥ
niçi Sûryaprabhaḥ prâyâc Candrapâdâcalaṃ prati. 198
gacchatâṃ ca kramât teshâm uttasthur mârga-rodhinaḥ
Yaksha-Guhyaka-Kumbhâṇḍâ vighnâ nânâyudhodyatâḥ. 199
kâṅçcid astrair vimohya 'etân, kâṅçcit saṃstabhya vidyayâ,
Candrapâda-girim taṃ te prâpuḥ Sûryaprabhânvayâḥ. 200
tatra 'eshâṃ tad-guhâ-dvâra-prâptânâṃ Çaṅkarâ gaṇâḥ
etat-praveçaṃ rurudhur vicitra-vikṛtânanâḥ. 201
«etaiḥ saha na yoddhavyaṃ, kupyed hi bhagavân Haraḥ;
«tad-nâmâshṭasahasreṇa tam eva varadaṃ stumaḥ, 202
«teṇaiva te prasîdanti tat-gaṇâ», ity avocata
sa Suvâsakumâras tân atha Sûryaprabhânvayân. 203
tatas «tathâ» 'iti sarve te tathaiva Haram astuvan;
svâmi-stuti-prasannâç ca tân vadanti sma te gaṇâḥ: 204
«muktâ 'iyaṃ vo guhâ 'asmâbhir; gṛihîta 'asyâ mahaushadhîḥ!
«Sûryaprabheṇa tv etasyâṃ na praveshṭavyam âtmanâ, 205
«Prabhâsaḥ praviçatv etâṃ, etasya sugamâ hy asau.»
etad gaṇa-vacaḥ sarve te «tathâ» 'ity anumenire. 206
tataḥ praviçatas tasya Prabhâsasya, tadaiva sâ
guhâ baddhândhakârâpi suprakâçâ kim apy abhût. 207
utthâya ca mahâghora-rûpâ apy atra rakshakâḥ
catvâraḥ kiṃkarâ ûcuḥ praṇatâḥ, «praviça!» 'iti tam. 208
atha praviçya saṃgṛihya divyâḥ sapta 'oshadhîḥ sa tâḥ,
Prabhâso nirgataḥ Sûryaprabhâya nikhilâ dadau. 209
«mahâ-prabhâvâḥ sapta 'etâḥ siddhâḥ, Sûryaprabha, 'adya te
«oshadhya!» iti tatkâlaṃ gaganâd udagâd vacaḥ. 210
tac çrutvâ muditâḥ Sûryaprabhâdyâḥ sarva eva te
sva-sainyam âyayuḥ kshipraṃ Sumerv-âspadam arcitum. 211
tatra 'apricchat Sunitho 'tha taṃ Suvâsakumârakam:
«mune, Sûryaprabhaṃ hitvâ Prabhâsaḥ kiṃ praveçitaḥ 212
«gaṇair guhâyâṃ? kiṃ ca 'esha kiṃkarair api satkṛitaḥ?»
etac çrutvâ sa sarveshu çṛiṇvatsu munir abhyadhât: 213

«çrûyatâm, kathayâmy etat. Prabhâso hitakṛit param
«Sûryaprabhasya 'âtmabhûto, na bhedo 'sty anayor dvayoḥ. 214
«kiṃ ca Prabhâsena samo na 'anyaḥ çaurya-prabhâvavân,
«asti prâgjanma-sukṛitair etadîyâ ca sâ guhâ; 215
«yo 'yaṃ yâdṛik purâ ca 'abhût, tad idaṃ kathayâmi vaḥ:

Babhûva Namucir nâma pûrvaṃ Dânava-sattamaḥ, 216
yasya dâna-prasaktasya mahâ-vîrasya na 'abhavat
adeyam ahitâyâpi yâcamânâya kiṃcana. 217
daça varsha-sahasrâṇi sa taptvâ dhûmapas tapaḥ,
lohâçma-kâshṭhâbadhyatvaṃ Viriñcât prâptavân varam. 218
tato 'sakṛid vijitya 'Indraṃ kândiçîkaṃ sa taṃ vyadhât;
tat prârthya Kaçyapârshis taṃ Devaiḥ saṃdhim akârayat. 219
atha viçrânta-vairâs te sammantryaiva Surâsurâḥ,
dugdhâmbhonidhim abhyetya mamathur Mandarâdriṇâ. 220
tato 'cyutâdayo bhâgân Kamalâ-prabhṛitîn yathâ
prâpus, tathâ 'Uccaiḥçravasaṃ hayaṃ Namucir âptavân. 221
anye Devâsuràç ca 'anyân pradishṭân Brahmaṇâ pṛithak
lebhire vividhân bhâgân mathyamânârṇavotthitân. 222
mantha-paryanta-labdhe ca Tridaçair amṛite hṛite,
teshâm atha 'Asuràṇâṃ ca punar vairam ajâyata. 223
tato Devâsura-raṇe jaghne yo yo 'suraḥ Suraiḥ,
âghràya 'Uccaiḥçravâs taṃ taṃ jîvayâmâsa tatkshaṇam; 224
ajeyâ jajñire tena Devânâṃ Daitya-Dânavâḥ.
tato vishaṇṇaṃ vakti sma rahaḥ Çakraṃ Vṛihaspatiḥ: 225
«ekas tava 'atra 'upâyo 'sti, taṃ kurushva 'avilambitam:
«svayaṃ yâcasva gatvâ taṃ Namuciṃ hayam uttamam. 226
«vipakshâyâpi tubhyaṃ taṃ sa hayaṃ na na dâsyati,
khaṇḍayishyati na 'âjanma-saṃcitaṃ dâtṛitâ-yaçaḥ.» 227
ity ukto Devaguruṇâ, Mahendras Tridaçaiḥ saha
gatvâ yayâce Namuciṃ tam Uccaiḥçravasaṃ hayam. 228
«na me parâṅmukho gacchaty arthi; tad nâpi Vâsavaḥ;
«tad asmai Namucir bhûtvâ dadyâṃ na 'ahaṃ hayaṃ katham? 229
«jagatsu dâtṛitâ-kîrtir yâ mayâ ciram arjitâ,
«sâ ced mlâniṃ gatâ, tad me kiṃ çriyâ jîvitena vâ?» 230
iti saṃcitya Çakrâya tam Uccaiḥçravasaṃ dadau
vâryamâṇo 'pi Çukreṇa Namucir sa mahâçayaḥ. 231
dattâçvam atha viçvâsya taṃ Gângena jaghâna saḥ
çastrâdy-abadhyaṃ phenena nyasta-vajreṇa Vṛitrahâ. 232
aho durantâ saṃsâre bhoga-tṛishṇâ, yayâ 'âhṛitâḥ
anaucityâd akîrteç ca devâ api na bibhyati! 233
tad buddhvâ tasya Namucer Danur mâtâ tapo-balât
cakâra duḥkha-saṃtaptâ saṃkalpaṃ çoka-çântaye: 234
«sa eva me punar garbhe saṃbhûyâd Namucir balî,
«bhûyâc ca sarva-Devânâṃ ajeyaḥ saṃyugeshv!» iti. 235

tataḥ sa tasyâḥ saṃbhûya garbhe jâto 'suraḥ punaḥ
sarva-ratnamayo nâmnâ Prabalo bala-yogataḥ. 236
so''pî tapta-tapâḥ, prîṇan prâṇair apy arthinaḥ, kṛitî
çatakṛitvo jigâya 'Indraṃ Prabalo Dânaveçvaraḥ. 237
tataḥ saṃmantrya Devâs tam upetya 'evaṃ yayâcire:
« deham purusha-medhârtham asmabhyaṃ dehi sarvathâ! » 238
tac çrutvâ sa ripubhyo 'pi tebhyo deham adâd nijam;
prâṇân udârâ visṛijanty arthino na parâṅmukhâḥ. 239
tataḥ sa khaṇḍaço Devaiḥ kṛitaḥ Prabala-Dânavaḥ,
manushya-loke jâto 'dya Prabhâsa-vapushâ punaḥ. 240

« tad evam âdau Namucis, tato 'bhût Prabalaç ca saḥ,
« saṃsha Prabhâsas; tat puṇya-prabhâvâd durjayo 'ribhiḥ. 241
« yâ ca saṃbandhinî tasya Prabalasya 'oshadhî-guhâ,
« tena Prabhâsasya 'âtmîyâ vaçyâ sâ 'asya sakiṃkarâ. 242
« tad-adhaç ca 'asti Pâtâle mandiraṃ Prabalasya tat,
« yatra dvâdaça santy asya mukhya-bhâryâḥ svalaṃkṛitâḥ, 243
« vividhâni ca ratnâni, nânâ-praharaṇâni ca,
« cintâmaṇiç ca, lakshaṃ ca yodhânâṃ, turagâs tathâ. 244
« tat Prabhâsasya saṃbandhi sarvam asya purâ 'arjitam;-
« tad îdṛiçaḥ Prabhâso 'yaṃ, na 'asya 'idaṃ kiṃcid adbhutam. » 245
evaṃ tato muni-kumârakato niçamya,
Sûryaprabha-prabhṛitayaḥ sa-Maya-Prabhâsâḥ
ratnâdy avâptum atha tat prayayus tadaiva
Pâtâla-gaṃ Prabala-veçma vila-praveçam. 246
tena praviçya, parigṛihya ca pûrva-patniç
cintâmaṇiṃ ca turagân Asurâṇç ca yodhân,
nirgatya ca 'âtta-nikhila-draviṇaḥ, sa ekaḥ
Sûryaprabhaṃ kim api toshitavân Prabhâsaḥ. 247
atha sa-Maya-Sunîthaḥ sa-Prabhâsaḥ Sumeru-
prabhṛitibhir anuyâto râjabhir mantribhiç ca,
drutam abhimata-siddhiṃ prâpya, Sûryaprabho 'sau
punar api nija-senâ-saṃniveçaṃ tam âgât. 248
tatra so, 'sura-narâdhipâdishu
svasva-vâsaka-gateshu teshu, tam
râtri-çesham anayat kuçâstare
saṃnigṛihya raṇa-dikshitaḥ punaḥ. 249

Taraṅga 47.

Tataḥ prâtaḥ samaṃ sainyaiḥ sa Sumeru-tapovanât
tasmât Sûryaprabhaḥ prâyâc Çrutaçarma-jigîshayâ. 1

tad-nivâsasya nikaṭaṃ Trikûṭâdrer avâpya ca
âvâsito 'bhût, tatrastha-balena 'utsârya tad-balam. 2
âvâsite ca tatra 'asmin sa-Sumeru-Mayâdike
âsthâna-sthe, Trikûṭeça-saṃbandhî dûta âyayau. 3
sa ca 'âgatya jagâda 'evaṃ Sumeruṃ Khecarêçvaram:
«Çrutaçarma-pitâ râjâ tava saṃdishṭavân idam: 4
««dûrasthasya na te 'smâbhir âcâro jâtucit kṛitaḥ;
««adya 'asmad-vishayaṃ sa tvaṃ prâptaḥ prâhuṇakaiḥ saha. 5
««tad âtithyam idânîṃ vo vidhâsyâmo yathocitam.»»
çrutvâ 'etaṃ vakra-saṃdeçaṃ, Sumeruḥ pratyuvâca tam: 6
«sâdhu, na 'asmat-samaṃ pâtram atithiṃ prâpsyatha 'aparam!
«âtithyaṃ na pare loke dâsyati, 'ihaiva tat-phalam; 7
«tad ime vayam, âtithyaṃ kriyatâm!» ity udâhṛite
Sumeruṇâ, tathaiva 'âgât sa dûtaḥ svaṃ prabhuṃ prati. 8
atha 'unnata-pradeça-sthâs te 'tra Sûryaprabhâdayaḥ
sainyâni dadṛiçuḥ svâni nivishṭâni pṛithak pṛithak. 9
tataḥ Sunîthaḥ pitaraṃ svam uvâca Mayâsuram:
«pravibhâgaṃ rathâdînâm asmat-sainye 'tra çaṅsa naḥ!» 10
«evaṃ karomi, çṛinuta!» 'ity uktvâ 'aṅgulyâ nidarçayan
Dânavendraḥ sa sarvajño vaktum evaṃ pracakrame: 11
«asau Subâhur, Nirghâto, Mushṭiko, Goharas tathâ,
«Pralambaç ca, Pramâthaç ca, Kaṅkaṭaḥ, Piṅgalo 'pi ca, 12
«Vasudattâdayaç ca, 'ete râjâno 'rdha-rathâ matâḥ.
«Aṅkurî, Suviçâlaç ca, Daṇḍi-Bhûshaṇa-Somilâḥ, 13
«Unmattako, Devaçarmâ, Pitṛiçarmâ, Kumârakaḥ,
«ete sa-Haridattâdyâḥ sarve pûrṇa-rathâ ime. 14
«Prakampano, Darpitaç ca, Kumbhîro, Mâtṛipâlitaḥ,
«Mahâbhaṭaḥ sograbhaṭo, Vîrasvâmî, Surâdharaḥ, 15
«Bhâṇḍîraḥ, Siṅhadattaç ca, Guṇavarmâ sa-Kîṭakaḥ,
«Bhîmo, Bhayaṃkaraç ca, 'iti sarve 'mî dviguṇâ rathâḥ. 16
«Virocano, Vîraseno, Yajñaseno, 'tha Khujjaraḥ,
«Indravarmâ, Çevarakaḥ, Krûrakarmâ, Nirâsakaḥ, 17
«bhaveyus triguṇâ ete rathâ râjasutâḥ, suta!
«Suçarmâ, Bâhuçâlî ca, Viçâkhaḥ, Krodhano 'py ayam, 18
«Pracaṇḍaç ca, 'ity amî râjaputrâ ratha-caturguṇâḥ.
«Junjarî, Viraçarmâ ca, Pravîravara eva ca, 19
«Supratîjño, Marâràmaç, Caṇḍadanto, 'tha Jâlikaḥ,
«trayaḥ Siṅhabhaṭa-Vyâghrabhaṭa-Çatrubhaṭâ api, 20
«râjâno râjaputrâç ca rathâḥ pañcaguṇâ amî.
«Ugravarmâ tv ayaṃ râjaputraḥ syât shadguṇo rathaḥ. 21
«râjaputrâ Viçokaç ca, Sutantuḥ, Sugamo 'pi ca,
«Narendraçarmâ ca, 'ity ete rathâḥ saptaguṇâḥ matâḥ. 22
«mahârathaḥ punar ayaṃ Sahasrâyur nṛipâtmajaḥ.
«mahârathânâṃ yûthasya Çatânikas tv ayaṃ patiḥ. 23
«Subhâsa-Harsha-Vimalâḥ Sûryaprabha-vayasyakâḥ,
«Mahâbuddhy-Acalabuddhî, Priyaṃkara-Çubhaṃkarau, 24

«ete mahârathâ, Yajñaruci-Dharmaruci tathâ.
«esha Viçvaruçir, Bhâsaḥ, Siddhârthaç ca, 'ity amî trayaḥ 25
«Sûryaprabhasya sacivâḥ syur mahârathayûthapâḥ.
«Prahastaç ca Mahârthaç ca tasya 'atirathayûthapau. 26
«yûthapau rathayûthânâm Prajñâdhya-Sthirabuddhikau.
«Dânavaḥ Sarvadamanas, tathâ Pramathano 'py asau, 27
«Dhûmaketuḥ, Pravahaṇo, Vajrapañjara eva ca,
«Kâlacakro, Marudvego, ratheâtirathapâ amî. 28
«Prakampana-Siṁhanâdau rathayûthapayûthapau.
«Mahâmâyaḥ, Kâmbalikaḥ, Kâlakampano 'py ayam, 29
«Prahṛishṭaromâ ca, 'ity ete catvâro 'py Asurâdhipâḥ,
«putra, 'atirathayûthâdhipatînâm adhipâ ime. 30
«Sûryaprabha-samaç ca 'ayaṃ Prabhâsaḥ sainya-nâyakaḥ
«Sumeru-tanayaç ca 'esha Çrîkuñjarakumârakaḥ 31
«dvau mahârathayûthâdhipatiyûthâdhipâv imau.
«ity ete 'smad-bale 'nye ca çûrâḥ svaiḥ svair balair vṛitâḥ. 32
«para-sainye 'dhikâḥ santi, tathâpy asmad-balasya ye
«na paryâptâ bhavishyanti saprasâde Maheçvare.» 33
iti yâvat Sunîthaṃ taṃ bravîti sa Mayâsuraḥ,
Çrutaçarma-pituḥ pârçvâd dûto 'nyas tâvad âyayau, 34
sa ca 'uvâca: «Trikûṭâdhipatir evaṃ bravîti vaḥ:
««saṃgrâmo nâma çûrâṇâm utsavo hi mahân ayam; 35
««tasya 'eshâ saṃkaṭâ bhûmis; tasmâd âgamyatâm itaḥ,
««yâmaḥ Kalâpagrâmâkhyaṃ pradeçaṃ vipulântaram.» 36
etac çrutvâ Sunîthâdyâḥ sainyaiḥ saha «tathâ» 'iti te
sarve Kalâpagrâmaṃ taṃ Sûryaprabha-yutâ yayuḥ. 37
Çrutaçarmâdayas te 'pi tathaiva samaronmukhâḥ
taṃ eva 'uddeçaṃ âjagmur Vidyâdhara-balair vṛitâḥ. 38
Çrutaçarma-bale dṛishṭvâ gajân Sûryaprabhâdayaḥ,
ânâyayan gajânîkaṃ svaṃ vimânâdhiropitam. 39
tataḥ senâpatiç cakre senâyâṃ Çrutaçarmaṇaḥ
Dâmodaro mahâsûci-vyûhaṃ Vidyâdharottamaḥ; 40
tatra pârçve svayaṃ tasthau Çrutaçarmâ samantrikaḥ,
agre Dâmodaraç ca 'âsîd, anyatra 'anye mahârathâḥ. 41
sainye Sûryaprabhasyâpi Prabhâso 'nîkinîpatiḥ
ardhacandraṃ vyadhâd vyûhaṃ, madhye tasya 'abhavat svayam, 42
sa Kuñjarakumâraç ca Prahastaç ca 'asya koṇayoḥ,
Sûryaprabha-Sunîthâdyâs tasthuḥ sarve 'tra pṛishṭhataḥ. 43
Sumerau tat-samîpa-sthe sa-Suvâsakumârake,
âhanyanta raṇâtodyâny ubhayor api sainyayoḥ. 44
tâvac ca gaganaṃ devaiḥ, saṃgrâmaṃ drashṭum âgataiḥ,
sendraiḥ sa-Lokapâlaiç ca sâpsaraskais apûryata. 45
âyayau ca 'atra viçveçaḥ Çaṅkaraḥ Pârvatî-yutaḥ,
devatâbhir ganair bhûtair mâtṛibhiç câpy anudrutaḥ. 46
âgâc ca bhagavân Brahmâ Sâvitry-âdibhir anvitaḥ
mûrtair vedaiç ca çâstraiç ca nikhilaiç ca maharshibhiḥ. 47

âjagâma ca devîbhir Lakshmî Kîrti-Jayâdibhiḥ,
dhṛita-cakrâyudho devaḥ pakshirâja-ratho Hariḥ. 48
sabhâryaḥ Kaçyapaç ca 'âgâd, Âdityâ, Vasavo 'pi ca,
Yaksha-Râkshasa-Nâgendrâḥ, Prahlâdâdyâs tathâ 'Asurâḥ. 49
tair âvṛite nabho-bhâge, çastra-sampâta-dâruṇaḥ
prâvartata mahâ-nâdaḥ saṃgrâmaḥ senayos tayoḥ. 50
dikcakre bâṇa-jâlena ghanena 'âchâdite tadâ
anyonya-çara-saṃgharsha-jâtânala-tadillate, 51
çastra-kshata-gâjâçvaugha-rakta-dhârâvapûritâḥ
vîra-kâya-vahad-grâhâ niryayuḥ çonitâpagâḥ. 52
nṛityatâṃ taratâṃ rakte nadatâṃ ca 'utsavâya saḥ
çûrâṇâṃ pheravâṇâṃ ca bhûtânâṃ ca 'abhavad raṇaḥ. 53
çânte' tumula-saṃgrâme nihatâsaṃkhya-sainike,
lakshyamâṇe vibhâge ca çanaiḥ sva-para-sainyayoḥ, 54
pratipaksha-pravîrâṇâṃ prayuddhânâṃ Sumerutaḥ
nâmâdau çrûyamâṇe ca kramât Sûryaprabhâdibhiḥ, 55
pûrvaṃ Subâhor nṛipater Vidyâdharapates tathâ
Aṭṭahâsâbhidhânasya dvandvayuddham abhûd dvayoḥ; 56
suciraṃ yudhyamânasya tasya viddhasya sâyakaiḥ
Aṭṭahâso 'rdhacandreṇa Subâhor acchinac çiraḥ. 57
dṛishṭvâ Subâhuṃ nihataṃ, Mushṭiko 'bhyapatat krudhâ;
so 'pi tena 'Aṭṭahâsena hṛidi bâṇa-hato 'patat. 58
Mushṭike nihate, kruddhaḥ Pralambâkhyo narâdhipaḥ
abhidhâvya 'Aṭṭahâsaṃ taṃ çara-varshair ayodhayat; 59
Aṭṭahâso 'pi tat-sainyaṃ hatvâ, hatvâ ca marmâṇi
Pralambam api taṃ vîraṃ ratha-pṛishṭhe nyapâtayat. 60
vîkshya Pralambaṃ nihataṃ, Mohano nâma bhûpatiḥ
saṃnipatya 'Aṭṭahâsaṃ taṃ tâḍayâmâsa sâyakaiḥ; 61
tato 'ṭṭahâsas taṃ chinna-kodaṇḍaṃ hata-sârathim
dṛidha-prahârâbhihataṃ pâtayâmâsa Mohanam. 62
dṛishṭvâ 'Aṭṭahâsena hatâṃç caturaç catureṇa tân,
Çrutaçarma-balaṃ harshâd unnanâda jayonmukham. 63
tad dṛishṭvâ kupito Harshaḥ Sûryaprabha-vayasyakaḥ
sasainyam abhyadhâvat taṃ Aṭṭahâsaṃ sasainikaḥ; 64
nivârya ca çarais tasya çarân, sainyaṃ nihatya ca,
vyâpâdya sârathiṃ, dvis trir dhanuç chittvâ ca sadhvajam, 65
Harsho yad Aṭṭahâsasya nirbibheda çaraiḥ çiraḥ,
tena 'asau rudhirodgârî nipapâta rathâd bhuvi. 66
Aṭṭahâse hate, tâdṛik kshobho 'bhût tatra saṃyuge,
kshaṇâd ardhâvaçeshaṃ tad yena jajñe bala-dvayam. 67
nipetur eva nihatâs tatra 'açva-gaja-pattayaḥ,
raṇamûrdhani ca 'uttasthuḥ kabandhâ eva kevalam. 68
tato Vikṛitadaṃshṭrâkhyo Harshaṃ Vidyâdharaçcvaraḥ
etya 'Aṭṭahâsa-nidhana-kruddho bâṇair avâkirat; 69
Harsho 'pi tasya nirdhûya çarân, sadhvaja-sârathîn
hatvâ rathâçvâṃç, cicccheda çiro lulita-kuṇḍalam. 70

hate Vikṛitadaṅshṭre tu, Cakravâla iti çrutaḥ
râjâ Vidyâdharo Harsham abhyadhâvad amarshitaḥ; 71
sa yudhyamânam abadhîd asakṛic-chinna-kârmukam
Cakravâlo yudhi çrântam Harsham çirṇâparâyudham. 72
tat-krodhâd etya nṛipatiḥ Pramâthas tam ayodhayat;
so 'py ahanyata tena 'atha Cakravâlena saṃgare. 73
tathaiva tena ca 'atra 'anye 'py ekaço dhâvitâḥ kramât
catvâraç Cakravâlena râja-mukhyâ nipâtitâḥ, 74
Kaṅkaṭaç ca, Viçâlaç ca, Pracaṇḍaç ca, 'Aṅkurî tathâ.
tad dṛishṭvâ 'abhyapatat krodhâd Nirghâto nâma taṃ nṛipaḥ; 75
tau Cakravâla-Nirghâtau yudhyamânau ciraṃ kramât
anyonya-cûrṇita-rathâv abhûtâṃ pâda-cârinau; 76
asi-cakra-dharau dvâv apy âkopa-militau ca tau
khadgâhati-dvidhâbhûta-mûrdhânau bhuvi petatuḥ. 77
vipannau vikshya tau vîrau vishaṇṇe 'pi bala-dvaye,
raṇâgram âyayau Vidyâdharendraḥ Kâlakampanaḥ; 78
râjaputro 'bhyadhâvac ca taṃ Prakampana-nâmakaḥ,
sa Kâlakampanena 'atra kshaṇât tena nyapâtyata. 79
tasmin nipâtite, tasya pañca 'anye 'bhyapatan rathâḥ,
Jâlikaç, Caṇḍadattaç ca, Gopakaḥ, Somilo 'pi ca, 80
Pitṛiçarmâ ca; sarve te çarâṅs tasmin saha 'amucan;
sa tu pañcâpi tân Kâlakampano virathî-kṛitân 81
jaghâna yugapad vidhyan nâraçair hṛidi pañcabhiḥ.
praṇeduḥ Khecarâs tena, vyashîdan manujâsurâḥ. 82
tato 'bhyadhâvann apare catvâras taṃ rathâḥ samam,
Unmattakaḥ, Praçastaç ca, Vilambaka-Dhuraṃdharau; 83
sa tân abadhît Kâlakampano lîlayâ 'akhilân.
tathaiva dhâvitân anyân shaḍ rathân nijaghâna saḥ, 84
Tejikaṃ, Geyikaṃ caiva, Vegilaṃ, Çâkhilaṃ tathâ,
Bhadraṃkaraṃ, Daṇḍinaṃ ca, bhûri-sainyân mahârathân. 85
aparâṅç ca punaḥ pañca so 'badhîd militân yudhi,
Bhîma-Bhishaṇa-Kumbhîra-Vikaṭân sa-Vilocanân. 86
tad dṛishṭvâ kadanaṃ Kâlakampanena kṛitaṃ raṇe,
adhâvat Sugaṇo nâma râjaputro 'sya saṃmukhaḥ; 87
sa tena tâvad vidadhe samaṃ yuddham, ubhâv api
hatâçva-sârathî yâvad virathau tau babhûvatuḥ; 88
tatas taṃ khadga-yuddhena Sugaṇaṃ pâda-cârinaṃ
sa Kâlakampanaḥ pâda-câry eva bhuvi jaghnivân. 89
tâvac ca mânushair Vidyâdharâṇâṃ samam âvaham
asaṃbhâvyaṃ vilokyaiva, khinno 'staṃ prayayau raviḥ. 90
raktâmbu-pûra-bharitaṃ na paraṃ samarâṅganam,
yâvat saṃdhyâ-kṛita-padaṃ jayau vyomâpi çonatâm. 91
kabandhaiḥ saha bhûteshu saṃdhyâ-nṛittodyateshv, atha
saṃhṛitya yuddham yayatuḥ sva niveçâya 'ubhe bale. 92
Çrutaçarma-bale vîrâ dine tasmin hatâs trayaḥ,
trayastriṅçat praviràs tu bale Sauryaprabhe hatâḥ. 93.

tena bàndhava-mitrâdi-nidhanena sudurmanàḥ
Sûryaprabhas triyàmàṃ tàm àsîd antaḥpurair vinà. 94
anidra eva sacivaiḥ saha saṃgràma-saṃkathàḥ
tàs tàḥ kurvan ninàya 'etàṃ punar yuddhonmukho niçàm. 95
tad-bhàryàç ca milanti sma hata-bàndhava-duḥkhitàḥ
ekatra tasyàṃ rajanâv anyonyâçvàsanâgatàḥ. 96
ruditâvasare 'py atra kathà nànà-vidhà vyadhuḥ;
strîṇàṃ na sa kshaṇo, yatra na kathàsv aparâçrayàḥ. 97
tat-prasaṅgena tatra 'ekà ràjaputrî 'idam abravît:
«àçcaryam, âryaputro 'dya katham supto niraṅganaḥ?» 98
tac çrutvà vyàjahàra 'anyâ: «saṃgràme svajana-kshayàt
«duḥkhito hy âryaputro, 'dya ramate strîjane katham?» 99
tato 'parà bravîti sma: «pràpnoty abhinavàṃ yadi
«varakanyàṃ, sa tad-duḥkham vismaraty adhunaiva tat.» 100
atha 'itarà 'abravîd: «mà 'evaṃ! yady api strîshu lampaṭaḥ,
«tathâpi na sa duḥkhe 'sminn îdṛiçe syât tathà-vidhaḥ.» 101
iti tàsu vadantîshu jagàda 'ekà savismayam:
«bruta, strî-lampaṭaḥ kasmàd àryaputro vata 'îdṛiçaḥ, 102
«àhṛitàsv api bhàryàsu bhûyasîshu, navà navàḥ
«aniçaṃ ràjaputrîr yat sa gṛihṇan na 'esha tṛipyati?» 103
etac çrutvà vidagdhà 'ekà tàsu nàmnà Manovatî
uvàca: «çrûyatàṃ, yena ràjàno bahu-vallabhàḥ: 104
«deça-rûpa-vayaç-ceshṭà-vijñànâdi-vibhedataḥ
«bhinnà guṇà varastrîṇàṃ, na 'ekà sarva-guṇânvità. 105
«Karnàṭa-Làṭa-Saurâshṭra-Madhyadeçâdi-deça-jàḥ
«yoshà deça-samàcàrai rañjayanti nijair nijaiḥ. 106
«kàçcid haranti sudṛiçaḥ çàradendu-nibhair mukhaiḥ,
«anyàḥ kanakakumbhâbhaiḥ stanair unnata-saṃhataiḥ, 107
«Smara-siṃhàsana-prakhyair aparà jaghana-sthalaiḥ,
«itaràç ca 'itarair aṅgaiḥ sva-saundarya-manoramaiḥ. 108
«kàcit kàñcana-gaurâṅgî, priyaṅgu-çyàmalà 'parà,
«anyà raktâvadâtà ca dṛishṭaiva harati 'ikshaṇe. 109
«kàcit pratyagra-subhagà, kàcit saṃpûrṇa-yauvanà,
«kàcit praudhatva-surasà prasaraḍ-vibhramojjvalà. 110
«hasantî çobhate kàcit, kàcit kope 'pi hàriṇî,
«vrajantî gajavat kâpi, haṃsavat kâpi ràjate. 111
«àlàpanty amṛitena 'iva kàcid âsiñcati çrutim,
«sabhrûvilàsaṃ paçyantî svabhàvàd bhàti kàcana. 112
«nṛittena ràjate kàcit, kàcid gîtena rocate,
«vîṇâdi-vâdana-jñànena 'anyà kàntà ca rocate. 113
«kàcid vàhya-ratâbhijñà, kàcid àbhyantara-priyà,
«prasàdena 'ujjvalà kàcit, kàcid vaidagdhya-çobhità. 114
«bhartṛi-cittagrahâbhijñà ca 'anyà saubhàgyam açnute.
«kiyad và vacmi? bahavo 'py anye 'nyâsàṃ pṛithag guṇàḥ, 115
«tad evaṃ hi kasyàçcid guṇaḥ ko 'pi varastriyàḥ,
«na tu sarva-guṇàḥ sarvàs trilokyàm api kàçcana. 116

« ato nânâ-rasâsvâda-labdha-kakshyâḥ kila 'içvaràḥ,
« âhrityâpy âharanty eva bhâryâ nava-navàḥ sadâ. 117
« uttamàs tu na vàñchanti para-dàràn kathaṃcana;
« tad na 'àryaputrasya 'esha dosho, na 'irshyâ ca naḥ kshamâ. » 118
evam âdyâ Manovatyâ proktâḥ Sûryaprabhâṅganàḥ,
anyâ Madanasenâdyâs tathaiva 'ùcuḥ kathàḥ kramàt. 119
tato 'tirasataç ca tâ vigata-yantraṇânargalàḥ
parasparam upâdiçan surata-kàrya-tantràny api;
prasaṅga-militàḥ kathâ-prasara-sakta-città mithas
tad asti na kim apy, aho, yad iha na 'udvamanti striyaḥ! 120
atha katham api dìrghà sà kathà ca 'atra tàsàm
avasitim upayàtà, sà ca ràtriḥ krameṇa
timira-vigama-velâvekshaṇaikâbhikâṅksho
ripu-bala-vijigîshos tatra Sûryaprabhasya. 121

Taraṅga 48.

Atha yuddha-bhuvaṃ prâtar jagmuḥ Sûryaprabâdayaḥ.
Çrutaçarmâdayas te ca saṃnaddhâḥ sabalàḥ punaḥ. 1
punaç ca sendràḥ sa-Brahma-Vishṇu-Rudràḥ Surâsuràḥ
sa-Yakshoraga-Gandharvàḥ saṃgrâmaṃ drashṭum âyayuḥ. 2
Çrutaçarma-bale cakra-vyûhaṃ Dàmodaro vyadhàt,
vajra-vyûhaṃ Prabhàsaç ca Sûryaprabha-bale 'karot. 3
tataḥ pravavṛite yuddhaṃ tayor ubhaya-sainyayoḥ,
tûryaiḥ subhaṭa-nàdaiç ca badhirîkṛita-diktaṭam. 4
« samyak çastra-hatàḥ çûrà bhidanti mama maṇḍalam »,
iti 'iva çara-jâlântaç-channo bhânur abhûd bhiyâ. 5
Dàmodara-kṛitaṃ cakra-vyûhaṃ anyena durbhidam
bhittvà Prabhàsaḥ pràvikshad atha Sûryaprabhâjñayà. 6
tac ca Dàmodaro vyûha-chidram etya 'avṛiṇot svayam;
Prabhàso yuyudhe taṃ ca tatra 'eka-ratha eva saḥ. 7
pravishṭaṃ ekakaṃ taṃ ca dṛishṭvà Sûryaprabho 'tha saḥ,
paçcàt pañcadaça 'etasya visasarja mahàrathàn, 8
Prakampanaṃ, Dhûmraketuṃ, Kàlakampanaṃ tathà,
Mahàmàyaṃ, Marudvegaṃ, Prahastaṃ, Vajrapañjaraṃ, 9
Kàlacakraṃ, Pramathanaṃ, Siṃhanàdaṃ sa-Kambalaṃ,
Vikaṭàkshaṃ, Pravahaṇaṃ, taṃ Kuñjarakumàrakaṃ, 10
taṃ ca Prahṛishṭaromàṇaṃ Asurâdhipa-sattamaṃ:
te pradhàvya yayuḥ sarve vyûha-dvàraṃ mahàrathàḥ. 11
tatra Dàmodaro 'pûrvaṃ sva-paurusham adarçayat,
yad eka eva yuyudhe taiḥ pañcadaçabhiḥ saha. 12
tad dṛishṭvà Nàrada-muniṃ pàrçvastham Vàsavo 'bhyadhàt:
« Sûryaprabhâdyà Asurâvatàrà akhilàs tathà, 13

«Çrutaçarmâ mad-aṅçaç ca, sarve Vidyâdharâ ime
«Devâṅçâs: tad ayaṃ yuktyâ, mune, Devâsurâhavaḥ. 14
«tasmiṅç ca, paçya, Devânâṃ sahâyaḥ sarvadâ Hariḥ,
«Dâmodaras tad-aṅço 'yam evaiṃ yad iha yudhyate.» 15
evaṃ Çakre vadaty, asya Dâmodara-camûpateḥ
mahârathâḥ samâjagmuḥ sâhâyyâya caturdaça, 16
Brahmagupto, Vâyubalo, Yamadaṅshṭraḥ, Suroshaṇaḥ,
Roshâvaroho, 'tibalas, Tejaḥprabha-Dhuraṃdharau, 17
Kuveradatto, Varuṇaçarmâ, Kambalikas tathâ,
vîraç ca Dushṭadamano, Dohana-'Ârohaṇâv ubhau. 18
Dâmodara-yutâs te 'pi vîrâḥ pañcadaçaiva tân
Sûryaprabhîyân rurudhur vîrân vyûhâgra-yodhinaḥ. 19
tato 'tra dvandvayuddhâni teshâṃ âsan parasparam:
Dâmodareṇa 'astra-yuddhaṃ samaṃ cakre Prakampanaḥ. 20
Brahmaguptena ca samaṃ Dhûmraketur ayudhyata.
Mahâmâyas tu yuyudhe sahaiva 'Atibalena ca. 21
Tejaḥprabheṇa yuyudhe Dânavaḥ Kâlakampanaḥ,
saha Vâyubalenâpi Marudvego mahâsuraḥ. 22
Yamadaṅshṭreṇa ca samaṃ yuyudhe Vajrapañjaraḥ,
samaṃ Suroshaṇenâpi Kâlacakro 'surottamaḥ. 23
sâkaṃ Kuveradattena yuddhaṃ Pramathano vyadhât,
Siṅhanâdaç ca Daityendraḥ samaṃ Varuṇaçarmaṇâ. 24
yuddhaṃ Pravahaṇo Dushṭadamanena saha 'akarot,
Prahṛishṭaromâ Roshâvarohenâpi ca Dânavaḥ. 25
Dhuraṃdhareṇa ca samaṃ Vikaṭâkshо vyadhâd yudham.
yuddhaṃ Kambalikaç çakre samaṃ Kambalikena ca, 26
Ârohaṇeṇa ca samaṃ sa Kuñjarakumârakaḥ,
Mahotpâtâparâkhyena Prahasto Dohanena ca. 27
evaṃ mahâratha-dvandveshv eshu tatra parasparam
vyûhâgre yudhyamâneshu, Sunîtho Mayam abhyadhât: 28
«kashṭam! asmad-rathâḥ çûrâ nânâyudha-vido 'py amî
«ruddhâḥ pratirathair etaiḥ, paçya, vyûha-praveçataḥ. 29
«Prabhâsaç ca 'eka eva 'agre pravishṭo 'tra 'avicâritam;
«tad na jânîmahe, tasya kim iva 'atra bhavishyati.» 30
etac çrutvâ bravîti sma taṃ Suvâsakumârakaḥ:
«trailokye 'pi na paryâptâḥ sasurâsura-mânushâḥ 31
«ekasya 'asya Prabhâsasya, kim punaḥ Khecarâ ime.
«tad eshâ katham asthâne çaṅkâ vo jânatâm api?» 32
evaṃ muni-kumâre 'smin bruvâṇe, Kâlakampanaḥ
Vidyâdharaḥ Prabhâsasya yudhi sammukham âyayau. 33
tataḥ Prabhâso 'vâdit taṃ: «re re! upakritaṃ tvayâ
«atîva nas! tad adya 'iha paçyâmas tava paurusham.» 34
ity uktvâ so 'mucat tasmin Prabhâso viçikhâvalim;
so 'pi taṃ sâyakaiḥ Kâlakampano 'vâkirac çitaiḥ. 35
astra-pratyastra-yuddhena yuyudhâte mithas tataḥ
pradatta-bhuvanâçcaryau tau Vidyâdhara-mânushau. 36

atha Prabhâso viçikhena 'ekena 'apâtayad dhvajam,
dvitîyena 'abadhît Kâlakampanasya ca sârathim, 37
caturbhiç caturaç ca 'açvân, dhanur ekena ca 'acchinat,
dvâbhyâm hastau, bhujau dvâbhyâm, dvâbhyâm ca çravaṇâv ubhau. 38
ekena çita-dhâreṇa çiraç cicceda tasya ca
Prabhâsaḥ patriṇâ çatror darçitâdbhuta-lâghavaḥ. 39
evaṃ prâg-nihatâneka-prayîroṭṭhena manyunâ
Prabhâso nigrahaṃ Kâlakampanasya vyadhâd iva. 40
dṛishṭvâ ca taṃ hataṃ Vidyâdhareçaṃ, manujâsuraiḥ
nâdaç cakre, vishâdaç ca jagre sapadi Khecaraiḥ. 41
tato Vidyutprabho nâma Kâlañjara-girîçvaraḥ
Prabhâsam abhyadhâvat taṃ krudhâ Vidyâdharâdhipaḥ. 42
tasyâpi yudhyamânasya Prabhâsaḥ sa mahâ-dhvajam
chittvâ, cakarta kodaṇḍam âttam âttaṃ punaḥ punaḥ. 43
tataḥ sa mâyayâ 'utpatya channo Vidyutprabho nabhaḥ,
Prabhâsasya 'upari hrîto vavarsha 'asi-gadâdikam. 44
Prabhâso 'pi vidhûya 'astrais tad-âyudha-paramparâm,
kṛitvâ prakâçanâstreṇa prakâçantaṃ Nabhaçcaram, 45
dattvâ mahâstram âgneyaṃ, tat-tejo-dagdham ambarât
Vidyutprabhaṃ bhûmitale gata-jîvam apâtayat. 46
tad dṛishṭvâ Çrutaçarmâ svân nijagâda mahârathân:
«paçyata, 'anena nihatau dvau mahârathayûthapau. 47
«tat kim sahadhve? saṃbhûya yushmâbhir hanyatâm ayam!»
tac çrutvâ 'ashṭau rathâḥ kruddhâḥ Prabhâsaṃ paryavârayan. 48
eko Vaṅkaṭakâdrîndra-nivâsî rathayûthapaḥ
Ûrdhvaromâ 'iti vikhyâto Vidyâdhara-mahîpatiḥ. 49
Dharaṇîdhara-çailâdhipatir Vikroçanâbhidhaḥ
Vidyâdharâṇâm adhipo dvitîyaç ca mahârathaḥ. 50
Indramâlî tṛitîyaç ca Lîlâparvata-ketanaḥ
vîro 'tirathayûthasya patir Vidyâdhara-prabhuḥ. 51
Malayâdri-nivâsî ca Kâkaṇḍaka iti çrutaḥ
rathayûthapatî râjâ caturthaḥ Khecarottamaḥ. 52
Niketo-'dri-patir nâmnâ Darpavâhaç ca pañcamaḥ,
shashṭhaç ca Dhûrtavyayano nâmnâ 'Añjanagirîçvaraḥ, 53
Vidyâdharâv imau ca 'atirathapatî ubhau.
saptamo gardabha-ratho râjâ Kumuda-parvate 54
nâmnâ Varâhasvâmî 'iti, yo mahârathayûthapaḥ.
tad-rûpo Dundubhi-kshmâbhṛid ratho Medhâvaro 'shṭamaḥ. 55
etair ashṭabhir âgatya muktân bâṇân vidhûya saḥ,
Prabhâso yugapat sarvân sâyakair vidhyati sma tân. 56
jaghâna kasyacic ca 'açvân, kasyacit sârathiṃ tathâ,
cakarta kasyacit ketuṃ, kasyacic ca 'acchinad dhanuḥ. 57
Medhâvaraṃ caturbhis tu çarair viddhvâ samaṃ hṛidi
apâtayad mahî-pṛishṭhe sadyo 'pahṛita-jîvitam. 58
tataç ca yodhayann anyân, kuñcitâbaddha-kuntalam
çareṇa 'añjalikena 'ârâd Ûrdhvaromṇaḥ çiro 'cchinat. 59

çeshâṅç ca shaṭ tân ekaika-bhalla-nirlûna-kandharân,
hatâçva-sârathîn kṛitvâ, sa Prabhâso nyapâtayat. 60
papâta pushpa-vṛishṭiç ca tasya mûrdhni tato divaḥ
uttejitâsura-nṛipâ vicchâyîkṛita-Khecarâ. 61
tato 'nye tatra catvâraḥ preshitâḥ Çrutaçarmaṇâ
mahârathâḥ Prabhâsaṃ taṃ rundhanti sma dhanurdharâḥ. 62
ekaḥ Kâcarako nâma Kuraṇḍa-girêḥ patiḥ,
dvitîyo Diṇḍimâlî 'iti Pañcakâdri-samâçrayaḥ, 63
Vibhâvasus tṛitîyaç ca râjâ Jayapurâcale,
caturtho Dhavalo nâma Bhûmituṇḍika-çâsitâ. 64
te mahârathayûthâdhipatayaḥ Khecarottamâḥ
Prabhâse pañca pañca 'ishu-çatâni mumucuḥ samam. 65
Prabhâsaç ca kramât teshâṃ ekaikasya 'avahelayâ
ekena dhvajam, ekena dhanur, ekena sârathim, 66
caturbhir açvân, ishuṇâ tv ekena 'apâtayac çiraḥ;
çarair ashṭabhir ekaikaṃ samâpya 'evaṃ nanâda saḥ. 67
atha Vidyâdharâ bhûyaḥ Çrutaçarmâjñayâ yudhi
anye catvâra eva 'asya Prabhâsasya samâgaman. 68
ekaḥ kuvalaya-çyâmaḥ kshetre Viçvâvasor Budhât
jâto Bhadraṃkaro nâma; dvitîyas tu Niyantrakaḥ 69
utpanno Jambaka-kshetre Bhaumâd agni-nibha-prabhaḥ;
tṛitîyaḥ Kâlakopâkhyaḥ kshetre Dâmodarasya ca 70
jâtaḥ Çanaiçcarât kṛishṇa-kṛishṇaḥ kapila-mûrdhajaḥ;
jâtaç ca 'Uḍupateḥ kshetre Mahendra-sacivâd Grahât 71
nâmnâ Vikramaçaktiḥ sa caturthaḥ kanaka-dyutiḥ.
trayo 'tirathayûthâdhipatînâṃ eshu yûthapâḥ, 72
caturthas tu mahâ-vîras tad-abhyadhika-vikramaḥ.
te ca Prabhâsaṃ divyâstrair yodhayâmâsur uddhatâḥ. 73
tâni Nârâyaṇâstreṇa Prabhâso 'strâṇy avârayat,
teshâṃ ca helayâ 'ekaikasya 'ashṭakṛitvo 'cchinad dhanuḥ. 74
tatas tat-prahitân prâsa-gadâdîn pratihatya saḥ
hatâçva-sârathîn sarvân virathân akaroc ca tân. 75
tad dṛishṭvâ visasarja 'anyân Çrutaçarmâ drutaṃ daça
rathayûthapayûthâdhipatîn Vidyâdharâdhipân, 76
Dâmâkhyaṃ Niyamâkhyaṃ ca svarûpa-sadṛiçâkṛitî
Ketumâlêçvara-kshetre jâtau dvâv Açvinoḥ sutau; 77
Vikramaṃ, Saṃkramaṃ caiva, Parâkramam, atha 'Âkramam,
Sammardanaṃ, Mardanaṃ ca, Pramardana-Vimardanau, 78
kshetrajân Makarandasyâpy ashṭau Vasu-sutân samân.
teshv âgateshu ca, 'âdyâs te 'py ârohann aparân rathân. 79
taiç caturdaçabhiḥ kṛitsnaiḥ militaiḥ çara-varshibhiḥ
nishkampa eva yuyudhe Prabhâsaç citram ekakaḥ. 80
tataḥ Sûryaprabhâdeçâd vyûhâgrât tyakta-saṃgarau
sa Kuñjarakumâraç ca Prahastaç ca dhṛitâyudhau 81
utplutya, vyoma-mârgeṇa dhavala-çyâmalâkṛitî
tasya 'upajagmatuḥ pârçvaṃ, Râma-Kṛishṇâv iva 'aparau. 82

tau padâtî ratha-sthau dvau Damaṃ ca Niyamaṃ ca tam
vyâkulî-cakratus chinna-câpau nihata-sârathî. 83
bhayâd ârûḍhayor vyoma tayor, ârohataḥ sma tau
sa Kuñjarakumâraç ca Prahastaç ca dhṛitâyudhau. 84
tad dṛishṭvâ rabhasât Sûryaprabho 'tra prâhiṇot tayoḥ
Mahâbuddhy-Acalabuddhî sârathitve sva-mantriṇau. 85
so 'tha Prahasto dṛishṭvâ tâv adṛiçyâv api mâyayâ
siddhâñjana-prayogeṇa sa-Kuñjarakumârakaḥ 86
tathâ vivyâdha bâṇaughaiḥ, palâyya yayatur yathâ
Damaç ca Niyamaç ca 'ubhau tau Vidyâdhara-putrakau. 87
Prabhâso yudhyamânaç ca çeshair dvâdaçabhiḥ saha
teshâṃ cakarta kodaṇḍân asakṛit kalitân api. 88
Prahasto 'bhyetya sarveshâm abadhît sârathîn samam,
sa Kuñjarakumâro 'pi jaghâna 'eshâṃ turaṅgamân. 89
tatas tatra 'arathâḥ sarve dvâdaçâpi sametya te
hanyamânâs tribhir vîraiḥ palâyya samaraâd yayuḥ. 90
tato 'nyau Çrutaçarmâ dvau rathâtirathayûthapau
Vidyâdharau preshitavân duḥkha-krodha-trapâkulaḥ, 91
ekaṃ Candrakulâdrîndra-patch kshetre Niçâkarât
utpannaṃ Candraguptâkhyaṃ kântaṃ candram iva 'aparam; 92
Dhuraṃdharâcalâdhîça-kshetre jâtaṃ mahâ-dyutim
Nagaraṃgama-nâmânaṃ dvitîyaṃ sacivaṃ svakam. 93
tâv api kshipta-bâṇaughau kshaṇena virathî-kṛitau
taiḥ Prabhâsâdibhis tyaktvâ yuddhaṃ nashṭau babhûvatuḥ. 94
tato nadatsu manujeshv Asureshu ca svayam
âyâc caturbhiḥ sahitaḥ Çrutaçarmâ mahârathaiḥ 95
Mahaugha-'Ârohaṇa-'Utpâta-Vetravat-saṃjñakaiḥ, kramât
Tvashṭur Bhagasya ca 'Aryamṇaḥ Pûshṇaç câpy âtmasaṃbhavaiḥ, 96
caturṇâṃ Citrapâdâdi-Vidyâdhara-mahîbhujâm
Malayâdy-adri-nâthânâṃ kshetrajaiḥ prâjya-vikramaiḥ. 97
tatas tena 'atimarshândhena 'âtmanâ pañcamena te
ayudhyanta Prabhâsâdyâs trayo 'tra Çrutaçarmaṇâ. 98
tadâ tair muktam anyonyaṃ bâṇa-jâlaṃ babhau divi
raṇa-lakshmyâ tapaty arke vitânakam iva 'âtatam. 99
tato Vidyâdharâs te 'pi punas tatra 'âyayur mṛidhe,
virathî-bhûya ye nashṭâ babhûvuḥ samaraât tadâ. 100
atha tâṅç Çrutaçarmâdîn militân âhave bahûn
dṛishṭvâ, Sûryaprabho 'nyân svân Prabhâsâdy-anuposhaṇe 101
mahârathân prahitavân Prajñâdhya-prabhṛitîn sakhîn,
Vîrasena-Çatânika-mukhyân râjasutâṅs tadâ. 102
vyomnâ 'atra teshâṃ yâtânâṃ, sa ca Sûryaprabho rathân
Bhûtâsana-vimânena prajighâya dyu-vartmanâ. 103
tataḥ sarveshu teshv atra rathârûḍheshu dhanvishu,
Vidyâdharendrâḥ çeshâ apy âjagmuḥ Çrutaçarmaṇaḥ. 104
teshâṃ Vidyâdhareçânâṃ taiḥ Prabhâsâdibhiḥ saha
samprahâraḥ pravṛitto 'bhûd mahâ-sainya-kshayâvahaḥ. 105

tatra ca dvandva-samgrâmeshv anyonyam sainyayor dvayoḥ
hatâ mahârathâs te te mânushâsura-Khecaràḥ. 106
Vîrasenena tu hataḥ sânugo Dhûmralocanaḥ,
Vîraseno 'pi virathî-bhûtaḥ san Hariçarmaṇà. 107
tato Vidyâdharo vîro Hiraṇyâksho 'bhimanyunà,
Abhimanyûḥ Sunetreṇa hato Haribhaṭas tathâ. 108
Sunetraç ca Prabhâsena çiraç chittvâ nipâtitaḥ.
Jvâlâmâlî Mahâyuç câpy anyonyena hatâv ubhau. 109
Kumbhîrako Nirasakaḥ prâharan daçanair api,
Kharvaç ca bhujayoç chedât Suçarmà ca 'uru-vikramaḥ. 110
trayaḥ Çatrubhaṭa-Vyâghrabhaṭa-Siṁhabhaṭâ api
hatâḥ Pravahaṇena 'ete Vidyâdhara-mahîbhṛitâ. 111
sa Suroha-Virohâbhyâm dvâbhyâm Pravahaṇo hataḥ,
çmaçâna-vâsinà dvau ca hatau Siṁhabalena tau. 112
sa preta-vâhanaḥ Siṁhabalaḥ, Kapilako 'pi ca,
Citrâpîḍas tato Vidyâdharendro, 'tha Jagajjvaraḥ, 113
tataḥ Kântâpatiḥ çûraḥ, Suvarṇaç ca mahâ-balaḥ,
dvau ca Kâmaghana-Krodhapatî Vidyâdhareçvarau, 114
Baladevas tato râjâ, Vicitrâpîḍa eva ca:
râjaputra-Çatânikena 'ete daça nipâtitâḥ. 115
evaṃ hateshu vîreshu dṛishṭvâ Vidyâdhara-kshayam,
Çrutaçarmâ Çatânîkam abhyadhâvat svayaṃ krudhâ. 116
tatas tayor âdinântam sainya-kshayakaram mahat
âçcaryam api devânâṃ tâvad yuddham abhûd dvayoḥ, 117
çatâni yâvad utthâya kabandhânâṃ samantataḥ
bhûtânâṃ cakrur âlambham saṃdhyâ-nṛittotsavâgame. 118
ahnaḥ kshaye 'tha bahu-sainya-vinâça-vignâ
Vidyâdharâ nihata-bândhava-duḥkhitâç ca,
martyâsurâḥ prasabha-labdha-jayâç ca jagmuḥ,
saṃhṛitya yuddham, ubhaye sva-niveçanâni. 119
tatkâlam atra ca Sumeru-niveditau dvau
Vidyâdharâv adhipatî rathayûthapânâṃ
abhyetya taṃ parihṛita-Çrutaçarma-pakshau,
Sûryaprabhaṃ jagadatur vihita-praṇâmau: 120
«âvâm Mahâyâna-Sumâya-saṃjñâv
«ubhâv, ayaṃ Siṁhabalas tṛitîyaḥ,
«mahâ-çmaçânâdhipatitva-siddhâ,
«Vidyâdharendrair aparair adhṛishyâḥ. 121
«teshâṃ çmaçânânta-sukha-sthitânâm
«asmâkam âgâd nikaṭaṃ kadâcit
«sadâ prasannâ Çarabhânanâkhyâ
«sad-yoginî divya-mahâ-prabhâvâ. 122
««kutra sthitâ tvaṃ? vada! kiṃ ca tatra
««dṛishṭaṃ bhavatyâ, bhagavaty, apûrvam?»»
«sâ 'asmâbhir itthaṃ praṇipatya pṛishṭâ
«vṛittântam evaṃ kathayâṃbabhûva: — 123

drashṭum prabhum svam saha yoginîbhir
devam Mahâkâlam aham gatâsam;
vyajijñapat tatra ca mat-samaksham
âgatya Vetâla-patis tam ekaḥ: 124
«asmad-mahâsainyapates tanûjâm
«Vidyâdhareçair nihatasya, deva,
«paçya, 'Agnikâkhyasya haraty akânde
«Tejahprabho nâma mahârgha-rûpâm. 125
«Siddhaiç ca Vidyâdhara-cakravarti-
«patnî bhavitrî gaditâ, prabho, sâ;
«tad mocaya 'enâm! kuru nah prasâdam,
«yâvad na dûram hriyate hathena.» 126
ity ârta-Vetâla-vaco niçamya,
«prayâta, tâm mocayata!» 'iti so 'smân
devaḥ samâdikshad; atha 'ambareṇa
gatvaiva sâ 'smâbhir avâpi kanyâ. 127
«sac-cakravarti-Çrutiçarma-hetor
«etâm harâmi», 'iti ca tam vadantam
samstabhya Tejahprabham âtma-çaktyâ,
sâ 'smâbhir ânîya vibhor vitîrṇâ; 128
tena 'arpitâ ca svajanâya kanyâ.
drishṭam mayâ kâmam apûrvam etat;
tato 'tra kâñcid divasân ushitvâ
praṇamya devam tam iha 'âgatâsmi. — 129
«ity ukta-vâkyâ Çarabhânanâ sâ
«yoginy atha 'asmâbhir apricchyata 'evam:
««ko, brûhi, Vidyâdhara-cakravartî
«« bhavishyati? tvam khalu vetsi sarvam.»» 130
««Sûryaprabho hanta bhavishyati»», 'iti
«prokte 'nayâ, Simhabalo 'bravîd nau:
««asatyam etad! nanu baddha-kakshyâ
««devâ hi sendrâḥ Çrutaçarma-pakshe?» 131
«çrutvâ 'etad âryâ vadati sma sâ nau:
««na pratyayaç cec, çrinutam, bravîmi,
««yathâ bhavishyaty acireṇa yuddham
««Sûryaprabhasya Çrutaçarmaṇaç ca; 132
««hanishyate Simhabalas yadâ 'ayam
««yushmat-samaksham yudhi mânusheṇa,
««yuvâm abhijñânam idam vilokya
««vijñâsyathaḥ satyam idam vaco me.»» 133
«etâvad uktvâ kila yoginî sâ
«yayau ca, yâtâni ca tâny ahâni;
«pratyaksham adya 'iha ca dṛishṭam etat,
«satyena yat Simhabalo habo 'sau. 134

«tat-pratyayâd niçcitam eva matvâ
«tvâm eva sarva-Dyucarâdhirâjam,
«âvâm imau pâda-saroja-yugmam
«samâçritau çâsana-vartinau te.» 135
ity uktavantau sa Mayâdi-yuktaḥ
Sûryaprabhas tâv atha Khecarendrau
çraddhâya sammânitavân yathârham
hṛishṭau Mahâyâna-Sumâyakau dvau. 136
tad buddhvâ, Çrutaçarmaṇo 'tra sutarâm udvega-bhâjo vyadhât
âçvâsam kila dûtyayâ Çatamakhaḥ, sampreshya Viçvâvasum:
«dhîras tvam bhava! sarva-deva-sahitaḥ prâtaḥ karishyâmi te
«sâhâyyam raṇa-mûrdhani», 'iti dhṛiti-kṛit samdeçya tat-snehataḥ. 137
sa ca para-bala-bhedâlokanotpanna-toshaḥ,
samara-çirasi dṛishṭârâti-paksha-kshayaç ca,
punar api nija-kântâḥ projjhya Sûryaprabhas tâ,
niçi saciva-sameto vâsakam svam viveça. 138

Taraṅga 49.

Tataḥ sa râtrâv astrîkaḥ çayanastho raṇonmukhaḥ
Sûryaprabhaḥ sva-sacivam Vîtabhîtim abhâshata: 1
«nidrâ me nâsti, tat kâmcit sattvadhîrâçritâm, sakhe,
«kathâm apûrvâm âkhyâhi râtrâv asyâm vinodinîm!» 2
etat Sûryaprabha-vaco Vîtabhîtir niçamya saḥ,
«yathâ 'âjñâpayasi», 'ity uktvâ kathâm kathitavân imâm: 3

Asty alamkṛitir etasyâm pṛithivyâm Ujjayinî purî,
ratnair açeshair nicitâ sunirmala-guṇânvitaiḥ. 4
tasyâm abhûd Mahâseno nâma râjâ guṇi-priyaḥ,
kalânâm ca 'eka-nilayaḥ, sûryendûbhaya-rûpa-dhṛit. 5
tasya 'Açokavatî nâma bhâryâ prâṇa-samâ 'bhavat,
tasyâ rûpeṇa sadṛiçî nâsîd anyâ jagat-traye. 6
tayâ devyâ samam tasya râjyam râjño 'nuçâsataḥ
Guṇaçarmâbhidhâno 'bhûd vipro mânyaḥ priyas tathâ. 7
sa ca çûro 'tirûpaç ca veda-vidyântago yuvâ
kalâ-çâstrâstra-vid viprah sisheve tam nṛipam sadâ. 8
ekadâ 'bhyantare nṛitta-kathâ-prastâvataḥ sa tam
râjâ râjñî ca pârçvastham Guṇaçarmâṇam ûcatuḥ: 9
«sarvajñas tvam, na dolâ 'tra; tad asmâkam kutûhalam,
«nartitum ced vijânâsi, tat, prasîda, 'adya darçaya!» 10
etac çrutvâ smita-mukho Guṇaçarmâ jagâda tau:
«jânâmi, kim tu tad yuktam asti nṛityam na samsadi; 11

«hâsanaṃ mûḍha-nṛityaṃ tat prâyaçaḥ çâstra-garhitam.
«ihâpi râjñaḥ purato râjñyâç ca dhig aho trapâ.» 12
ity uktavantaṃ taṃ râjâ Guṇaçarmâṇam atra saḥ
pratyuvâca, tayâ râjñyâ preryamâṇaḥ kutûhalât: 13
«na 'idaṃ raṅgâdi-nṛityaṃ syâd, yat syât puṃsas trapâvaham;
«mitra-goshṭhî rahasy eshâ sva-vaidagdhya-pradarçinî. 14
«na ca 'ahaṃ bhavato râjâ, tvaṃ me mitraṃ hy ayantraṇam;
«tad na 'adya bhokshye, bhâvatkam adṛishṭvâ nṛitya-kauçalam.» 15
iti baddha-grahe râjñi sa vipro 'ṅgîcakâra tat;
kathaṃ hi laṅghyate bhṛityair grâhikasya vibhor vacaḥ? 16
tataḥ sa Guṇaçarmâ 'atra nanarta 'aṅgair yuvâ tathâ,
râjâ râjñî ca cittena tau dvau nanṛitatur yathâ. 17
tad-ante ca dadau râjâ vâdanâya 'asya vallakîm,
tasyâṃ ca sâraṇâm esha dadad eva 'abravîd nṛipam: 18
«deva, 'apraçastâ vîṇâ 'iyaṃ; tad anyâ dîyatâṃ mama.
«asyâṃ tantryâṃ, mahârâja, çva-bâlo vidyate 'ntare. 19
«ahaṃ hy etad vijânâmi tantrî-jhâṃkâra-lakshaṇaiḥ.»
ity uktvâ Guṇaçarmâ 'aṅkât tâṃ vipañcîṃ mumoca saḥ. 20
tataḥ sa siktvâ tantrîṃ tâṃ yâvad udveshṭya bhûpatiḥ
nirîkshate, niragât tâvad bâlas tad-garbhataḥ çunaḥ. 21
tataḥ sarvajñatâṃ tasya praçaṅsan so 'tivismitaḥ,
vîṇâm ânâyayâmâsa Mahâsena-nṛipo 'parâm. 22
tâṃ sa vâditavân gâyan Guṇaçarmâ trimârgagâm
Gaṅgâm iva 'ogha-subhagâṃ karṇa-pâvana-niḥsvanâm. 23
tataç citrîyamâṇâya râjñe tasmai sajânaye
darçayâmâsa sac-çâstra-vidyâ api sa tatkramât. 24
atha 'avocat sa râjâ taṃ: «niyuddhaṃ yadi vetsi, tat
«ekaṃ me bandha-karaṇaṃ çûnya-hastaṃ pradarçaya!» 25
«gṛihâṇa, deva, çastrâṇi mayi prahara ca kramât,
«yâvat te darçayâmi», 'iti sa viprah pratyuvâca tam. 26
ataḥ sa râjâ khaḍgâdi yad yad âyudham agrahît,
tat tat praharatas tasya Guṇaçarmâ 'avahelayâ 27
tenaiva bandha-karaṇena 'apahṛitya 'apahṛitya saḥ,
babandha râjño hastaṃ ca gâtraṃ câpy akshato muhuḥ. 28
tatas taṃ râjya-sâhâyya-sahaṃ matvâ, dvijottamam
saṃstuvan bahumene sa râjâ sarvâtiçâyinam. 29
sâ tv Açokavatî râjñî tasya rûpaṃ guṇâṅç ca tân
dṛishṭvâ dṛishṭvâ dvijasya, 'abhût sadyas tat-gata-mânasâ. 30
«etaṃ cet prâpnuyâṃ na 'ahaṃ, tat kiṃ me jîvite phalam?»
iti saṃcintya yuktyâ sâ râjânam idam abravît: 31
«âryaputra, prasîda, 'âjñâṃ dehy asmai Guṇaçarmaṇe,
«yathâ mâṃ çikshayaty esha vîṇâṃ vâdayituṃ, prabho! 32
«asya 'etad adya dṛishṭvâ hi vîṇâ-vâdana-naipuṇam,
«utpannaḥ ko 'py ayaṃ tatra mama prâṇântiko rasaḥ.» 33
tac çrutvâ Guṇaçarmâṇaṃ sa râjâ nijagâda tam:
«vallakî-vâdanaṃ devîm imâṃ çikshaya sarvathâ!» 34

«yathâ 'âdiçasi; kurmo 'tra prârambham suçubhe 'hani»,
ity uktvâ 'âmantrya nripam, Guṇaçarmâ grihaṃ yayau, 35
vîṇâ-rambhâvahâraṃ tu cakre sa divasân bahûn,
dṛishṭim anyâdṛiçîm râjñyâḥ prekshya 'apanaya-çaṅkitaḥ. 36
ekasmin divase râjño bhuñjânasya 'antike sthitaḥ
vyañjanaṃ dadataṃ sûdaṃ, «mâ mâ!» 'ity avârayat. 37
«kim etad?» iti pṛishṭaç ca râjñâ prâjño jagâda saḥ:
«savisham vyañjanam idaṃ, mayâ jñâtaṃ ca lakshaṇaiḥ; 38
«sûdena mama dṛishṭaṃ hi, vyañjanaṃ dadatâ 'munâ,
«mukhaṃ bhaya-sakampena çaṅkâ-cakita-dṛishṭinâ. 39
«dṛiçyate ca 'adhunaiva 'etat; kasmaicid diyatâm idam
«bhojanaṃ vyañjanaṃ, yasya nirharishyâmy ahaṃ visham.» 40
ity ukte tena, râjâ sa sûpakâraṃ tam eva tat
vyañjanaṃ bhojayâmâsa; bhuktvâ tac ca mumûrcha saḥ. 41
mantrâpâsta-vishas tena tataḥ sa Guṇaçarmaṇâ,
râjñâ pṛishṭo yathâ-tattvam evaṃ vakti sma sûpakṛit: 42
«deva, 'ahaṃ Gauḍa-patinâ râjñâ Vikramaçaktinâ
«vishaṃ prayoktum preshito yushmâkam iha vairiṇâ. 43
«so 'haṃ vaideçiko bhûtvâ kuçalaḥ sûdakarmaṇi,
«devâya 'âtmânam âvedya, pravishṭo 'tra mahânase. 44
«tadâ 'adya dadad eva 'ahaṃ visham vyañjana-madhyagam
«lakshito dhîmatâ 'anena; prabhur jânâty ataḥ param.» 45
ity uktavantaṃ sûdaṃ taṃ nigṛihya, Guṇaçarmaṇe
prîto gràma-sahasraṃ sa prâṇadâya dadau nripaḥ. 46
anyedyuç ca 'anubadhnantyâ râjâ râjñyâ sa yatnataḥ
vîṇâyâ Guṇaçarmâṇaṃ çikshârambham akârayat. 47
tataḥ çikshayatas tasya vîṇâṃ sâ Guṇaçarmaṇaḥ
râjñî vilâsa-hâsâdi cakre 'çokavatî sadâ. 48
ekadâ sâ kararuhair vidhyantî vijane muhuḥ
uvâca vârayantaṃ taṃ dhîraṃ Smara-çarâturâ: 49
«vîṇâ-vâdyâpadeçena tvaṃ, sundara, mayâ 'arthitaḥ;
«tvayi gâḍho 'nurâgo hi jâto me; tad bhajasva mâm!» 50
evam uktavatîṃ râjñîm Guṇaçarmâ jagâda tâm:
«mâ 'evaṃ vâdîr! mama tvaṃ hi svâmi-dârâ, na ca 'îdṛiçam 51
«asmâdṛiçaḥ prabhu-drohaṃ kuryâd; virama sâhasât!»
ity ûcivâṅsaṃ sâ râjñî Guṇaçarmâṇam âha tam: 52
«kim idaṃ nishphalaṃ rûpaṃ vaidagdhyaṃ ca kalâsu te?
«mâm îdṛiçîm praṇayinîm nîraso 'pekshase katham?» 53
tac çrutvâ Guṇaçarmâ tâṃ sopahâsam abhâshata:
«sushṭhu 'uktam! tasya rûpasya vaidagdhyasya ca kim phalam, 54
«para-dârâpahâreṇa yad na 'akîrti-malimasam,
«iha 'amutra ca yad na syât pâtâya narakârṇave?» 55
ity ukte tena, sâ râjñî sakopâ 'iva tam abravît:
«maraṇaṃ me dhruvaṃ tâvad mad-vacasy akṛite tvayâ; 56
«tad ahaṃ mârayitvâ tvâṃ marishyâmy avamânitâ.»
Guṇaçarmâ tato 'vâdît: «kâmaṃ bhavatu nâma tat! 57

«varaṃ yad dharma-pâçena kshaṇam ekaṃ hi jîvitam,
«varaṃ na yad adharmeṇa kalpa-koṭiçatâny api. 58
«çlâghyaç ca 'akṛita-pâpasya mama mṛityur agarhitaḥ,
«na punaḥ kṛita-pâpasya garhitaṃ râja-çâsanam.» 59
etac çrutvâpi sâ râjñî punar evam uvâca tam:
«âtmano mama ca drohaṃ mâ kṛithâḥ! çṛiṇu, vacmi te: 60
«na 'atikrâmati râjâ 'ayam açakyam api mad-vacaḥ;
«tad asya kṛitvâ vijñaptiṃ, vishayân dâpayâmi te, 61
«kârayâmi ca sâmantân sarvâṅs tvad-anuyâyinaḥ;
«tena saṃpadyase râjâ, tvam eva 'iha guṇojjvalaḥ. 62
«tatas te kiṃ bhayaṃ? kas tvâṃ kathaṃ paribhavishyati?
«tad mâṃ bhajasva niḥçaṅkam, anyathâ na bhavishyasi.» 63
iti tâṃ bruvatîṃ matvâ sânubandhâṃ nṛipâṅganâm,
Guṇaçarmâ 'abravîd yuktyâ tatkshaṇaṃ sa vyapohitum: 64
«yadi te 'tyanta-nirbandhas, tat karishye vacas tava;
«pratibheda-bhayâd, devi, sahasâ tu na yujyate. 65
«sahasva divasân kâṅçcit! satyaṃ jânîhi mad-vacaḥ!
«sarva-nâça-phalena 'arthas tvad-virodhena ko mama?» 66
ity âçayâ tâṃ saṃtoshya pratipanna-vacâs tayâ
Guṇaçarmâ sa nirgatya yayâv ucchvasitas taṭaḥ. 67

tato dineshu gacchatsu sa Mahâsena-bhûpatiḥ
gatvaiva veshṭayâmâsa koshṭha-sthaṃ Somakeçvaram. 68
tatra prâptaṃ viditvâ ca Gauḍa-nâthaḥ sa bhûpatim
etya Vikramaçaktis taṃ Mahâsenam aveshṭayat. 69
tataḥ sa Guṇaçarmâṇaṃ Mahâsena-nṛipo 'bravît:
«ekaṃ ruddhvâ sthitâḥ santo ruddhâḥ smo 'nyena çatruṇâ. 70
«tad idânîm aparyâptâḥ kathaṃ yudhyâmahe dvayoḥ?
«ayuddhe yuddhake virâḥ sthâsyâmaç ca kiyac ciram? 71
«tad asmin saṃkaṭe 'smâbhiḥ kiṃ kâryam?» iti tena saḥ
pṛishṭaḥ pârçva-sthito râjñâ Guṇaçarmâ 'abhibhâshata: 72
«dhîro bhava! karishyâmi, deva, 'upâyaṃ tathâ-vidham,
«yena 'asmân nistarishyâmaḥ saṃkaṭâd api kâryataḥ.» 73
ity âçvâsya nṛipaṃ, dattvâ so 'ntardhânâñjanaṃ dṛiçoḥ,
râtrau Vikramaçaktes tad ádṛiçyaḥ kaṭakaṃ yayau. 74
praviçya ca 'antikaṃ tasya, suptaṃ ca 'pratibodhya tam,
jagâda: «viddhi mâṃ, râjan, deva-dûtam upâgatam. 75
««saṃdhiṃ kṛitvâ Mahâsena-nṛipeṇa 'apasara drutam,
««anyathâ te sasainyasya nâçaḥ syâd iha niçcitam. 76
««preshite ca tvayâ dûte, sa saṃdhiṃ te 'numaṃsyate»»;
«iti vaktuṃ bhagavatâ Vishṇunâ prahito 'smi te; 77
«bhaktas tvaṃ ca, sa bhaktânâṃ yogakshemaṃ avekshate.»
tac çrutvâ 'acintyata tena râjñâ Vikramaçaktinâ: 78
«niçcitaṃ satyam eva 'etad; duḥpraveçe 'nyathâ katham
«iha yaḥ praviçet kaçcid? na 'eshâ martyocitâ kṛitiḥ.» 79
ity âlocya sa taṃ prâha râjâ: «dhanyo 'smi, yasya me
«devaḥ samâdiçaty evaṃ; yathâdishṭaṃ karomi tat.» 80

iti-vâdina eva 'asya râjñaḥ pratyayam âdadat
añjanântarhito bhûtvâ Guṇaçarmâ tato yayau. 81
gatvâ yathâ-kṛitaṃ tac ca Mahâsenâya so 'bhyadhât;
so 'py abhyanandat kaṇṭhe taṃ gṛihîtvâ prâṇa-râjya-dam. 82
prâtar Vikramaçaktiç ca sa dûtaṃ preshya bhûpatiḥ,
Mahâsenena saṃdhâya, sasainyaḥ prayayau tataḥ. 83
Mahâseno 'pi jitvâ taṃ Somakaṃ, prâpya hastinaḥ
açvâṅç ca 'Ujjayinîm âgât prabhâvâd Guṇaçarmaṇaḥ. 84
tatra-sthaṃ ca nadî-snâne grâhâd, upavane ca tam
sarpa-daṅça-vishâd bhûpaṃ Guṇaçarmâ raraksha saḥ. 85
gateshv atha dineshv, âpta-balo râjâ sa vairiṇam
Mahâseno 'bhiyoktuṃ taṃ yayau Vikramaçaktikam. 86
so 'pi buddhvaiva tasya 'agre nṛipo yuddhâya niryayau.
tataḥ pravavṛite tatra saṃgrâmo 'timahâṅs tayoḥ. 87
kramâc ca dvandvayuddhena militau dvâv ubhâv api
râjânau sahasâ 'abhûtâm anyonya-virathîkṛitau. 88
tatas tayor dhâvitayoḥ prakopât khaḍga-hastayoḥ,
âkulatvena caskhâla Mahâsena-nṛipaḥ kshitau. 89
skhalite 'smin praharataç cakreṇa bhujam acchinat
râjño Vikramaçaktes sa Guṇaçarmâ sakhaḍgakam, 90
punaç ca hṛidi hatvâ taṃ parigheṇa nyapâtayat;
tac ca 'utthâya Mahâseno râjâ dṛishṭvâ tutosha saḥ. 91
«kiṃ vacmi? pañcamaṃ vâraṃ idaṃ prâṇâ ime mama,
«vipra-vîra, tvayâ dattâ», iti taṃ ca 'avadad muhuḥ. 92
tato Vikramaçaktes tat tasya sainyaṃ saraçhṭrakam
âcakrâma Mahâseno hatasya Guṇaçarmaṇâ. 93
âkramya ca 'anyân nṛipatîn sahâye Guṇaçarmaṇi,
âgatya 'Ujjayinîṃ tasthau sa râjâ sukhitas tadâ. 94
sâ tv Açokavatî râjñî sotsukâ Guṇaçarmaṇaḥ
viraraâma na nirbandha-prârthanâto divâ-niçam, 95
sa tu na 'aṅgîcakârâiva tad akâryaṃ kadâcana;
deha-pâtam api 'icchanti santo, na 'avinayaṃ punaḥ. 96
tato 'çokavatî buddhvâ niçcayaṃ tasya, vairataḥ
ekadâ vyâja-khedaṃ sâ kṛitvâ tasthau rudad-mukhî. 97
pravishṭo 'tha Mahâsenas tâm âlokya tathâ sthitâm
papraccha râjâ: «kim idaṃ priye? kenâsi kopitâ, 98
«brûhi, yasya karomy eva dhanaiḥ prâṇaiç ca nigraham?»
iti bruvâṇaṃ taṃ bhûpaṃ râjñî kṛicchrâd iva 'asahâ, 99
«yena me 'pakṛitaṃ, tasya nâiva tvaṃ nigrahe kshamaḥ;
«na sa tâdṛik, tad etena mithyâiva 'udghâṭitena kim?» 100
ity uktvâ, sânubandhe ca râjñi, mithyâ 'evam abravît:
«âryaputra, 'atinirbandho yadi te, vacmi tac, çṛiṇu: 101
«artham Gauḍeçvarât prâptuṃ, tena saṃsthâpya saṃvidam,
«Guṇaçarmâ tava droham kartum aicchac chalâhataḥ. 102
«taṃ ca koça-nibandhâdi Gauḍaṃ kârayituṃ nṛipam
«visasarja sa dûtaṃ svaṃ guptam âptaṃ dvijâdhamaḥ. 103

« tam dṛishṭvâ tatra sîdantam âpto râjânam abhyadhât:
« « aham te sâdhayâmy etat kâryam; mâ 'rtha-kshayam kṛithâḥ! » » 104
« ity ukto bandhayitvâ tam sa dûtam Guṇaçarmaṇaḥ
« 105
« . . . . . .
« sûdo mantra-çrutim rakshann iha 'âgâd visha-dâyakaḥ. 106
« tad-madhye ca palâyyaiva tato nirgatya bandhanât
« Guṇaçarmântikam dûtas tadîyaḥ so 'bhyupâgamat. 107
« tena 'adhigata-vṛittântena 'uktvâ sarvam sa darçitaḥ
« sûdo mahânase 'smâkam pravishṭo Guṇaçarmaṇâ. 108
« tato jñâtvâ sa dhûrtena sûpakṛid brahmabandhunâ
« visha-dânodyatas tena tubhyam âvedya ghâtitaḥ. 109
« adya tasya 'iha sûdasya mâtṛi-bhârye tathâ 'anujam
« vârtâm anveshṭum âyâtâu Guṇaçarmâ subuddhimân 110
« buddhvâ, tena hatâ tasya bhâryâ mâtâ ca; so 'sya tu
« bhrâtâ palâyito daivât prâviçad mama mandiram. 111
« tena tad varṇyate yâvat sarvam me çaraṇârthinâ,
« Guṇaçarmâ sa mad-vâsagṛiham tâvat pravishṭavân. 112
« tam dṛishṭvâ nâmataḥ çrutvâ bhrâtâ sûdasya tasya saḥ
« bhayâd nirgatya, mat-pârçvâd na jâne kva palâyitaḥ. 113
« Guṇaçarmâpi tam dṛishṭvâ sva-bhṛityaiḥ pûrva-darçitam
« abhût sadyaḥ savailakshyo vimṛiçann iva kiṃcana. 114
« « Guṇaçarman, kim adya 'evam anyâdṛiça iva 'îkshyase? » »
« ity apṛiccham aham tam ca jijñâsur vijane tataḥ. 115
« so 'tha svîkartu-kâmo mâm âha sma 'udbheda-çaṅkitaḥ:
« « devi, tvad-anurâgâgni-dagdho 'ham, tad bhajasva mâm! 116
« « anyathâ 'aham na jîveyam; dehi me prâṇa-dakshiṇâm! » »
« ity uktvâ vâsake çûnye pâdayor apatat sa me. 117
« tato 'ham pâdam âkshipya saṃbhramâd yâvad utthitâ,
« tâvad utthâya tena 'aham abalâ 'âliṅgitâ balât. 118
« tatkshaṇam ca pravishṭâ me ceṭî Pallavikâ 'antikam,
« tâm dṛishṭvaiva sa nishkramya Guṇaçarmâ bhayâd gataḥ. 119
« yadi Pallavikâ na 'atra prâvekshyat, tat sa niçcitam
« adhvaṅsayishyat pâpo mâm; ity apakṛitam adya me. » 120
ity uktvâ sâ mṛishâ râjñî vicakrâma ruroda ca;
âdâv asatya-vacanât pâpâ jâtâ hi kustriyaḥ. 121
râjâ ca sa tad âkarṇya jajvâla jhaṭiti krudhâ;
strî-vacaḥ-pratyayo hanti vicâram mahatâm api. 122
abravîc ca sa kântâm svâm: » samâçvasihi, sundari!
« tasya 'avaçyam karishyâmi drohiṇo badha-nigraham. 123
« kim tu yuktyâ sa hantavyo, bhaved apayaço 'nyathâ,
« khyâtam hi tat pañcakṛitvo dattam me tena jîvitam. 124
« tvad-âskandana-doshas tu loke vaktum na yujyate. »
ity uktâ tena râjñâ sâ râjñî tam pratyabhâshata: 125
« avâcya eva doshaç cet, tadâ vâcyo 'sya so 'pi kim,
« yo Gauḍeçvara-sakhyena prabhu-droha-samudyamaḥ. » 126

evam ukte tayâ, »yuktam uktam» ity abhidhâya saḥ,
yayau râjâ Mahâseno nijâm âsthâna-saṃsadam. 127
tatra sarve samâjagmur darçanâya 'asya bhûpateḥ
râjâno râjaputrâç ca sâmantâ mantriṇas tathâ. 128
tâvac ca Guṇaçarmâpi gṛihâd râjakulaṃ prati
âgâd, mârge ca sa bahûny animittâny avaikshata; 129
vâmas tasya 'abhavat kâkaḥ, çvâ vâmâd dakshiṇaṃ yayau,
dakshiṇo 'hir abhûd, vâmaḥ saskandhaç ca 'asphurad bhujaḥ. 130
«açubhaṃ sûcayanty etâny animittâni me dhruvam;
«tad mamaiva 'astu yat kiṃcid, mâ bhûd râjñas tu mat-prabhoḥ!» 131
ity antaç cintayan so 'tha nṛipasya 'âsthânam âviçat,
«mâ syâd râjakule kiṃcid viruddham!» iti bhaktitaḥ. 132
praṇamya 'atra 'upavishṭaṃ ca na taṃ râjâ sa pûrvavat
abhyanandad, apaçyat tu tiryak krodheddhayâ dṛiçâ. 133
«kim etad?» iti tasmiṅç ca Guṇaçarmaṇi çaṅkite,
sa utthâya 'âsanâd râjâ tasya skandha upâviçat, 134
vismitâṅç ca 'abravît sabhyân: «prâptaṃ me Guṇaçarmaṇâ
«çriṇuta!» 'iti; tatas taṃ sa Guṇaçarmâ vyajijñapat: 135
«bhṛityo 'haṃ, tvaṃ prabhus; tad nau vyavahâraḥ samaḥ katham?
«adhitishṭha 'âsanam! paçcâd yathâ 'icchasi, tathâ 'âdiça!» 136
iti dhîreṇa tena 'ukte, mantribhiḥ sa prabodhitaḥ
adhyâste sma 'âsanaṃ râjâ, punaḥ sabhyân uvâca ca: 137
«viditaṃ tâvad etad vo, mantriṇo yat kramâgatân
«vihâya, Guṇaçarmâ 'ayaṃ mayâ 'âtma-pratimaḥ kṛitaḥ. 138
«çrûyatâṃ, mama ca 'etena kîdṛig, dûta-gatâgataiḥ
«Gauḍeçvareṇa kṛitvâ 'aikyaṃ, drohaḥ kartum acintyata.» 139
ity uktvâ varṇayâmâsa tat tebhyaḥ sa mahîpatiḥ,
yad Açokavatî tasmai jagâda racitaṃ mṛishâ; 140
yo 'py âtma-dhvaṅsanâpekshas tayâ tasya mṛishâ 'uditaḥ,
nishkâlya lokân, âptebhyaḥ so 'py uktas tena bhûbhujâ. 141
tataḥ sa Guṇaçarmâ tam uvâca: »'asatyam îdṛiçam!
«deva, kena 'asi vijñaptaḥ? khacitraṃ kena nirmitam?» 142
tac çrutvâiva nṛipo 'vâdît: »pâpa, satyaṃ na ced idam,
«carubhâṇḍântara-sthaṃ tat katham jñâtaṃ visham tvayâ?» 143
«prajñayâ jñâyate sarvam», ity ukte Guṇaçarmaṇâ,
«açakyam etad!» ity ûcus tad-dveshṇa 'anya-mantriṇaḥ. 144
«deva, tattvam ananvishya vaktum evaṃ na te kshamam;
«prabhuç ca nirvicâraç ca nîtijñair na praçasyate»; 145
ity asya vadato bhûyaḥ sa râjâ Guṇaçarmaṇaḥ
dhâvitvâ kshurikâghâtaṃ dadau, «dhṛishṭa» iti bruvan. 146
tasmin prahâre karaṇa-prayogât tena vañcite,
anye tu praharanti sma vîre tasmin nṛipânugâḥ. 147
sa câpi yuddha-karaṇair vañcayitvâ kṛipâṇikâḥ,
Guṇaçarmâ çramaṃ teshâṃ sarveshâm apy apâharat, 148
babandha ca 'etân, anyonya-keçapâça-veshṭitân
kṛitvâ, karaṇa-yuktyaiva citra-çikshita-lâghavaḥ. 149

niryayau ca tatas tasyâḥ prasahya nṛipa-saṃsadaḥ,
jaghâna çata-mâtraṃ ca yodhânâm anudhâvatâm. 150
tato dattvâ 'ñcala-sthaṃ tad antardhânâñjanaṃ dṛiçoḥ,
adṛiçyaḥ prayayau tasmâd deçât takshaṇam eva saḥ. 151
dakshiṇâpatham uddiçya gacchaṅç ca 'acintayat pathi:
«nûnaṃ tayâ 'Açokavatyâ mûḍho 'sau prerito nṛipaḥ. 152
«aho vishâd apy adhikâḥ striyo rakta-vimânitâḥ.
«aho asevyâḥ sâdhûnâṃ râjâno 'tattva-darçinaḥ!» 153
ity-âdi cintayan prâpa Guṇaçarmâ kathaṃcana
grâmaṃ, tatra vaṭasya 'adho dadarça 'ekaṃ dvijoṭtamam 154
çishyân adhyâpayantaṃ, tam upasṛitya 'abhyavâdayat.
so 'pi taṃ vihitâtithyaḥ papraccha brâhmaṇaḥ kshaṇât: 155
«he brahman, katamâṃ çâkhâm adhîshe? kathyatâm!» iti.
tataḥ sa Guṇaçarmâ taṃ brâhmaṇaṃ pratyavocata: 156
«paṭhâmi dvâdaça, brahman, çâkhâḥ: dve Sâmavedataḥ,
«Ṛigvedâd dve, Yajurvedât sapta ca, 'ekâm Atharvataḥ.» 157
tac çrutvâ, «tarhi devas tvam» ity uktvâ brâhmaṇo 'tha saḥ
âkṛityâ kathitoṭkarshaṃ prahvaḥ papraccha taṃ punaḥ: 158
«ko deçaḥ, ko 'nvayo, bruhi, janmanâ 'alaṃkṛitas tvayâ?
«kiṃ te nâma? katham ca 'iyat tvayâ 'adhîtam? vadasva me!» 159
çrutvâ 'etad Guṇaçarmâ tam uvâca: — 'Ujjayinî-puri
Âdityaçarmâ nâma 'âsît ko 'pi brâhmaṇa-putrakaḥ. 160
pitâ tasya ca bâlasya sataḥ pañcatvam âyayau,
mâtâ tena samaṃ patyâ viveça ca hutâçanam. 161
tataḥ sa vavṛidhe tasyâṃ puri mâtula-veçmani
Âdityaçarmâ 'adhîyâno vedân vidyâḥ kalâs tathâ. 162
prâpta-vidyasya tasya 'atra japa-vrata-nishevinaḥ
pravrâjakena kenâpi sakhyaṃ samudapadyata. 163
sa parivrâṭ samaṃ tena mitreṇa 'Âdityaçarmaṇâ
gatvâ pitṛivane homaṃ Yakshinî-siddhaye vyadhât. 164
tatra tasya 'âvir âsîc ca kârtasvara-vimâna-gâ
varakanyâ-parivṛitâ divya-kanyâ svalaṃkṛitâ. 165
sâ taṃ madhurayâ vâcâ babhâshe: «maskarinn, aham
«Vidyunmâlâbhidhâ Yakshî, Yakshiṇyaç ca 'aparâ imâ. 166
«ucitâṃ mat-parivârâd gṛihâṇa 'ekâṃ yathâ-ruci!
«etâvad eva siddhaṃ te mantra-sâdhanayâ tayâ, 167
«tvayâ hi naiva vijñâtaṃ pûrṇaṃ mad-mantra-sâdhanam;
«ato 'haṃ tena siddhaiva, mâ 'nyaṃ kleçaṃ vṛithâ kṛithâḥ!» 168
evam uktas tayâ Yakshyâ parivrâḍ anumanya saḥ
Yakshiṇîm agrahîd ekâṃ tasmât tat-parivârataḥ. 169
tataç ca Vidyunmâlâ sâ tiro 'bhût; tâṃ ca Yakshiṇîm
Âdityaçarmâ papraccha, siddhâ pravrâjakasya yâ: 170
«apy asti Yakshiṇî Vidyunmâlâtaḥ kâcid uttamâ?»
tac çrutvâ Yakshiṇî sâ taṃ pratyuvâca: «asti, sundara! 171
«Vidyunmâlâ, Candralekhâ, tṛitîyâ ca Sulocanâ,
«uttamâ Yakshiṇishv etâ, etâsv api Sulocanâ.»» 172

ity uktvâ sâ yathâ-kâlam âgantum Yakshinî yayau,
Âdityaçarmaṇâ sâkam agât pravrâṭ ca tad-gṛiham. 173
tatra pratidinam tasmai prîtâ pravrâjakâya sâ
prâyacchad Yakshiṇi bhogân ishṭân kâlopagâminî. 174
ekadâ 'Âdityaçarmâ 'ayam pravrâjaka-mukhena tâm,
«Sulocanâ-mantra-vidhim ko jânâti?» 'iti prishṭavân. 175
sâpi tad-mukha eva 'asmai Yakshiny evam kila 'abravît:
«asti Jambuvanam nâma sthânam dakshiṇa-dig-bhuvi; 176
«tatra 'asti Vishṇuguptâkhyo Veṇî-tîra-kṛitâspadaḥ
«pravrâjako bhadantâgryaḥ, sa tad vetti savistaram.» 177
buddhvâ 'etad Yakshiṇî-vâkyât tam deçam ca 'utsuko yayau
Âdityaçarmâ 'anugataḥ prîtyâ pravrâjakena saḥ. 178
tatra 'anvishya yathâvat, tam bhadantam abhigamya ca
paricaryâ-paro bhaktyâ trîṇi varshâny asevata. 179
upâcarac ca Yakshinyâ parivrâṭ-siddhayâ tayâ
yathopayogopahṛitair upacârair amânushaiḥ. 180
tatas tushṭo bhadanto 'sau tasmây Âdityaçarmaṇe
dadau Sulocanâ-mantram arthitam savidhânakam. 181
tata Âdityaçarmâ tam mantram prâpya samâpya ca,
homam cakâra sampûrṇam gatvâ 'ekânte yathâ-vidhi. 182
tatas tasya vimâna-sthâ Yakshinî sâ Sulocanâ
prâdur babhûva rûpeṇa jagad-âçcarya-dâyinâ, 183
jagâda ca 'etam: «« ehy ehi! siddhâ 'aham tava, kim punaḥ
«shaḍ mâsân kanyakâbhâvo na 'apaneyo mama 'tvayâ, 184
«yadi matto, mahâ-vîra, ṛiddhi-pâtram sulakshaṇam
«sarvajñakalpam ajitam putram samprâptum icchasi.» 185
ity uktvâ sâ, «tathâ» 'ity enam uktavantam ca Yakshinî
âdâya 'Âdityaçarmâṇam, vimânena 'Alakâm yayau. 186
sa ca tatra samîpasthâm tâm paçyann asta-saṃçayaḥ
Âdityaçarmâ, shaḍ mâsân asidhârâ-vratam caran 187
. . . . . .
. 188
tatas tushṭo Dhanâdhyakshо divyena vidhinâ svayam
Âdityaçarmaṇe tasmai vyatarat tâm Sulocanâm. 189
tasyâm tasya dvijasya 'atra jâto 'ham ayam âtmajaḥ,
pitrâ ca me kṛitam nâma Guṇaçarmâ 'iti sad-guṇât. 190
tatas tatraiva Yakshâdhipater Maṇidarâbhidhât
kramâd vedâç ca vidyâç ca kalâç ca 'adhigatâ mayâ. 191
atha 'ekadâ kim apy âgâc Çakro 'tra Dhanadântikam,
udatishṭhaṃç ca tam dṛishṭvâ ye tatra 'âsata kecana. 192
mat-pitâ 'Âdityaçarmâ tu tatkâlam vidhi-yogataḥ
anyatra-gata-cittaḥ san na 'udatishṭhat sasambhramaḥ. 193
tatas tam açapat kruddhaḥ ça Çakro: »»dhig jaḍa! vraja
«svam eva martya-lokam tam! na 'iha yogyo bhavân»» iti. 194
praṇipatya 'anunîto 'tha sa Sulocanayâ tayâ
Çakro 'bravît: «tarhi mâ gâd martya-lokam ayam svayam; 195

«etat-putras tu yâtv esha, putro hy âtmaiva kathyate.
«mâ bhûd mad-vacanam mogham!» ity uktvâ 'Indraḥ çamam
tataḥ pitrâ 'aham ânîya nija-mâtula-veçmani [yayau. 196
Ujjayinyâm vinikshipto; bhavitavyam hi yasya tat. 197
tatra 'ajâyata sakhyam me râjñâ 'atratyena daivataḥ.
tato 'tra mama yad vṛittam, tat sarvam, çṛiṇu, vacmi te. — 198
ity uktvâ 'âmûla-vṛittam yad, yad Açokavatî-kṛitam,
yac ca râjñâ kṛitam, tasya yuddhântam tad avarṇayat. 199
punaç ca 'uvâca tam: «brahmann, ittham asmi palâyitaḥ
«deçântaram, vrajan mârge bhavantam iha dṛishṭavân.» 200
çrutvâ 'etad brâhmaṇas tam sa Guṇaçarmâṇam abhyadhât:
«tarhi dhanyo 'smi saṃvṛittas tvad-abhyâgamanât, prabho! 201
«tad ehi me gṛiham tâvad, Agnidattam ca viddhi mâm
«nâmnâ, mad-agrahâraç ca grâmo 'yam; nirvṛito bhava!» 202
ity uktvâ so 'gnidattas tam gṛiham prâveçayad nijam
riddhimad Guṇaçarmâṇam bahu-go-mahishi-hayam. 203
tatra snânâṅgarâgâbhyâm vastrair âbharaṇaiç ca tam
atithim mânayâmâsa bhojanair vividhaiç ca saḥ. 204
adarçayac ca tasmai svâm, kâmya-rûpâm surair api,
lakshaṇâvekshaṇa-mishât Sundarîm nâma kanyakâm. 205
Guṇaçarmâpi so 'nanya-sama-rûpâm vilokya tâm,
«sapatnyo 'syâ bhavishyanti», 'ity Agnidattam uvâca tam. 206
«nâsâyâm tilako 'sty asyâs, tat-sambandhâc ca vacmy aham:
«urasy asti dvitîyo 'pi, tayoç ca 'etat phalam viduḥ.» 207
evam tena 'udite, tasyâ bhrâtâ pitur anujñayâ
udghâṭayad uro yâvat, tâvat tilakam aikshata. 208
tato 'gnidattaḥ sâçcaryo Guṇaçarmâṇam abhyadhât:
«sarvajñas tvam; imau tv asyâs tilakau naḥ çubha-pradau; 209
«sapatnyo hi bhavanti 'iha prâyaḥ çrîmati bhartari,
«daridryo bibhṛiyâd ekâm api kashṭam, kuto bahûḥ?» 210
tac çrutvâ Guṇaçarmâ tam pratyuvâca: «yathâ 'âttha, bhoḥ!
«sulakshaṇâyâ hi 'idṛiçyâ âkṛiter açubham kutaḥ?» 211
ity ûcivân prasaṅgena pṛishṭas tasmai çaçaṃsa saḥ
pratyaṅga-tilakâdînâm phalam strî-puṃsayoḥ pṛithak. 212
tadâ ca Guṇaçarmâṇam tam sâ dṛishṭvaiva Sundarî
iyesha pâtum dṛishṭyaiva, cakorî 'iva 'indum, utsukâ. 213
tato 'gnidatto vijane Guṇaçarmâṇam âha tam:
«mahâbhâga, dadâmy etâm kanyâm te Sundarîm aham. 214
«mâ gâ videçam! tishṭha 'iha gṛihe mama yathâ-sukham!»
etat tad-vacanam çrutvâ Guṇaçarmâpy uvâca tam: 215
«satyam, evam kṛite kim kim na saukhyam mama? kim tu mâm
«mithyâ-râjâvamânâgni-taptam prîṇâti naiva tat. 216
«kântâ, candrodayo, vînâ-pañcamadhvanir: ity amî
«ye nandayanti sukhitân, duḥkhitân vyathayanti te. 217
«jâyâ ca svarasâ raktâ bhaved avyabhicârinî,
«avaçâ pitṛi-dattâ tu syâd Açokavatî yathâ. 218

«itaḥ pradeçâd nikaṭâ sâ kiṃ ca 'Ujjayinî purî;
«tad buddhvâ sa nṛipo jâtu mama kuryâd upadravam. 219
«tat paribhramya tîrthâni, prakshâlya âjanma-kilvisham,
«çarîram etat tyakshyâmi, bhavishyâmy atha nirvṛitaḥ.» 220
ity uktavantaṃ pratyâha so 'gnidatto vihasya tam:
«tavâpi moho yatra 'îdṛik, tatra 'anyasya kim ucyatâm? 221
«ajñâvamânâd glâniḥ kâ, vada, çuddhâçayasya te?
«paṅko hi nabhasi kshiptaḥ ksheptuḥ patati mûrdhani. 222
«râjaiva so 'cirât prâpsyaty aviçeshajñatâ-phalam,
«mohândham avivekaṃ hi çriç ciraya na sevate. 223
«kiṃ ca 'Açokavatîṃ dṛishṭvâ vairasyaṃ strishu cet tava,
«satîṃ dṛishṭvâ na kiṃ tâsu çraddhâ? vetsi ca lakshaṇam. 224
«nikaṭâ 'Ujjayinî vâ cet tava, dâsyâmy ahaṃ tathâ,
«yathâ tvâm iha tishṭhantaṃ naiva jânâti kaçcana. 225
«tîrthayâtrâ tava 'ishṭâ vâ, tac çastâ tasya sâ budhaiḥ,
«saṃpattir vidhivad na syâd vaidike yasya karmaṇi; 226
«anyathâ deva-pitr-agni-kriyâ-vrata-japâdibhiḥ
«gṛihe yâ puṇya-nishpattiḥ, sâ 'adhvani bhramataḥ kutaḥ? 227
«bhujopadhâno bhû-çâyî bhikshâçî kevalodakaḥ,
«muneḥ samatvaṃ prâpyâpi, na kleçair mucyate 'dhvagaḥ. 228
«deha-tyâgât svayaṃ yad vâ vâñchaty esha tava bhramaḥ,
«itaḥ kashṭataraṃ duḥkham amutra hy âtma-ghâtinâm. 229
«na dosho 'nucito moho yûnaç ca vidushaç ca te;
«svayaṃ vicâraya! 'avaçyaṃ kartavyaṃ mad-vacas tava. 230
«kârayâmi 'iha guptaṃ te bhûgṛihaṃ pṛithu-sundaram,
«vivâhya Sundarîṃ tatra tishṭha yathâ 'icchasi.» 231
iti tena 'Agnidattena bodhitaḥ sa prayatnataḥ
Guṇaçarmâ «tathâ» 'ity etat pratipâdya jagâda tam: 232
«kṛitaṃ mayâ te vacanaṃ; ko bhâryâṃ Sundarîṃ tyajet?
«kiṃ tv enâm akṛitî na 'ahaṃ pariṇeshyâmi te sutâm. 233
«ârâdhayâmy ahaṃ tâvad devaṃ kaṃcit susaṃyataḥ,
«yena tasya kṛitaghnasya râjñaḥ kuryâṃ pratikriyâm.» 234
iti tad-vacanaṃ hṛishṭaḥ so 'gnidatto 'nvamanyata,
so 'pi tâṃ Guṇaçarmâ 'atra viçaçrâma sukhaṃ niçâm. 235
anyedyuç ca 'Agnidatto 'sya saukhyârthaṃ tatra guptimat
Pâtâla-vasati-prakhyaṃ kârayâmâsa bhûgriham. 236
tatrasthaç ca 'Agnidattaṃ sa Guṇaçarmâ 'abravîd rahaḥ:
«iha 'antar, brûhi, kaṃ devaṃ kena mantreṇa bhaktimân 237
«ârâdhayâmy ahaṃ tâvad varadaṃ vratacaryayâ?»
ity uktavantaṃ taṃ dhîram Agnidatto 'bhyabhâshata: 238
«asti Svâmikumârasya mantro me guruṇâ 'uditaḥ;
«tena 'ârâdhaya taṃ devaṃ Senânyaṃ Târakântakam, 239
«yasya janmârthibhir devaiḥ preshitaḥ çatru-pîḍitaiḥ
«dagdho 'pi Kâmaḥ saṃkalpa-janmâ Çarveṇa nirmitaḥ, 240
«Maheçvarâd, agnikuṇḍâd, Agneḥ, Çaravanâd api,
«Kṛittikâbhyaç ca çaṅsanti vicitraṃ yasya saṃbhavam; 241

«jâtenaiva, jagat kṛitsnaṃ duḥpradharsheṇa tejasâ
«ânamya, yena nihato durjayas Târakâsuraḥ.» 242
«tad-mantram etam âcakshva mahyam!» ity abhidhâya saḥ
Agnidatto dadau tasmai mantraṃ taṃ Guṇaçarmaṇe. 243
tena 'ârâdhitavân Skandaṃ Guṇaçarmâ sa bhûgṛihe,
tayâ 'upacaryamâṇaḥ san Sundaryâ niyata-vrataḥ. 244
tataḥ pratyakshatâm etya sâkshâd devaḥ sa Shaṇmukhaḥ,
«tushṭo 'smi te; varaṃ, putra, vṛiṇîshva!» 'iti tam âdiçat. 245
. . . . . .
. 246
«akshîṇa-koço bhûtvâ tvaṃ, Mahâsenaṃ vijitya ca,
«gatvâ 'apratihataḥ, putra, pṛithvî-râjyaṃ karishyasi»; 247
iti dattvâ 'adhikaṃ tasmai varaṃ Skandas tiro dadhe,
saṃpràptâkshaya-koçaç ca Guṇaçarmâpi so 'bhavat. 248
ṛiddhyâ tataḥ sva-mahimocitayâ 'Agnidatta-
viprâtmajâm anudinâdhika-baddha-bhâvâm,
bhâvy-artha-siddhim iva rûpavatîm upetâṃ,
tâṃ Sundarîṃ sa sukṛitî vidhinâ 'upayeme. 249
akshîṇa-koça-nicaya-prabhava-prabhâvât
saṃbhûta-bhûri-gaja-vâji-padâti-sainyaḥ,
dâna-prasâda-militâkhila-pârthivânâṃ
rundhan balair avanim, Ujjayinîṃ jagâma. 250
prakhyâpya tasyâṃ tam Açokavatyâḥ
prajâsv açîlaṃ samare ca bhûpam,
jitvâ Mahâsenam apâsya râjyât,
pṛithvîpatitvaṃ sa samâsasâda. 251
anyâç ca kanyâḥ pariṇîya râjñâm
abdhes tateshv apy aparâṅmukhâjñaḥ,
ishṭân sa bhogân Guṇaçarma-samrâṭ
cirâya bhuṅkte sma sa-Sundarikaḥ. 252

«iti purusha-viçeshâjñânato mûḍha-buddhiḥ
«sapadi vipadam âpa prâg Mahâsena-bhûpaḥ,
«iti ca sa Guṇaçarmâ dhairyam ekaṃ sahâyam
«çubha-matir avalambya prâptavân ṛiddhim agryâm.» 253
evaṃ kathâṃ sva-sacivasya mukhâd udâraṃ
Sûryaprabho niçi niçamya sa Vîtabhîteḥ,
vîro mahâ-samara-sâgaram uttitîrshur
utsâham abhyadhikam âpa, çanaiç ca çiçye. 254

Taraṅga 50.

Tataḥ Sûryaprabhaḥ prâtar utthâya sacivaiḥ saha
Dânavâdi-balaiḥ sarvair yuto yuddhabhuvaṃ yayau. 1
âyayau Çrutaçarmâ ca Vidyâdhara-balair vṛitaḥ,
âjagmuç ca punar drashṭuṃ sarve Devâsurâdayaḥ. 2
sainye dve api te vyûhâv ardhacandrau ca cakratuḥ;
prâvartata tato yuddhaṃ balayor ubhayos tayoḥ. 3
saçabdam abhidhâvanto nikṛintantaḥ parasparam
patrârûḍhâḥ prajavino 'yudhyanta Çavarâ api. 4
koçânanâgra-niryâtâḥ sudîrghâḥ pîta-çoṇitâḥ
lolâḥ khaḍga-latâ rejuḥ Kṛitânta-rasanâ iva. 5
çûrotphulla-mukhâmbhoja-saṃpatac-cakra-saṃhati
râja-haṃsa-kshayâya 'âsît tadâ 'âhava-mahâsaraḥ. 6
ucchaladbhiḥ patadbhiç ca nirlûnaiḥ çûra-mûrdhabhiḥ
Kṛitânta-kandukakrîḍâ-saṃnibhâ samid âbabhau. 7
kshatajâseka-nirdhûta-dhûli-dhvânte raṇâjire
mahârathânâm abhavan dvandvayuddhâny amarshiṇâm: 8
âsît Sûryaprabhasya 'atra saṃgrâmaḥ Çrutaçarmaṇâ,
Dâmodareṇa ca samaṃ Prabhâsasya 'âhavo 'bhavat, 9
Mahotpâtena sâkaṃ ca Siddhârtho yuyudhe tadâ,
Prahasto Brahmaguptena, Saṃgamena ca Vîtabhîḥ, 10
Prajñâdhyaç Candraguptenâpy, Akrameṇa Priyaṃkaraḥ,
yuyudhe Sarvadamanaḥ sahaiva 'Atibalena ca, 11
Dhuraṃdhareṇa yuyudhe sa Kuñjarakumârakaḥ;
anye mahârathâç ca 'anyair ayudhyanta pṛithak pṛithak. 12
tatra pûrvaṃ Mahotpâtaḥ, pratihatya çaraiḥ çarân,
Siddhârthasya dhanuç chittvâ jaghâna 'açvân sasârathîn. 13
virathaḥ so 'pi Siddhârtho dhâvitvâ tasya taṃ krudhâ
ayo-daṇḍena mahatâ sâçvaṃ ratham acûrṇayat. 14
tatas taṃ pâdacârî sa Siddhârthaḥ pâdacâriṇam
bâhuyuddhena dharaṇau Mahotpâtam apâtayat. 15
yâvac ca 'icchati nishpeshṭuṃ sa taṃ, tâvat sa Khecaraḥ
Bhagena rakshitaḥ pitrâ protthâya prayayau raṇât. 16
Prahasta-Brahmaguptau ca anyonya-virathîkṛitau
karaṇaiḥ khaḍga-yuddhena yudhyete sma pṛithag-vidhaiḥ. 17
Prahastaç ca 'asi-nirlûna-carmâṇaṃ karaṇa-kramât
yuktyâ taṃ pâtayâmâsa Brahmaguptaṃ bhuvas tale. 18
patitasya çiras tasya yâvat sa chettum icchati,
tâvad nivârito dûrât pitrâ 'asya Brahmaṇâ svayam. 19
«sutân rakshitum âyâtâ yûyaṃ, na prekshituṃ raṇam»;
ity uktvâ Dânavâḥ sarve Devân vijahasus tadâ. 20
tâvad Vîtabhayaç chinna-dhanvânaṃ hata-sârathim
jaghâna hṛidaye viddhvâ pradyumnâstreṇa Saṃkramam. 21

Prajñâdhyaç Candraguptaṃ ca padâtiṃ rathayoḥ kshayât
padâtiḥ khaḍga-yuddhena nyabadhît kṛitta-mastakam; 22
tataḥ putra-badha-kruddhaḥ svayam âgatya Candramâḥ
Prajñâdhyaṃ yodhayâmâsa, yuddhaṃ ca 'âsît tayoḥ samam. 23
Priyaṃkaraç ca viratho virathaṃ ratha-nâçataḥ
eka-khaḍga-prahâreṇa karoti sma 'Âkramaṃ dvidhâ. 24
bhinne dhanushi, nikshiptena 'aṅkuçena hṛidi kshataṃ
hatavân Sarvadamano helayâ 'Atibalaṃ raṇe. 25
tato Dhuraṃdharaṃ taṃ ca sa Kuñjarakumârakaḥ
astra-pratyastra-yuddhena cakâra virathaṃ muhuḥ, 26
muhur Vikramaçaktiç ca tasmai ratham adhaukayat,
raraksha saṃkate taṃ câpy astrair astrâṇi vârayan; 27
sa Kuñjarakumâro 'tha dhâvitvâ mahatîṃ çilâm
kruddho Vikramaçakter drâk cikshepa syandanopari; 28
gate Vikramaçaktau ca cûrṇita-syandane, tataḥ
tayaiva çilayâ taṃ sa Dhuraṃdharam acûrṇayat. 29
. . . . . .
. 30
Sûryaprabhaḥ, prayuddho 'pi saha 'atra Çrutaçarmaṇâ,
Virocana-badha-krodhâj jaghâna 'ekeshuṇâ Damam; 31
tat-krodhâd Açvinau devau yuddhâya 'âpatitau çaraiḥ
Sunîthaḥ pratijagrâha; teshâṃ yuddham abhûd mahat. 32
Sthirabuddhiç ca saṃgrâme çaktyâ hatvâ Parâkramam,
Vasubhis tad-badha-kruddhaiḥ saha 'ashṭabhir ayudhyata. 33
virathîkṛitaṃ Bhâsaṃ ca Prabhâso vîkshya, Mardanam
Dâmodara-raṇâsakto 'py ekeṇaiva 'ishuṇâ 'abadhît. 34
Prakampano 'stra-yuddhena hatvâ Tejaḥprabham,
yuyudhe tad-badha-kruddhena 'Agninâ saha Dânavaḥ. 35
Dhûmraketoç ca samare Yamadaṅshṭraṃ nijaghnushaḥ
kupitena Yamena 'abhût saha yuddhaṃ sudâruṇam. 36
cûrṇayitvâ sa çilayâ Siṅhadaṅshṭraḥ Suroshaṇam,
samaṃ Nirṛitinâ 'ayuddha tad-badhâmarshaçâlinâ. 37
Kâlacakro 'pi cakreṇa cakre Vâyubalaṃ dvidhâ,
ayudhyata ca tat-kopa-jvalatâ Vâyunâ saha. 38
rûpair nâgâdri-vṛikshâṇâṃ Mahâmâyo vimohadam
Kuveradattaṃ hatavâṅs târkshya-vajrâgni-rûpadhṛit; 39
tataḥ kruddhaḥ Kuvero 'tra tena sâkaṃ ayudhyata.
evaṃ sarve 'py ayudhyanta Surâḥ svâṅça-badha-krudhâ. 40
nijaghnire 'tra ca 'anye 'pi te te Vidyâdharâdhipâḥ
utpatadbhiḥ pratipadaṃ tais tair manuja-Dânavaiḥ. 41
tavac ca 'atra Prabhâsasya saha Dâmodareṇa tat
parasparâstra-pratyastra-bhîmaṃ yuddham avartata. 42
atha Dâmodaraç chinna-dhanvâ nihata-sârathiḥ
âttâṇya-câpaḥ saṃgṛihya svayaṃ raçmîn ayudhyata; 43
sâdhuvâda-pradaṃ ca 'asya papraccha 'Indro 'mbujâsanam:
« hîyamânaṃ prati kathaṃ tushṭo 'si, bhagavann? » iti. 44

tato Brahmâ jagâda 'enam: «katham na 'etasya tushyate,
«iyac ciram Prabhâsena saha yo 'nena yudhyate? 45
«Dâmodaram Harer aṅçam vinâ kuryâd idam hi kaḥ?
«ekasya hi Prabhâsasya sarve 'py alpâḥ Surâ rane. 46
«Namucir nâma yo hy âsîd Asuraḥ Sura-durdamaḥ,
«Prabalâkhyas tato jajñe sarva-ratnamayaç ca yaḥ, 47
«sa isha Prabhâso jâto 'dya putro Bhâsasya durjayaḥ.
«Bhâso 'pi pûrvam abhavat Kâlanemir mahâsuraḥ, 48
«bhûyo Hiranyakaçipus, tato bhûtvâ Kapiñjalaḥ.
«Sumundikâsuro yo 'bhût, so 'yam Sûryaprabho 'dya ca. 49
«Hiranyâkshaç ca yo 'bhût pràk, sa Sunîthâsuro 'py ayam.
«Prahastâdyâç ca ye 'py ete, te sarve Daitya-Dânavâḥ; 50
«ye yushmâbhir hatâs, te 'mî punar jâtâ yato 'surâḥ,
«Mayâdayas ta eva 'amî paksham eshâm upâçritâḥ. 51
«Sûryaprabhâdibhiḥ svishta-Rudra-yajña-prabhâvataḥ
«visrasta-bandhanaḥ, paçya, Balir drashtum iha 'âgataḥ; 52
«sva-satyavacanam rakshan Pâtâleshv esha tishthati
«tvad-râjya-kâla-paryantam, tataç ca 'Indro bhavishyati. 53
«ete parigrihîtâç ca sâmpratam Tripurâriṇâ;
«tad na 'ayam jaya-kâlo vaḥ, samdhim kuruta vigrahaiḥ!» 54
iti yâvat Surapatim bravîti Kamalâsanaḥ,
tâvat Prabhâsaḥ prâmuñcad astram Pâçupatam mahat. 55
tad drishtvâ sarva-samhâri raudram astram vijrimbhitam,
pramuktam Hariṇâ cakram suta-snehât Sudarçanam. 56
tataḥ sarûpayor âsid yuddham divyâstrayos tayoḥ
akâṇḍa-viçva-samhâra-sambhrânta-bhuvana-trayam. 57
«astram svam samhara 'etat tvam, yâvat svam samharâmy aham»,
ity ukto Hariṇâ so 'tha Prabhâsaḥ pratyuvâca tam: 58
«muktam astram vrithâ na syât, tat prayâtu parâṅmukhaḥ
«Dâmodaro raṇam hitvâ; tato 'stram samharâmy aham.» 59
ity ukte tena, Bhagavân avâdît: «tarhi mânaya
«cakram tvam api me, mâ bhûd vaiphalyam ubhayor api.» 60
etac Çaurer vacaḥ çrutvâ, Prabhâsaḥ prâha kâlavit:
«evam astu! ratham hantu mama cakram idam tava.» 61
«tathâ» 'iti Hariṇâ Dâmodare nyâvartite raṇât,
Prabhâsaḥ samjahâra 'astram, cakram câpy apatad rathe. 62
âruhya 'anyam ratham so 'tha yayau Sûryaprabhântikam,
Dâmodaro 'pi sa prâyâc Çrutaçarmântikam tataḥ. 63
tâvac ca Vâsavâṅçatva-dṛiptasya Çrutaçarmaṇaḥ
Sûryaprabhasya ca dvandva-yuddham kâshthâm paràm agât. 64
Çrutaçarmâ prayuṅkte sma yad yad astram prayatnataḥ,
pratyastraiḥ pratihanti sma tat tat Sûryaprabhaḥ kshaṇât. 65
mâyâ yâ yâ ca tena 'atra prayuktâ Çrutaçarmaṇâ,
Sûryaprabheṇa sâ sâ 'asya nihatâ pratimâyayâ. 66
tato Brahmâstram amucac Çrutaçarmâ 'atikopataḥ,
Sûryaprabho 'pi prâmuñcad astram Pâçupatam balî. 67

tena Raudra-mahâstreṇa Brahmâstraṃ pratihatya tat
yâvat sa dushpradharsheṇa Çrutaçarmà 'bhibhûyate, 68
tâvad Indra-prabhṛitibhir Lokapàlaiḥ samaṃ tataḥ
vajrâdîni prayuktâni paramâstrâṇy amarshibhiḥ. 69
tat tu Pâçupataṃ, tâni jitvà sarvâyudhâny api,
jajvàla sutaràm astraṃ Çrutaçarma-jighàṅsayà. 70
tataḥ Sûryaprabhaḥ stutvà mahâstraṃ tad vyajijñapat:
«mà badhîḥ Çrutaçarmàṇaṃ, baddhvà tvaṃ taṃ samarpaya!» 71
tataḥ prasahya niḥçeshaiḥ saṃnaddham abhavat Suraiḥ,
taj-jigîshâ-vaçàc ca 'nyaiḥ prekshakair Asurair api. 72
tatkshaṇaṃ Vîrabhadrâkhyaḥ Çambhunà prerito Gaṇaḥ;
àgatyaiva tad-âdeçam Indrâdibhyo 'bravìd imam: 73
«yûyaṃ prekshitum àyàtâs; tad yoddhuṃ vaḥ kramo 'tra kaḥ?
«maryàdâlaṅghanàc ca 'nyad api syàd asamañjasam.» 74
etac çrutvà 'bruvan Devà: «hanyante ca hatàç ca naḥ
«sarveshàm atra tanayàs; tad na yudhyàmahe katham? 75
«dustyajyo hi suta-snehas, tad avaçyaṃ pratikriyà
«tad-nihantṛishu kartavyà yathâ-çakty; atra ko 'kramaḥ?» 76
ity uktavatsu Deveshu, Vîrabhadre tato gate,
Surâṇàm Asuràṇàṃ ca prâvartata mahà-raṇaḥ: 77
Sunîthaḥ samaṃ Açvibhyàṃ, Prajñàdhyaç ca saha 'Indunà,
Sthirabuddhiç ca Vasubhiḥ, Kàlacakro 'pi Vàyunà, 78
Prakampano 'gninà, Siṃhadaṃshṭro Nirṛitinà tathà,
Varuṇena Pramathano, Dhûmraketur Yamena ca, 79
Mahàmàyaḥ sa ca tadà Dhanàdhipatinà saha
ayudhyata, 'astra-pratyastrair anyonyaiç ca samaṃ Suraiḥ. 80
paryante paramâstraṃ ca yo yo yad yat Suro 'kshipat,
tasya tasya Haras tat tad hûṃkàreṇa vyanàçayat. 81
Dhanadas tu 'udyata-gadaḥ sàmnà Çarveṇa vàritaḥ,
bhagnâstràç ca Suràs te te, parityajya 'àhavaṃ, yayuḥ. 82
tataḥ Sûryaprabhaṃ Çakraḥ svayaṃ krodhàd ayodhayat,
çaraughaṃ amucat tasmiṃs tàni tàny àyudhàni ca. 83
Sûryaprabhaç ca nirdhûya tad-astràṇy avahelayà,
àkarṇâkṛishṭa-nàràca-çatena 'Indraṃ atâḍayat. 84
tataḥ kruddhaḥ sa kuliçaṃ jagràha ca Suràdhipaḥ,
hûṃkàraṃ ca 'akarod Rudraḥ kuliçaṃ ca nanàça tat. 85
tataḥ parâṅmukhe yâte Çakre, Nârâyaṇaḥ svayaṃ
Prabhàsaṃ yodhayàmàsa krodhàt koṭimukhaiḥ çaraiḥ; 86
astràṇy anyàni cà 'py astrair nishkampo yuyudhe samam;
hatâçvo virathîbhûto 'py âruhya 'anyaṃ rathaṃ ca saḥ, 87
tenaiva Daityàriṇà sàrdhaṃ nirviçesham ayudhyata.
tataḥ prakupito devo jvalac-cakraṃ mumoca saḥ. 88
Prabhàso 'py abhimantryaiva divyaṃ khaḍgaṃ pramuktavân.
tayor âyudhayor yudhyamànayor, vikshya cakrataḥ 89
hîyamànaṃ çanaiḥ khaḍgaṃ, hûṃkàraṃ kṛitavàn Haraḥ;
tena te khaḍga-cakre dve antardhànaṃ upeyatuḥ. 90

tato nanandur Asurâ, vishîdanti sma ca 'Amaràḥ,
Sûryaprabhe labdha-jaye baddhe ca Çrutaçarmaṇi. 91
saṃstutya 'ràdhayàmàsur atha Devà Vṛishàkapim;
tatas tushṭaḥ Surân evam âdideça 'Ambikâpatiḥ: 92
«Sûryaprabha-pratijñâtaṃ varjayitvà 'rthyatàṃ varaḥ;
«devayajñe pratijñàtaṃ kaḥ çaktaḥ kartum anyathà?» 93
«kiṃ tv asmàbhiḥ pratijñâtaṃ yad asya Çrutaçarmaṇaḥ,
«satyaṃ tad apy astu, vibho, mà bhûd aṅça-kshayaç ca naḥ;» 94
ity uktvà viratân Devàn Bhagavàn evam âdiçat:
«saṃdhau kṛite, bhavatv etat; saṃdhiç ca 'evam iha 'asti vaḥ: 95
«Sûryaprabhaṃ praṇamatu Çrutaçarmà sahânugaḥ!
«tatas tathà vadishyàmo, yathà 'ubhaya-hitaṃ bhavet.» 96
iti 'Îçvara-vaco Devàḥ pratipadya «tathâ» 'iti ca,
Sûryaprabhasya vidadhuḥ Çrutaçarmàṇam ânatam. 97
tatas tayor mithas tyakta-vairayoḥ kaṇṭha-lagnayoḥ,
saṃdhiṃ Devâsuràç cakruḥ çânta-vairâḥ parasparam. 98
atha çṛiṇvatsu nikhileshv Asureshu Sureshu ca,
uvâca bhagavàn Çambhuḥ Sûryaprabham idaṃ vacaḥ: 99
«kuru dakshiṇa-vedy-ardhe cakravartitvam âtmanaḥ,
«uttarasmiṃs tu vedy-ardhe dehi tac Çrutaçarmaṇe. 100
«pràptavyam acirât, putra, tvayà hi tac caturguṇam
«sâmràjyaṃ Kinnarâdînâm açeshàṇàṃ Dyucàriṇâm. 101
«tasmin pràpte ca dadyâs tvaṃ vedy-ardham api dakshiṇam
«Çrikuñjarakumàràya saviçesha-pade sthitaḥ. 102
«ye ca 'atra nihatà vîrâḥ samity ubhaya-pakshayoḥ,
«uttishṭhantv akshatair aṅgair jîvantaḥ sarva eva te!» 103
ity uktvà 'antardadhe Çambhuḥ; sarve ca 'uttasthur akshatàḥ
supta-prabuddhà iva te, ye 'tra 'abhûvan raṇe hatàḥ. 104
atha Sûryaprabho mùrdhni dhṛita-Çàmbhava-çâsanaḥ
gatvà viviktaṃ vistîrṇaṃ bhûmibhàgam ariṃdamaḥ, 105
upavishṭo mahâsthâne Çrutaçarmâṇam âgatam
nija-siṃhàsanârdhe tam upâveçitavàn svayam. 106
tad-vayasyâḥ Prabhâsâdyà vayasyâḥ Çrutaçarmaṇaḥ
Dàmodarâdyâç ca tayoḥ pârçvayoḥ samupâviçan. 107
upàviçat Sunîthaç ca Mayaç ca 'anye ca Dànavàḥ
âsaneshu yathàrheshu tathà Vidyàdhareçvaràḥ. 108
tatas tatra 'àyayuḥ sapta-Pàtàla-patayo 'khilàḥ
Prahlàda-pramukhà Daityà Dànaveṃdràḥ praharshataḥ. 109
Çakraç ca Lokapàlâdi-yuto Guru-puraḥsaraḥ,
Vidyàdharaḥ Sumeruç ca sa-Suvàsakumârakaḥ, 110
Danu-prabhṛitayaḥ sarvàç ca 'âjagmuḥ Kaçyapâṅganàḥ,
Bhûtàsana-vimànena bhàryàḥ Sûryaprabhasya ca. 111
sarveshv eshu kṛitâṃyonya-prity-âcàropaveçishu,
Siddhir nàma sakhî Danvàs tad-vàkyena 'evam abhyadhât: 112
«bho bho Surâsurâ! devî Danur yushmàn bravîty asau:
««asmin prîti-samâje yat saumanasyaṃ sukhaṃ ca naḥ, 113

« « tad brûta; yadi yushmâbhir anubhûtaṃ kadâcana,
« « tad anyonyaṃ na kartavyo virodho duḥkha-dâruṇaḥ. 114
« « Hiraṇyâkshâdibhir jyeshṭhair dyurâjyâya kṛitaḥ sa yaiḥ,
« « te gatâḥ, Çakra eva 'adya jyeshṭhas; tat kâ virodhitâ? 115
« « nirvaira-sukhitâs tasmâd vartadhvam itaretaram,
« « asmâkaṃ yena saṃtoshaḥ çivaṃ ca jagatâṃ bhavet. » » 116
iti Siddhi-mukhâc çrutvâ bhagavatyâ Danor vacaḥ,
Çakreṇa vîkshita-mukho Vṛihaspatir uvâca tâm: 117
« na 'anubandho 'sti Devânâm Asurân prati kaçcana,
« vikurvate na yady ete mithyâ Devân imân prati. » 118
ity ukte Devaguruṇâ, Dânaveṇdro Mayo 'bravît:
« syâd vikâro 'surâṇâṃ cet, pradadyâd Namuciḥ katham 119
« Uccaiḥçravasam Indrâya mṛita-saṃjîvanaṃ hayam?
« Prabalaç ca çarîraṃ svaṃ Surebhyaḥ katham arpayet? 120
« trailokyaṃ Haraye dattvâ viçet kârâṃ katham Baliḥ?
« Ayodehaḥ kathaṃ dehaṃ dadyâd vâ Viçvakarmaṇe? 121
« adhi'kaṃ vâ kiyad vacmi? nitya-saṃbhâvino 'surâḥ,
« chadmanâ ced na bâdhyante, tad eshâṃ nâsti vikriyâ. » 122
evaṃ Mayâsureṇa 'ukte, Siddhyâ 'avâci tathâ, yathâ
prîtiṃ Surâsuraç cakrur mithaḥ kaṇṭhagrahoṭṭaram. 123
tâvad Bhavânyâ prahitâ pratîhârî Jayâbhidhâ
atra 'âgât pûjitâ sarvaiḥ, Sumerum avadac ca sâ: 124
« Devyâ 'ahaṃ preshitâ tvâṃ, pratyâdishṭaṃ ca tayâ tava:
« « asti te kanyakâ nâmnâ Kâmacûḍâmaṇiḥ sutâ; 125
« « Sûryaprabhâya tâṃ dehi çighraṃ, bhaktâ hi sâ mama. » »
ity ukto Jayayâ prahvaḥ Sumeruḥ pratyuvâca tâm: 126
« yad âdiçati Devî mâṃ, paro me 'nugraho hy ayam;
« Devenâpy ayam eva 'arthaḥ prâg âdishṭo mama 'abhavat. » 127
evaṃ Sumeruṇâ proktâ prâha Sûryaprabhaṃ Jayâ:
« tvayâ 'eshâ sarva-bhâryâṇâṃ kartavyâ 'uparivartinî. 128
« sarvebhyo 'bhimatâ 'anyebhyas tavâpy eshâ bhavishyati;
« ity âdishṭaṃ tavâpy adya devyâ Gauryâ prasannayâ. » 129
ity uktvâ 'antardadhe Sûryaprabheṇa 'arcitâ Jayâ.
atraiva 'ahni Sumeruç ca lagnaṃ niçcitavân drutam. 130
vedîm akârayat so 'tra sadratna-stambha-kuṭṭimâm,
yuktâṃ tad-raçmi-jâlena pihitena 'iva vahninâ. 131
ânâyayâmâsa ca tâṃ Kâmacûḍâmaṇiṃ sutâm
nipîyamâna-lâvaṇyâṃ lolair Devâsurekshaṇaiḥ. 132
« Umâ Himavato jâtâ, jâtâ ca 'iyaṃ Sumerutaḥ »,
itîva tat-samânena saundaryeṇa samâçritâm. 133
tato vedîṃ samâropya kṛita-kautuka-çobhitâm,
prasâdhitâṃ Sumerus tâṃ dadau Sûryaprabhâya saḥ. 134
Sûryaprabhaç ca jagrâha Kâmacûḍâmaṇes tadâ
Danu-prabhṛitibhir baddha-kaṅkaṇaṃ pâṇi-paṅkajam. 135
dadau lâja-visarge ca prathame tatkshaṇâgatâ
Jayâ Bhavânî-prahitâṃ divyâṃ mâlâm anaçvarîm; 136

Sumeruç câpy anarghâṇi ratnâni pradadau tadâ,
Airâvaṇât samutpannaṃ divyaṃ ca vara-vâraṇam. 137
dvitîye lâja-mokshe ca Jayâ ratnâvalîm adât,
yayâ kaṇṭha-sthayâ mṛityuḥ kshut tṛishṇâ ca na bâdhate; 138
Sumeruç ca dadâti sma dviguṇaṃ ratna-saṃcayam,
Uccaiḥçravaḥ-prasûtaṃ ca hayaratnam anuttamam. 139
lâja-mokshe tṛitîye ca dadâv ekâvalîṃ Jayâ,
yauvanaṃ kshîyate naiva yayâ kaṇṭhâvalagnayâ; 140
Sumerus triguṇaṃ râçiṃ ratnânâṃ pravitîrya ca,
dattavân gulikâṃ divyâṃ sarva-siddhy-upayoginîm. 141
tato vivâhe nirvṛitte Sumeruḥ sasurâsurân
Vidyâdharân devamâtṛîḥ sarvân evam ajijñapat: 142
«bhoktavyam adya yushmâbhiḥ sarvair eva gṛihe mama,
«anugrahaç ca kartavyo, baddho mûrdhni mayâ 'ñjaliḥ.» 143
evam abhyarthanâṃ tasya Sumeroḥ sarva eva te
yâvad na 'icchanti, tâvac ca Nandî tatra 'âgato 'bhavat; 144
sa tân avâdît praṇatân: «âdishṭaṃ vas Triçûlinâ:
««gṛihe Sumeror bhoktavyam, esha hy asmat-parigrahaḥ. 145
««etad-anneshu bhokteshu tṛiptiḥ syâc çâçvatî ca vâḥ.»»
iti Nandi-mukhâc çrutvâ sarve tat pratipedire. 146
tato 'tra 'âjagmur amitâḥ Çaṅkara-prahitâ Gaṇâḥ
Vinâyaka-Mahâkâla-Vîrabhadrâdy-adhishṭhitâḥ. 147
tena bhojana-saṃjâtâṃ bhûmiṃ kṛitvâ, yathâ-kramam
tân upâveçayad Deva-Dyucarâsura-mânushân. 148
upâharanta tebhyaç ca vidyâ-kḷiptân Sumeruṇâ
âhârân Çaṅkarâdishṭa-Kâmadhenûdbhavâṅs tathâ, 149
ekaikasya yathârhaṃ ca tasthur icchâ-vidhâyinaḥ
Vîrabhadra-Mahâkâla-Bhṛiṅgi-prabhṛitayaḥ Surâḥ. 150
pade pade ca saṃtosha-milad-Dyucara-câraṇam
tadâ saṃgîtakam abhûd divyastrî-nṛitya-sundaram. 151
âhârânte ca sarveshâṃ teshâṃ Nandîçvarâdayaḥ
dadur divyâni mâlyâni vastrâṇy âbharaṇâni ca. 152
evaṃ saṃmânya Devâdîn Nandi-prabhṛitayo 'khilâḥ
Gaṇeçvarâ Gaṇaiḥ sarvaiḥ saha jagmur yathâgatam. 153
tato Devâsuraḥ sarve tâç ca tad-mâtaro yayuḥ
Çrutaçarmâdayas te câpy âmantrya svaṃ svam âspadam. 154
Sûryaprabhaḥ sabhâryaç ca sarva-pûrva-badhû-yutaḥ
vimânena yayâv âdyaṃ tat Sumeru-tapovanam. 155
preshayâmâsa Harshaṃ ca sa vayasyaṃ mahîbhṛitâm
Ratnaprabhasya ca bhrâtur âkhyâtum udayaṃ nijam. 156
dinânte ca sa sadratna-paryaṅkaṃ sâdhu-nirmitam
Kâmacûḍâmaṇi-badhvâ vâsaveçma viveça tat. 157
tatra 'etâṃ cumbanâçleshа-daçanacchada-khaṇḍanaiḥ
vyâjayitvâ çanaiḥ kântâṃ navodhâṃ sulabhâṃ kramât, 158
anirvâcyaṃ navaṃ mugdha-vidagdha-madhuraṃ ratam
anâsâditam anyâbhyaḥ sisheve sa tayâ saha. 159

«idânîm vahir anyâsâm niveço hṛidaye 'stu me,
«antaḥ punas tava 'ekasyâ», iti tâm ca 'anurañjayat. 160
tato ratânta-suptasya priyâçlesha-sukhâvahâ
çanaiḥ samâptim agamad niçâ nidrâ ca tasya sâ. 161
prabhâte ca sa utthâya gatvâ Sûryaprabhas tataḥ
âdyâs tâ rañjayâmâsa nija-bhâryâḥ saha-sthitâḥ. 162
tâs tam nava-badhû-raktam yâvat pariharanti ca
sanarma-vakra-madhura-snigdha-mugdhair vacaḥkramaiḥ, 163
dvâḥsthena 'âveditas tâvad âgatya praṇipatya ca
Vidyâdharaḥ Susheṇâkhyaḥ; kṛitinam tam vyajijñapat: 164
«deva, Trikûṭanâthâdyaiḥ sarvair Vidyâdhareçvaraiḥ
«preshito 'ham iha; 'evam ca devam vijñâpayanti te: 165
«« Rishabhâdrau tṛitiye 'hni hy abhishekaḥ çubhas tava;
«« saṃvâdyatâm tat sarveshâm: ûdyamo 'tra vidhîyatâm.» » 166
tac çrutvâ pratyavocat tam dûtam Sûryaprabhas tadâ:
«gaccha, Ṭrikûṭâdhipati-prabhṛitîn brûhi mad-girâ: 167
«« bhavanta eva kurvantu samârambham, vadantu ca
«« âtmanâiva param, sajjâ vayam ete sthitâḥ punaḥ. 168
«« saṃvâdanam tu sarveshâm karishyâmo yathâyatham.» »
ity âtta-pratisaṃdeçaḥ Susheṇaḥ sa tato yayau. 169
Sûryaprabho 'pi ca 'ekâkam Prabhâsa-prabhṛitîn sakhîn
Devânâm Yâjñavalkyâdi-munînâm bhûbhṛitâm tathâ 170
Vidyâdharâsurâṇâm ca visasarja pṛithak pṛithak
nimantraṇâya sarveshâm svâbhisheka-mahotsave. 171
svayam jagâma 'ekâkî Kailâsam parvatottamam
Harasya ca 'Ambikâyâç ca nimantraṇa-kṛitodyamaḥ. 172
ârohañç ca tam adrâkshîc çubhram bhûti-sitam girim
sevyam Siddharshi-Devânâm dvitîyam iva Çaṅkaram. 173
ardhâd adhikam âruhya, durârobham tataḥ param
sa tam paçyan, dadarça 'atra vaidrumam dvâram ekataḥ. 174
yadâ praveçam naiva 'atra siddhimân apy avâpa saḥ,
tadâ 'ekâgreṇa manasâ stauti sma Çaçiçekharam. 175
tatas tad dvâram udghâtya pumân gaja-mukho 'bravît:
«ehi, praviça! tushṭas te Herambo bhagavân» iti. 176
tataḥ Sûryaprabhas tatra praviçya 'antaḥ savismayaḥ,
upavishṭam mahâbhoge jyotîrasa-çilâtale 177
dvâdaçâditya-saṃkâçam eka-daṅshṭram gajânanam
lambodaram trinetram ca jvalat-paraçu-mudgaram 178
Vinâyakam, parivṛitam nânâ-prâṇi-mukhair Gaṇaiḥ,
dadarça 'atha, vavande ca pâdayoḥ praṇipatya tam. 179
so 'pi tam Vighnajit prîtaḥ pṛishṭvâ 'âgamana-kâraṇam,
«âroha 'anena mârgeṇa!» 'ity avocat snigdhayâ girâ. 180
tena Sûryaprabhaḥ so 'nyam ârûḍhaḥ pañca-yojanîm,
padmarâgamayam dvâram apaçyad aparam mahat. 181
anavâpta-praveçaç ca tatrâpi sa Pinâkinam
devam nâma-sahasreṇa tushṭâva 'ananya-mânasaḥ. 182

tataḥ Kumâra-putreṇa svayaṃ dvâraṃ vivṛitya tat
uktâtmanâ Viçâkhâkhyena 'antaḥ prâveçyata 'atra saḥ. 183
pravishṭaç ca dadarça 'atra Skandaṃ jvâlânala-dyutim
yuktaṃ Çâkha-Viçâkhâdyaiḥ sadṛiçaiḥ pañcabhiḥ sutaiḥ, 184
sa jâtamâtrakaprahvair dushṭagraha-çiçugrahaiḥ
vṛitaṃ taṃ koṭi-saṃkhyâkair Gaṇeçaiç caraṇânataiḥ. 185
tenâpi paritushṭena, prishṭvâ kâraṇam âgame,
tasya 'ârohaṇa-mârgo 'tra vyâdishṭaḥ Çarajanmanâ. 186
evaṃ krameṇa ca 'anyâni ratna-dvârâṇi pañca saḥ
sa-Bhairava-Mahâkâla-Vîrabhadreṇa Nandinâ 187
Bhriṅginâ ca 'anugaiḥ sâkaṃ niruddhâni yathâ-kramam
atîtya, prâpa prishṭhe 'dreḥ sphâṭikaṃ dvâram ashṭamam. 188
tataḥ stuvan Devadevaṃ, Rudreshv ekena sâdaram
praveçitas, tad adrâkshîc Çambhoḥ Svargâdhikaṃ padam, 189
divya-gandha-vahad-vâtaṃ, sadâ-pushpa-phala-drumam,
Gandharvârabdha-saṃgîtam, Apsaro-nṛitta-sotsavam. 190.
tatra 'ekadeçe sphaṭikamaya-siṁhâsana-sthitam
tri-locanaṃ çûla-pâṇiṃ svaccha-sphaṭika-saṃnibham 191
baddha-piṅga-jaṭâjûṭaṃ câru-candrârdha-çekharam
pârçva-sthayâ Girijayâ bhagavatyâ 'upasevitam 192
Sûryaprabhaḥ sa sânandaḥ paçyati sma Maheçvaram,
upetya ca 'apatat tasya sa-Devîkasya pâdayoḥ. 193
tataḥ prishṭhe karaṃ dattvâ tam utthâpya 'upaveçya ca,
«kim-artham âgato 'si?» 'iti papraccha bhagavân Haraḥ. 194
«pratyâsanno 'bhisheko me, saṃnidhânaṃ tad arthaye
«prabhos tatra» 'iti taṃ Sûryaprabhaḥ pratyabravîc ca saḥ. 195
tataḥ Çambhur uvâca 'etam: «iyân klishṭo 'si tarhi kim?
«saṃnidhânâya kiṃ, putra, tata eva 'asmi na smṛitaḥ? 196
«tad astu! saṃnidhâsye 'ham» ity uktvâ bhakta-vatsalaḥ
so 'ntika-sthitam âhûya Gaṇam ekaṃ samâdiçat: 197
«gaccha, 'etam abhishekârtham Rishabha-parvataṃ. naya!
«mahâbhisheka-sthânaṃ hi tad eshâṃ cakravartinâm.» 198
ity âdishṭo Bhagavatâ sa taṃ Sûryaprabhaṃ Gaṇaḥ
pradakshiṇîkṛiteçânam utsaṅge praṇato 'grahît. 199
nîtvâ taṃ sthâpayâmâsa tasminn Rishabha-parvate
sva-siddhyâ tatkshaṇenaiva, yayau ca 'adarçanaṃ tataḥ. 200
Sûryaprabhasya ca 'atra-sthasya 'âyayuḥ sva-vayasyakâḥ,
Kâmaçûḍâmaṇi-mukhâ bhâryâ, Vidyâdharâdhipâḥ, 201
sendraç ca Devâ, Asuraḥ sa-Mayâdyâ, maharshayaḥ,
Çrutaçarmâ, Sumeruç ca sa-Suvâsakumârakaḥ. 202
Sûryaprabhaç ca sarvâṁs tân yathocitam amânayat,
ukta-Rudrâdi-vṛittântam abhyanandaṅç ca te 'pi tam. 203
atha vividhaushadhi-sahitaṃ
nadî-nadâmbhodhi-tîrtha-saṃbhûtaṃ
maṇi-kanakamayaiḥ kumbhaiḥ
svayaṃ âninyur jalaṃ Prabhâsâdyâḥ. 204

tàvad Gauri-sahito
bhagavàn atra 'àyayau Puràràtiḥ
Devâsura-Vidyàdharà-
dhipati-maharshi-praṇamyamànâṅghriḥ. 205
sarveshu Sura-Dànava-Khecareshu
puṇyàha-ghosha-mukhareshv, akhilair jalais te
Sûryaprabham tam rishayo Dyucarâdhirâjye
siṁhâsane samupaveçitam abhyashiñcan. 206
babandha pattam mukuṭam ca tasya sa
prahrishya vijñànamayo Mayâsuraḥ,
nanàda tûryaiḥ saha devadundubhir
varâpsaro-nritta-puraḥsaro divi. 207
tâm ca maharshi-samûhaḥ
sa Kâmacûdâmaṇim samabhishiñcya,
Sûryaprabhasya vidadhe
tasya samucitâm mahâdevîm. 208
tato gateshu Tridaçâsureshu,
Sûryaprabho bandhu-suhrid-vayasyaiḥ
saha 'atra Vidyâdhara-cakravartî
mahâbhishekotsavam âtatâna. 209
dinaiç ca vedy-ardhakam uttaram tad
dattvà Haroktam Çrutaçarmaṇe saḥ,
anyâḥ priyâḥ prâpya, samam vayasyair
bheje ciram Khecara-râjya-lakshmîm. 210

« evam Hara-prasâda-
« prabhâvataḥ prâpi mânusheṇâpi
« Sûryaprabheṇa pûrvam
« Vidyàdhara-cakravartitvam. » 211
iti Vidyâdhara-dhuryo
vyàkhyâya kathâm sa Vatsaràjâgre,
Vajraprabhaḥ praṇamya ca
Naravàhanadattam udyayau gagaṇam. 212
tasmin gate ca, Naravâhanadatta-devo
devyà svayà Madanamañcukayà sametaḥ
Vatseçvarasya pitur âsta grihe sa vîro,
Vidyâdharendrapada-lâbham udîkshamâṇaḥ. 213

Anmerkungen und Berichtigungen.

Ich begnüge mich, in diesen Anmerkungen auf diejenigen Stellen aufmerksam zu machen, in welchen ich glaubte eine Lücke im Texte annehmen zu müssen; mit wenigen Worten habe ich de Gründe angegeben, die mich dazu bestimmten. —

Die Varianten aus den von mir verglichenen Handschriften vollständig zu verzeichnen, würde einen sehr bedeutenden Umfang in Anspruch genommen und somit die Kosten der Ausgabe des Textes ungemein erhöht haben; diese Rücksicht hat mich bestimmt, die verschiedenen Lesarten nicht anzuführen, so gerne ich auch den Kennern das ganze Material, auf dem meine Textrecension beruht, vorgelegt hätte.

Meinem verehrten Freunde Böhtlingk hatte ich behufs seines Wöterbuches die Aushängebogen zugeschickt; er hat die Güte gehabt, mich auf mehrere Stellen, die einer Berichtigung und Verbesserung bedürfen, aufmerksam zu machen. Ich theile seine Bemerkungen, soweit sie mir bis jetzt zugegangen sind, durch *B.* markirt, hier sogleich mit.

Taranga 27, çloka 3. ity-âdi-divya-caritam. *ity-âdi* braucht nicht mit dem Folgenden zu einem Compositum verbunden zu werden. *B.*

„ 27, „ 62. statt Vṛittârir lies *Vṛitrârir.*

„ 27, „ 67. statt Sarmishṭhâ lies *Çarmishṭhâ.*

„ 27, „ 78. *balavad* würde ich lieber mit *karma* verbinden, nicht mit *bhoga. B.*

„ 28, „ 74. statt praptâm lies *prâptâm.*

„ 28, „ 78. sâkshasûtra-kamaṇḍalum. Bei Ihrer Schreibart verbindet man *sa* nur mit *akshasûtra,* während es auch zu *kamaṇḍalu* gehört. *B.* (Wenn die Präfixe sa, su, a u. s. w. sich auf die sämmtlichen Glieder eines Compositums beziehen, wie in dem vorliegenden Falle, wäre es vielleicht zweck-

Taranga 28, çloka 78. mässig das Präfix von den einzelnen Wörtern zu trennen, also hier zu schreiben: sa-'akshasûtra-kamaṇḍalum, oder sâkṣha-. Bei Nominibus propriis habe ich dies auch consequent gethan.)

„ 28, „ 117. *prâg* muss mit dem folgenden janmântara zu einem Compositum verbunden werden.

„ 28, „ 181. Streiche die Anführungszeichen am Ende der Strophe.

„ 29, „ 13. *prati* ist von cukrudhuḥ zu trennen.

„ 29, „ 67. Hier muss eine Lücke sein. Der Uebergang ist zu unvermittelt. Ich vermuthe, dass Worte etwa folgenden Inhalts ausgefallen sind: «wenn du dich aber vermählen solltest, so mögen die Götter dich vor einer bösen Schwiegermutter bewahren.» Auch wird ohne Annahme einer ausgefallenen Verszeile die Harmonie des Strophenbaues zerstört.

„ 29, „ 73. *krudhâ* ist von jvalantî zu trennen.

„ 29, „ 100. *kiṃcid* ist wohl besser mit *mûlyena* zu einem Compositum zu verbinden. *B.* (Ich fasse die Worte etwas anders: ein wenig Geld für eine Waare gegeben habend, d. h. sich einen kleinen Waarenvorrath gekauft habend.)

„ 29, „ 106. Zwischen kṛitânta und dûtî fehlt der Verbindungsstrich,

„ 29, „ 124. statt *jâla* lies jala.

„ 29, „ 130. *tatkshaṇam* gehört noch zu den von den Kindern gesprochenen Worten; *iti* steht häufig in gebundener Rede mitten in den gesprochenen Worten. *B.* (Ich gestehe dies für die ältere epische Sprache unbedingt zu; ob es aber auch in der späteren Kunstdichtung erlaubt ist, möchte ich bezweifeln.)

„ 31, „ 40. statt *jârâ* lies jarâ.

„ 31, „ 61. statt *çighram* lies çîghram.

„ 32, „ 2. Die erste Zeile dieses Çloka ist ihrem Inhalte nach durchaus entbehrlich; ich habe sie nur deshalb aufgenommen, weil fast immer, wenn ein König angeredet wird, auch ein specielles Wort der höflichen Anrede, wie deva, râjan u. s. w. angewendet wird. Die Zeile ist aber ohne grammatische Construction, und aus diesen und aus metrischen Gründen habe ich eine kleine Lücke angedeutet.

Taranga 32, çloka 46. *anyonya-parityâga-çapatham.* Doch wohl zu lesen anyonyâparityâga-çapatham? *B.* (Die Handschriften lesen wie in meinem Texte steht; ich habe die Worte so gefasst: «indem sie einen Fluch setzten auf das gegenseitige Verlassen». *B.* aber scheint sie so zu nehmen: «indem sie einen Eid schwuren, sich gegenseitig nicht zu verlassen».)

„ 32, „ 46b. statt *saḥ* lies sa.

„ 32, „ 131 statt *kim-nâma* ist getrennt zu lesen kiṃ nâma. *B.*

„ 33, „ 5. *prâg* ist mit dem Folgenden nicht zu einem Compositum zu verbinden. *B.*

„ 33, „ 136. *nihatya* ist wohl nicht richtig. *B.* (Ich finde keine Variante; ich habe das Wort in dem Sinne genommen von: zusammenhäufen, auf einen Haufen werfen.)

„ 33, „ 148. statt *ciro* lies çiro.

„ 34, „ 61. statt *prag* lies prâg.

„ 34, „ 184. statt *ratry* lies râtry.

„ 34, „ 211. *sârtha-saṃcayaḥ*. sa-'arthasaṃcayaḥ wäre deutlicher gewesen. *B.*

„ 34, „ 218. statt *gomukha* lies Gomukha.

„ 34, „ 247a. *vijñâta* ist mit *tattvam* durch einen Verbindungsstrich zu verbinden.

„ 34, „ 264c. lies ca suhṛit svajano.

„ 35, „ 147b. Diese Worte stehen so unvermittelt da, dass wohl etwas ausgefallen sein muss, z.B.: «in diesem Zauberwagen will ich beide in mein Reich führen, denn u. s. w.» Ohne die Annahme einer Lücke wird auch der Strophenbau zerstört.

„ 42, „ 179b. 180a. Hier sind sicher wenigstens 2 Zeilen ausgefallen; die Worte, wie sie in den Handschriften stehen, geben gar keinen Sinn und sind ohne grammatische Construction. Der Gedanke ist wohl: «der jüngere Bruder erzählt auf Verlangen seinem älteren Bruder Indivarasena Alles, was sich während seiner Ohnmacht ereignet hat, die Beweggründe welche die Khaḍgadaṅshṭrâ zu ihrer leidenschaftlichen That verleitet haben, seine (des jüngeren Bruders) Unternehmung, um das schadhafte Schwerdt wieder neu geschliffen zu bekommen»; daran schliesen sich dann wieder die Worte

Taranga 42, çloka 179b, 180a. unsers Textes an: «(in Folge dieser Mittheilung) zürnte er (Indîvarasena) nicht ferner der Khaḍgadaṅshṭrâ u. s. w.»

„ 43, „ 205. Ich habe hier nur aus metrischen Gründen den Ausfall eines Halbçloka vermuthet, der vielleicht einige zierliche Complimente enthielt.

„ 44, „ 176. Hier muss ein Çloka ausgefallen sein, da die vorhergehenden Worte keinen grammatisch abgeschlossenen Sinn geben. Wahrscheinlich sagten die verlorenen Worte nichts weiter aus, als dass die Reisenden glücklich in die Stadt des Suroha gelangten.

„ 46, „ 63b, und 64a. finden sich nur in einer Handschrift, sind aber des Zusammenhangs wegen durchaus nothwendig. Der erste Pâda von 63b, ist aber so von Schreibfehlern entstellt, dass es mir nicht gelungen ist, einen Sinn aus den einzelnen Sylben zu enträthseln. Höchst wahrscheinlich bildeten die Worte ein Beiwort, durch welches die Grösse oder Furchtbarkeit der Schlange geschildert wurde.

„ 46, „ 159. Von diesem Raube der Kâmacûḍâmaṇi ist vorher noch gar nicht die Rede gewesen, auch später wird derselbe nicht weiter erwähnt, ja der Schluss des Gedichtes steht damit geradezu in Widerspruch. Entweder ist also in den früheren Abschnitten von den Abschreibern ein bedeutendes Fragment vernachlässigt worden, oder der Dichter selbst hat jenes Moment nur ganz zufällig erwähnt.

„ 46, „ 183. Auch hier wird Kâmacûḍâmaṇi wieder in einer Weise erwähnt, die mit dem Obigen in Widerspruch steht. Auch die Vermählung der Suprabhâ ist in den früheren Theilen des Gedichtes nicht besprochen worden.

„ 49, „ 105b, und 106a. Die Worte der Handschriften lassen sich grammatisch nicht construiren, auch fehlt ein Moment in der Erzählung, wie nämlich der König Gauḍa seinen Koch beauftragt, in die Dienste des Mahâsena zu treten und ihn durch Gift zu tödten.

„ 49, „ 188. Die Worte geben keinen grammatisch abgeschlossenen Sinn, es ist daher wohl etwas ausgefallen.

Taranga 49, çloka 246. Es fehlen nothwendig die Worte, in welchen Gunaçarman den Gott um eine Gabe bittet, die dieser gewährt, und dann çl. 247 eine weitere Gabe gnädig hinzufügt.

„ 50, „ 30. Von dem Kampfe des Virocana mit Dama ist in den vorhergehenden Versen nicht die Rede gewesen, und doch rächt Süryaprabha dessen Tod. Nach Analogie der Schilderungen der andern Zweikämpfe müssen wir hier den Ausfall von einer oder mehreren Strophen vermuthen.

Druck von F. A. Brockhaus in Leipzig.

00048520

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 07 April, 2016